

**Наталія Костусяк
Марина Навальна**

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В ОБ'ЄКТИВІ МОВИ

**Вісник
придніпров'**

...не України сходить на Донбас

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Наталія КОСТУСЯК
Марина НАВАЛЬНА

**РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА
В ОБ'ЄКТИВІ МОВИ**

Монографія

Луцьк
Вежа-Друк
2025

УДК 811.161.2'42:355.48(477:470"2014/..."
К 72

*Рекомендувала до друку вчена рада
Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 28
березня 2025 року)*

Рецензенти:

Ю. В. Громик, кандидат філологічних наук, професор, проректор з навчальної роботи та рекрутації Волинського національного університету імені Лесі Українки;

С. А. Романюк, доктор габілітована, професор Варшавського університету, викладач Інституту україністики;

П. В. Мацьків, доктор філологічних наук, професор, декан факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

К 72 **Костусяк Н., Навальна М.**

Російсько-українська війна в об'єктиві мови : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 340 с.

ISBN 978-966-940-642-2

Монографію присвячено дослідженню українського медіадискурсу періоду розпочатої Росією повномасштабної війни, проаналізовано тексти воєнної тематики й дотичні до цієї проблеми публікації, зацентовано увагу на динаміці лексичного, фразеологічного, словотвірного й частково морфологічного мовних ярусів. Комунікативно-прагматична й стилістична характеристика семантично модифікованих одиниць та неонімацій, стійких висловів, засобів вербалізації узагальнених лінгвістичних понять, утворених морфологічними й неморфологічними способами дериватів, лексем, що виявляють ознаки міжтематичної й міжстильової транспозиції, інвективів ґрунтується на широкому фактичному матеріалі, дібраному з українських інтернет-ресурсів, переважно найвідоміших усеукраїнських та регіональних медійних видань 2022 – початку 2025 років.

Для науковців, викладачів, здобувачів освіти філологічних факультетів, учителів.

УДК 811.161.2'42:355.48(477:470"2014/..."

ISBN 978-966-940-642-2

© Наталія Костусяк, 2025

© Марина Навальна, 2025

ЗМІСТ

Переднє слово	4
Розділ 1. Лексико-семантичні модифікації в українському медійному дискурсі воєнного періоду	9
1.1. Розширення сфери використання військової лексики	9
1.2. Багатозначність лексеми <i>фронт</i> у публіцистичних текстах	23
1.3. Військові позивні в інформаційних повідомленнях медіаплатформ.....	39
1.4. Нові назви осіб у мові українських засобів масової інформації на тлі традиційних іменникових назв	58
1.5. Актуалізація графічних варваризмів в українських медіа	76
1.6. Стійкі вислови періоду російсько-української війни	95
Розділ 2. Сучасні українські медійні засоби вербалізації узагальнених лінгвістичних понять.....	120
2.1. Функційно-прагматичні параметри неозначено маркованих одиниць у мові української публіцистики	120
2.2. Номінативні моделі заперечення в медіатекстах мілітарної тематики..	144
2.3. Формальні вияви назв квантитативно окреслених предметів і ситуацій	165
2.4. Вираження присвійності в українському медіадискурсі	184
Розділ 3. Граматичні та стилістичні особливості мови українських медіа воєнного періоду	202
3.1. Активізація аббревіатуротворення в сучасному українському інформаційному просторі.....	202
3.2. Лінгвостилістичний потенціал нових дериватів	222
3.3. Продуктивні моделі метафоризації в публіцистичному дискурсі періоду російсько-української війни	239
3.4. Міжтематична й міжстильова транспозиція лексики в українській мілітарній публіцистиці	256
3.5. Новітні стилістичні акценти інвективної лексики в українських медіа ...	270
Висновки	292
Список використаної літератури	301

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Пропонована монографія присвячена дослідженню мови українських медіа, що охоплюють період активної фази розпочатої Росією війни. З огляду на це найбільшу увагу зосереджено на текстах воєнної тематики й динаміці лексем цієї сфери. Ґрунтовно й на сучасному медійному матеріалі схарактеризовано функційні вияви заaktuалізованої впродовж останнього часу лексеми *фронт*, яка внаслідок впливу зовнішніх чинників та вживання в неспеціалізованих текстах зазнала значеннєвого розширення. Зорієнтованість на випадки міжтематичної транспозиції дала змогу проаналізувати цю мовну одиницю в площині стилістичної та прагматичної своєрідності.

Значна частота вживання в заголовках і в текстах засобів масової інформації періоду російсько-української війни притаманна позивним українських військових, що стало поштовхом до різновимірного дослідження цих номенів. Окрім функційного потенціалу й семантичних особливостей, наголошено на тяглоті тенденцій творення неофіційних імен та виділено їхні нові вияви. Різні за формою та значенням номінації об'єднано в тематичні групи, які проаналізовано в аспекті їхньої мотивації. Чільне місце в описі мови українських інформаційних ресурсів відведено великій та неоднорідній групі іменників – назв осіб, що вирізняються з-поміж традиційних іменникових назв. До них зараховано загальні назви людей за професією, соціальним статусом, зовнішністю, рисами характеру, відношенням до місця перебування, родинними стосунками тощо. З'ясовано лексико-граматичну своєрідність та функційне навантаження номенів на позначення військових, ворогів, людей, які постраждали; окреслено лексичний діапазон субстантивованих синтаксичних дериватів. Акцент на контекстуально-семантичному вияві дав змогу схарактеризувати іменники – назви осіб у площині внутрішньотекстового оточення.

Особливу увагу зосереджено на функціюванні графічних варваризмів у мові сучасних медіа, наголошено на позамовних чинниках, що впливають на актуалізацію вказаних запозичень; виділено їхні тематичні групи; порушено проблему доцільності / недоцільності викорис-

тання написаних латиницею номінацій у публіцистичному просторі; проаналізовано їх у контексті мовної адаптації й у зіставленні з кириличними варіантами.

Характерна риса сучасних медіа – уживання стійких виразів, частину яких становлять модифіковані сполуки, що виникли внаслідок впливу актуальних позамовних чинників. У монографії окреслено тематику публікацій, у яких використані різні за формою та значенням фразеологізми, докладно проаналізовані інші негативно-оцінні та експресивно марковані стійкі утворення.

Елементи функційного мовознавства залучено до опису засобів вербалізації загальних лінгвістичних понять, які на противагу попереднім дослідженням схарактеризовані не тільки з огляду на їхню полістатусність і граматичну своєрідність, а й на реалізацію авторської інтенції, стилістичні параметри та мовну динаміку. На основі текстів газетної публіцистики визначено комунікативно-прагматичну спеціалізацію й частиномовну належність засобів вираження неозначеності, розмежовано центральні та вторинні маркери окреслених змістових різновидів, принагідно розглянуто їх у зв'язку з категорією модальності й на тлі нормативності. До групи узагальнених лінгвістичних понять зараховано заперечення, семантичні відтінки та формальні репрезентанти якого описані з акцентом на специфіку вияву в медіаінформаційному полі періоду активної фази російсько-української війни, а також у контексті різнорівневої організації мови та мовної динаміки. У межах узагальнених лінгвістичних понять розглянуто квантитативність, схарактеризовану в когнітивній та комунікативно-прагматичній площині. Докладно проаналізовано внутрішню значеннєву структуру вказаної мовної універсалиї та систему її спеціалізованих і транспонованих репрезентантів, зокрема й тих, що в медіадискурсі російсько-української війни виявляють ознаки деструктивності, спрямовані на орозмовлення медійних текстів, вираження емоційності та експресивності. Надано пріоритетності мовним одиницям, активізація й виникнення яких зумовлені тенденціями сучасної мовної практики. Серед них, окрім номінацій, що перебувають поза писемно-літературними нормами сучасної газетної публіцистики, зосереджено увагу на лексемах, які зазнали розширення семантичної структури. Виділено

семантичні відтінки інваріантного значення посесивності, комплексно схарактеризовано їхні експліцитні й імпліцитні формальні маркери морфологічного, лексичного та словотвірного рівнів, проаналізовано їх у контексті синтаксису та стилістики. З'ясовано комунікативно-прагматичну роль дібраних мовних одиниць, розглянуто їх в аспекті мовної динаміки, інтенційного навантаження й оцінності. Головну увагу зосереджено на стилістично маркованих одиницях, що засвідчують зміни в мовній структурі й слугують засобом впливу на читача.

У пропонованій монографії наголошено на активізації аббревіатуротворення в сучасному українському інформаційному просторі, визначено дериваційні й структурно-семантичні особливості складноскорочених слів, які інвентаризовано з огляду на типологію їхнього творення й описано відповідно до специфіки контекстуального оточення, інтенційного плану та лінгвостилістичних функцій. У площині мовної динаміки, сучасних словотвірних тенденцій, комунікативно-прагматичного потенціалу та стилістичної ролі цілісно проаналізовані неодеривати; схарактеризовані афікси, які беруть участь у побудові нових слів. Зосереджено увагу на виявах неморфологічної деривації, зокрема утворених лексико-синтаксичним способом неонімаціях, досліджено граматично модифіковані прийменниково-відмінкові форми іменників.

Об'єктом студіювання послуговували метафоризовані мовні одиниці, засвідчені в медійних текстах періоду активної фази російсько-української війни. Окрім продуктивних моделей творення переносно вжитих лексем, зосереджено увагу на їхніх сполучувальних особливостях, значеннєвому діапазоні, експресивності та емоційно-оцінному навантаженні. Окреслений алгоритм певною мірою застосований до опису лексем, що беруть участь у процесі тематичної дифузності. Докладний аналіз цих мовних одиниць дав змогу розмежувати їхні регулярні та унікальні вияви в сучасній публіцистиці, виявити вторинні значення лексико-семантичних дериватів та розглянути їх на тлі закріплених у словниках тлумаченнях. Номінації, що зазнали міжстильових переходів, наділені специфічними комунікативно-прагматичними ознаками й емоційно-оцінними відтінками. У сучасному українському інформаційному просторі функційно-прагматичну та лексико-

семантичну різноплановість виявляють інвективи, на активізацію яких вплинули позамовні чинники. Об'єднані в тематичні групи негативно-оцінні анормативи проаналізовані в площині новітніх стилістичних акцентів.

Матеріалом дослідження послуговували тексти воєнної тематики, подані в українських інтернет-ресурсах, переважно у найвідоміших медійних виданнях й обмежені періодом 2022 – початком 2025 р. Крім того, використані дані словників, які дали змогу виявити неомінації й лексеми, що зазнали розширення семантичної структури. Поданий у монографії ілюстративний матеріал, який нараховує понад 60 000 синтаксичних одиниць, паспортизований, після кожної реченневої конструкції зазначено покликання на сайт і дату публікації.

У тексті монографії імена, прізвища, назви країн та інші власні назви подаємо, дотримуючись правил написання великої літери в українській мові, а в дібраних із засобів масової інформації прикладах зберігаємо авторське написання.

Розділи писали: *Наталія Костусяк* («Сучасні українські медійні засоби вербалізації узагальнених лінгвістичних понять», структурні підрозділи «Активізація аббревіатуротворення в сучасному українському інформаційному просторі», «Лінгвостилістичний потенціал нових дериватів», «Продуктивні моделі метафоризації в публіцистичному дискурсі періоду російсько-української війни», «Міжтематична й міжстильова транспозиція мілітарної лексики в українській публіцистиці» і «Висновки»), *Марина Навальна* («Переднє слово», «Лексико-семантичні модифікації в українському медійному дискурсі воєнного періоду» і підрозділ «Новітні стилістичні акценти інвективної лексики в українських медіа»).

Автори висловлюють глибоку вдячність докторові філологічних наук, професору, головному науковому співробітникові, завідувачу відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови НАН України *К. Г. Годенській* та рецензентам – кандидатів філологічних наук, професору, проректорові з навчальної роботи та рекрутації Волинського національного університету імені Лесі Українки *Ю. В. Громику*; докторові габілітованій, професору Варшавського університету *С. А. Романюк*; докторові філологічних наук, професору,

деканові факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка *П. В. Мацьківу* за конструктивні рекомендації та поради, які сприяли поліпшенню змісту монографії. За допомогу в укладанні картотеки фактичного матеріалу висловлюємо слова подяки колегам із різних ЗВО України – Наталії Адамчук, Наталії Адах, Олені Бондаренко, Оксані Бугайовій, Вадимові Вовкову, Інні Воляннюк, Валентині Глушич, Ларисі Голоюх, Тетяні Данилюк-Терещук, Інні Демешко, Галині Друзь, Юрієві Друзю, Світлані Дуброві, Тетяні Здіховській, Яні Зленко, Наталії Іовхімчук, Дмитрові Капелюху, Наталії Куш, Тетяні Левченко, Ірині Левчук, Марії Личук, Світлані Локайчук, Людмилі Марчук, Тетяні Масицькій, Олександрові Межову, Ірині Майданюк, Дарині Мужель, Тетяні Мусійчук, Світлані Новоселецькій, Аллі Овсієнко, Володимирові Олексенку, Ірині Поляк, Оксані Приймачок, Оксані Просяник, Антоніні Радько, Марині Садівничій, Володимирові Садівничому, Ярославі Сазоновій, Олені Світліковській, Тетяні Семашко, Ользі Сидоренко, Тетяні Сидоренко, Олесі Скляренко, Наталії Совтис, Наталії Станіславчук, Сергієві Тарасенку, Тетяні Тютюмі, Тетяні Хомич, Юлії Чернобров, Наталії Шапран, Тетяні Шинкар, Василеві Шинкару, Оксані Шкамарді, Наталії Шульській.

РОЗДІЛ 1

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

1.1. Розширення сфери використання військової лексики

Мова засобів масової комунікації акумулює зміни лексико-семантичної системи, засвідчує функційно-стильову динаміку співвідносних з іншими стилями лексичних одиниць, віддзеркалює процеси освоєння нових номінацій та проникнення їх до різних тематичних сфер. Сучасні медіа стали одним з основних джерел дослідження української мовної системи загалом та лексики зокрема, яку прийнято вивчати з огляду на особливості її функціонування в публіцистиці, у площині взаємозв'язку мови й розвитку соціуму та його впливу на формування словникового складу. Зміни в структурі сучасної української мови проходять зазвичай у період значних трансформацій, що відбуваються в житті соціуму. Вони виникають протягом тривалого часу, впливають на мовну систему, але не викликають її руйнування. У зв'язку з цим постає необхідність виявити та впорядкувати нові й модифіковані одиниці, з'ява яких зумовлена мовленнєвою практикою, а також ґрунтовно дослідити специфіку вживання лексем різних груп і визначити особливості мовних процесів, що зумовлюють виникнення нових номінацій і впливають на розширення семантичної структури наявних слів. Упродовж останнього часу під впливом позамовних чинників помітною стає активізація процесу використання військової лексики, що потребує її опису та класифікації.

Вивченню особливостей мови медіа, аналізу динамічних процесів у її структурі та проблемі взаємодії мовних засобів різних стилів, зокрема й із публіцистичним, присвячені праці багатьох сучасних дослідників, зокрема О. Межова, М. Навальної, Н. Костусяк [Mezhov, Navalna, Kostusiak 2020; Навальна 2011; Костусяк 2020], О. Стишова [Стишов 2003а], Л. Струганець [Струганець 2002] та ін. Нові тенденції функціонування військової лексики в мові ЗМІ окреслили К. Іграк [Іграк 2017], В. Жалай, Т. Линник, Т. Миронюк, А. Пархоменко, І. Рахманова, Л. Рубашова [Жалай, Линник, Миронюк, Пархоменко, Рахма-

нова, Рубашова 2018], М. Навальна й Ю. Калужинська [Навальна, Калужинська 2018] та ін. Серед порушених ними питань чільне місце посідає тісна взаємодія позамовних і мовних чинників. Дослідники стверджують, що одним із «стилеутворюючих позамовних факторів є сфера суспільно-виробничої діяльності і побуту мовців, яку має обслуговувати певний стиль. До екстралінгвістичних стилеутворюючих чинників належить і форма суспільної свідомості (політика, наука, право, мистецтво, побутові стосунки), яка співвідноситься зі сферою суспільно-виробничої діяльності та побуту мовців, ними формується і також обслуговується цим стилем. Сфера суспільно-виробничої діяльності мовців, форма суспільної свідомості, тематика спілкування становлять базову екстралінгвістичну основу функціонального стилю» [Мацько, Сидоренко, Мацько 2003, с. 145]. Досить обґрунтованими вважаємо міркування Л. Струганець, яка до домінуючих зовнішньомовних чинників зараховує «розвиток людського суспільства, його матеріальної і духовної культури, продуктивних сил, науки і техніки» [Струганець 2002, с. 94]. Дослідниця акцентує на низці соціальних факторів, виділяючи вплив традицій, суспільну необхідність слів, мовний смак соціуму, соціальний і кількісний склад носіїв літературної мови, характер літературної комунікації. Крім того, надає важливості контактуванню мов, результат чого вбачає передусім у лексико-семантичній системі як такій, що з-поміж інших мовних рівнів виявляє найбільшу проникність. Своєрідністю інтерпретації вирізняється витлумачення впливу мов-донорів на мову-реципієнта як чинника, що виявляє ознаки зовнішніх та внутрішніх факторів, посідаючи проміжне місце між ними. Л. Струганець обґрунтовує висловлене припущення тим, що наслідки мовних контактів підпорядковані двом вказаним різновидам чинників, адже, з одного боку, мовний взаємовплив віддзеркалює ступінь політичних, економічних і культурних зв'язків із країною, а з іншого – залежить від міри системної близькості мов [Струганець 2002, с. 95]. Т. Коць пов'язує динамічні явища в мові з низкою процесів, зумовлених соціально-економічними змінами, масовою комунікацією, системою освіти, різною інтерпретацією явищ природи й суспільного життя, науково-пізнавальними, ідеологічними, естетичними, соціальними чинниками та ін., наголошуючи на їхньому

неоднаковому вияві [Коць 1997, с. 5–6]. Нині в контексті зовнішніх чинників прийнято розглядати не тільки динамізм словникового складу мови загалом, а й менших угруповань лексем. В окресленій площині студіюють слова з огляду на їхній вияв у текстах, обмежених певною тематикою чи стильовими параметрами. О. Стишов бере до уваги соціально-історичні, географічні, демографічні, соціолінгвістичні, культурні й естетичні аспекти [Стишов 2003а]. Концепцію лінгвіста вирізняє досить докладна інтерпретація позамовних факторів, які впливають на мову медійного простору. Серед них: 1) демократизація всіх галузей суспільного життя, передусім формування нових соціально-економічних відносин, розширення контактів і взаємозв'язків зі світовим співтовариством; 2) істотне послаблення (а то й припинення) впливу на лексику цензури й самоцензури; 3) утвердження української мови як державної, у зв'язку з цим зросла вага соціолінгвістичних досліджень; 4) зміни в соціальній структурі українського суспільства, що впливають на формування й функціонування соціолектів, а ті своєю чергою – на еволюцію загальнолітературних норм; 5) необхідність, доцільність, практичні потреби мовців; 6) мода на слова, що передусім стосується молодого покоління («нової генерації»), яке завжди прагне відкинути узвичаєне й спілкуватися по-новому, сучасніше; 7) пошуки нових засобів вираження, серед них надають перевагу тим, що сприяють експресивності висловлення, створюють контексти, здатні вплинути на інтелектуальне сприйняття читача, слухача чи глядача, а також на його емоції, психіку та ін. [Стишов 2003а, с. 21–22]. Чинниками, які впливають на поступові, безперервні й нерівномірні зміни в лексичній системі, лінгвіст вважає мовну ситуацію, взаємовплив культур, контактування мов, зумовлене активізацією міжнародних зустрічей, фінансово-економічних стосунків, науково-технічним, військовим, культурно-мистецьким та ін. співробітництвом тощо [Стишов 2003а, с. 242].

На збагаченні українськомовної системи 90-их років ХХ століття зосереджує увагу Д. Мазурик, яка зовнішніми причинами інноваційних процесів у лексиці вважає політичну та економічну співпрацю із сусідніми народами, перебування українських етнічних територій у складі чужих державних утворень, вступ України до міжнародних

організацій, зміни в політичному устрої всередині держави. До низки важливих факторів дослідниця зараховує функціонування міжнародної комп'ютерної інформаційної мережі [Мазурик 2002, с. 16–17]. Близькі міркування висловили Л. Архипенко та Т. Рудакова, які вважають релевантними економічні, суспільно-політичні, культурні, культурно-побутові, наукові, соціально-психологічні зовнішні чинники, що відіграють важливу роль в процесі адаптації лексем загалом [Архипенко 2008, с. 14] та соціально-економічної лексики в пресі кінця ХХ – початку ХХІ століть [Рудакова 2009, с. 13]. З акцентом на неологізації суспільно-політичної тематики розв'язує проблему дії зовнішніх чинників Л. Томіленко. На її думку, мова й суспільство тісно взаємодіють, що яскраво віддзеркалює словниковий склад. До зовнішніх чинників розвитку лексики дослідниця зараховує еволюцію людського суспільства, його матеріальної й духовної культури, продуктивних сил, виявлення чого зреалізоване в розвитку науки, техніки, культури, постійному збільшенні відомостей про навколишній світ, розширенні суспільних функцій мови та її стильової варіативності, ускладненні форм суспільного життя людей. За спостереженнями Л. Томіленко, на лексичну систему мови вплинули суспільно-політичні події, зокрема напруження «у взаєминах українських громадян із владою, правоохоронними органами тощо. Почастішали масові акції протесту, страйки й інші форми вияву невдоволення суспільно-політичним життям у державі, неналежним соціальним захистом населення, корумпованістю більшості сфер людської діяльності. Цілком закономірно, що названі причини зумовлюють і виникнення значної частини неологічної лексики, переважно негативного забарвлення, вигаданої невдоволеними масами для посилення емоційного впливу на довколишніх та для вираження власного ставлення до того, що відбувається в країні. Велика роль в утворенні таких неологізмів належить, безперечно, ЗМІ, які змушені першими реагувати на будь-які зміни в суспільстві» [Томіленко 2014, с. 58]. До сфери зацікавлень О. Лапінської потрапили англізми, проникнення яких, на переконання дослідниці, зумовлене такими позамовними чинниками: 1) утворенням незалежної держави Україна, розвитком у ній ринкової економіки, економічних зв'язків з іншими державами, досягненням англомовних країн у деяких сфе-

рах діяльності; 2) інтенсивним технічним переустаткування побуту українців, використанням техніки закордонного виробництва, підвищенням комп'ютерної грамотності українців; 3) розвитком культурних зв'язків між країнами; 4) впливом стилю життя інших країн на українців; 5) сприйняттям слухачами іншомовних слів як новіших; 6) усуненням політичної цензури, що призвело до вживання в медіа, у художній літературі великої кількості іншомовної лексики, жаргонних, нецензурних слів; 7) існуванням іноземних релігійних організацій і сект; 8) попитом на українських жінок серед іноземців; 9) імміграцією українців до інших країн; 10) розвитком туризму в Україні тощо [Лапінська 2010, с. 177–181].

Ми проаналізували лише деякі відомі концепції, прибічники яких акцентують увагу на позамовних факторах, що безпосередньо чи опосередковано впливають на розвиток мови загалом та її лексичної системи зокрема. Як бачимо, у лінгвістичній парадигмі досі немає єдиної, спільно випрацюваної й описаної типології цих чинників. Хоч висловлені науковцями міркування мають низку розбіжностей, водночас вони виявляють і деяку спільність. Зокрема, більшість дослідників схиляється до думки про беззаперечний динамізм мовної системи, що відбувається унаслідок дії різних суспільних процесів, які виявляють неоднакову активність упродовж певних часових зрізів. Висловлюючи солідарність із такими міркуваннями, зазначимо, що на розвиток мови впливають зміни в соціальній й економічній сферах, у політичному житті людей, розвиток науки й техніки, демократизація та лібералізація суспільства, міжнародні відносини й міжмовне контактування, наслідок чого – поповнення значної кількості запозичень. Важливо, аби нові номінації не порушували усталених і випрацьованих літературних норм, а вживання іншомовізмів було збалансованим і виправданим. Серед вагомих зовнішніх факторів, що став передумовою активного мовного динамізму, чільне місце посідає російська агресія, яка триває ще з 2014 року. Через це «в мові періоди почастишало використання узвичаєної військової термінологічної лексики та відомих термінологічних словосполучень, наприклад: *військо, армійський арсенал, військова влада, військова доктрина, військовий режим, вогнепальна зброя* ін.» [Навальна 2011, с. 143].

Акцент на функційних виявах аналізованих лексем дає змогу зосередити увагу не тільки на їхніх первинних значеннях та закріпленій сфері вживання, а й на вторинних переносних значеннєвих відтінках, представлених у медійних статтях про суспільно-політичне життя. Контрастуючи із нейтральною лексикою в публіцистиці, номінації військової сфери надають текстам відповідного колориту, іноді вживаються з метою іронічного та сатиричного забарвлення [Навальна 2011, с. 143–145]. Один з аспектів дослідження вказаних номінацій – їхня значеннєва класифікація, зокрема поділ на дві групи: 1) назви осіб, серед яких значна частина слів іншомовного походження; 2) лексеми, що характеризують процеси, дії та стани. Нерідко військова лексика має негативнооцінне забарвлення й привертає увагу читача [Навальна, Калужинська 2018].

Під дією позамовних чинників (анексія Криму, окупація сходу України й розпочата 2022 року повномасштабна російсько-українська війна) простежуємо тяглість тенденцій щодо функціонування в текстах медіа військової лексики на позначення осіб, зокрема тих, хто воює на українському боці чи є представниками ворожої армії. У сучасному мілітарному медіапросторі домінують мовні одиниці *військовослужбовець* – «людина, що служить у війську» [ВТССУМ 2005, с. 187]; *військовий* – «те саме, що військовослужбовець» [ВТССУМ 2005, с. 187]; *боєць* – «1. Учасник бою, боїв; воїн. 2. Солдат, рядовий. 3. *перен.* Про людину, що бореться за здійснення чого-небудь» [ВТССУМ 2005, с. 90]; *воїн* – «книжн., уроч. Те саме, що вояк 1; боєць, солдат» [ВТССУМ 2005, с. 199]; *ветеран* – «1. Досвідчений, бувалий воїн, що брав участь у багатьох боях. 2. *перен.* Людина, що багато років успішно і плідно працює, працювала в якій-небудь галузі, діє, діяла в чомусь» [ВТССУМ 2005, с. 124]; *захисник* – «1. Той, хто захищає, обороняє, охороняє кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т. ін. дій. // Те, що оберігає, загороджує, укриває кого-, що-небудь від чогось шкідливого, небажаного, небезпечного» [ВТССУМ 2005, с. 432]; *солдат* – «рядовий військовослужбовець сухопутних військ. // Військовослужбовець взагалі» [ВТССУМ 2005, с. 1354] та словосполука *учасник бойових дій*, що відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

називає осіб, «які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час» [Закон]. Наприклад: *В Одесі **військовослужбовець** взяв в заручники жінку з дитиною, їх вдалося звільнити* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 28.12.2023); *Українські **військові** виснажені, а нестача кадрів загострюється* – The Guardian (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 31.01.2025); *Вона сказала «так»: **боєць** 74-го розвідбату освідчився коханій за 9 днів після повернення з полону* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 14.02.2025); ***Ветеран** заявив, що поліціантка в Києві назвала його «конченим інвалідом» через зауваження про паркування* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 15.08.2024); ***Захисники** знищили ще близько пів тисячі загарбників, 11 ББМ і 6 БПЛА ворога* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 18.04.2023); *Тиха та смертельна битва українських **солдатів*** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 18.04.2023); *У 2025 році **учасники бойових дій** мають поновити свої дані. Це потрібно зробити для збереження пільг* (<https://zn.ua>, 23.01.2025); *Українські **воїни** розширюють плацдарм на Херсонщині – Генштаб* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 05.01.2024).

Якщо означені лексеми – відомі номінації, вони тільки актуалізувалися в мові засобів масової комунікації, то такі слова, як *укропи*, *укри* та відабредіатурне утворення *атовець* (іноді в медійних джерелах використовують його варіант *атошник*), з'явилися під впливом позамовних чинників із початком військових дій на сході України, наприклад: *«Думав, **укропи** – село, нічого не можуть». Нове перехоплення розмови окупантів* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 07.05.2022); ***Атовці** у Луцьку готувалися до блискавичного вторгнення з Білорусі* (заголовок) (<https://konkurent.ua>, 13.04.2022).

У мові українських медіа різного тематичного спрямування та форм власності натрапляємо на написання лексем *атовець*, *атошник*, *АТОвець*, *АТОшник*, а також фіксуємо аналізовану номінацію як власну назву, наприклад: ***АТОшник** чи **Атовець**? Як правильно сказати українською* (заголовок) (<https://www.obozrevatel.com>, 04.10.2023);

Майже десять років громадська організація «Атошник» у Житомирі займається допомогою учасникам АТО та їхнім сім'ям (<https://www.zhitomir.info>, 20.02.2025) та ін. Уважаємо іменники на *-шник* скалькованим російським відаббревіатурним іменником і рекомендуємо вживати *атовець*.

У мові преси другого десятиліття ХХІ ст. значного поширення набуває відонім *уcrop*. За визначенням О. Кирилюк, лексема спродукована через аглютинацію – поєднанням початкових частин: УКРАїнський ОПір [Кирилюк 2014, с. 188]. Відонім вперше було вжито російськими найманцями, які підтримували ДНР та ЛНР, на позначення українських воїнів зони АТО на сході України. Ще одна назва нашого народу з вуст східних сусідів, що є синонімічною до попередньої, – *укри*. О. Кирилюк зауважує, що цей новотвір виник як пейоратив зі значенням ‘українці, які підтримують європейський напрям розвитку країни, орієнтуються на західноєвропейські цінності’ [Кирилюк 2014, с. 188]. Нині аналізована лексема має більш узагальнене значення й у російському просторі функціює з указівкою на всіх представників українського народу. Якщо з боку росіян слова *уcrop*, *укри* виявляють негативний відтінок, то вітчизняний споживач інформації до цих лексем ставиться навпаки – з гордістю, надаючи словам позитивної оцінки. Лексема *укри* в мові сучасних українських масмедіа представлена і як власна назва – кіноповість «Укри», наприклад: *Кіноповість «Укри» відомого українського письменника, драматурга та кіносценариста Богдана Жолдака – це бойова проза про сучасне АТО* (<https://www.livelib>, 20.02.2025).

У мові засобів масової комунікації активно вживають відоніми, що походять від назв військових формувань: одні лексеми утворені за допомогою суфікса *-івець* (*айдарівець* – ‘військовослужбовець штурмового батальйону сухопутних військ Збройних сил України’, *донбасівець* – ‘військовослужбовець 2-го батальйону спеціального призначення «Донбас» Національної Гвардії України’); інші – за допомогою суфікса *-ець* (*азовець* – ‘військовослужбовець окремого загону спеціального призначення «Азов» Національної Гвардії України’) тощо, наприклад: *У Росії почали суд над 18 полоненими «айдарівцями»*. Принаймні деякі з них у полоні з весни 2022 (<https://lb.ua>,

25.07.2023); *«Азовці» знищили бронетехніку і піхоту окупантів біля Нью-Йорку* (заголовок) (<https://mil.in.ua>, 04.10.2024).

Відоніми підкреслюють належність особи до конкретного військового формування, яке захищає українські території у воєнному протистоянні. Аналізовані лексеми хоча й позначають осіб, що воюють чи воювали на сході країни, захищаючи українські території, але подекуди вживають у контекстах із негативною оцінкою, коли йдеться про поганий соціальний захист оборонців.

В українських медіа журналісти активно подають лексеми на позначення осіб, які воюють на ворожому боці, наприклад: *бойовик* – «учасник якої-небудь бойової групи, загону і т. ін.» [ВТССУМ 2005, с. 91]; *ворог* – «той, хто перебуває в стані ворожнечі, боротьби з ким-небудь; недруг, супротивник. ... 2. також збірн. Супротивник на війні, у воєнних діях» [ВТССУМ 2005, с. 202]; *загарбник* – «той, хто насильно захоплює що-небудь; завойовник [ВТССУМ 2005, с. 383]; *завойовник* – «той, хто бере участь у підкоренні, загарбанні країн, поневоленні народів силою війська; протилежне визволитель» [ВТССУМ 2005, с. 381]; *найманець* – «2. Солдат або офіцер найманої армії. 3. Особа, спеціально завербована для участі у спільних насильницьких діях» [ВТССУМ 2005, с. 717]; *окупант* – «той, хто бере (брав) участь в окупації; загарбник» [ВТССУМ 2005, с. 840]; *сепаратист* – «прихильник сепаратизму» [ВТССУМ 2005, с. 1307]; *супротивник* – «1. Той, хто вороже, негативно ставиться до кого-, чого-небудь, протидіє комусь, чомусь; противник. 2. Той, хто виступає проти іншого у бійці, поєдинку і т. ін. ... 3. збірн. Вороже військо, ворожі збройні сили; ворог» [ВТССУМ 2005, с. 1416], *терорист* – «прибічник тактики терору; учасник терористичних актів» [ВТССУМ 2005, с. 1446] та ін. Наприклад: *В Івано-Франківську до 15 років ув'язнення засудили бойовика армії РФ з Макіївки* (<https://suspilne.media>, 19.02.2025); *Ворог з важкої артилерії вдарив по Нікополю: двоє загиблих і поранена* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 20.02.2025); *Російські загарбники вивезли понад 4 тисячі дітей з ТОТ материкової України на навчання до Криму* (заголовок) (<https://detector.media>, 20.02.2025); *Непальські найманці масово дезертирують із російської армії* (заголовок) (<https://mil.in.ua>, 20.02.2025);

Окупанти запустили залізницю між Ростовом і Маріуполем (заголовок) (<https://ua.korrespondent.net>, 20.02.2025); **Сепаратисти** погодились скласти зброю після військової операції (<https://mil.in.ua>, 24.06.2023); *Мир можливий через силу, путін – терорист: ПАРЄ ухвалила важливу для України резолюцію* (заголовок) (<https://sluga-narodu.com>, 30.01.2025).

На позначення тих, хто воює на боці ворога, українські журналісти в офіційних матеріалах зазвичай використовують словосполучення *член (ватажок) незаконного збройного угруповання (формувань)*, наприклад: **Члени незаконних збройних формувань «ДНР» або «ЛНР», які беруть участь у міжнародному збройному конфлікті проти України, виявляють певну лояльність...** (<https://justgroup.com.ua>, 28.04.2023); **Затримано учасника незаконних збройних формувань, який намагався влаштуватися до Десантно-штурмових військ ЗСУ** (<https://gr.gov.ua>, 07.06.2022); **Зокрема, ватажок бойовиків незаконного збройного угруповання «ЛНР» Пасічник заявив, що вибухи в Луганську – це удар кількома ракетами по машинобудівному заводу** (<https://umoloda.kyiv.ua>, 13.04.2024).

Для номінації осіб, що перейшли на бік ворожої армії, використовують сленгізми *сепари, ватники*, наприклад: **На Харківщині сепари глумилися над тризубом** (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 18.06.2022); **«Ватниками» ми звикли називати людей, які становлять своєрідний світоглядний «баласт» суспільства, бо у них застарілі та часом відверто ворожі погляди на нього та на сучасність** (<https://umoloda.kyiv.ua>, 01.09.2022).

Подекуди трапляються словосполучення на позначення осіб, які чинять протиправні дії на користь інтересам ворога: *український агент, мінер моста*, наприклад: **Черговою зухвалою заявою відзначився президент Хорватії, який звинуватив прем'єр-міністра Андрея Пленковича у тому, що той діє як «український агент»** (<https://umoloda.kyiv.ua>, 29.01.2022); **Столичний мер Віталій Кличко зазначав, що черговий «мінер» моста був у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння** (<https://www.ukrinform.ua>, 12.09.2023). Аналізовані мовні одиниці автори навмисне беруть у лапки, щоб наголосити на протилежному значенні або адресно назвати особу. Споживачі інформації вже

не пам'ятають прізвища особи, що погрожувала підірвати міст, але всі знають про кого йдеться.

Автори публікацій використовують низку аналітично оформлених назв окупованих територій, наприклад: *тимчасово окуповані території України*; *тимчасово окуповані території Криму, окремі райони Донецької і Луганської областей*; *лінія розмежування (про Донбас)*; *адміністративна межа (про Крим)* тощо. Пор.: *Плани РФ на тимчасово окупованих територіях України. Презентація аналітичного звіту* (<https://www.ukrinform.ua>, 19.01.2024); *Серія круглих столів «Тимчасово окуповані території Криму: основні проблеми та шляхи їх вирішення»* (<https://www.prostir.ua>, 21.02.2025); *Хронологія окупації окремих районів Донецької та Луганської областей: друга фаза російської агресії, розпочатої у 2014 році (заголовок)* (<https://el-research.center>, 06.06.2023); *«Лінія розмежування» територій і доль. Кореспонденти «Дня» побували в прифронтовій зоні* (<https://day.kyiv.ua>, 08.10.2024) та ін.

У мові сучасної української публіцистики дедалі активніше використовують сполуки, які, крім номінативно-інформаційної функції, надають журналістським текстам книжності. Спостерігаємо помітне проникнення до мови медіа лексем та стійких зворотів офіційно-ділового стилю. Зазначений функційний потенціал виявляє словосполучення *окупаційна влада*, що активно функціює в медійних текстах, наприклад: *Окупаційна влада затримала кількох запоріжців через коментарі в соцмережах та допомогу ЗСУ* (<https://www.ukrinform.ua>, 17.02.2025); *Окупаційна влада Криму примушує дітей виготовляти деталі для російської зброї – ЦНС* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 15.02.2025); *Окупаційна влада в Криму у 2024 році активізувала мілітаризацію дітей через систему освіти, насаджуючи військову ідеологію та обмежуючи прояви української та кримськотатарської ідентичності* (заголовок) (<https://espresso.tv>, 11.02.2025).

До активного вжитку увійшли іншомовні лексеми, які порівняно недавно були в пасивному словникові: *агресія* – «неспровокований збройний напад однієї держави на іншу з метою загарбання її території, ліквідації або обмеження її незалежності» [ВТССУМ 2005, с. 10]; *анексія* – «насильне приєднання, загарбання якоюсь державою іншої

країни або частини її території» [ВТССУМ 2005, с. 30]; *ескалація* – «розширення масштабів агресивної війни, планомірне нарощування військової могутності держави, армії, збільшення чисельності військових сил у певному районі тощо» [ВТССУМ 2005, с. 356]; *окупація* – «тимчасове захоплення частини або всієї території однієї держави збройними силами іншої держави» [ВТССУМ 2005, с. 840] та ін., наприклад: *Дальня мішень: як **агресія** проти України змінила російські амбіції на африканському континенті* (<https://www.pravda.com.ua>, 24.10.2024); *Країни ЄС викликали послів РФ через **анексію** територій України* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 03.10.2022); ***Ескалація** ядерного терору: чи буде реакція світових лідерів?* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 17.02.2025); *Газети і **окупація**: чим російська «Комсомолка» отруює мозок жителів області і хто це робить* (<https://imi.org.ua>, 02.01.2023).

У мові українських засобів масової комунікації фіксуємо спільнокореневі одиниці, серед яких: *анексований* – «дієпр. пас. мин. ч. до анексувати» [ВТССУМ 2005, с. 30], *окупований* «дієпр. пас. мин. ч. до окупувати» [ВТССУМ 2005, с. 840], *анексувати* – «насилено приєднувати, загарбувати чужу територію, іншу державу» [ВТССУМ 2005, с. 30]; *окупувати* – «здійснювати окупацію» [ВТССУМ 2005, с. 840] та ін., наприклад: *Україна має зробити все, щоб деокупувати незаконно **анексований** Росією український Крим до літа 2023 року* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 31.01.2023); *Безпілотники атакували **окупований** Крим і Краснодарський край Росії – соцмережі* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 11.01.2025); *Спроби Росії **анексувати** території України «не дуже підштовхують до переговорів» – Салліван* (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 04.11.2022); *Зеленський пропонував **окупувати** російські села й підірвати нафтопровід – WP* (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 14.05.2023).

Українські засоби масової комунікації активно використовують лексему *агресор* – «той, хто вдається до агресії; нападник, загарбник» [ВТССУМ 2005, с. 10] – у стосунку до Російської Федерації, а також вживають прикладкову одиницю *державо-агресор*, наприклад: *Боррель про вимоги Путіна: **Агресор** не може диктувати умови припинення вогню* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 15.06.2024); ***Державо-***

агресор чи окупований союзник? Як ставитися до Білорусі (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 22.06.2023).

До низки активізованих у сучасному медійному просторі належить слово *війна*, яке вживають передусім у прямому значенні – «організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо» [ВТССУМ 2005, с. 186]. Війни мають різні назви. Їх називають залежно від характеру намірів (*загарбницька, визвольна*), масштабів поширення (*світова, міжнародна, локальна*), території (*кримська, югославська, афганська, іранська*), учасників (*наполеонівська*), часу, тривалості (*середньовічна, столітня*), застосовуваного виду зброї (*ядерна, хімічна*) [Навальна 2006]. У текстах вітчизняних медіа натрапляємо на різні словосполучення, що позначають воєнні дії на сході України: *війна на сході, братовбивча війна, гібридна війна, російсько-українська війна, холодна війна* та ін., наприклад: *Наративам російської пропаганди про братерство українського і російського народів і про нібито братовбивчу війну, ініційовану Заходом, вже багато років* (<https://most.ks.ua>, 14.11.2023); *«Патруль Балтійського моря»*. *Гібридна війна Росії вже розпочалася* (заголовок) (<https://www.radio-svoboda.org>, 18.01.2025); *Російсько-українська війна як війна перехідного періоду* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 22.07.2024); *Донбас-2014: як розгоралася велика війна* (<https://www.bbc.com>, 22.07.2024).

Значною частотою вживання в медійних текстах позначена лексема *зброя* – «знаряддя для нападу або оборони» [ВТССУМ 2005, с. 443], наприклад: *Над виробництвом зброї для Сил оборони та безпеки України працюють уже понад 800 компаній різних форм власності* (<https://www.ukrinform.ua>, 27.12.2024); *Уся західна зброя ЗСУ: що Україна отримала від союзників з початку великої війни* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 04.03.2023). У деяких контекстах аналізований субстантив бере участь у моделюванні порівняльних одиниць, наприклад: *Мігранти як «зброя» Росії на кордоні з Фінляндією* (<https://www.dw.com>, 23.11.2023); *Газ як зброя. Росія припиняє поставки ще одній країні ЄС* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 31.08.2022).

У мові українських засобів масової комунікації спостерігаємо використання низки назв зброї, боєприпасів тощо: *дрони-камікадзе, байрактари, джавеліни* тощо, наприклад: *Дрон-камікадзе: характеристики та як працює безпілотник* (заголовок) (<https://vikna.tv>, 01.12.2024); *Де зараз Джавеліни? Експерт розповів, чому Україна майже не використовує західні ракетні системи* (заголовок) (<https://nv.ua>, 30.12.2023); *Ударний «Байрактар» над Чорним морем* (заголовок) (<https://ua.krymr.com>, 04.02.2025). Фіксуємо нанизування назв зброї в масмедійних текстах, наприклад: *Джавеліни та Байрактари. Зброя, яка вже стала легендарною в Україні* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 29.03.2022).

Як засвідчує зібраний матеріал, назви боєприпасів та зброї загалом журналісти подають і кирилицею, і латиницею, нерідко вони різняться в написанні. Поява великої кількості складних синтаксичних структур на позначення певних понять перевантажує мову, робить її менш гнучкою, малопридатною для спілкування. До того ж деякі номінації настільки громіздкі, що ними послуговуватися дуже складно. У зв'язку з цим у мові діє закон економії мовної енергії, мовних засобів, тісно пов'язаний із прагматичним чинником – ощадливим використанням медійних площ. До мовних одиниць, що відповідають указаним принципам, належать аббревіатури: *АТО* – *антитерористична операція*; *ООС* – *операція об'єднаних сил*, *ДНР* – *Донецька народна республіка*; *КПВВ* – *контрольні пункти в'їзду – виїзду*; *ЛНР* – *Луганська народна республіка*; *ОРДЛО* – *окремі райони Донецької і Луганської областей*; *ТОТ* – *тимчасово окуповані території*, наприклад: *Десять років тому на Донеччині та Луганщині РФ силами сепаратистів та бойовиків провела незаконний референдум, після якого терористи оголосили про створення фейкових республік «ДНР» і «ЛНР»* (<https://suspilne.media>, 11.05.2024); *АТО чи війна? Чому партія Порошенка не голосувала за ратифікацію Римського статуту* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 01.09.2024); *Учасники АТО/ООС є основою українського війська – Наєв* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 28.08.2023); *Російська Федерація «визнала незалежність» ОРДЛО в межах «владних повноважень республік»* (<https://glavcom.ua>, 29.03.2022); *Загарбники продовжують побудову залізничних сполу-*

чень через *ТОТ*. Про це повідомив керівник Центру вивчення окупації Петро Андрющенко (<https://v-variant.com.ua>, 21.02.2025).

Останнім часом журналісти українських засобів масової комунікації поряд з аббревіатурами *ДНР* та *ЛНД* вживають словосполучу *так званих*, наприклад: *Фейкове «приєднання» так званих «ЛНР» та «ДНР» до Росії обійдеться їй дуже дорого – британська розвідка* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 06.01.2023). Відмінність між варіантами написання має правове підґрунтя; на нашу думку, тільки лінгвістичних вимог не достатньо. Аббревіація, попри конденсацію вираження інформації, є не зовсім бажаним явищем у публіцистиці, адже читачеві часом важко зрозуміти зміст деяких скорочень. Вони можуть спричинити плутанину, помилки в сприйнятті повідомлення. І хоч зміст таких утворень часто зрозумілий із контексту чи ситуації, однак, утворюючи нові складноскорочені одиниці, варто уникати їхньої можливої омонімії.

Отже, через низку позамовних чинників (анексія Криму, російсько-українська війна) у сучасній українській мові додалося нових лексем, а також зазнали актуалізації відомі слова на позначення осіб, військових дій, процесів, станів, територій, що відображено в засобах масової комунікації початку третього десятиліття ХХІ ст. Під дією позамовних чинників спостерігаємо утворення нових аббревіатур. Нерідко аналізовані лексеми мають негативнооцінне забарвлення й, контрастуючи з нейтральною лексикою, привертають увагу читача.

1.2. Багатозначність лексеми *фронт* у публіцистичних текстах

Мова сучасних медіа вбирає в себе практично всі зміни лексико-семантичної системи, а також засвідчує функційно-стильову динаміку усталених, співвідносних з іншими стилями лексичних одиниць, розкриває етапи освоєння нових варіантів значень. Українські засоби масової інформації в нинішніх умовах стали одним з основних джерел дослідження української мови, оскільки саме завдяки вивченню особливостей функціонування лексики в журналістських текстах можна про-

стежити зв'язок мови з розвитком суспільства й проаналізувати їхній взаємовплив. Не потребує доказу той факт, що мовна система постійно перебуває в динаміці, активне поповнення нових номінацій і семантична модифікація наявних у словниковому складі одиниць зазвичай відбувається в часи активних змін у житті країни, серед яких упродовж останнього часу чільне місце посідає активна фаза російсько-української війни. Нині простежуємо тенденцію, окреслену в написаних раніше студіях: «Через низку позамовних чинників суспільно-політичного спрямування сучасна українська мова збагатилася новими лексемами військових дій, процесів та станів, що відображено на сторінках вітчизняної преси другого десятиліття ХХІ ст.» [Навальна, Калужинська 2018, с. 220].

Дослідженню медіамови, її динаміки, міжтематичних і міжстильових переходів слів присвячені праці багатьох українських дослідників [Навальна, Костусяк, Межов 2023; Стишов 2003а; Струганець 2002; Navalna, Kostusiak, Levchenko, Oleksenko, Shyts, Popkova 2021]. Функційні особливості військової лексики в мові засобів масової інформації окреслили Ю. Байло [Байло 2013], З. Дубинець [Дубинець 2015], І. Литовченко [Литовченко 2014], Л. Туровська [Туровська 2007] та ін. Українська дослідниця Л. Туровська зауважує, що в процесі розвитку та формування української військової термінології простежено періоди, які стосуються конкретних суспільно-політичних подій та процесів. Авторка виокремлює такі групи військових термінів: 1) власномовні («внутрішньомовні») запозичення: а) народні назви або переосмислення загальноновживаних слів; б) спільнослов'янські назви; в) перші іншомовні запозичення; 2) давні іншомовні запозичення; 3) запозичення ХVІІІ–ХІХ ст.; 4) нові іншомовні запозичення [Туровська 2007, с. 83]. З. Дубинець серед низки військової лексики розглядає: 1) назви осіб, пов'язаних із військовою справою; 2) назви зброї, військового спорядження й регалій; 3) назви збройних сил, військових одиниць, стратегії або тактики бойових дій та їхні наслідків [Дубинець 2015, с. 169]. На переконання дослідниці, основна функція військового терміна номінативно-дефінітивна, тобто називання та визначення спеціального поняття [Дубинець 2015, с. 64].

Важливою в лінгвістичних концепціях є теза про роль зовнішніх чинників, які зумовлюють зміни в мовній системі. Зокрема, Л. Туровська вважає, що на формування військової субмови впливають лише екстралінгвальні фактори, серед яких дослідниця називає виробничо-технологічний (соціально-економічний), соціально-комунікативний (естетичний, інтелектуальний), історико-політичний чинники [Туровська 2007, с. 35]. І. Литовченко зауважує, що на появу та розвиток військових термінів впливають такі позамовні чинники: рівень розвитку науки й техніки в мовному середовищі, соціально-політичні умови в лінгвістичному соціумі, державна мовна (термінологічна) політика в суспільстві, функційний статус державної мови, міжнародний статус національної мови [Литовченко 2014, с. 77–78]. Уважаємо, що внаслідок впливу позамовних чинників (розпочатої у 2022 році повномасштабної війни в Україні) заактивізовано процес використання слова *фронт*, яке розширило сфери свого вторинного (переносного) вживання в засобах масової комунікації.

Відома носіям мови лексема *фронт* функціонує в різних стилях сучасної літературної мови, зокрема й у публіцистичному, де останнім часом вона зазнала особливої актуалізації, значно розширивши сферу використання. Звісно, у мові вітчизняних медіа домінантними є статті воєнної тематики, у яких аналізована номінація вжита в прямому значенні – «місце, район, де відбуваються воєнні дії і розташовані діючі війська під час війни; протилежне тил» [СУМ-11, т. X, с. 645], наприклад: *Протягом доби відбулось 138 бойових зіткнень з ворогом: ситуація на **фронті*** (<https://www.slovoidilo.ua>, 07.03.2025); *В Україні загинув московський чиновник, якого без підготовки кинули на **фронт*** – ЗМІ (<https://www.pravda.com.ua>, 23.10.2022); *ЗСУ отримали ще один автомобіль для **фронту*** (<https://tsn.ua>, 20.10.2022); *Якщо зима буде відносно теплою, а ґрунт відносно вологим, то бої на **фронті** перейдуть у великі артилерійські дуелі* (<https://tsn.ua>, 14.10.2022); *«Володимир Чеповий пішов на **фронт** добровольцем ТРО і загинув у перші тижні червня. Тіло лише вчора ідентифікували, – сказав політолог* (<https://day.kyiv.ua>, 22.06.2022); *Британська розвідка пояснила, до кого перейде ініціатива на **фронті** в найближчі місяці* (<https://www.eurointegration.com.ua>, 08.08.2022). Корпус зібраного матеріалу засвідчує, що

вжита в прямому значенні лексема *фронт* переважає в текстах інформаційних жанрів, тематика яких пов'язана з активними воєнними діями в Україні, зокрема на територіях, де розгорнуто російсько-український фронт. У такому разі аналізований субстантив функціонує серед стилістично нейтральних мовних одиниць зазвичай із прямим значенням. Подекуди в мові медіа натрапляємо на лексему *фронт*, супроводжувану переносно вжитими словами, які контрастують із нейтральною лексику, наприклад: *Жодної заморозки фронту не буде* (<https://day.kyiv.ua>, 28.08.2022). В одинадцятитомному «Словнику української мови» подано лексему *зámорозки* зі значенням «незначні ранкові (пічні) морози, що бувають навесні або восени» [СУМ-11, т. III, с. 220]. У мові українських медіа автори вживають цю одиницю в однині з указівкою на 'призупинення тих чи тих дій, процесів, станів тощо на невизначений термін'.

У журналістських матеріалах зафіксовано лексему *фронт* як виразник значення «у бойовому порядку – сторона військової частини, підрозділу, обернена до ворога, а також територія, зайнята такою частиною, підрозділом» [СУМ-11, т. X, с. 645], наприклад: *Місто стало передовим фронтом. Там практично вже немає цілих будинків* (<https://tsn.ua>, 25.10.2022). Автори публіцистичних текстів широко використовують аналізовану мовну одиницю зі значенням «лінія розгортання військ, які діють проти ворога» [СУМ-11, т. X, с. 645]. У такому разі переважно вона перебуває в підпорядкуванні іменника *лінія*, наприклад: *Росія, створюючи так звану «лінію Вагнера», готується до оборони глибоко за нинішньою лінією фронту, щоб, ймовірно, стримувати швидкий контрнаступ ЗСУ, повідомляють у Міністерстві оборони Британії з посиланням на дані своєї розвідки* (<https://www.radiosvoboda.org>, 23.10.2022); *Лінія фронту на Донбасі. Зима стала переломним моментом для українських сил* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 05.03.2025). Такий самий значеннєвий відтінок виявляє лексема *фронт*, функціуючи й у контекстах про потенційне місце зіткнення чи вказуючи на напрям розгортання бойових дій, наприклад: *Росія може відкрити новий фронт: NYT оцінило ситуацію в прикордонних областях* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 21.05.2024); *На кількох напрямках фронту маємо позитивні результати – президент* (<https://www.pravda.com.ua>, 25.09.2022).

Зросла кількість слововживань лексеми *фронт* у поєднанні з мовними одиницями, що конкретизують територіальну ознаку: *південний фронт, східний фронт, херсонський фронт, запорізький фронт, луганський фронт* та ін., наприклад: *За словами «заступника глави адміністрації» регіону Кирила Стремоусова, на Херсонському фронті все залишається без змін...* (<https://www.ukrinform.ua>, 12.07.2022); *На початку вересня посилюються артилерійські перестрілки по всій лінії південного фронту, але спроб серйозного просування ворог не зробив* (<https://www.bbc.com/ukrainian>, 22.10.2022).

За нашими спостереженнями, лексему *фронт* журналісти використовують у переносному значенні, що не стосується військової тематики: «місце, на якому одночасно виконується кілька процесів, робіт; ділянка, галузь діяльності, що охоплює одночасно різні об'єкти» [СУМ-11, т. X, с. 645], наприклад: *Фронт ремонтних робіт розширюється неквапливо* (<https://misto-tv.com.ua>, 15.06.2022). Часто виразності набуває кількісна ознака, наприклад: *Російська пропаганда у світі: фронт робіт для української дипломатії та інформвійська* (<https://detector.media>, 10.03.2022). Звичним для мовленнєвої практики й мови публіцистики загалом є функціонування аналізованої номінації в значенні «перехідна зона між двома різними за властивостями масами в атмосфері. Різкі зміни погоди – посилення вітру, поява хмар, опадів, похолодання чи потепління – звичайно пов'язані з проходженням циклонів та атмосферних фронтів» [СУМ-11, т. X, с. 645], наприклад: *За словами кандидата географічних наук, синоптика Ігоря Кібальчика, у неділю у більшості регіонів України триватиме «бабине літо». Проте малорухливий холодний фронт принесе подекуди невеликі дощі у західні та північні області* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 22.10.2022).

У мові вітчизняних засобів масової інформації фіксуємо лексему *фронт* зі значенням «найширше об'єднання яких-небудь громадських сил (політичних партій, профспілок та інших організацій) у боротьбі за спільні цілі» [СУМ-11, т. X, с. 645]: *Кожна людина має зараз ще раз згадати, на якому «фронті» вона воює і через свої компанії та організації знайти нові сенси, максимально роблячи свій внесок* (<https://www.pravda.com.ua>, 23.03.2022). У медійних текстах нерідко натрапляємо на словосполучення *свій фронт*, наприклад: *Як бібліотека*

у Львові допомагає армії? У кожного – **свій фронт** (<https://day.kyiv.ua>, 09.03.22); Дякую кожному, хто воює на **своєму фронті**: військовий, що захищає країну від агресора; бізнесмен, що підтримує економіку; людина, що готує їжу; пенсіонер, що перераховує кошти; дитина, що малює і передає свою творчість на фронт; усім, хто долучається до нашої Перемоги! – акцентував Вадим Лисий (<https://umoloda.kyiv.ua>, 26.10.2022). Як засвідчує корпус дослідницького матеріалу, подекуди з аналізованою лексемою поєднані одиниці **єдиний, другий, внутрішній**, наприклад: Від військових, які є на передовій, до дипломатів та громадянського суспільства – це і є наш **єдиний фронт** (<https://day.kyiv.ua>, 21.04.2022); «**Другий фронт**» Сил логістики: як на Прикарпатті готують офіцерів запасу (<https://armyinform.com.ua>, 18.05.2023); **Внутрішній фронт**. Що відбулося на антикорупційному фронті за рік великої війни? (заголовок) (<https://lb.ua>, 17.02.2023). Хоча лексема **фронт** має переносне значення, але зазвичай вона бере участь у моделюванні контекстів про певні процеси, які опосередковано стосуються воєнних дій. Ідеться про згуртування людей навколо проблем, пов'язаних із допомогою українським захисникам, а також усіх тих, що працює на бажану перемогу.

Лексема **фронт** часто функціонує разом із підпорядкованими прикметниками, які увиразнюють сферу, галузь, вид діяльності людей, що візьмемо за основу, класифікуючи зібраний з українських медіа фактичний матеріал й аналізуючи його у зіставленні з поданими в словнику поясненнями.

Гуманітарний фронт: гуманітарний – «який належить до суспільних наук, що вивчають людину і її культуру» [СУМ-11, т. II, с. 193]. Засоби масової інформації на різних платформах широко послуговуються словосполученням **гуманітарний фронт** у текстах про допомогу постраждалим від війни, наприклад: Хмельницький: **гуманітарний фронт** (заголовок). Ми практично не використовуємо слів «переселенці» чи «біженці», бо це наші українці... (<https://day.kyiv.ua>, 11.04.2022); **Гуманітарний фронт: як працюють міжнародні організації в окупації** (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 02.12.2022); Щойно ми зрозуміли, що може статися негативна гуманітарна ситуація, то відкрили безпрецедентний **гуманітарний фронт**. Насам-

перед цим займається Фонд Ріната Ахметова разом із Метінвестом, ДТЕК та іншими бізнесами (<https://umoloda.kyiv.ua>, 03.10.2022); У Києві «Долоні Добра» наближають Перемогу на гуманітарному фронті (<https://vechirniy.kyiv.ua>, 25.10.2022).

Соціальний фронт: *соціальний* – «пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; суспільний. // Породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу. // Існуючий у певному суспільстві. // Здійснюваний у суспільстві» [СУМ-11, т. IX, с. 476]. У публікаціях засобів масової інформації аналізовану сполуку вжито в текстах про згуртовану роботу представників соціальної сфери, які допомагають найуразливішим категоріям населення, наприклад: *День війни, який триває рік: соціальний фронт* (<https://www.ukrinform.ua>, 24.02.2023).

Культурний фронт: *культурний* – «стос. до культури» [СУМ-11, т. IV, с. 395]; *культура* – «сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії» [СУМ-11, т. IV, с. 394]. Аби привернути уваги до воєнних дій в Україні, представники культурної сфери активно долучаються до різних заходів, збирають кошти для армії, наприклад: *Культурний фронт: Музей історії Острозької академії гостинно чекає відвідувачів* (<https://day.kyiv.ua>, 05.05.2022); *Запоріжці тримають культурний фронт розписом фрагментів зброї* (<https://hromadske.ua>, 16.10.2022). Зафіксоване вживання аналізованого словосполучення і в заголовкових комплексах медіа, наприклад: *Культурний фронт: як кияни можуть купити книги для бійців на передовій* (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 12.10.2022); *Культурний фронт: хто, як та чийм коштом відновлюватиме українські пам'ятки, зруйновані російськими окупантами* (заголовок) (<https://ua.korrespondent.net>, 10.11.2022). Фіксуємо словосполучу культурний фронт як власну назву, що засвідчує активність цього виду діяльності, наприклад: *Акція «Культурний фронт» об'єднала працівників культури Сарненської громади* (<https://www.ukrinform.ua>, 08.11.2022).

Творчий фронт: *творчий* – «стос. до творчості» [СУМ-11, т. X, с. 53]; *творчість* – «діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей. // Діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку» [СУМ-11, т. X, с. 54].

Словосполучення *творчий фронт* окреслює діяльність художників, представників театральної сфери та ін., наприклад: *Обличчя «Азов-сталі»: як луцька художниця тримає творчий фронт* (заголовок) (<https://12kanal.com>, 23.06.2022); *Миколаїв: тримають творчий фронт* (заголовок). *Попри воєнний стан Миколаївський академічний художній драматичний театр продовжує працювати* (<http://www.golos.com.ua>, 10.06.2022).

Мистецький фронт: *мистецький* – «стос. до мистецтва, до відображення дійсності в художніх образах; художній» [СУМ-11, т. IV, с. 719]; *мистецтво* – «творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність» [СУМ-11, т. IV, с. 719]. Словосполучення *мистецький фронт* слугує вказівкою на згуртованість представників зазначеної сфери, їхню працю, скеровану на відображення реалій війни в кінематографічних творах, наприклад: *Тримають мистецький фронт: Ада Роговцева в Дрогобичі презентувала документальний фільм «Вітер зі Сходу»* (<https://wz.lviv.ua>, 28.09.2022).

Музичний фронт: *музичний* – «прикм. до музика» [СУМ-11, т. IV, с. 824]; *музика* – «мистецтво, що відображає дійсність у художньо-звукових образах» [СУМ-11, т. IV, с. 823]. Аналізована сполука дає змогу наголосити на різних формах спротиву ворогові, зокрема й за допомогою текстів пісень, наприклад: *Музичний фронт: як пісні стали ще одним засобом спротиву ворогові* (<https://day.kyiv.ua>, 11.09.2022).

Літературний фронт: *літературний* – «стос. до літератури» [СУМ-11, т. IV, с. 529]; *література* – «1. Уся сукупність наукових, художніх і т. ін. творів того чи іншого народу, періоду або всього людства. 2. Вид мистецтва, що зображує життя, створює художні образи за допомогою слова» [СУМ-11, т. IV, с. 529]. За функційним потенціалом субстантивно-атрибутивна модель *літературний фронт* тяжіє до проаналізованої попереду *музичний фронт*, оскільки вказує на намагання представників літературних об'єднань, спілок, гуртків передавати в поетичних рядках емоції, психологічний стан, гнів до загарбників та ін., наприклад: *Літературний фронт: про поезію викладачів і студентів під час війни* (заголовок) (<https://vechirniy.kyiv.ua>, 25.10.2022).

Освітній (освітянський) фронт: *освітній* – «стос. до освіти» [СУМ-11, т. V, с. 756]; *освіта* – «1. Сукупність знань, здобутих у процесі навчання. // Рівень, ступінь знань, здобутих у процесі навчання; освіченість. 2. Піднесення рівня знань; навчання. // Процес засвоєння знань. 3. Загальний рівень знань (у суспільстві, державі і т. ін.). // Система навчально-виховних заходів. // Система закладів і установ, через які здійснюються ці заходи» [СУМ-11, т. V, с. 755]. Війна стала неабияким викликом для вчителів, які попри обстріли, проводять заняття й часто виконують роль не тільки педагога, а й дитячого психолога, наприклад: *Освітняни зараз як ніколи проактивні та включені в роботу, а освітній фронт – як ніколи міцний та потужний* (<https://osvitoria.org>, 08.04.2022); *Тримаймо освітянський фронт разом!* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 30.08.2022); *Знання – один із найпотужніших видів зброї, а наш освітній фронт – нездоланий!* (<https://day.kyiv.ua>, 21.10.2022).

Мовний фронт: *мовний* – «прикм. до мова» [СУМ-11, т. IV, с. 770]; *мова* – «1. Здатність людини говорити, висловлювати свої думки. 2. Сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок. // Різновид цього комбінування у процесі вираження думок, якому властиві ті або інші характерні ознаки. 3. Мовлення, властиве кому-небудь; манера говорити. 4. Те, що говорять, чий-небудь слова, вислови» [СУМ-11, т. IV, с. 768]. Мовне питання ніколи не втрачало актуальності, а під час війни воно стало особливо гострим. До цієї теми часто апелюють журналісти, громадські діячі, політики, наголошуючи, що мова – це теж зброя в боротьбі з ворогом, наприклад: *Мовний фронт – серед основних ліній нашої оборони, екзистенційна основа самобутності, стійкий маркер «свій – чужий» для кожного громадянина* (<https://espresso.tv>, 20.12.2022).

Інтелектуальний фронт: *інтелектуальний* – «стос. до інтелекту; розумовий, духовний» [СУМ-11, т. IV, с. 36]; *інтелект* – «розум, здатність людини думати, мислити» [СУМ-11, т. IV, с. 35]. Автори журналістських текстів вживають словосполучку *інтелектуальний фронт*, аби загострити увагу на важливості питань інформаційної гігієни,

правдивого відображення подій, що відбуваються в Україні, умінні протистояти ворожим наративам, наприклад: *Вочевидь, як це не парадоксально звучить, на інтелектуальному фронті застосовується мало креативних акцій для підтримки армії* (<https://day.kyiv.ua>, 25.09.2022); *Інтелектуальний фронт України потребує значно більше яскравих аналітиків* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 25.09.2023).

Духовний фронт: *духовний* – «1. Зв'язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її. // Зв'язаний з спільністю ідей, поглядів, прагнень і т. ін. 2. Стос. до релігії, церкви, належний їм; протилежне світський» [СУМ-11, т. II, с. 445]. У засобах масової інформації натрапляємо на моделювання словосполучень, що містять прикметник *духовний*, ужитий у двох значення. Повномасштабна війна в Україні вплинула на ментальне здоров'я людей, а також заактивізувала діяльність представників релігійної сфери, пор.: *П'ять важливих порад, які допоможуть перемогти на духовному фронті* (заголовок) (<https://expres.online>, 14.04.2023) і *Духовний фронт України – інформаційно-аналітична платформа на релігійну, соціальну, безпекову тематику у період війни* (<https://day.kyiv.ua>, 22.10.2022).

Психологічний фронт: *психологічний* – «1. Стос. до психології (у 1 знач.). 2. Пов'язаний з психічною діяльністю людини. // Який бере в основу знання психології людини, її внутрішнього світу» [СУМ-11, т. VIII, с. 375]; *психологія* – «1. Наука про закономірності, розвиток і форми психічної діяльності живих істот. // Навчальна дисципліна. 2. Душевний склад, психіка, особливості характеру кого-небудь. 3. Сукупність психічних процесів, обумовлених певною діяльністю, станом і т. ін.» [СУМ-11, т. VIII, с. 375]. На допомогу військовим і цивільним, особливо тим, кому самотійно важко впоратися з пережитими наслідками російської агресії, приходять психологи, що спричинило актуалізацію сполуки *психологічний фронт*, наприклад: *Психологічний фронт. Академія української преси спільно з Національним університетом «Острозька академія» реалізують волонтерський проєкт...* (<https://day.kyiv.ua>, 25.03.2022).

Економічний фронт: *економічний* – «1. Прикм. до економіка. 2. Стос. до організації й ведення економіки // Зв'язаний з вивченням економіки» [СУМ-11, т. II, с. 458]; *економіка* – «1. Сукупність суспільно-

виробничих відносин. 2. Господарче життя, стан господарства (країни, району і т. ін.). // Господарська і фінансова діяльність. 3. Наукова дисципліна, що вивчає фінансово-матеріальну сторону якої-небудь галузі господарської діяльності» [СУМ-11, т. II, с. 458]. У час війни економічний розвиток країни надважливий, оскільки стан цієї галузі безпосередньо пов'язаний з оборонною промисловістю та низкою інших життєво важливих сфер, до яких причетні навіть невеликі підприємства. Зазначені зовнішні чинники стали передумовою активізації словосполучення *економічний фронт*, наприклад: *Кожен сегмент економіки – це економічний фронт, який є частиною загальної системи і наша велика перемога – це сума того, що відбувається на всіх фронтах!* (<https://www.pravda.com.ua>, 26.10.2022); *Кредитні, податкові, регуляторні стимули разом з іншою точковою допомогою дали змогу втримати економічний фронт. Як наслідок, зараз до роботи повернулися більш як 80% підприємств, – сказав прем'єр* (<https://finance.ua>, 24.08.2022).

Фінансовий фронт: *фінансовий* – «стос. до фінансів; пов'язаний з організацією фінансів, грошового обігу й кредиту» [СУМ-11, т. X, с. 598]; *фінанси* – «система грошових відносин у тій чи іншій державі, а також сукупність усіх грошових коштів, що є в розпорядженні держави» [СУМ-11, т. X, с. 598]. Сфера функційного вияву зазначеного словосполучення – публікації про проблеми роботи працівників фінансової сфери в Україні, а також питання, пов'язані фінансовими операціями інших держав, зокрема й тих, які можуть вплинути на неспроможність Росії продовжувати воєнні дії в нашій країні, наприклад: *Зради й перемоги на фінансових «фронтах»: борги та прибутки, з якими Україна завершує рік* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 12.12.2024); *«Данія і Туреччина можуть прикінчити Росію за рік». Економіст про «фінансовий» фронт війни* (заголовок) (<https://pravda.com.ua>, 24.06.2024).

Кулінарний фронт: *кулінарний* – «стос. до кулінарії» [СУМ-11, т. IV, с. 391]; *кулінарія* – «1. Мистецтво приготування їжі; куховарство. 2. Приготовлена їжа» [СУМ-11, т. IV, с. 391]. Усеохопність і різномірність допомоги українській армії полягає не тільки в тому, аби зібрати кошти та передати на фронт техніку, дрони, одяг, а й забезпе-

чити захисників повноцінним харчуванням. Від початку війни організовано чимало волонтерських пунктів, де готують їжу, а потім передають військовим, бійцям територіальної оборони та ін., наприклад: *«Кулінарний фронт» села Біла вже 20 місяців готує страви для захисників* (заголовок) (<https://zahidpres.com.ua>, 01.11.2023); *А як ваш «вареничний батальйон» опинився на «кулінарному фронті»?* (<https://onguard.in.ua>, 25.10.2022).

Гастрономічний фронт: *гастрономічний* – «прикм. до гастроном 2 і гастрономія [СУМ-11, т. II, с. 40]; *гастроном* – «1. Знавець і любитель смачної їжі. 2. Назва магазину, в якому продається гастрономія» [СУМ-11, т. II, с. 40]; *гастрономія* – «1. Знання і розуміння кулінарії. 2. Продукти харчування» [СУМ-11, т. II, с. 40]. За значенням і тематикою публікацій сполука *гастрономічний фронт* виявляє спільність зі словосполученням *кулінарний фронт*, наприклад: *Гастрономічний фронт України* (заголовок). *«Кухонні війська» ще з перших днів повномасштабного вторгнення забезпечують їжею військових, медиків, переселенців і всіх, хто потребує такої допомоги* (<https://www.ukrainer.net>, 14.07.2022).

Енергетичний фронт: *енергетичний* – «1. Прикм. до енергетика. 2. спец. прикм. до енергія 1» [СУМ-11, т. II, с. 480]; *енергетика* – «галузь народного господарства, що охоплює вивчення і використання природних енергетичних ресурсів з метою вироблення, перетворення, розподілу і використання енергії» [СУМ-11, т. II, с. 40]; *енергія* – «1. спец. Одна з основних властивостей матерії, загальна міра всіх форм її руху. // Здатність якого-небудь тіла, речовини і т. ін. виконувати якусь роботу або бути джерелом тієї сили, що виконуватиме роботу. 2. рідко. Те саме, що електроенергія» [СУМ-11, т. II, с. 40]. Як відомо, обстрілюючи ракетами українські міста, ворог навмисно прагне влучити в енергооб'єкти, аби спричинити проблеми в енергетичній галузі, які оперативно намагаються долати працівники цієї галузі. Зазначений зовнішній чинник вплинув на активізацію сполуки *енергетичний фронт*, наприклад: *Щоб втримати наш енергетичний фронт, українцям не обов'язково сидіти у темряві чи відмовлятися від підзарядки мобільних телефонів* (<https://ue.ua>, 24.10.2022); *У різних областях енергетики докладають максимум зусиль, щоб забезпечити*

людей електроенергією. Однак, щоб втримати **енергетичний фронт**, усім громадянам потрібно об'єднатися (<https://umoloda.kyiv.ua>, 24.10.2022); **Енергетичний фронт: росія продовжує терор** (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 22.10.2022).

Волонтерський фронт: *волонтерський* – «прикм. до волонтер» [СУМ-11, т. I, с. 730]; *волонтер* – «той, хто став на військову службу за власним бажанням; доброволець» [СУМ-11, т. I, с. 730]. Дібраний матеріал засвідчує, що витлумачені в словнику лексеми набули нових значеннєвих відтінків, позначаючи людей, які активно допомагають українським військовим. У складний для України період волонтерська діяльність досить активна, наприклад: **Волонтерський фронт продовжує активно працювати на Сарненщині** (<https://sarnynews.city>, 19.05.2022). У джерельній базі виявляємо використання цієї словосполуки в заголовках, наприклад: **Волонтерський фронт: як одесит та херсонець годують окупований Херсон** (заголовок) (<https://www.rfi.fr>, 19.10.22).

Трудовий фронт: *трудовий* – «стос. до труда (у 1 знач.), пов'язаний з трудом, із працею» [СУМ-11, т. X, с. 295]; *труд* – «1. Наполеглива, старанна праця людини» [СУМ-11, т. X, с. 292]. Прикметник *трудовий* разом з іменником *фронт* формують словосполучення, яке набуло нового звучання під час воєнної агресії. Воно стало маркером згуртованості українців і віддзеркаленням їхнього прагнення до майбутньої перемоги, наприклад: **Трудовий фронт не менш важливий** (заголовок) (<https://www.krruda.dp.ua>, 07.04.2022).

Аграрний фронт: *аграрний* – «стос. до землеволодіння, до землекористування; земельний» [СУМ-11, т. I, с. 17]. Під час війни українські аграрії змушені розв'язувати питання, які раніше не виникали. Ідеться про мінування полів, постійне бомбардування, особливо під час посівної кампанії чи збирання врожаю, та ін., що стало зовнішнім чинником активного вживання словосполучення *аграрний фронт*, наприклад: **Аграрний фронт: фермерам Полтавщини передали зернові рукави** (<https://day.kyiv.ua>, 10.11.2022).

Медичний фронт: *медичний* – «стос. до медицини (у 1 знач.); медицина – «1. Сукупність наук про хвороби, їх лікування та запобігання їм» [СУМ-11, т. IV, с. 663]. У час воєнної агресії працівники

медичної сфери працюють у дуже складних умовах. Лікарям доводиться рятувати життя людей, перебуваючи під обстрілами, бомбардуваннями, що часто становить ризик для самих медиків, які мужньо тримають свій фронт, наприклад: *Невтомний медичний фронт: як з початку повномасштабної війни працюють лікарі* (заголовок) (<http://www.vsetv.com>, 17.10.2022); «*Медичний фронт не менш важливий*»: медики приймають вітання з професійним святом (<https://day.kyiv.ua>, 23.09.2022).

Епідемічний фронт: *епідемічний* – «який має характер епідемії (у 1 знач.) [СУМ-11, т. II, с. 483]; *епідемія* – «1. Масове поширення якої-небудь інфекційної хвороби» [СУМ-11, т. II, с. 483]. Аналізоване словосполучення за значеннєвими характеристиками та сферою функціонування тяжіє до попереднього схарактеризованого *медичний фронт* і відрізняється від нього лише конкретизацією ділянки роботи, за яку відповідають медичні працівники, наприклад: *Павло Скоропадський та його «епідемічний» фронт* (заголовок). *Закони, кошти, профілактика і просвіта – як Український уряд долав пандемії ХХ століття... Ці документи мають звернути увагу на епідемічну ситуацію на окупованих територіях...* (<https://day.kyiv.ua>, 08.07.2020).

Інформаційний фронт: *інформаційний* – «стос. до інформації, який містить інформацію» [СУМ-11, т. IV, с. 42]; *інформація* – «те саме, що інформування. 2. Відомості про які-небудь події, чинсь діяльність і т. ін.; повідомлення про щось» [СУМ-11, т. IV, с. 42]. Як відомо, у воєнний період ворог веде боротьбу й у медійній площині, просуваючи антиукраїнські наративи та намагаючись дезінформувати наше суспільство. Завдання журналістів полягає в розвінчуванні неправдивої інформації, спростуванні російських вигадок, пов'язаних із дискредитацією українського військового керівництва, Президента та ін. Зазначені чинники відіграли важливу роль в актуалізації словосполучення *інформаційний фронт*, наприклад: *Інформаційний фронт став одним із найактивніших полів бою під час цієї великої війни* (<https://ursamedia.com.ua>, 21.10.2022); *Окрім військового фронту, Україна змагається за свободу ще й на фронті інформаційному* (<https://day.kyiv.ua>, 27.05.2022); *Інформаційний фронт: Як медіа можуть допомагати тилу працювати для перемоги?* (<https://detector.media>, 14.03.2022);

Телеміст: Інформаційний фронт: як війна змінила регіональну журналістику (<https://umoloda.kyiv.ua>, 14.10.2022); *З перших днів війни інформаційний фронт* вийшов далеко за межі радіо і телебачення. *Борди, графіті, листівки* – далеко не вичерпний перелік того, що працює на піднесення бойового духу народу та боротьбу з ворогом (<https://museum.chesno.org>, 24.10.2022); *Де наш інформаційний фронт?* Олігархи намагаються просто підім'яти під себе всю українську журналістику (<https://day.kyiv.ua>, 20.04.2022); *Ми продовжуємо воювати з окупантом на інформаційному фронті, надаючи виключно перевірену інформацію та аналітику* (<https://day.kyiv.ua>, 23.07.2022).

Кібернетичний фронт: *кібернетичний* – «стос. до кібернетики» [СУМ-11, т. IV, с. 158]; *кібернетика* – «наука про загальні закономірності процесів керування та зв'язку в організованих системах (машини, живі організми, суспільні формування тощо)» [СУМ-11, т. IV, с. 42]. Автори українських медіа вдаються до використання сполуки *кібернетичний фронт*, а також його відповідника – складноскороченого слова *кіберфронт*, чого потребує мовна економія стилю, наприклад: *Уперше в історії воєн бойові дії перемістилися у невидимий цифровий світ. Сьогодні кіберфронт є одним із важливих фронтів у війні з російським агресором*, – сказав віце-прем'єр-міністр цифрової трансформації України Михайло Федоров (<https://www.unian.ua>, 03.10.2022).

Спортивний фронт: *спортивний* – «прикм. до спорт» [СУМ-11, т. IX, с. 576]; *спорт* – «фізичні вправи (гімнастика, атлетика, спортивні ігри, туризм і т. ін.), які мають на меті розвиток і зміцнення організму» [СУМ-11, т. IX, с. 576]. Беручи участь у різних за статусом змаганнях, українські спортсмени не тільки намагаються здобути перемогу задля утвердження свого статусу в державі, а й часто, особливо перебуваючи за кордоном, привертають увагу міжнародної спільноти до війни в Україні, це і є їхній фронт, наприклад: **Спортивний фронт:** *покровській спортсменці присвоєно звання «Майстер спорту України» з комбат Дзю-Дзюцу (заголовок)* (<https://karpi.dn.ua>, 13.06.2024); **Спортивний фронт** *в дії: перемоги збірної України з баскетболу в кваліфікації на ЧС-2023 (заголовок)* (<https://www.ukrinform.ua>, 15.11.2022). Аналізована сполука набуває поширення у власних назвах, наприклад: *«Замість Вімблдону – найгарячіша точка, незламний*

Бахмут», – експерша ракетка України Сергій Стаховський у проєкті «Спортивний фронт» (<https://sport.ua>, 27.03.2023).

Сталевий фронт: *сталевий* – «*прикм. до сталь 1*» [СУМ-11, т. IX, с. 639]; *сталь* – «1. Твердий ковкий метал срібисто-сірого кольору, що становить собою сплав заліза (основа) з вуглецем та іншими домішками, які вводяться для потрібної зміни якості; криця» [СУМ-11, т. IX, с. 641]. Подане тлумачення засвідчує, що в українській лексикографії прикметник *сталевий* обмежено тільки прямим значенням, натомість у сучасному медійному просторі цей атрибут набув значеннєвого збагачення, функціуючи в текстах про благодійну діяльність українського олігарха, який володіє бізнесом, пов'язаним із виготовленням продукції зі сталі, наприклад: *До Авдіївки доставили партію бронежилетів у кількості 800 одиниць, виготовлених у рамках сталевого фронту Ріната Ахметова, повідомляє компанія Метінвест* (<https://ua.korrespondent.net>, 19.10.2022).

Про актуалізацію субстантива *фронт* свідчить його поєднання з кількома атрибутивними одиницями в межах однієї реченнєвої конструкції, наприклад: *Ще один тиждень війни. Воюємо на двох фронтах: освітньому і кулінарному. Дякую всім, хто долучається до нашого кулінарного фронту* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 26.10.2022).

Отже, через низку позамовних чинників суспільно-політичного спрямування, зокрема повномасштабної війни в Україні, сучасну українську мову поповнили нові варіантні значення слова *фронт*, що функціює в різних за тематикою медійних публікаціях. У засобах масової інформації воно часто вжите в переносних значеннях, послуговуючись якими журналісти намагаються передати згуртованість українців та їхню самовіддану працю в різних видах професійної діяльності під час повномасштабної війни. У сфері підпорядкованих атрибутів найчастіше перебувають прикметники *гуманітарний, медичний, економічний, кулінарний*, що засвідчує актуалізацію й важливість відповідних сфер діяльності у воєнний період та об'єднання людей різних професій і галузей в боротьбі за спільну мету – перемогти ворога.

1.3. Військові позивні в інформаційних повідомленнях медіаплатформ

Українське суспільство перебуває в стані повномасштабної війни, яку розгорнула Російська Федерація 2022 року. У зв'язку з цим комунікативні процеси в країні змінили свої вектори, тематику та спрямування. Як слушно наголошує Г. Сjuta, «повномасштабна війна, в умовах якої живуть Україна і українці від 24 лютого 2022 року, породила кардинально відмінну від мирної мовну реальність – із принципово новими текстами, власними й загальними назвами, осучасненими сенсами. Системно стратифікувати й осмислити цей феномен – завдання майбутніх поколінь. Натомість сьогодні, роблячи лише перші узагальнення, лінгвісти повинні щонайповніше зафіксувати “живий” мовний матеріал – як фактографічну, джерельну базу для вивчення цього періоду розвитку літературної мови. Адже сучасні різностильові й різножанрові тексти (публіцистичні, художні, розмовно-побутові, епізодично також офіційно-ділові) у своєму лексичному наповненні, в експресивних тональностях є документально достовірними фіксаторами, ментально-емоційними “зліпками” мови в площині опису й оцінювання “свого” і “чужого”» [Сjuta 2023, с. 32–33]. Одним із важливих чинників обміну інформацією є надходження повідомлень із територій, де тривають активні військові дії. Крім публічної інформації, якою оперують засоби масової комунікації, до загального вжитку через різні джерела потрапляють *позивні (позивні імена)* українських військових. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» запропоновано пояснення двох близьких за звучанням, структурою та дериваційними параметрами лексем: *позивний* – «який служить для того, щоб привернути увагу до чого-небудь» [ВТССУМ 2005, с. 1020]; *позивні* – «мн. Умовні сигнали для розпізнання радіостанції, судна, військової частини і т. ін.» [ВТССУМ 2005, с. 1020]. У сучасній науковій парадигмі поняття *позивний* зазнало значеннєвого розширення. Аналізуючи цю номінацію в контексті найменування українських воїнів, дослідники здебільшого потрактовують її як антропонімну одиницю та розглядають у межах військового псевдонімікону, формування якого розпочато від 2014 року, коли були окуповані перші українські території України, і триває досі

[Белей 2020; Копитко 2019; Кравченко 2015; Шульська 2022; Shulska, Kostusiak, Rymar, Zavarynska, Mykhalchuk, Bovda 2022]. Погоджуємося з міркуванням С. Вербича про те, що на використання власних назв, передусім антропонімів, у різних сферах життя нинішнього українського соціуму активно впливають і внутрішньо-, і позамовні чинники, які часто трансформують онімний простір [Вербич 2014, с. 23]. Важливий позамовний чинник, що став передумовою творення й активізації неформальних імен військових, – воєнні дії. Як зазначає Л. Белей, військові псевдоніми мають давню традицію, «вони з’являються не тільки з оперативної необхідності зашифрувати власну ідентичність, але й через культурні традиції, корені яких можна прослідкувати ще в козацтві, адже велика кількість прізвищ козацького походження – це колишні військові псевдоніми» [Белей 2020, с. 50]. На давності традиції існування бойових псевдонімів наголошують й інші лінгвісти: «Згадаймо, до прикладу, використання військових позивних під час національно-визвольних змагань у ХХ ст. Організацією українських націоналістів та Українською повстанською армією» [Shulska, Kostusiak, Rymar, Zavarynska, Mykhalchuk, Bovda 2022, с. 53]. Л. Белей висловив слушні міркування про виникнення вторинних імен тих військових, які беруть участь у воєнних діях другого десятиріччя ХХІ ст.: «У добровольчих батальйонах, починаючи з 2014 року, відбулося схрещення військових псевдонімів та позивних, тобто культурної традиції, яка передбачала використання прізвиська на війні, й тактична необхідність маскуванню особи під час координації бойових дій за допомогою радіозв’язку» [Белей 2020, с. 50].

До низки кваліфікаційних принципів дослідження неофіційного антропонімікону належить їхня диференціація за мотиваційними характеристиками. Насамперед зосередимо увагу на працях, у яких запропоновано класифікацію позивних учасників Антитерористичної операції (АТО) / Операції об’єднаних сил (ООС), ідеться про бойові дії до повномасштабного вторгнення Росії, тобто до 2022 року. Зокрема, у концепції Ю. Копитка аналізовані номінації формують чотири групи, сформовані з огляду на такі параметри: 1) ознака ‘людина в суспільстві’, що об’єднує неофіційні антропоніми за професією, уподобаннями, національно-етнічними особливостями, званням, родинними та

іншими зв'язками; 2) 'характерні риси носія'; для моделювання цієї групи дослідник узяв до уваги риси характеру, зовнішність, колір, частини тіла, залучив до аналізу номінації знарядь праці, зброї, військової техніки, власні назви акторів, співаків, відомих історичних осіб, героїв кіно- та мультфільмів, фольклору, міфів та ін.; 3) ознака 'реалії навколишнього світу', що стала основою для опису номінацій, сформованих на основі назв флори й фауни, топонімів, речовин, матеріалів, явища природи, топонімів; 4) прізвища, імена, по батькові, які дали змогу сформувати групу відіменних номінацій [Копитко 2019, с. 15–29]. Обмежившись фактичним матеріалом 2014 року, Л. Кравченко поділяє позивні на дві групи, кожену з яких структурують мовні одиниці вужчої семантики: 1) апелятивні позивні, основу яких формують зоолексеми, фітономінації, назви предметів побуту, професій, зовнішності, частин тіла, етноніми, назви осіб за спорідненістю та ін.; 2) онімні позивні, утворені від власних імен, прізвищ, по батькові, назв населених пунктів, номінацій літературних героїв, відомих людей, біблійних і міфічних істот тощо [Кравченко 2015, с. 232]. Л. Белей виокремлює чотири функційні типи позивних: оперативні (створені під конкретну операцію, які потім змінюються); посадові (закріплені за окремими посадами; люди можуть змінюватися, а позивні залишаються ті самі); позиційні (назви окремих позицій, спостережних пунктів тощо); гетеронімні (імена, які вигадують спеціально для війни, тобто в цивільному житті особа має справжнє ім'я, на війні – гетеронім) [Белей 2020, с. 52].

Упродовж 2022–2025 років відбулося формування низки нових позивних імен військових, на що активно вплинула повномасштабна російсько-українська війна. Позивні, які проникли до медіапростору 2022 року, докладно проаналізували Н. Шульська, Н. Костусяк, Н. Римар, І. Заваринська, С. Михальчук, О. Бовда. Українські дослідниці запропонували десять тематичних груп позивних: 1) назви, які вказують на зовнішні риси чи внутрішні особливості денотатів; 2) номінації, що свідчать про рід заняття, професію чи хобі людини; 3) позивні, в основі яких перебувають флорономени; 4) неофіційні антропоніми фаунономенного походження; 5) вторинні власні назви військових, співзвучні з іменуваннями інших осіб (кіно- і мульти-

героїв, казкових персонажів, біблійних чи міфічних істот, акторів, спортсменів, політиків, письменників тощо); 6) позивні, формування яких пов'язане з етнонімами та назвами національностей, країн; 7) неофіційні антропоніми, утворені від номінацій на позначення сімейно-родинних стосунків; 8) позивні, що є українськими або іншомовними (власними чи чужими) розмовними варіантами імен, а також іменами, близькими за звучанням до офіційного прізвища; 9) військові псевдоніми, співзвучні з назвами техніки й побутових приладів; 10) антропоніми, семантично пов'язані з номінаціями явищ природи, простору, ландшафту [Shulska, Kostusiak, Rymar, Zavarynska, Mykhalchuk, Bovda 2022].

У різних за жанровими та стильовими параметрами публікаціях неодноразово звертали увагу на функційне призначення та мотивацію аналізованих номінацій, спільність яких конденсовано передає міркування, подане в медійному виданні «Скай. Новини Кропивницького»: «Позивний – це не просто унікальне ім'я або набір символів. Це спосіб ідентифікації та самовираження, що може мати глибокий особистий та культурний контекст. У наші дні, коли мова йде про те, як придумати позивний, важливо розуміти його значення та функції. Позивний може бути асоційований із професійною діяльністю, хобі, особистісними якостями або історією людини» [Як придумати позивний 2024]. Узагальнюючи думки дослідників, зазначимо, що лексема *позивний* означає тимчасову (вигадану) назву особи, яку використовують замість справжнього імені або прізвища в невеликих групах людей, дотичних до військової сфери, для «маскування» з певною професійною метою або задля особистої безпеки, а також для полегшення швидкого впізнання та зв'язку з конкретною людиною під час усного спілкування. Оскільки зараз триває активний етап мобілізації, невпинним є й процес утворення та присвоєння українським захисникам нових позивних, які потребують фіксації та ґрунтовного дослідження. Неофіційні антропоніми важливо проаналізувати в зіставленні із схарактеризованими раніше, що дасть змогу окреслити вияви, які засвідчують дотримання сформованих схем творення, та визначити нові тенденції й відповідно укласти оновлену типологію вторинних назв осіб.

У мові українських медіа виділяємо позивні на позначення осіб за професією, видом діяльності, заняттям, посадою тощо. Мотивація деяких із них подана в публікації, наприклад: *«Я повернувся сьогодні – чесно кажучи, чудо, що повернувся. Після штурмів дають три дні відновитися. Просто після чотирьох діб, які в мене були, не кожен відновиться за три дні. Але бокс та випікання мене відновлюють»*. Таке повідомлення залишив нам Дмитро Бігас – солдат 80-ої окремої десантно-штурмової бригади ДШВ із позивним **«Шеф»**. До жовтня 2023-го він керував кухнею у львівському закладі. Зараз – керує ударними дронами в Кліщіївці. А поміж штурмами випікає хліб (<https://www.pravda.com.ua>, 23.05.2024). Зі змісту статті легко визначити, що номінація *шеф* розширила свою семантичну структуру порівняно з витлумаченими у словнику значеннєвими відтінками: «1. Начальник установи, підприємства, відділу тощо. // Керівник, головний, старший щодо інших, які працюють разом, мають однорідні професії і т. ін. ... 2. Особа чи організація, яка здійснює шефство над ким-, чим-небудь. 3. У Росії 18–19 ст. – начальник, командир окремої військової частини, який здійснював загальний нагляд за господарством і управлінням» [ВТССУМ 2005, с. 1619–1620]. Припускаємо, що позивний *Шеф* виник унаслідок усічення другої частини юкстапозита *шеф-кухар*, увібравши в себе семантику цього складника.

Професійна зайнятість опосередковано стала основою присвоєння військовому позивного *Редактор*, наприклад: *До ювілею Українського радіо. Як воює журналіст і ведучий Віктор Цвіліховський із позивним «Редактор»* (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 16.11.2024). Як бачимо з контексту, у мирному житті носій неофіційного імені хоч і не обіймав посади редактора, проте певною мірою був дотичний до журналістської галузі.

Онімний простір поповнило неофіційне ім'я *Маестро*, мотивоване улюбленим заняттям військового грати на музичному інструменті й співати, наприклад: *«Прийду на дембель – розберемося»*. Історія 60-річного бійця ТРО з позивним **«Маестро»** (заголовок). Чоловік і зі зброєю вправляється, і дрова рубає. Коли ж видається можливість – грає на гітарі. І співає – звідси, ділиться, й позивний – **«Маестро»** (<https://suspilne.media>, 03.01.2023). Семантика аналізова-

ного позивного узагальнено тяжіє до поданого в словнику першого значення цієї лексеми: «1. Шаноблива назва видатного музиканта, композитора, художника // Звертання до такої особи» [ВТССУМ 2005, с. 626].

З проєкцією на посаду й учене звання військовий отримав позивний *Професор: Пам'яті науковця Андрія Семеновича (позивний «Професор»)* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 06.01.2025). Із публікації дізнаємося, що захисник був доцентом кафедри міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія» і загинув біля Бахмута на Донеччині. Як і номінація *Маестро*, неофіційна назва *Професор* хоч деякою мірою гіперболізує закладений у неї зміст, проте має прозору мотивацію.

У мові масмедіа зрідка натрапляємо на двокомпонетні позивні цього тематичного діапазону, наприклад: *Після служби в радянському війську він сміявся сам і смішив публіку, працюючи 35 років у манежі цирку. В 2022 році повернувся з Англії в Україну, щоб піти добровольцем у ЗСУ. Клоун – стереотипне тавро, яке використовують обивателі. «Фартовий Арлекін» – позивний для побратимів. Артист оригінального жанру – квінтесенція самого себе* (<https://www.pravda.com.ua>, 07.05.2024).

Важко виявити мотиваційну історію позивного, якщо в публікації не описано вподобань, зацікавлень, роду заняття носія «другого» імені. У медійних текстах часто натрапляємо на такі номінації з узагальненою вказівкою на професійну діяльність, наприклад: *Свідчення військового ЗСУ з позивним «Археолог» про втрати у гарячих точках фронту* (<https://www.radiosvoboda.org>, 27.12.2023); *«Ми не думали, що можемо померти», – каже військовослужбовець на позивний «Боксер»* (<https://suspilne.media>, 18.02.2024).

Тяглість функціонування засвідчують позивні, що характеризують носія за зовнішніми ознаками та рисами характеру. Особливе зацікавлення викликав контекст, у якому вжито позивний *Малюк*, наприклад: *Був менеджером і боксером – став бійцем. За два з половиною роки війни пройшов шлях від стрільця до командира роти. Це – про Віктора на псевдо «Малюк», військовослужбовця 128-ї бригади Сил територіальної оборони ЗСУ. Він – доброволець* (<https://www.radiosvoboda.org>,

06.10.2024). Хоч у публікації не йдеться про зовнішність військового, але з огляду на заняття боксом, яке потребує постійних тренувань, припускаємо, що боєць має міцну статуру. Тому, імовірно, позивний перебуває в антонімічних відношеннях із мотиватором.

Позивні, основу творення яких становлять риси характеру людини, українські військові самі обирають або їм присвоюють інші. Наприклад, вираження непокори, незгоди з керівництвом стало передумовою обрання бійцем неофіційного імені *Бунтар*: *Спецпризначенець Бунтар: Є «совкові» командири, яким важливіше отримати зірочки на погони, ніж перемогти (заголовок)*. «Один із моїх командирів сказав: “Звикай бути військовим”. Типу в армії чітка ієрархія. Але я як людина цивільна відповів, що не хочу до цього звикати...». Саме через бунтарську натуру він обрав собі позивний **«Бунтар»** (<https://www.pravda.com.ua>, 24.09.2024). За веселу вдачу бійцеві присвоїли бойове прізвисько *Смайл*: *Невдовзі після цього інтерв'ю зенітник 22-ї бригади ЗСУ загинув. Максим отримав від побратимів позивний «Смайл» за усмішку* (<https://www.radiosvoboda.org>, 28.10.2023). Зауважимо, що слово *Смайл* потрапило до української мови з англійської (smile – усмішка) із використанням транскрипційного прийому його графічного передавання. Позивні, що характеризують носія за зовнішністю та рисами характеру, найближчі до індивідуальних прізвиськ, адже прізвиська надають людям переважно саме за цими ознаками.

У мові українських масмедіа натрапляємо на позивні, що позначають етнічну належність, місце народження, проживання та інші географічні поняття, наприклад: *Саме історію Конана згадував інший боєць «Артану» з позивним «Хохол» тієї миті, коли сили полишали його і була спокуса припинити боротьбу* (<https://www.pravda.com.ua>, 10.11.2023) – прізвисько «Хохол» боєць отримав ще в мирному житті й вирішив ним скористатися під час війни, констатуючи, що не вважає його образливим, адже, як пояснює сам військовий, «хохол – це “син неба” (кримськотатарською kök oğlu – син неба)» (<https://www.pravda.com.ua>, 10.11.2023); *Росіяни вивезли Валіда на адміністративний кордон із півостровом без документів та речей. Так чоловік і вирішив стати добровольцем, взявши собі характерний позивний –*

«**Крим**» (<https://www.pravda.com.ua>, 09.01.2024); *Біографія 56-річного тернополянина Тараса Михальчука з позивним «Іспанець» точно не вписується в стандартні рамки бійця Збройних сил України* (<https://www.pravda.com.ua>, 06.06.2024) – боєць тривалий час жив і працював в Іспанії; *У цього хлопця позивний Чех. Просив, щоб не називати його прізвища, тільки ім'я – Андрій. Він – солдат, воїн, захисник...* (<https://wz.lviv.ua>, 24.05.2023) – у статті йдеться про місця проживання, навчання, роботи українського бійця, проте жодного разу не згадано про Чехію чи її жителів. З огляду на це можна констатувати, що частина позивних є умовними. Викликає зацікавлення неофіційне ім'я Янкi: *Ігор Янков, більш відомий за позивним «Янкi» – один із найвпізнаваніших білоруських добровольців в Україні* (<https://www.pravda.com.ua>, 06.08.2024). З одного боку, його можемо пов'язати з незмінною застарілою загальною назвою *янкi*, поясненою в словнику як «прізвисько американців, уродженців США» [ВТССУМ 2005, с. 1648], а з іншого – із прізвищем *Янков*, яке зазнало усічення.

Простежуємо тяглість тенденції до творення позивних за допомогою зоолексем, наприклад: *Руслан з позивним «Ворон» – молодший сержант штурмової роти 128-ї окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади* (<https://suspilne.media>, 20.05.2024); *Оператор дрона молодший сержант Дмитро на позивний «Сич» – найстарший боєць підрозділу безпілотних літальних апаратів 128 окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади* (<https://suspilne.media>, 23.12.2024); *Історія гвардійця з позивним «Комар»* (заголовок). «**Комар**» склав фізичні випробування та психологічні тести, втім, каже, що через велику кількість охочих стати снайперами йому не вдалося (<https://life.pravda.com.ua>, 25.08.2023). Зазвичай, ці позивні не лише відображають фауну, а й символізують особливі риси їхніх носіїв. Позивний, очевидно, обирали за відповідними асоціативними зв'язками між індивідуальними рисами особи та особливостями тієї чи тієї тварини. Зокрема, у статті про військового «Ворона» хоч і немає історії виникнення неофіційного імені, проте є фото: боєць має чорну бороду, що, імовірно, послугувало мотиватором його позивного. На світлині, яка супроводжує публікацію про бійця з позивним

«Комар», бачимо невисокого з ніжними рисами обличчя чоловіка, що асоціативно пояснює його вигадане «друге» ім'я.

Окремого коментаря потребує засвідчений у мові масмедіа позивний *Cina*, наприклад: *У бою на сході України загинув фінський медик-доброволець на позивний «Cina»* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 25.11.2024). Виникнення цієї номінації пов'язуємо з каракатицею, відомою своєю здатністю виділяти чорнило для самозахисту. У перекладі на фінську мову каракатиця – це *seeria*. Саме фінський варіант назви морської істоти, зазнавши спрощення у вимові й наближення до української ортоєпії, став основою творення неофіційної назви бойового медика з Фінляндії.

Серед низки позивних виокремлюємо групу ботанічних назв, наприклад: *Утім, наприкінці листопада, працюючи на сході, «Українська правда» натрапила на доволі щирого співрозмовника – заступника командира 68-ої окремої єгерської бригади імені Олекси Довбуша на позивний Явір* (<https://www.pravda.com.ua>, 04.12.2024); *Аеророзвідник та кінооператор Олесь Самчук з позивним «Каркаде» поліг за Україну в бою з ворогом на Донецькому напрямку* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 16.03.2023). Складно визначити, що становить основу значеннєвих асоціацій позивного *Каркаде* – лексеми, за якою закріплені значення 'сушені квітки суданської троянди' чи 'кислуватий на смак напій яскраво-червоного кольору, приготований із сушених навколоцвіть квіток розелли'. У європейських країнах цей напій вживають як чай. Звісно, незнання мотивації аналізованого позивного не вказує на її відсутність. Солідаризуємо з висловленими міркуваннями українських лінгвістів: «Кожне позивне ім'я українського солдата чоловічої чи жіночої статі безперечно має мотиваційну ознаку, яка часто з метою безпеки в сучасних воєнних реаліях невідома віддаленим реципієнтам. Не завжди її відкривають і в журналістських матеріалах, лише в окремих випадках можемо дізнатися не тільки про причину номінації позивним іменем, а також з'ясувати докладну бойову історію його походження» [Shulska, Kostusiak, Rymar, Zavarynska, Mykhalchuk, Bovda 2022, с. 55].

У корпусі зібраного матеріалу окрему групу формують позивні, що походять від міфонімів, наприклад: *Голос належав начальнику*

штабу батальйону, 49-річному лейтенанту Рустаму Нургудіну на псевдо «Джин», який того дня був оперативним черговим. Одна з характеристик *Джина*, яку дав його побратим, лейтенант Олесь Маляревич (позивний *Одіссей*), звучить так: «Джин дуже спокійна людина, яка вирішує задачі будь-якого рівня складності, не підвищуючи голос» (<https://www.pravda.com.ua>, 23.08.2024). Позивний *Одіссей* викликає асоціації з національним героєм Греції. Він відомий із міфології та епосу як один із головних героїв Троянської війни й оспіваний в «Іліаді» й «Одіссеї». Позивний *Джин* асоціюється з казковим героєм, який охороняє скарби або винагороджує того, хто ставиться до нього з пошаною, і карає нешанобливих людей.

До позивних, утворених від міфонімів, зараховуємо номен *Ролло*, наприклад: *Комбат Першого штурмового батальйону Третьої окремої штурмової бригади Петро Горбатенко на позивний «Ролло» став добровольцем на третьому курсі історичного факультету* (<https://www.pravda.com.ua>, 23.12.2023). Ролло вважають одним із ватажків вікінгів, першим правителем вікінгської території, що пізніше стала Нормандією. Нащадки Ролло були герцогами Нормандії, а, пізніше, й королями Англії. Припускаємо, що глибоке знання минулого, отримане під час навчання на історичному факультеті, стало передумовою присвоєння військовому позивного *Ролло*.

Важко визначити мотиваційну основу позивного *Троль*, оскільки в публікації про це не йдеться, наприклад: *Позивний «Троль». Волонтери, військові та поліцейські зняли кліп, присвячений полеглим українським захисникам (заголовок)* (<https://www.pravda.com.ua>, 28.07.2024). Троль відомий зі скандинавського фольклору, міфології та казок як потворний карлик або гігант, демон, що робить шкоду людям, лякає їх. Можливо, мета військового покарати ворога, завдати йому якнайбільших втрат стала передумовою присвоєння саме цього позивного.

Близьким за мотиваційними ознаками вважаємо позивний *Демон*, утворений від назви певної духовної сили, відомої з міфів і текстів біблійної тематики, наприклад: *«Будем сподіватися, що всіх військовослужбовців, захисників Маріупольського гарнізону поміняють на строковиків Курської області. Тому будемо сподіватися, і чекати на якийсь конструктив зі сторони Росії», – сказав Радіо Свобода*

оборонець Маріуполя, боєць Національної гвардії Олександр на позивний «Демон», який повернувся до України під час обміну полоненими 31 січня 2024 року та долучився до акції у Запоріжжі (<https://www.radiosvoboda.org>, 18.08.2024). У міфах різних культур демони несуть зло і значно рідше сприяють реалізації чогось доброго. Натомість у багатьох релігіях, зокрема в християнстві, демон є тільки злою істотою, яка прагне завдати шкоди людям, викликає асоціації з гріхом, спокусами, нечистою силою. Саме таким щодо російських окупантів, імовірно, бачить себе український воїн.

У медійних виданнях періоду активної фази російсько-української війни натрапляємо на позивний *Тор*, наприклад: 23 березня 2024 року під час виконання бойового завдання на Запорізькому напрямку в селі Роботине загинув відомий розвідник **Тор**, командир зведеної роти 65-ї окремої механізованої бригади ЗСУ бригади молодший сержант Максим Отінов (<https://uanews.zp.ua>, 27.03.2024). Мотиваційною основою цього неофіційного імені слугує слово з різними значеннями, витлумаченими в українській лексикографії як: «*Тор*¹. ... Геометричне тіло, утворене обертанням круга навколо осі, що лежить у площині цього круга й не перетинає його. *Тор*². ... Колія. *Тор*³. ... Позасистемна одиниця тиску... *Тор*⁴. ... У давньоскандинавській міфології – бог війни, грому й блискавки» [ВТССУМ 2005, с. 1462]. Припускаємо, що позивний військового пов'язаний із номінацією божества, адже боєць бере участь в активних воєнних діях, тобто за поведінковими стереотипами максимально наближений до міфічного героя. Крім того, у пресі та в усній комунікації українських захисників неодноразово називають богами війни, наголошуючи на їхній сміливості, високій майстерності, незламності. Важливо додати, що іноді позивний отримують і назви неістот, зокрема бойові машини: *Броньовик із позивним «ТОР» повернувся до строю (заголовок)* (<https://spgr.org.ua/ua>, 05.07.2023).

До позивних із чітко неокресленою мотивацією належить *Саба*, наприклад: У п'ятницю, 18 жовтня, на війні загинув молодший сержант Віктор Стельмах з позивним «**Саба**» 1995 року народження, якого вважали одним з найкращих операторів БПЛА у бригаді (<https://umoloda.kyiv.ua>, 19.10.2024). Аналізована номінація має кілька

значень, одне з яких дотичне до біблійної тематики: у біблійній традиції відомою є легендарна правителька цариця Савська (Саба), яку згадують в контексті зустрічі з царем Соломоном. Крім того, Саба – це острів у Карибському морі, а частково модифікований варіант Сабо – популярне ім'я в деяких країнах, особливо в Грузії. Отже, визначити, які асоціативні характеристики вкладені в позивний досить складно.

У мові українських засобів масової інформації фіксуємо позивні, що корелюють із назвами інструментів, предметів, частин різних конструкцій тощо, наприклад: *«Бур» під Бахмутом: одна з тисяч історій про героїчну оборону міста-фортеці на Донеччині* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 18.01.2023); *Вже рік Микола Русецький на позивний «Молот» служить на протезі. А деякі співслужбовці про це і не здогадуються: хоча Микола ходив з ними на штурми, та вже «відпрацював» у найгарячіших точках фронту: зокрема у районі Бахмуту та Соledару* (<https://www.radiosvoboda.org>, 07.09.2023). У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» бур потрактовано як «інструмент для буріння свердловин у ґрунті та різних гірських породах» [ВТССУМ 2005, с. 102], а молот – «1. Великого розміру молоток для подрібнення каменю, для кування заліза, забивання чого-небудь і т. ін. 2. Машина ударної дії для обробки металевих заготовок і матеріалів способом тиску. 3. Спортивний снаряд для кидання, що складається з металевого ядра з тросом» [ВТССУМ 2005, с. 102]. Беручи участь у моделюванні позивних, аналізовані слова зазнали семантичних зрушень у бік вираження сили, стійкості, могутності, мужності, витривалості українських захисників у боротьбі з російським агресором.

У медійному просторі знаходимо заголовок із неофіційним ім'ям Замок, наприклад: *Позивний «Замок». Херсонець переплив Дніпро на човні, щоб дістатися Миколаєва та піти захищати рідний край* (<https://inshe.tv>, 07.10.2022). У статті немає інформації про те, що саме стало передумовою присвоєння позивного бійцеві і який склад є наголошеним. Одне з найпоширеніших значень слова замо́к – «пристрій для замикання дверей у приміщеннях, дверцят шафи, скринь, шухляд і т. ін.», хоч, крім нього словник фіксує ще шість семантич-

них відтінків [ВТССУМ 2005, с. 406]; *за́мок* – «1. Укріплене житло феодала доби середньовіччя з оборонними, господарськими, культовими і т. ін. будівлями, звичайно оточене високим кам'яним муром з кількома вежами. // Великий поміщицький будинок; палац. 2. *заст., рідко.* Тюремна будівля; тюрма» [ВТССУМ 2005, с. 406]. Наведені значення обох лексем не дають змоги визначити, яку мотивацію закладено в позивному *Замок*. Аналізоване неофіційне ім'я засвідчує, що джерела утворення позивних є переважно закриті для споживача інформації, навіть якщо вони потрапили в мову медіа. Слушну думку, скеровану на розв'язання порушеної проблеми, висловив Л. Белей: «Проблематика українського військового назовництва вимагає ширшого анкетування, детальнішого аналізу типових моделей, за якими утворюються бойові псевдоніми» [Белей 2020, с. 59].

У медійному просторі засвідчений позивний *Ярем*, наприклад: *Пам'яті десантника, спортсмена Миколи Яремчука (позивний «Ярем»)* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 29.05.2023). Зазначене «друге» ім'я потенційно пов'язане з двома мотиваторами: з одного боку, його варто кваліфікувати як усічену частину прізвища *Яремчук*, а з іншого – розглядати в стосунку до діалектного іменника *ярем*, літературний відповідник якого – *ярмо* [ВТССУМ 2005, с. 1648], тобто «1. Упряж великої рогатої худоби, зроблена з дерев'яних брусків, з'єднаних у вигляді рами, яку одягають на шию тварин і замикають занозами. // *тільки одн., перен.* Тягар, ноша. 2. *тільки одн., перен.* Гноблення кого-небудь; гніт, утиск. 3. *ел.* Частина магнітного кола електричної машини, яка з'єднує між собою її полюси» [ВТССУМ 2005, с. 1649]. Попри наявність кількох семантично співвідносних тлумачень, ми схилиємося до думки, що позивний *Ярем* є усіченою формою прізвища військового, оскільки таке творення неофіційних імен українських захисників є звичним і поширеним явищем.

З огляду на твірну базу близьким до проаналізованого є позивний *Воха* як скорочена й трохи модифікована форма імені *Володимир*, наприклад: *Одне з найкращих уособлень нашого народу: у бою загинув програміст Володимир Іващенко «Воха», головний сержант із 4-ї бригади НГУ* (<https://novynarnia.com>, 04.05.2024).

У мові масмедіа натрапляємо на військові позивні, основу яких формують слова іншомовного походження. Подібно до проаналізованих попередню номінацій, значна частина неофіційних імен цього різновиду не має прозорої мотивації, наприклад: *Військовослужбовець на позивний «Ліон» воює на Харківщині та публікує у своєму YouTube-каналі відеосвідчення, як росіяни знищують українські села* (<https://suspilne.media>, 11.09.2024). Зауважимо, що лексема *Ліон* позначає місто у Франції, французький футбольний клуб та чоловіче ім'я. Важко визначити асоціативний зв'язок із твірним словом й інших неофіційних імен, зокрема *Курт*: *Військовий із позивним «Курт» доєднався до війська* (<https://suspilne.media>, 17.07.2024). Іншомовізм *Курт* як власна назва є чоловічим ім'ям, а функціуючи в ролі загальної назви, цей іменник позначає сухий кисломолочний продукт. Ми схилиємося до першого варіанта як мотиватора позивного.

На противагу від поданих попередню неофіційних імен, прозорий зміст закладений у позивному *Том Соєр*, наприклад: *Позивний Том Соєр: історія нацгвардійця, який врятувався після вибуху міни під Бахмутом* (заголовок) (<https://life.pravda.com.ua>, 27.01.2023). У публікації боєць пояснює, чому він отримав таке ім'я від побратимів, проте навіть без цієї інформації зрозуміло, що мотиватором є герой адресованих дітям творів, автор яких – Марк Твен, наприклад: *Воїн каже, що позивний Том Соєр йому обрали не тільки через те, що це його улюблена книга, а й через непосидючість на позиціях* (<https://life.pravda.com.ua>, 27.01.2023). Натрапляємо й на однослівний позивний *Соєр*, семантика якого пов'язана з тим самими персонажем романів американського письменника: *Даніель Салем служить у розвідгрупі і має позивний «Соєр», який натхненний книгою Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». «Соєр» разом з побратимами приймає виклик від ворога в ближніх боях, разом з побратимами пройшов найзапекліші штурми, неодноразово потрапляв під ворожі обстріли, звільняв Херсонщину, чим власне і продовжує займатися* (<https://apostrophe.ua>, 18.10.2024).

Іноді позивні корелюють з кіногероями, наприклад: *Врятував понад сім сотень життів: історія парамедика на позивний «Йода»* (<https://ue.ua>, 28.10.2023). Нагадаємо, що відомий із кінофільму

«Зоряні війни» Йода відзначався мудрістю, силою, спритністю й водночас був наділений низкою надлюдських здібностей.

Ще одну групу утворюють військові позивні, що позначають солодощі, десерти, наприклад: *Снікерс*, напр.: *Військовий з позивним «Снікерс», який служить у Рівному, розповів про допомогу пораненим на Покровському напрямку* (<https://suspilne.media>, 14.11.2024). **Снікерс** (Snickers) – це популярний бренд шоколадних батончиків, які багатьом смакують, зокрема й військовим. Через це й присвоєно бійцеві позивний *Снікерс*, про що розповідає сам носій неофіційного імені: *Нацгвардійцю Роману з позивним «Снікерс» – 22 роки. Він є водієм-санітаром. З його слів, він любить солодке та «Снікерси»* (<https://suspilne.media>, 14.11.2024). Через кремезну структуру український військовослужбовець отримав позивний *Растішка*, про що дізнаємося з публікації: *6 листопада минає дев'ять днів, як цей світ покинув військовий медик, майор ЗСУ Антон Шевчук з позивним «Растішка». ... Побратими охрестили Шевчука «Растішкою», ймовірно, вирішивши, що, тільки вживаючи йогурт, можна сягнути майже двох метрів зросту, як у Антона* (<https://wz.lviv.ua>, 06.11.2024). З огляду на мотиваційну основу до вказаної групи зараховуємо позивний *Пенсі*: *Обороняв Шостку, а тепер служить на Донеччині. Історія бійця з Сумщини з позивним «Пенсі»* (<https://suspilne.media>, 08.09.2024). На відміну від попередніх схарактеризованих неофіційних імен, побудованих на основі реального чи приписаного бійцеві споживання певного продукту, позивний *Пенсі* пов'язаний із професійною діяльністю його носія, про що читач довідується зі статті: *Свій позивний чоловік отримав через те, що до 2022 року працював торговим представником, продаючи соки та газовані напої* (<https://suspilne.media>, 08.09.2024).

Серед корпусу зібраного матеріалу фіксуємо цифровий позивний 79, наприклад: *На Луганщині в боях з ворогом загинув полковник Валерій Гудзь. Про це повідомив фонд «Повернись живим». Попри позивний «79», його часто називали Федорович* (<https://lb.ua>, 13.03.2022). Далі у статті йдеться про те, що «Валерій Гудзь служив у 79 десантній бригаді, звідки звільнився у 2001-му у званні майора»

(<https://lb.ua>, 13.03.2022). Імовірно, саме номер десантної бригади став мотиватором присвоєння неофіційного імені захисникові України.

Без додаткової інформації від військовослужбовців досить складно визначити семантику позивного *Брутто*, наприклад: *35-річний військовослужбовець з Луцька на позивний «Брутто» з червня 2022 року служить на посаді водія взводу протитанкових ракетних комплексів у 118 окремій механізованій бригаді. Торік у жовтні чоловік отримав поранення* (<https://suspilne.media>, 14.09.2024). В українській лексикографії незмінний іменник *брутто* пояснено як: «1. Вага товару разом з упаковкою. 2. Валовий дохід без вирахування витрат... 3. Реєстровий тоннаж, прийнятий у міжнародному морському судноплаванні, показник розміру судна» [ВТССУМ 2005, с. 99]. Крім того, написане латиницею і з великої літери слово «*Brutto*» функціонує в ролі назви білоруського панк-рок-гурту Сергія Міхалка. Попри наявність кількох значень, не наважуємося окреслити асоціативний зв'язок із неофіційним ім'ям бійця.

Ще більші складнощі щодо мотивації викликають позивні, які не мають відповідників в українській мові. До номінацій із непрозорою семантикою належить зафіксована в мові медіа власна назва *Янгрр*, наприклад: *Олексію Павлійчуку 46 років. Його позивний – «Янгрр». Він головний сержант батальйону ударних безпілотних авіаційних комплексів (БУБнАК) «Ахіллес» 92-ої штурмової бригади* (<https://www.pravda.com.ua>, 26.09.2024).

У більшості досліджень мовознавці вдаються до аналізу позивних, що позначають військових чоловіків. Серед корпусу зібраного матеріалу ми фіксуємо неофіційні імена, якими користуються військовослужбовці-жінки. Групу мовних одиниць цього різновиду формують лексеми на позначення:

1) різних видів змій, наприклад: *Військовослужбовиця Оксана – з Волині, на службі з 2020 року. Зізнається: це була її дитяча мрія. За свій войовничий характер отримала позивний «Чорна мамба» – це небезпечна змія. Служила зенітницею, далі бойовим медиком* (<https://konkurent.ua>, 23.12.2024); *Волонтерство в окупації та вступ до ЗСУ: історія військової з Херсона з позивним «Кобра»* (заголовок) (<https://suspilne.media>, 04.09.2023); *Позивний «Анаконда»: багато-*

дітна мати, яка захищає Ірпінь, звернулася до українців (заголовок) (<https://bigkyiv.com.ua>, 06.03.2022). Мотиваційною основою позивних, що семантично корелюють із назвами видів змій, переважно слугують риси характеру їхніх носіїв, зокрема енергійність, амбітність, незламність у боротьбі з ворогом. У медійному просторі також натрапляємо на позивні, однозвучні з узагальненою назвою цих плазунів – змія, наприклад: *У Рівненському районному ТЦК служить військова з позивним «Змія»* (заголовок) (<https://rivne.media>, 24.03.2024); *Пам'яті бойового медика Діани Вагнер (позивний «Змія»)* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 20.12.2024). На нашу думку, одним із мотиваторів військового імені Змія може слугувати виконання жінками обов'язків бойового медика, адже, як відомо, на емблемі медичних працівників зображена чаша з цим плазуном;

2) об'єкти сонячної системи, наприклад: *Позивний – «Сонечко»: як служить в ЗСУ одна з перших жінок-капеланок* (<https://www.radio-svoboda.org>, 23.12.2024) – виділений демінутив слугує засобом виразнення позитивно-оцінних характеристик носійки «другого» імені;

3) представників флори й фауни, наприклад: *Наталія закінчила курси військової психології і вступила до полку «Азов», щоб продовжити шлях Юрія. Отримала позивний «Ромашка»* (<https://www.ukrinform.ua>, 22.01.2024). Хоч у статті нема інформації про те, чому цей позивний отримала жінка, проте її прізвище *Луговська* дає змогу висловити певні міркування з цього приводу, вибудувавши мотиваційний ланцюг. Власна назва *Луговська* дериваційно пов'язана із спільнокореневим іменником *луг*. Оскільки одна з найпоширеніших лугових квітів – ромашка, то припускаємо, що саме це стало мотиватором позивного. Таке саме неофіційне ім'я присвоєно й іншій жінці: *Пам'яті бойової медикіні Валентини Пушич (позивний «Ромашка»)* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 23.11.2023). На світлині, яка супроводжує текст публікації, бачимо, що Валентина була блондинкою. Імовірно, саме колір волосся став передумовою появи неофіційного імені *Ромашка*. Серед захисниць, позивні яких співвідносні з назвою представників фауни, відомою є *Пташка*, наприклад: *Захисниця Маріуполя з «Азовсталі» на позивний «Пташка», розповіла про загибель на війні свого нареченого* (<https://wz.lviv.ua>,

06.11.2022). Жінка отримала таке неофіційне ім'я, бо має гарний голос і захоплюється музикою. Відео, на якому *Пташка* співає українські пісні на «Азовсталі», стало віддзеркаленням мужності й нескореності;

4) міфологічних образів, наприклад: *Ви чули про птаху Фенікс? За легендою, це чарівна істота, яка воскресає з попелу й відроджується юною. Можливо, саме тому 25-річна Анастасія Савка, яка пішла добровольцем на фронт, обрала собі такий позивний – Фенікс...* (<https://wz.lviv.ua>, 20.12.2023); «*Якби не Афінa, Діду був би гаплик*», – так коротко охарактеризував роботу військової медицині один із бійців батальйону ударних безпілотників «Ахіллес». «*Афінa*» – позивний лікарки, її справжнє ім'я Юлія Хом'як (<https://www.pravda.com.ua>, 09.08.2024). Афінa відома як мудра й незламна давньогрецька богиня, покровителька оборонців, яким допомагала в разі небезпеки. Уважаємо, що такі риси стали підґрунтям присвоєння позивного. Із натяком на відомі зі скандинавської міфології жіночі божества, які викликають асоціації із воронням, що кружляє над полем бою і збирає найдостойніших воїнів, пов'язуємо позивний *Валькірія*: *У Києві попрощалися з медициною Третьої штурмової бригади Валентиною Нагорною на позивний Валькірія, передає кореспондентка Суспільного* (<https://suspilne.media>, 19.09.2023). Умовно розглядаємо в межах цієї групи позивний *Венера*, наприклад: *Пам'яті військового медика Юлії Пастернак (позивний «Венера»)* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 03.07.2023). Складно окреслити асоціативний зв'язок цього неофіційного імені, оскільки вказана номінація не тільки позначає давньоримську богиню кохання та краси, а й слугує власною назвою планети;

5) частин різних видів зброї, наприклад: *Бойова медицина добровольчого батальйону медичної евакуації «Госпітальєри» Ірина Цибух, позивний «Чека» загинула під час ротації на Харківському напрямку в середу* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 30.05.2024). У словнику лексема *чека* має кілька значень, проте найбільш релевантним для творення позивного вважаємо тлумачення її як деталі, «що закріплює детонатор ручної гранати, запобігаючи несвоєчасному вибуху» [ВТССУМ 2005, с. 1596].

Лексема *позивний* активно входить до власних назв проєктів, книг тощо, наприклад: *На каналі СТБ вийшов проєкт «Позивний*

Надія» із ведучою Надією Матвєєвою. Він розповідає про незламних українських жінок, які працюють на благо України в медицині, культурі, освіті, волонтерять і служать у ЗСУ (<https://detector.media>, 10.06.2023); Олександр Михед пояснив, чому «Позивний для Йова» відмовились публікувати кілька іноземних видавництв (<https://suspilne.media>, 18.01.2024).

Позивні під час повномасштабної російсько-української війни присвоюють не тільки чоловікам та жінкам, які беруть участь в активних воєнних діях, а й тваринам, пор.: *Цей поважний француз з позивним «Марс» служить в ЗСУ. Чотирилапого побратима артилеристи назвали на честь давньоримського бога війни й сподіваються, що він ще братиме участь в Параді Перемоги* (<https://www.pravda.com.ua>, 03.12.2024).

Отже, під час повномасштабної російсько-української війни триває тенденція до творення позивних військових. Лексеми цього різновиду формують такі тематичні групи: на позначення осіб за професією, видом діяльності, заняттям, посадою; назви, які характеризують носія за зовнішніми ознаками та рисами характеру; номінації, що увиразнюють етнічну належність, місце народження, проживання та інші географічні поняття; антропоніми, основу яких формують зоолексеми та ботанічні назви; номінації, утворені від міфонімів; лексеми, які маркують інструменти, предмети та частини різних конструкцій; антропоніми, утворені від імен та топонімів; номінації літературних персонажів та кіногероїв; лексеми, закріплені за вираженням солодощів, десертів та ін. У корпусі зібраного матеріалу найчисельнішою є група, яка об'єднує неофіційні імена, утворені від міфонімів та біблійних назв. Зорієнтованість на попередні напрацювання дала змогу констатувати, що додалося позивних жінок-військових, серед яких засвідчені лексеми на позначення різних видів змії, об'єктів сонячної системи, представників флори й фауни, міфологічних образів, частин різних видів зброї. Крім того, позивні присвоюють тваринам. У медійному просторі засвідчені неофіційні антропоніми, побудовані на основі багатозначних слів, що ускладнює визначення мотиваційних зв'язків і дериваційної основи позивних. Долексем, які мають непрозору семантику, належать зокрема цифрові

назви. Корпус фактичного матеріалу формують не тільки українські, а й запозичені слова. Вираження українських військових позивних пов'язане як із нейтральними іменниками, так і маркованими, що мають виразні емотивні ознаки.

1.4. Нові назви осіб у мові українських засобів масової інформації на тлі традиційних іменникових назв

У сучасному світі будь-яка мова як відкрита й динамічна система постійно перебуває в процесі розвитку, зазнаючи кількісних і якісних змін, найбільшою мірою представлених на лексичному рівні. Лексика, головне завдання якої полягає у вичерпному відтворенні безмежності людського досвіду й зовнішнього світу, перебуває в динамічному стані, що виявляє постійне творення інновацій, нових варіантів значень тощо. З огляду на це мовні одиниці зазначено різновиду часто викликають зацікавлення в науковців. Крім того, у сучасній лінгвістичній парадигмі пріоритетність виявляють дослідження, присвячені питанням зв'язку мови з мисленням людини, її внутрішнім світом, креативною діяльністю, сприйманням довкілля, загальнолюдськими та суспільними цінностями й надбаннями. Очевидно, що однією з провідних тенденцій лінгвістики є вивчення кореляцій *мова – людина* та *людина – мова*. Активне поповнення корпусу лексем на позначення осіб є переконливим свідченням посилення антропоцентризму в сучасній українській мові, який ґрунтується на уявленні про узагальненого мовного суб'єкта, а також вираженні в мові й мовленні найрізноманітніших його інтенцій та волевиявлень. Безперечно, цьому сприяє низка чинників як позамовного, так і внутрішньомовного характеру, що діють переважно комплексно, подекуди перетинаючись. Серед позамовних факторів прийнято розглядати незалежність України; набуття українською мовою статусу державної, зростання її соціального престижу, загальну розкритість і демократизацію; усунення цензури й самоцензури, відчутну інтелектуалізацію соціуму та ін. До внутрішніх чинників традиційно зараховують системність

мови; відродження її питомих структурних ознак; тенденцію до інтеграції елементів мови; принцип економії мовної енергії, актуалізацію експресивних мовних форм тощо. Якщо зважати на часові межі, то 2022 – поч. 2025 рр. стали визначальними щодо дії позамовних факторів, зокрема повномасштабної російсько-української війни, яка вплинула на лексичний склад української мови загалом та сучасного медійного дискурсу зокрема й продовжує змінювати його.

Значне наукове зацікавлення викликає виділення й усеохопне дослідження тематичних груп, що об'єднують мовні одиниці на позначення назв осіб. Вони неоднорідні за наповненням, кількісними та якісними параметрами, активністю функціонування, стильовими й стилістичними особливостями, нормативністю та кодифікацією. І. Вихованець іменники на позначення осіб зараховує до проміжного розряду, що перебуває між групами предикатних і непередикатних субстантивів, оскільки означені номени мають складну семантичну структуру й об'єднують параметри одиниць двох різновидів [Вихованець, Городенська 2004, с. 49]. У лінгвістичній літературі класифікація й різновимірні інтерпретації іменникових одиниць на позначення осіб неодноразово були предметом наукових пошуків. До розв'язання порушених проблем долучився авторський колектив на чолі з Є. Карпіловською [Активні ресурси 2013; Карпіловська, Кислюк, Клименко, Критська, Пуздирєва, Романюк 2017] та Н. Клименко [Клименко, Карпіловська, Кислюк 2008], а також Л. Кислюк [Кислюк 2017], О. Пономарьова [Пономарьова 2020], М. Степаненко [Степаненко 2020], О. Стишов [Стишов 2012], Л. Томіленко [Томіленко 2018], О. Тютенко [Тютенко 2015], Л. Шпачук [Шпачук 1997], В. Юносова [Юносова 2023] та ін. Акцент на динаміці лексичного рівня й номінаціях осіб зроблено в низці інших студій, написаних у співавторстві [Навальна, Костусьяк, Межов 2023; Навальна, Спис 2022; Kostusiak, Navalna, Levchenko, Grozian, Pryimachok, Prudnykova 2021; Kostusiak, Navalna, Skliarenko, Masytska, Sydorenko, Pryimachok, Holoiukh 2023; Navalna, Shynkaruk, Kostusiak, Skliarenko, Kushch, Buhaiova 2023; Shulska, Kostusiak, Pykaliuk, Sypchenko, Bondarenko, Dubetska, Yevdokymenko, Zyma 2023; Shulska, Kostusiak, Vilchynska, Bachynska, Verbovetska, Svystun, Savchyn 2023] та ін. Уважаємо очевидним, що більшість

номенів виразно віддзеркалюють виклики й особливості певної доби в житті українського суспільства. Період, окреслений 2022 – поч. 2025 рр., характеризують лексеми на позначення осіб, які беруть участь у війні чи мають той чи той стосунок до воєнних дій. Варто зауважити, що раніше військова тематика досить рідко ставала об'єктом аналізу, оскільки на території України після 50-х років ХХ століття не було масштабних воєн. Нині лексика, яка позначає осіб, причетних до російсько-української війни, зазнала актуалізації й потребує додаткового вивчення з погляду лексико-граматичної своєрідності та функційних параметрів.

Корпус зібраного матеріалу дав підстави об'єднати заактуалізовану в медійному дискурсі іменникову лексику, що маркує осіб, у три групи, до яких належать номени на позначення: 1) тих, хто захищає країну; 2) ворогів та зрадників; 3) постраждалих осіб. Формальна експлікація номінацій першої групи пов'язана із субтантами на зразок *військовослужбовець, доброволець, захисник, призовник* та ін. Під час російсько-української війни в медійному просторі зросла частотність використання військових назв професій та їхніх різновидів. Серед низки лексем цього різновиду з огляду на кількісні вияви домінує однозначна й складна за дериваційними параметрами мовна одиниця *військовослужбовець* – «людина, що служить у війську» [ВТССУМ 2005, с. 145], наприклад: *Найближчим часом **військово-службовці** строкової служби будуть демобілізовані – Данілов* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 24.11.2023); *В Одесі **військово-службовець** взяв в заручники жінку з дитиною, їх вдалося звільнити* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 28.12.2023) тощо.

У війні беруть участь не тільки громадяни країни, де триває війна, але й представники інших держав, що зазвичай підтримують патріотичні звитяги наших захисників. Таких осіб називають *добровольцями*. У сучасній лексикографії зазначену номінацію витлумачено як «той, хто вступає в армію з власного бажання, добровільно // Той, хто з своєї волі береться за виконання яких-небудь обов'язків, якоїсь роботи; волонтер» [ВТССУМ 2005, с. 230]. Аналізована лексема меншою мірою зафіксована в заголовкових комплексах медіавидань, переважно вона функціонує в текстах, наприклад: *Ніхто тоді, в момент*

вторгнення, не з'ясовував – чи до кінця оформлені документи у **добровольця**, чи це солдат ЗСУ чи ТрО? Ба більше, нікого й гадки не було уникати чи приховуватися або перешкоджати мобілізації. Всі билися до смерті за одне – за Україну (<https://www.pravda.com.ua>, 03.12.2023); На фронті в Україні загинув грузинський **доброволець** Іраклі Курцікідзе (<https://www.pravda.com.ua>, 13.11.2023).

На різних медійних ресурсах представлено іменник **оборонець** – «1. Той, хто обороняє, захищає кого-, що-небудь від нападу, ворожих дій і т. ін.; захисник. // Той, хто не допускає кривди над ким-, чим-небудь, заступається за кого-, що-небудь; заступник, покровитель. 2. юр. Той, хто відстоює інтереси обвинувачуваного під час судового процесу; адвокат. 3. іст. Прибічник оборонства» [ВТССУМ 2005, с. 647]. Журналісти так узагальнено називають тих, хто бере чи раніше брав участь у російсько-українській війні, обороняючи цілісність та незалежність України, наприклад: **Оборонці** просунулися на лівому березі Дніпра на Херсонщині, мають частковий успіх – аналітики (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 13.11.2023); На підконтрольну уряду України територію 22 грудня повернули тіла 66 **оборонців** України (<https://www.pravda.com.ua>, 22.12.2023).

У мові засобів масової комунікації фіксуємо складну лексему **тероборонець**, яку не подають українські лексикографічні праці. Зазначена номінація слугує функційним еквівалентом ємної сполуки **учасник угруповань територіальної оборони**. Із початком війни активно запрацювала територіальна оборона – система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, здійснюваних у мирний час та в особливий період із метою протидії воєнним загрозам, а також призначена для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій. Українці також стали оперативно та добровільно створювати загони територіальної оборони на місцях, що стало передумовою активізації деривата **тероборонець**, наприклад: **Загинув 19-річний тероборонець із краматорська** (заголовок) (<https://tehnopolis.com.ua>, 10.10.2023); Ілля Зелінський, історик, активіст, **тероборонець**, учасник АТО/ООС, нині командир взводу 126 бригади Тероборони

ЗСУ, з першого дня російського вторгнення захищав Миколаїв, брав участь у визволенні Херсона (<https://www.ukrinform.ua>, 16.02.2023).

Найпоширенішою лексемою групи номенів на позначення осіб, які боронять країну, є іменник *захисник* – «1. Той, хто захищає, обороняє, охороняє кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т. ін. дій. // Те, що оберігає, загороджує, укриває кого-, що-небудь від чогось шкідливого, небажаного, небезпечного. 2. Той, хто пильно стежить за недоторканністю чого-небудь і багато робить для цього. 3. Той, хто обстоює на суді інтереси обвинуваченого; оборонець. 4. Той, хто у складі спортивної команди здійснює захист (у 5 знач.) під час гри у футбол, хокей і т. ін.» [ВТССУМ 2005, с. 339]. У першому значенні лексема переважає в заголовках журналістських матеріалів, здебільшого засвідчуючи успіхи, перемоги українських військових, наприклад: *Українські захисники спалили ще 50 одиниць техніки окупантів* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 10.12.2023); *У неділю захисники знищили 350 загарбників і російський засіб ППО* (<https://www.pravda.com.ua>, 09.10.2023).

В українській інформаційній публіцистиці набув поширення однозначний іменник *призовник* – «той, хто призивається на військову службу» [ВТССУМ 2005, с. 933], наприклад: *Як повідомляє видання, з посиланням на «високопоставленого чиновника», зміни включатимуть використання комерційних рекрутингових компаній для проведення більш цілеспрямованого призову. Призовники зможуть обирати напрями служби, які відповідають їхнім навичкам* (<https://www.pravda.com.ua>, 27.11.2023). У мові українських засобів масової інформації лексика на позначення осіб, які захищають країну, функціонує в прямих значеннях, тексти журналістів із цими номінаціями зазвичай нейтральні, вони позбавлені емоційно-експресивного забарвлення та виразної оцінки.

У другій групі, що об'єднує номени на позначення ворогів та зрадників, також переважають загальноновживані слова, зокрема *ворог*, *дезертир*, *окупант*, *загарбник*, *завойовник*, *садист*, *терорист*, *агресор*, *зрадник*, *колаборант*, *нападник*, *найманець* та ін. Корпус зібраного матеріалу засвідчує, що в українських медіа серед названих номінацій домінує лексема *ворог*, переважно вжита в заголовках.

У словнику її витлумачено як «1. Той, хто перебуває в стані ворожнечі, боротьби з ким-небудь; недруг, супротивник. // чого. Принциповий противник чого-небудь. 2. *також збірн.* Супротивник на війні, у воєнних діях. 3. *перен.* Шкідник сільськогосподарських рослин, лісу і т. ін. [ВТССУМ 2005, с. 158], наприклад: **Ворог** вночі атакував Харківщину чотирма ракетами С300/400 – зведення (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 23.01.2024); *На Куп'янському напрямку ворог перегрупувався і наступає з кількох напрямків* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 15.11.2023); *Зеленський: Ворог простішим не стане, але Україна має стати потужнішою* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 26.10.2023) та ін.

Як засвідчує картотека фактичного матеріалу, лексема *ворог* перебуває в синонімічних зв'язках із номенами:

- окупант – «той, хто бере (брав) участь в окупації; загарбник» [ВТССУМ 2005, с. 669], наприклад: *На фронті за минулу добу 53 зіткнення, окупанти намагалися наступати на лівобережжі Дніпра* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 22.01.2024); *Окупанти посилюють наступи і хочуть перехопити ініціативу до виборів президента РФ – ISW* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 22.12.2023); *РНБО створив сайт «Окупант» з даними про полонених росіян* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 13.05.2022); *Головною метою російських окупантів на Харківщині зараз є повторне захоплення Куп'янська-Вузлового* (<https://www.pravda.com.ua>, 22.12.2023); *Окупанти вночі атакували Україну 31 дроном, майже усі збиті* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 16.12.2023) та ін.;

- загарбник – «той, хто насильно захоплює що-небудь; завойовник» [ВТССУМ 2005, с. 289], наприклад: *В окупований Мелітополь загарбники ввозять лікарів із Санкт-Петербурга – спротив* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 10.01.2024); *Загарбники продовжують викрадати українських дітей – ЦНС* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 25.08.2023); *На ТОТ загарбники примушують дітей писати листи окупантам – спротив* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 29.11.2023);

- завойовник – «1. Той, хто бере участь у підкоренні, загарбанні країн, поневоленні народів силою війська; протилежне визволитель.

2. *перен.*, чого. Той, хто проникає в таємниці чого-небудь, розвідує, підкоряє що-небудь невідоме, неосвоєне» [ВТССУМ 2005, с. 287], наприклад: *Президент РФ Володимир Путін заявив, що Золота Орда для Москви завжди була краща «західних завойовників»* (<https://www.pravda.com.ua>, 03.11.2023); *Книга побачила світ саме тоді, коли рашистські завойовники напали на Україну* (<https://lib.itc.gov.ua>, 13.11.2023); *Російські завойовники в черговий раз вдалися до тактики нічних обстрілів житлових кварталів міст, повідомляє Генеральний штаб ЗСУ* (<https://bilahata.net>, 23.01.2024). У медійній публіцистиці поряд з аналізованими субстантивами часто функціують підпорядковані йому атрибутивні одиниці з прихованим і яскраво вираженим негативним емоційно-експресивним забарвленням. Окрім удокладнення семантики опорного слова, вони дають додаткову характеристику названим особам. На нашу думку, прихований зміст виявляють прикметники *західні* й *російські*, адже за умови ізолюваного вживання вони мають статус стилістично нейтральних, проте в поданих попередню реченнях, потрапивши в певне контекстуальне оточення, ці одиниці набули нових відтінків. Про оновлений семантичний та стилістичний діапазон лексеми *західні* свідчить оформлення структурованого нею словосполучення в лапках. На противагу цим прикметникам чітко виражений негативно-оцінний потенціал реалізує атрибут *рашистські*, що набув актуальності від початку повномасштабного вторгнення. Своєрідність лексеми *завойовник* полягає в моделюванні нею складних похідних слів, наприклад: *рашист-завойовник*, *путін-завойовник* та ін., наприклад: *Путін-завойовник б'є рекорди популярності серед росіян* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 14.05.2023).

У групі номенів на позначення ворогів та зрадників виокремлюємо низку лексем, зокрема *дезертир*, *зрадник*, *колаборант* та ін., які називають тих, хто перейшов на бік окупаційних військ. Медійний текстовий матеріал засвідчує, що означені слова зазвичай стосуються зрадників у різних арміях та суспільствах. Зокрема, слово *дезертир* – «той, хто вчинив дезертирство. // *перен.*, *зневажл.* Той, хто нехтує своїми громадськими або службовими обов'язками, ухиляється від праці» [ВТССУМ 2005, с. 211] – позначає представників обох

сторін, які беруть участь у війні, наприклад: *ДПСУ про дезертира, який втік до РФ: Секретами не володіє, а натомість вбив не одного окупанта* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 10.10.2023); *На захопленій Херсонщині росіяни обходять будинки в пошуках своїх дезертирів* (<https://www.pravda.com.ua>, 13.08.2023). Аналіз указаної номінації в контексті тягlosti тенденцій дає змогу зосередити увагу на юкстапозитах, що слугують засобом конденсації й водночас інформативності висловлення, наприклад: *майор-дезертир, підприємець-дезертир та ін.*, наприклад: *Житомирщині взяли в полон українського майора-дезертира* (<https://www.pravda.com.ua>, 13.08.2023).

У текстах медіа поширеним є номен *зрадник* – «той, хто зраджує (у 1–3 знач.)» [ВТССУМ 2005, с. 384], наприклад: *СБУ ліквідувала зрадника з Харківщини, який втік до Росії – джерело* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 23.12.2023); *Вирок отримав зрадник, який «провів» до околиць Києва понад 120 одиниць техніки РФ* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 10.11.2023). Зазвичай журналісти використовують аналізовану лексему в заголовкових комплексах видань, аби надати якнайширшого оприлюднення інформації про таких осіб.

Синонімом до лексеми *зрадник* вважаємо номен *колаборант*. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» не фіксує значення цього слова, подає тільки *колабораціонізм* у досить звуженому та застарілому значенні [ВТССУМ 2005, с. 439]. Ми ж трактуємо номінацію *колаборант* як ‘зрадник батьківщини, що співпрацює із загарбниками в окупованих ним територіях’, наприклад: *Колаборанти закінчилися. Окупанти на півдні та сході України відчують брак кадрів* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 24.12.2023); *За даними Центру національного спротиву, місцевих колаборантів із ТОТ відправляють на навчання в Сибір* (<https://www.pravda.com.ua>, 12.12.2023).

У заголовках та текстах медійних видань на позначення осіб-ворогів українські журналісти вживають лексеми:

- *садист* – «людина із садистичними нахилами, одержима садизмом» [ВТССУМ 2005, с. 1095], наприклад: *Путін – садист, готовий убити всіх, хто не згоден з ним – Зеленський* (заголовок) (<https://aspi.com.ua>, 21.07.2023); *Ігор Кондратюк: Путін – маніяк, садист, вбивця.*

Хто завгодно. Але не людина (заголовок) (<https://espresso.tv>, 17.05.2022). Лексема *садист* зафіксована в складних похідних утвореннях, наприклад: *окупант-садист*, *бойовик-садист* та ін., наприклад: СБУ встановила особу **окупанта-садиста**, який катував цивільних на Миколаївщині: що про нього відомо (заголовок) (<https://tsn.ua>, 13.11.2023); СБУ повідомила про підозру **бойовику-садисту** з РФ, який катував цивільних під час окупації Миколаївщини (заголовок) (<https://www.nikpravda.com.ua>, 13.11.2023). Як засвідчує поданий ілюстративний матеріал, у досліджуваних медійних джерелах аналізована номінація слугує негативнооцінним засобом конкретизації семантики інших іменників, що належать як до власних, так і загальних назв;

- *терорист* – «прибічник тактики терору; учасник терористичних актів» [ВТССУМ 2005, с. 1243], наприклад: **Терористи** на Донеччині звільнили так званій «уряд» окупованих регіонів області (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 08.06.2023);

- *агресор* – «той, хто вдається до агресії; нападник, загарбник» [ВТССУМ 2005, с. 7], наприклад: **Агресор** розсилає вірус від імені СБУ – попередження спецслужби (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 06.04.2023); Коли виженемо **агресора**, то Україна має отримати гідне місце в інфраструктурі безпеки – Зеленський (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 24.04.2023); Українська влада намагається йти шляхом **агресора**, знищуючи демократію (заголовок) (<https://espresso.tv>, 20.02.2023). Хоч зазначений іменник має форму однини, проте він позначає сукупність осіб, які ініціювали воєнні дії на території України;

- *найманець* – «1. Той, хто найнявся на роботу до приватного власника, підприємця; найманий робітник. 2. Солдат або офіцер найманої армії; наємник. 3. *перен., зневажл.* Той, хто захищає чужі інтереси не з переконання, а з корисливих мотивів» [ВТССУМ 2005, с. 564]. Саме з другим значенням функціонує аналізована лексема в сучасних медіа, наприклад: Росіяни залучають кубинських **найманців** для війни проти України – ЦНС (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 26.10.2023); Британська розвідка помітила реабілітацію **найманців** «Вагнера» в Росії (<https://www.pravda.com.ua>, 23.11.2023); Росія вер-

бує в армію **найманців** з Сербії, їх селять у Підмосков'ї – ЗМІ (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 06.10.2023); *Дерипаска через свою компанію постачає **найманців** для армії РФ – ЗМІ* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 01.08.2023);

- контрактник. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» не подає цієї номінації, фіксуючи тільки іменник **контракт** – «письмова угода, договір, за яким сторони, що його уклали, мають взаємні зобов'язання» [ВТССУМ 2005, с. 450]. Опрацьований фактичний матеріал дає змогу сформулювати тлумачення зазначеної лексеми: **контрактник** – ‘особа, яка уклала контракт щодо відповідних зобов'язань’. Як репрезентант аналізованої тематичної групи вказаний номен слугує синонімічним корелятом до слова **найманець**, наприклад: *Російські **контрактники** та найманці, які побували на фронті, розповіли ЗМІ, що мобілізованих нічого доброго в Україні не чекає* (<https://www.pravda.com.ua>, 28.09.2022); ***Контрактники** РФ про своїх мобілізованих в Україну: Якщо чесно, вони всі там загинуть – ЗМІ* (<https://www.pravda.com.ua>, 28.09.2023);

- нападник – «1. Той, хто нападає з метою агресії, пограбування, поневолення; загарбник. 2. Той, хто нападає, пристає до кого-небудь, щоб скривдити; кривдник» [ВТССУМ 2005, с. 571]. Як засвідчують приклади зібраного матеріалу, здебільшого автори використовують слово **нападник** на позначення спортсменів, вуличних розбійників, а не загарбників українських територій, пор.: *Небачена стрілянина у Чехії може мати російський слід* (заголовок) *Правоохоронці шукають, чи не було у **нападників** спільників та послідовників. Поліція перевірила соціальні мережі **нападника*** (<https://www.5.ua>, 22.12.2023) і *Російські **нападники** зупинилися поблизу Конотопа – проблема з пальним та постачанням* (<https://www.ukrinform.ua>, 25.02.2022);

- силовик – лексема, якої не подано у відомих українських лексикографічних працях, але вона часто функціює в медійних текстах зі значенням ‘представник силових структур та інституцій’, переважно на території держави-агресора, наприклад: *Путін закликав **силовиків** СНД об'єднатися* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 08.11.2023); *Російські **силовики** почали проводити масові рейди за місцями проживання нинішніх і колишніх найманців ПВК «Вагнер»*

(<https://www.pravda.com.ua>, 24.06.2023); Російські **силовики** прийшли до людей, яких уже раніше затримували, арештовували чи штрафували за участь в акціях протесту (<https://www.pravda.com.ua>, 24.08.2023); Ватажок ПВК Вагнер Євген Пригожин підтвердив, що біля його офісу в Петербурзі російські **силовики** знайшли коробки з грошима (<https://www.pravda.com.ua>, 24.06.2023). Активність уживання виявляють похідні складні номінації прикладкового різновиду з першою частиною **силовик**, наприклад: **СБУ встановила ще 12 силовиків-перевертнів**, які займаються репресіями на окупованих територіях (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 04.10.2022);

- **відмовник** – «той, хто відмовляється від чого-небудь» [ВТССУМ 2005, с. 133], наприклад: В армії РФ багато дезертирів і «**відмовників**» – розвідка Британії (<https://www.pravda.com.ua>, 30.08.2023); Головне управління розвідки Міністерства оборони України заявляє, що серед військовослужбовців РФ зростає кількість офіційних «**відмовників**», а військове керівництво спонукає чоловіків воювати в Україні погрозами щодо родичів, виплат і записів у справі (<https://www.pravda.com.ua>, 18.04.2022); Після публікацій ЗМІ табір для **відмовників** із числа російських мобілізованих в окупованому Перевальську Луганської області розігнали (<https://www.pravda.com.ua>, 05.11.2022).

Окремого коментаря потребує поки не зафіксована у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» [ВТССУМ 2005] лексема **ухилянт**. У вказаній лексикографічній праці подано її однокореневі дієслова **ухилятися**, **ухилитися** – «1. Відступати, відхилятися, відскакувати тощо назад чи вбік від кого-, чого-небудь. 2. від чого, перен. Намагатися не робити чого-небудь, не брати участі в чомусь, відсторонятися від чогось; уникати» [ВТССУМ 2005, с. 1310]. У мові медійних платформ номінація **ухилянт** зі значенням ‘особа, яка намагається не робити чого-небудь, не брати участі в чомусь, відсторонятися від чогось; уникати чогось’, структурує групу поширених номінів. На відміну від більшості проаналізованих попереду одиниць у мові медійних платформ вона зазвичай ужита в контекстах про українців і меншою мірою стосується російських чоловіків, наприклад: **СБУ повідомила, що викрила ще 3 схеми для ухилянтів** (заголовок)

(<https://www.pravda.com.ua>, 21.11.2023); *Фальшиві операції для «ухилянтів»*: у Запоріжжі викрили схему, підозрюють екзотичного (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 27.09.2023); *Столичний «доброволець» допомагав ухильцям виїхати з України – правоохоронці* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 14.08.2023). У заголовкових комплексах журналістських матеріалів аналізована лексема часто є частиною складних дериватів, утворення яких скероване на економне вираження інформації. Субстантив, що разом з іменником *ухильця* бере участь в утворенні юкстапозита, маркує людей за сферою діяльності: *блогер-ухильця*, *рибалка-ухильця*, наприклад: *Блогер-ухильця*, який закликає чоловіків ховатися від призову, отримав підозру (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 22.11.2023); *Професійний рибалка-ухильця*. Український спортсмен втік зі змагань в Італії через повістки (заголовок) (<https://www.нта.ua>, 14.11.2023). Іноді складний дериват має виразне емоційно-експресивне забарвлення завдяки оцінним іменникам чи субстантивам, дібраним на основі асоціативних зв'язків: *горе-ухильця*, *заєць-ухильця*, наприклад: *Горе-ухильця* добу блукав лісом, а потім подзвонив рятувальникам (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 14.08.2023); *Прикордонники завдяки дрону впіймали 14 «зайців-ухильців» за добу* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 28.10.2023).

Група номенів на позначення ворогів та зрадників є найчисельнішою. Хоча лексеми надають матеріалам виразної негативної оцінки, але вони вжиті з прямим значенням, не мають додаткових варіантів значень і не контрастують із загальною суспільною лексикою. Деякі слова на позначення осіб подекуди надають публіцистичним текстам розмовності, переважно таку функцію реалізують універбати на зразок *відмовник*, *контрактник*, *ухильця* та ін.

У сучасній українській журналістиці кількісно обмежений функційний вияв притаманний мовним одиницям на позначення постраждалих осіб, серед яких реєструємо кілька назв, зокрема *біженець*, *переселенець*, *жертва* та ін.:

- *біженці* – «люди, що залишають місце свого проживання під час війни або стихійного лиха» [ВТССУМ 2005, с. 51], наприклад: *Дослідження Британського Червоного Хреста виявило, що біженці*

з України у Великій Британії мають підвищений ризик залишитись без даху над головою і тисячі їхніх сімей можуть виселити вже взимку (<https://www.pravda.com.ua>, 21.11.2023); Кожен третій український **біженець** відчуває себе частиною суспільства в приймаючій країні – але стільки ж хотіли б повернутися додому (<https://www.pravda.com.ua>, 28.02.2023). Локативним індикатором аналізованої номінації слугує прийменниково відмінкова форма з України або прикметник український. Іменник **біженець** стилістично нейтральні, проте інформаційно ємний;

- **переселенець** – «той, хто переселився, переселяється на нове місце проживання або переселений куди-небудь» [ВТССУМ 2005, с. 743], наприклад: Уряд створить координаційний штаб для допомоги **переселенцям** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 20.03.2023); На Вінниччині **переселенці** з Харківщини збирали для росіян інформацію (<https://www.pravda.com.ua>, 22.03.2023). У засобах масової комунікації ця лексема зазвичай функціонує в контекстах про воєнні дії в Україні. Оскільки сфера вживання аналізованої номінації – конфлікто-чутливий контент, то вважаємо, що журналістам необхідно уникати її, замінюючи на сполуку *внутрішньо переміщена особа*;

- **жертва** – «1. За релігійними обрядами деяких народів – предмет або жива істота, яких приносили як дар богам. 2. Добровільний внесок у вигляді грошей або яких-небудь предметів на користь когось, чогось; пожертвування. 3. Той, хто загинув від нещасного випадку, від руки ворога і т. ін. // Той, над ким знущаються, проявляють насилля. // Про людей, тварин або комах, що перебувають у лапах хижака, у клітці, у сітці і т. ін. / *перен.*, *кого*, *чого*. Той, хто переживає, терпить різні неприємності від кого-, чого-небудь. 4. Відмова від особистих прав, вигод і т. ін.; самопожертвування» [ВТССУМ 2005, с. 274]. У мові медіа аналізовану лексему фіксуємо з третім значенням, наприклад: Росія вбиває: українські діячі – **жертви** війни (заголовок) 21 березня 2022 року Український інститут національної пам'яті розпочав рубрику «Росія вбиває», в якій розповідаємо про цивільних культурних, духовних та спортивних діячів, які стали **жертвами** російської агресії (<https://uinp.gov.ua>, 22.03.2023). Порівняно з проана-

лізованими попереду номінаціями вона значно підсилює негативну оцінку поданої в українських медіа інформації.

Лексеми, що структурують групу номенів на позначення постраждалих осіб, – загальновідомі слова, на сучасному етапі активізовані внаслідок дії позамовних чинників, зокрема війною. Їхня формальна репрезентація зазвичай пов'язана з іменниками, яким притаманне категорійне значення предметності, оформлене за допомогою закріплених за вказаною групою слів виражальних засобів. Окрім цього частиномовного класу, в українських публіцистичних текстах функціують субстантивовані одиниці, що зазнали транспозиційних змін. І. Вихованець поділяє транспозицію на: 1) неповну, або синтаксичну, за якої змінюється тільки синтаксична позиція вихідної одиниці без зміни її морфологічної належності до відповідної частини мови; 2) повну, або морфологічну, за якої утворюється слово іншої частини мови [Українська мова 2004, с. 692]. З огляду на те, у яку частину мови переходить слово, вирізняють субстантивацію (перехід в іменник), ад'єктивацію (перехід у прикметник), вербалізацію (перехід у дієслово), адвербіалізацію (перехід у прислівник) тощо. Нині питання частиномовних переходів, хоч і має тривалу традицію дослідження в зарубіжній та вітчизняній лінгвістиці, проте належить до складних, неоднозначно витлумачених і таких, що не отримали остаточного розв'язання та повного витлумачення. Важливим доповненням до теоретичних положень науковців вважаємо дослідження субстантивованих мовних одиниць як засобів вербалізації номенів на позначення осіб, що дасть змогу схарактеризувати їх не тільки з огляду на лексичну своєрідність, а й виявити граматичні ознаки відад'єктивних синтаксичних дериватів. Докладний аналіз медійних текстів дав змогу виокремити дві підгрупи лексем, утворення яких пов'язане із синтаксичною транспозицією. Серед них субстантиви на позначення осіб, які: 1) беруть (потенційно можуть брати) участь у військових діях; 2) постраждали від військових дій.

Менш чисельною є перша група відатрибутивних іменників з указівкою на осіб, що беруть (потенційно можуть брати) участь у військових діях, структурована синтаксичними дериватами, твірною базою

для яких слугують закріплені за означальною сферою прикметники та дієприкметники, зокрема:

- військовий – «4. у знач. ім. військовий. Те саме, що військово-службовець» [ВТССУМ 2005, с. 145], наприклад: *Український **військовий** на Миколаївщині збив ворожу ракету із ПЗРК* (заголовок) (<https://lb.ua>, 13.01.2024);

- мотивований, умотивований – «дієпр. пас. до мотивувати. док., перех. Наводити мотиви, що пояснюють, виправдовують певні дії, вчинки тощо; обґрунтовувати» [ВТССУМ 2005, с. 541], наприклад: *Водночас, в першу чергу надається перевага **мотивованим**, з високими морально-діловими якостями та відповідною підготовкою* (<https://news.dtki.ua>, 24.01.2024); *...у Міноборони хочуть **мотивованих** оновлювати в персональних даних у військкоматах* (<https://www.bbc.com>, 23.08.2023);

- мобілізований – «дієпр. пас. мин. ч. до мобілізувати // у знач. ім. Мобілізований. Військовозобов'язаний, призваний на службу в діючу армію» [ВТССУМ 2005, с. 534], наприклад: *З якими проблемами стикаються **мобілізовані**?* (<https://www.pravda.com.ua>, 02.05.2023); ***Мобілізовані** та добровольці тероборони: кадровий облік* (заголовок) (<https://ips.ligazakon.net>, 24.01.2024); *Як **мобілізованим** у разі звільнення розраховується грошове забезпечення за час відпусток* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 24.01.2024); *Що відомо про зарплати **мобілізованим** в Україні* (заголовок) (<https://fakty.com.ua>, 15.01.2024);

- військовозобов'язаний – «той, хто підлягає призиву в армію або перебуває в запасі» [ВТССУМ 2005, с. 145], наприклад: ***Військовозобов'язаний** з Кіровоградщини намагався втекти з України* (<https://cbn.com.ua>, 29.08.2022); *...у військкоматі будуть дані про те, що **військовозобов'язаний** виїхав за кордон і не присилатимуть повістки* (<https://tsn.ua>, 20.01.2024).

Значно розгалуженіша й більша за обсягом група субстантивів на позначення осіб, що постраждали від військових дій, яку структурують мовні одиниці:

- евакуйований – «1. Дієпр. пас. мин. ч. до евакуювати. // у знач. ім. евакуйовані, них, мн. Ті, що евакуюються або евакуювалися куди-небудь. 2. у знач. прикм. Вивезений з небезпечної місцевості»

[ВТССУМ 2005, с. 254], наприклад: *Евакуйовані з прикордоння Сумщини отримали грошову допомогу від міжнародної організації* (<https://minre.gov.ua>, 24.01.2024); *Прихисток для евакуйованих із затоплених регіонів: де знайти тимчасове житло* (заголовок) (<https://life.pravda.com.ua>, 08.06.2023);

- переміщений – «дієпр. пас. мин. ч. до перемістити. **Переміщена особа** – особа, силоміць вивезена з тимчасово окупованої території до чужої країни» [ВТССУМ 2005, с. 734], наприклад: *Як долають проблеми переміщені в Україні?* (заголовок) (<https://www.epravda.com.ua>, 02.01.2024); *Чи є переваги для оформлення у садки дітей переміщених?* (<https://www.radiosvoboda.org>, 10.02.2023);

- потерпілий – «1. Дієпр. акт. до потерпіти. 2. у знач. прикм. Який зазнав чогось важкого, неприємного, дістав фізичну або моральну травму. // у знач. ім. потерпілий; потерпіла. Людина, що дістала фізичну травму, зазнала матеріальних втрат, кривди і т. ін.» [ВТССУМ 2005, с. 903], наприклад: *Як допомогти потерпілим під час війни* (<https://platforma.volunteer.country>, 23.10.2023); *Потерпілі від катування або жорстокого поводження під час війни можуть отримати безоплатно допомогу адвоката* (<https://miskrada-radekhiv.gov.ua>, 25.08.2023); *У Києві помер потерпілий внаслідок ракетної атаки РФ* (<https://armyinform.com.ua>, 08.01.2024);

- постраждалий – «1. Дієпр. акт. до постраждати. 2. у знач. ім. постраждалий. Той, хто постраждав» [ВТССУМ 2005, с. 899], наприклад: *15 березня уряд презентував нову єдину онлайн-платформу допомоги постраждалим внаслідок війни* (<https://suspilne.media>, 15.03.2023); *Як правильно висвітлювати інформацію про постраждалих від війни* (<https://cedem.org.ua>, 18.03.2022);

- зниклий – «дієпр. акт. мин. ч. до зникнути і зникти» [ВТССУМ 2005, с. 379]; зникнути, зникти – «1. Переставати існувати, бути в наявності. **Зникнути без вісті** 1. Звістка, повідомлення. **Без вісті пропасти (зникнути)** – безслідно зникнути (про людину)» [ВТССУМ 2005, с. 379], наприклад: *До реєстру зниклих безвісти внесли інформацію про понад 24 тисячі осіб – уповноважений* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 12.07.2023); *В Україні запрацював реєстр зниклих безвісти* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 02.05.2023);

- полонений – «1. Дієпр. пас. до полонити. 2. у знач. прикм. Взятий у полон; який перебуває у полоні. // у знач. ім. полонений. Той, кого взято в полон (у 1 знач.)» [ВТССУМ 2005, с. 851], наприклад: *Розстріл українських **полонених** під Запоріжжям: загиблі були воїнами 82 бригади ДШВ (заголовок). Розстріл **полонених** є воєнним злочином згідно з міжнародним правом* (<https://lb.ua>, 02.12.2023);

- військовополонений – «військовослужбовець, узятий у полон під час війни» [ВТССУМ 2005, с. 145], наприклад: *На що має право **військовополонений** після звільнення* (<https://vkr.ua>, 24.01.2024); ***Військовополонені** в повному обсязі зберігають свою цивільну правоздатність, якою вони користувалися до полону* (<https://ips.ligazakon.net>, 24.01.2024); ***Військовополонений**, який має достатньо здоров'я, щоб працювати, рухається, пересувається, може працювати – вони всі працюють* (<https://tsn.ua>, 24.01.2024);

- поранений – «1. Дієпр. пас. до поранити. // поранено. 2. у знач. прикм. Який дістав поранення, має рану (рани). // у знач. ім. поранений, поранена, поранені. Людина, що дістала поранення, має рану (рани)» [ВТССУМ 2005, с. 879], наприклад: *Росіяни обстріляли Курахове з Градів: є загиблий і **поранений*** (<https://www.pravda.com.ua>, 22.01.2024); *Росіяни вдарили артилерією по Куп'янську: є жертва і **поранений*** (<https://www.pravda.com.ua>, 22.01.2024); *Росіяни влучили у житловий будинок в Бериславі: є **поранений*** (<https://www.pravda.com.ua>, 21.08.2023); *Росіяни вдарили по Селидовому і околицях: 2 загиблих, 8 **поранених*** (<https://www.pravda.com.ua>, 21.11.2023);

- травмований – «дієпр. пас. до травмувати. Завдавати травми кому-, чому-небудь» [ВТССУМ 2005, с. 1260], наприклад: *Нічна атака по Києву: загиблий та **травмований** цивільні, пошкоджені будинки (заголовок)* (<https://www.pravda.com.ua>, 28.05.2023); *У Тернополі є влучання, двоє травмованих (заголовок)* (<https://www.pravda.com.ua>, 14.05.2023);

- вбитий, убитий – «1. Дієпр. пас. до убити 1 1, 4–7. // убито, безос. присудк. сл. // у знач. ім. убитий, того, чол.; убита. Той (та), кого позбавили життя» [ВТССУМ 2005, с. 1281], наприклад: *Збирали поранених і **вбитих**: українські спецпризначенці зірвали прорив оку-*

пантів (<https://www.unian.ua>, 15.08.2023); Один **вбитий**, один поранений: наслідки обстрілу... (<https://atn.ua>, 04.01.2024);

- загиблий – «дієпр. акт. до загинути і загибнути // у знач. ім. загиблий; загибла, людина, яка загинула» [ВТССУМ 2005, с. 289], наприклад: Удар росіян по Києву: є **загиблий**, пошкодження у трьох районах, вирували пожежі, в одній з квартир нерозірвана частина ракети (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 23.01.2024); Росіяни обстріляли Курахове з Градів: є **загиблий** і поранений (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 21.01.2024); Удар по Києву: уже 2 **загиблих** і 49 поранених (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 02.01.2024).

Проаналізовані субстантиви на позначення осіб, які беруть (потенційно можуть брати) участь у військових діях, та людей, що постраждали від військових дій, засвідчують широку функційну спроможність. Варто зауважити, що деякі номінації мають ознаки обох груп, ідеться про транспозити на зразок *полонений*, *військовополонений*, *убитий*, *зниклий*, оскільки вони називають людей, безпосередньо причетних до воєнних дій. Їхнє зарахування до другої групи вмотивовуємо тим, що окреслена в ній семантика чіткіше представлена з аналізованих номен. Укладений корпус фактичного матеріалу засвідчує, що перша група кількісно поступається другій. Водночас їхня спільність полягає в модифікації категорійної специфіки порівняно з твірними лексемами. Як відомо, граматичні особливості атрибутивних одиниць полягають в їхній здатності узгоджуватися з опорними словами в роді, числі й відмінку. Натомість потрапляючи у сферу іменника зазначені категорії набувають статусу самостійних, а категорія роду – ще й класифікаційної категорійної величини. У мові сучасної публіцистики субстантивовані лексеми на позначення осіб виконують номінативну функцію і переважають у текстах інформаційних жанрів.

Отже, у текстах найтиражніших українських медійних ресурсів активно функціують номени на позначення осіб, актуалізовані внаслідок дії позамовних факторів, зокрема війною та тими негативними наслідками, які вона спричинила. Аналізовані мовні одиниці виявляють лексико-граматичну та функційну своєрідність й засвідчені не тільки в текстах медіа, а й у заголовкових комплексах інфор-

маційних ресурсів. Номінації, виражені власне-іменниками, структурують три групи мовних одиниць на позначення: 1) осіб, які захищають країну; 2) ворогів; 3) постраждалих людей. У цій сфері журналісти активно використовують синтаксичні деривати, серед яких представлені субстантиви на позначення осіб, що: 1) беруть (потенційно можуть брати) участь у військових діях; 2) постраждали від військових дій. У текстах воєнної тематики досліджувана іменникова лексика виконує номінативну функцію, має низьке оцінне навантаження. Аналізовані субстантиви не контрастують із нейтральною лексикою, часто не мають експресивно-зображувальних відтінків. Почасти номінації надають особам пейоративних характеристик, але суто через негативні значення лексем. Тільки деякі утворення-універбати слугують засобами мовної економії та зрідка орозмовлюють українські медійні тексти. Номени на позначення осіб переважають в інформаційних жанрах журналістики й спростовують особливу рису сучасного публіцистичного стилю – наявність емоційно-експресивного забарвлення. Це дає підстави стверджувати, що в журналістських матеріалах періоду повномасштабної війни переважає загальновживана лексика з незначними стилістичними відтінками.

1.5. Актуалізація графічних варваризмів в українських медіа

Динамічність лексичних процесів надає лінгвістам невичерпні ресурси для досліджень, а також привертає увагу письменників, журналістів та носіїв мови загалом. Зміни в мовній системі зазвичай відбуваються саме в період глобальних трансформацій у суспільному житті, що зумовлює виникнення потреби у виявленні, систематизації й ретельному вивченні мовних одиниць, спричинених появою нових суспільних реалій. До динамічних трансформацій, яскраво виражених у сучасній українській мові, належить процес запозичення іншомовної лексики, специфіку якого, безперечно, не вичерпує лише його інтенсивність. Запозичення, що з'явилися в українській мові як результат лексичної інтерференції, підлягають семантичним та стилістич-

ним змінам і поряд із власне українською лексикою є об'єктом всіх трансформацій, що відбуваються в мові. Протягом останніх трьох десятиліть спостерігаємо безпрецедентну активізацію запозичень, що розпочалася з кінця XX – початку XXI ст.

Проникнення слів з інших мов в українськомовний простір став передумовою вивчення цього лінгвістичного феномену. Особливості функціонування номінацій іншомовного походження у медійному тексті досліджували К. Демченко [Демченко 2005], Р. Вишнівський [Вишнівський 2015], Т. Майструк [Майструк 2008], О. Мітчук [Мітчук 2006] та ін. Порушеній проблемі присвячено низку праць, написаних у співавторстві [Молоткіна, Костусяк, Навальна 2021; Личук, Молоткіна, Навальна 2021] та ін. Мовознавці вивчають запозичення в різних аспектах, зокрема О. Телєжкіна в поетичному тексті [Телєжкіна 2012], В. Лопушанський у говорах [Лопушанський 2011], Л. Архипенко [Архипенко 2005], Д. Борис [Борис 2017], Я. Битківська [Битківська 2008], Є. Карпіловська [Карпіловська 2008] зосереджують увагу на проблемі іншомовних слів у сучасній українській мові загалом.

Лінгвісти розробили різні підходи до класифікації запозичень, які проаналізували в аспекті змін їхньої семантичної структури, етапів лексичної адаптації, причин проникнення та ін. Попри це ми не виявили досліджень, у яких запропоновано класифікацію новітніх запозичених лексем, відтворених у мові засобів масової інформації латиницею, тобто графоварваризмів. З огляду на широковживаність та активне поповнення публіцистики графічними варваризмами, які становлять чималу частину лексики серед загалу запозичень, вважаємо за необхідне схарактеризувати їх на матеріалі медійних джерел.

В «Енциклопедії Сучасної України» *варваризм* потрактований як «іншомовне або створене за іншомовним зразком слово чи зворот, що не стали загальноновживаними, не відповідають нормам даної мови, зберігаючи своє національно-конотативне забарвлення» [ЕСУ 2005]. Подекуди слова або висловлення, оформлені чужою для оригінального тексту мовою чи транскрибовані без морфологічних чи синтаксичних змін, називають іншомовними вкрапленнями. Акцентуючи на стилістичній своєрідності аналізованих одиниць, О. Гринко стверджує: «Іншомовний компонент, що свідомо використовується авто-

ром в творі, часто функціонує як стилістичний прийом, стаючи характерною рисою ідіостилу. Сміслові навантаження іншомовних вкраплень може бути надзвичайно вагомим та варіюватись від необхідності створення в творі специфічної «іноземної» атмосфери до виконання функцій ключового фрагменту тексту, без якого розуміння задуму автора видається неможливим і який через це не припускає жодного заміщення або зміни формату чи об'єму» [Гринко 2020, с. 62]. На нашу думку, висловлення, передані чужою для українського тексту мовою, зокрема відтворені латиницею, доречніше називати графічними варваризмами. Не менш важливим видається з'ясування того, чи слугують вони виразним стилістичним засобом у текстах медійних видань.

У популярних українських засобах масової інформації досить широко представлені графоварваризми. За частотністю вживання та кількістю переважають написані латиницею лексеми, що позначають різні види військової техніки та зброї, зокрема:

1. **Patriot** – номінація зенітного ракетного комплексу (ЗРК), який перебуває на озброєнні армій інших держав, а нині й України, наприклад: *Система ППО **Patriot** від Німеччини прибула в Україну – Зеленський* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 22.07.2024); *Система **Patriot** і зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні: Україна та Румунія уклали безпекову угоду* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 11.07.2024); *Зеленський обговорив із конгресменами США постачання додаткових систем **Patriot*** (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 01.07.2024); *Україна в пріоритеті: США скасує замовлення інших країн на системи **Patriot*** (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 20.06.2024). Оскільки англійська номінація належить до частовживаних не тільки в українському медійному просторі, а й в усній комунікації, то можна припустити, що з часом унаслідок дії мовної адаптації аналізований варваризм перейде до пасиву мовного вжитку і його замінить написаний кирилицею еквівалент. Тенденцію до цього вбачаємо поки в незначних вкрапленнях кирилических варіантів, не зафіксованих у заголовках, проте наявних у текстах публікацій: «*Ми обговорюємо кілька речей, які максимально потрібні: ППО, і передусім «**Петріоти**», які збивають усі російські ракети, а також наша далекобійність і можливість знищувати російських терористів там, де вони є, включно з територією самої*

Росії. Нещодавній дозвіл на застосування західної зброї поза нашою територією для захисту Харкова та інших міст зміцнив нас від російських ударів. Але ми ще в пошуку додаткових «Петріотів» і потребуємо й надалі таких же сильних кроків, як були зроблені для нашої далекобійності...» – сказав Зеленський, виступаючи на саміті G7 в Італії в четвер (<https://interfax.com.ua>, 13.06.2024); Військові аналітики кажуть, щоб захистити Україну, «Петріоти» мають прикривати всі її області (<https://www.5.ua>, 17.06.2024). Важливо звернути увагу на те, що написаний кирилицею еквівалент зазнав морфологічного освоєння, доказом чого слугує набуття цим словом різних відмінково-числових форм, до вираження яких причетні закінчення.

2. **Starstreak** – назва британського переносного зенітно-ракетного комплексу, яку іноді використовують з аббревіатурою HVM, утвореною від початкових літер сполуки **High Velocity Missile**. У газетній публіцистиці лексема **Starstreak** функціонує в контексті використання цього виду озброєння в Україні й захисту від загроз із повітря, наприклад: *Українські захисники під керівництвом британських інструкторів тренуються на системі ППО **Starstreak** у Британії* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 22.07.2024). Подібно до схарактеризованої попередю номінації, аналізована назва також виявляє деякі ознаки пристосування до системи мови-рецептора: ідеться про незначні вкраплення кириличного транслітерата, на який натрапляємо і в заголовках, і в текстах публікацій, надрукованих у період повномасштабної російсько-української війни: *«Є! Знищили!»: ЗСУ вперше вразили ціль з британського ПЗРК «**Старстрік**»* (заголовок) (<https://espresso.tv>, 10.04.2022); *«**Старстрік**» призначений для ураження літальних об'єктів, що летять низько* (<https://varta1.com.ua>, 10.04.2022). Трапляється, що в одній медійній статті журналіст паралельно вживає обидва варіанти номінації зенітно-ракетного комплексу: *Але для того, щоб Повітряні сили самотужки закрили небо над Україною одних ПЗРК **Стінгер** та **Старстрік**, наданих партнерами, недостатньо. **Stinger** та **Starstreak** – це переносні комплекси малого радіусу дії, призначені для знищення маловисотних цілей, такі як вертольоти* (<https://zmist.pl.ua>, 30.04.2024). Поданий контекст спонукає принагідно зацентувати на передаванні назви ще одного переносного зенітно-ракетного комплексу класу

«земля – повітря», формальна експлікація якого пов'язана з графоварваризмом *Stinger* та його українського корелята *Стінгер*, який зрідка проникає до медійного контенту.

3. **Hawk** – лексема на позначення американського далекобійного зенітно-ракетного комплексу, який має значно менші розміри й вагу порівняно з іншими. Його функції також пов'язані зі знищенням повітряних цілей ракетами, наприклад: *Міністерство оборони Іспанії передасть Україні у вересні нову батарею ЗРК Hawk* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 25.07.2024). На противагу схарактеризованим попереду мовним одиницям, ми не виявили кириличного відповідника цьому графоварваризмові.

4. **Mistral** – назва зенітно-ракетного комплексу, призначення якого – уражати гелікоптери та літаки. Аналізована лексема засвідчена в газетній публіцистиці про активне використання цих бойових і технічних засобів, а також про перспективи їхнього отримання від інших країн: *Естонія довправила в Україну переносні ЗРК Mistral та ракети до них* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 06.07.2024). У сучасному українському медіапросторі виявляємо випадки графічного передавання цієї номінації засобами української мови, наприклад: *Естонія передала Україні «Містралі» – ЗРК малої дальності з ракетами* (заголовок) (<https://news.liga.net>, 06.07.2024). Поданий ілюстративний матеріал засвідчує, що, окрім графічної адаптації, слово зазнає морфологічного пристосування: його реалізує флексія як показник категорій відмінка та числа.

Для номінацій на позначення зенітно-ракетних комплексів характерна певна спільність: в українських медійних виданнях їх активізовано від початку повномасштабного вторгнення Росії. Аналізовані лексеми функціують у контекстах про потребу України в цих бойових і технічних засобах, про їхнє постачання й застосування на окупованих територіях. Усі зазначені субстантиви часто зберігають англійське написання, що пояснюємо кількома чинниками: використанням позначених ними об'єктів у багатьох країнах світу; тим, що англійська мова має статус мови міжнародного спілкування; модою на англізми в українських медіа. Водночас варто відзначити фрагментарні спроби передати ці номінації за допомогою прийому транслітерації чи

транскрибування. У першому випадку простежуємо близьке до англійського варіанта написання, а в другому – адаптацію, що передбачає схожість вимови. Попри різні шляхи освоєння, досліджувані кириличні кореляти мають певну спільність: вони часто зазнають морфологічних модифікацій, тобто набувають граматичних характеристик тієї частини мови, до якої потрапляють.

5. **Leopard** – назва німецького бойового танка, яку часто супроводжують додаткові цифрові дані, іноді й літери, що в комплексі є номінацією моделі бойової машини. В українському медіапросторі аналізовану лексему вжито в заголовках статей, що інформують про навчання наших військових керувати цим видом техніки, а також про використання його з метою знищення ворога: *На військовому полігоні в Польщі українські танкісти навчаються обслуговувати бойовий танк Leopard 2A4, – Генштаб* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 05.08.2024); *Україна отримала нову партію танків Leopard 2 від Іспанії* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 16.07.2024). Викликає зацікавлення заголовок *Хижак на фронті. Яка фішка танків Леопард і чому вони різні* (<https://nv.ua>, 12.03.2024), що не тільки містить кириличний варіант назви військової техніки, а й вторинну номінацію, яка підсвідомо скеровує до асоціативного зв'язку з твариною, здатною швидко переміщуватися й маневрувати. Саме такі характеристики притаманні танкові цієї моделі. Зосередимо увагу на оформленні аналізованої номінації в засобах масової інформації. Переважно англійський варіант, який функціонує поряд із родовою назвою, пишуть без лапок. За цим принципом часто оформлюють і кириличний відповідник, що суперечить сучасним українським мовним нормам, адже власні назви виробничих марок технічних виробів, кораблів, літаків, танків та ін. треба брати в лапки [Український правопис 2019, с. 88–89], наприклад: *танк «Леопард»*.

6. **Apache** – номінація американського гелікоптера, що перебуває не тільки на озброєнні армії США, а й інших держав, пор.: *Польща купує у США 96 гелікоптерів Apache за \$10 млрд* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 13.08.2024). Іноді медійники оформлюють цю назву кирилицею, удаючись до транскрипційного прийому: *Створені компанією Boeing, «Апачі» можуть долати до 450 км* (заголо-

вок) (<https://internetua.com>, 20.07.2024). Хоч таке написання фрагментарне, проте воно є свідченням початку процесу мовної адаптації. Принагідно додамо, що нині в засобах масової комунікації частіше послуговуються номінацією *гелікоптер*, яка починає витісняти активно використовувану раніше лексему *вертоліт*. Імовірно, це пов'язане з її співзвучністю з російським варіантом, що викликає негативні асоціації з ворогом.

7. **Gripen** – назва шведського літака-винищувача, про постачання якого Україні нині активно ведуть перемовини, наприклад: *Україна домовляється зі Швецією про передачу винищувачів Gripen*, – Жовква (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 14.07.2024). У корпусі фактичного матеріалу не фіксуємо кириличного варіанта досліджуваної лексики, отже процес мовної адаптації поки йому не притаманний.

8. **Nikken** – номінація машини, призначеної для розмінування, наприклад: *Уряд Японії передав підрозділам ДСНС України ще 2 машини механізованого розмінування Nikken* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 10.07.2024). Зазначений графоварваризм у масмедійному просторі представлений тільки такою формою.

9. **Trinity** – лексема, що слугує найменуванням безпілотників літакового зразка, виробництво яких відбувається в Німеччині: *Дрони, що сканують сотні гектарів території: що відомо про БпЛА Trinity, які німці безкоштовно передали Україні* (заголовок) (<https://espresso.tv>, 01.02.2024).

10. **Magura** – назва українського надводного безпілотного човна, яка має кілька графічних варіантів: 1) латиницею й усіма великими літерами, що пояснюємо таким написанням на технічному засобі; 2) латиницею тільки з першою великою літерою (зазначене оформлення обґрунтовуємо тим, що утворення лексики не пов'язане зі способом абревіації); 3) кирилицею, таке написання зумовлене українським виробництвом безпілотного човна. Пор.: *Українські розвідники завдяки безекіпажним морським дронам MAGURA V5 за півтора року уразили 18 російських суден* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 16.08.2024); *Росіяни розібрали захоплений український морський ударний дрон Magura v5 та показали його складові та внутрішню будову* (заголовок) (<https://suspilne.media>, 01.03.2024); *Морські дрони «Магура»*

українського виробництва вражають російські кораблі (заголовок) (<https://suspilne.media>, 19.04.2024).

11. **DELTA** – національна військова система ситуаційної обізнаності й ще один інноваційний продукт, створений українцями. Припускаємо, що написання латиницею зумовлене використанням цієї системи не тільки Силами безпеки й оборони України. Вона дає змогу обмінюватись інформацією між різними державами-союзниками НАТО й уможлиблює ведення мережево-центричної війни. Подібно до описаної попереду номінації, аналізована назва також виявляє варіанте оформлення, пор.: *Українська система **DELTA** отримала високу оцінку НАТО* (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 14.07.2024); *«Я бачу кожен нірку наших ворогів»: як українська система **Delta** палить російську армію* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 26.08.2024); *«Це те, що ми можемо покласти на стіл світові». Як система «Дельта» допомагає воювати методами 2 сторіччя* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 28.08.2024).

Із-поміж низки графоварваризмів зафіксовані словосполучки, структуровані двома й більшою кількістю мовних одиниць, які позначають компанії, різні види військової техніки та зброї. Написання латиницею назв закордонних фірм в українських медійних джерелах пояснюємо тим, що їхня діяльність зазвичай відбувається поза межами України. Зокрема, такі характеристики виявляє двослівна номінація технологічної компанії **Quantum Systems**, спеціалізація якої – проектування та виробництво малих безпілотних літальних апаратів: *Держприкордонслужба отримала 28 картографічних дронів **Quantum Systems** типу «Trinity»* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 30.07.2024). Віднедавна фірма відкрила філіал в Україні, що вплинуло на мовну адаптацію її назви. У засоби масової інформації потрапила складна номінація, написана за допомогою графічних засобів української мови, проте з максимально можливим наближенням до оригінальної фонетичної форми. Вона функціонує паралельно з англійським відповідником: *Безпосередньо в Україну «Квантум-Системс» зайшли влітку 2023 року. Тоді в компанії повідомили про відкриття в Україні центрів сервісного навчання, підтримки та логістики. Досі **Quantum-Systems** постачала в Україну безпілотники-розвідники *Vector* від уряду*

Німеччини (<https://espreso.tv>, 01.02.2024). Початок мовної адаптації пов'язаний із прийомом транскрибування.

Кількаслівні графоварваризми можуть бути ускладнені буквено-цифровими одиницями, як-от назва корейського повнопривідного позашляховика *SsangYong Rexton RX 270 XDI*, наприклад: *Прикордонники отримали позашляховик **SsangYong Rexton RX 270 XDI** та засоби радіоелектронної боротьби «Поліський РЕБ»* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 05.07.2024).

До складених номінацій, написаних латиницею, належить назва безпілотного надводного апарата *Sea Baby*, розробники якого – українські фахівці. Попри безпосередній стосунок виробу до України, його найменування структуроване двома словами з англійської мови, що, імовірно, можна пов'язати з активним процесом євроінтеграції України та посилення її співпраці з різними державами, наприклад: ***Sea Baby** вразили мінами 4 кораблі РФ поблизу Криму – **WSJ*** (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 24.06.2024). У цьому ж реченні вказано джерело інформації – аббревіатура-варваризм **WSJ**, що є назвою щоденної американської газети, яку докладніше проаналізуємо далі.

Групу аналітичних графоварваризмів структурує сполука *Storm Shadow* на позначення франко-британської авіаційної крилатої ракети класу «повітря-земля», наприклад: *Британія не дозволила Україні бити **Storm Shadow** під час наступу на Курщині* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 13.08.2024).

Двокомпонентною є назва керованої авіаційної бомби класу «повітря-земля» **AASM Hammer**, виробництво якої хоч і не пов'язане з Україною, проте нині вона слугує засобом стримування російського наступу та знищення ворога на окупованій території нашої держави, наприклад: *Повітряні сили оприлюднили рідкісні кадри застосування авіабомб **AASM Hammer*** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 14.08.2024); *Нові французькі авіабомби **AASM Hammer** вже на фронті: де ЗСУ їх застосовують (відео)* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 03.03.2024). Перший компонент номінації – аббревіатура, сформована на основі англійської сполуки *armement air-sol modulaire*, друга – лексема, що в перекладі на українську звучить як *молот* і слугує засобом імпліцитної (прихованої) указівки на потужність бомби і її продук-

тивність у знищенні окресленої цілі. Сподіваємося, що вказана назва в майбутньому отримає оформлення кирилицею. У такому разі рекомендуємо її писати відповідно до чинних орфографічних норм *Гаммер*.

У мові засобів масової інформації простежуємо низку інших англійських назв, що містять складноскорочені слова. Зокрема, ідеться про лексему на позначення тактичної балістичної ракети *ATACMS*, переданої Україні під час активної фази російсько-української війни. Зазначений зовнішній чинник вплинув на активізацію цієї назви переважно в медійному новинному контенті, наприклад: *Не хочемо, щоб війна вийшла за межі України: речник Пентагону про заборону бити ATACMS по території РФ* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 16.07.2024). Оскільки ця номінація є комбінованим аббревіатурним утворенням від сполуки *Army Tactical Missile System*, то її оформлюють тільки великими літерами. Потрапивши в українськомовний простір і графічно адаптувавшись до мови-реципієнта, аналізована назва зазнала нейтралізації внутрішньої форми слова. Наявність у досліджуваній номінації тільки першої великої букви свідчить про втрату дериваційного зв'язку з твірною словосполучкою. Крім того, українській мові не притаманний збіг трьох приголосних, що стало передумовою проникнення між літерами *к* та *м* букви на позначення голосного *а*; це значно спростило вимову слова, наприклад: *Україна отримала найновіші Атакамси* (заголовок) (<https://nv.ua>, 20.05.2024).

Абревіатурний словотвірний тип притаманний варваризму *IRIS-T*, утвореному від сполуки *InfraRed Imaging System Tail*. *IRIS-T* – оснащена інфрачервоною головкою самонаведення ракета класу «повітря-повітря». До її створення причетні 6 країн на чолі з Німеччиною. Наприклад: *Оборонне відомство Німеччини має намір до кінця року поставити Україні ще два ЗПК IRIS-T, а також іншу зброю* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 16.08.2024).

До групи звукових аббревіатур належить назва американської реактивної артилерійської системи *HIMARS*, твірною основою якої є сполука *High Mobility Artillery Rocket System*, наприклад: *ЗСУ вперше вгнали HIMARSами по курській області – зруйнована будівля ФСБ* (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 24.06.2024). Виділене в поданому реченні слово цікаве тим, що поєднує частину, написану латиницею,

із кирилично оформленим закінченням. Аналізована номінація належить до групи тих, які виявляють ознаки не тільки графічного освоєння, реалізованого за допомогою прийому транскрипції, а також граматичного, доказом чого є належність аналізованого слова до групи змінних іменників другої відміни й чоловічого роду: *Хаймарси знищили російські ЗРК у Білгородській області* (заголовок) (<https://thepage.ua>, 03.06.2024). Іноді кириличний варіант беруть у лапки, що вказує на неусталеність написання й тривання процесу адаптації до норм української мови, наприклад: *«Хаймарси» успішно викосили колону техніки РФ на території РФ збоку Харківщини, – Z-оглядач* (заголовок) (<https://focus.ua>, 02.06.2024). Особливого розмовно-гумористичного колориту надає поданій медіаназві вжите з переносним значенням дієслово *викосити*, що слугує засобом вираження міжстильової транспозиції. Принагідно додамо, що в засобах масової комунікації адаптований варіант *хаймарси* переважно функціює в множині.

У медійному просторі частовживаною є буквено-числова номінація одномоторного винищувача *F-16 (Fighting Falcon F-16)*, зрозуміла споживачеві інформації навіть без додавання загального поняття. Такі літаки дуже часто згадують у новинному контенті, інтерв'ю з військовими аналітиками та ін.: *Кулеба обговорив з главою МЗС Норвегії розширення ініціативи щодо F-16 та «формулу миру»* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 08.08.2024); *Зеленський під час урочистостей до Дня Повітряних сил ЗСУ презентував винищувачі F-16 в українському небі* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 04.08.2024); *Міністри закордонних справ України і Норвегії обговорили розширення коаліції F-16* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 09.08.2024). Постійне вживання в усній комунікації, часте повторювання в мові медіа окремих складноскорочених слів згодом робить їх звичними і для журналістів, і носіїв мови; такі мовні одиниці стають «довго живучими аббревіатурами» [Мацько 2000, с. 33]. До них зараховуємо *F-16* та низку інших проаналізованих попереду номінацій, які є маркованими одиницями відповідного часу, за визначенням О. Стишова, «номінаціями-мітками певної доби» [Стишов 2003а, с. 161]. Із часом вони виходять з активного вжитку і поповнюють пасивний фонд лексики, якщо реалії, які вони позначають, не є актуальними в суспільстві.

З огляду на це припускаємо, що після завершення активних воєнних дій в Україні більшість мовних одиниць мілітарної тематики стануть менш уживаними.

Під дією позамовних чинників – російсько-української війни – активізовано комбіновані утворення прикладкового різновиду, до яких належать аббревіатури, відтворені латиницею, та українські повнозначні слова. Така модель притаманна назві одного з видів безпілотних літальних апаратів – *FPV-дрон*, наприклад: *Бійці 53-ї ОМБр ударом **FPV-дрона** знищили прапор РФ у Нью-Йорку на Донеччині* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 08.08.2024); *Вперше Україна оголосила тендер на закупівлю вітчизняних **FPV-дронів*** (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 01.08.2024); *Днями бійці 7 прикордонного Карпатського загону отримали від благодійників 50 **FPV-дронів*** (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 09.08.2024); *На Харківщині за останні місяці зафіксували понад 500 ударів **FPV-дронами** по цивільних* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 31.07.2024); *Мешканці Бучі передали «Сталевому Кордону» 90 **FPV-дронів*** (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 10.07.2024).

У тематиці російсько-української війни виокремлюємо варваризми, що позначають різні інструменти підтримки, фонди, благодійні установи, волонтерські організації:

1. **Ukraine Facility** – назва програми, мета якої – фінансування Європейським Союзом державного бюджету України, стимулювання інвестицій та ін.: *Рада ЄС схвалила надання Україні €4,2 млрд в рамках **Ukraine Facility*** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 06.08.2024).

2. **MK Foundation** – номінація фонду компетентної цільової допомоги у сфері матеріально-технічного забезпечення та гуманітарного розмінування, пор.: *Держприкордонслужба отримала 100 вантажних бусів від благодійної організації «**MK Foundation**»* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 09.08.2024).

3. **United24** – назва створеної за ініціативи Президента України Володимира Зеленського фандрайзингової платформи, мета якої – зібрати кошти для підтримки нашої держави. Оскільки передбачено, що донати надходитимуть від громадян інших країн, то номінація передана англійською мовою й у медійних заголовкових конструкціях оформлена за допомогою всіх великих літер чи тільки першої,

пор.: *Зеленський зустрівся з американським актором Метью Макконахі: говорили і про UNITED24* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 13.07.2024) і *Підтримка «Охматдиту» після ворожої атаки: United24 та monobank вже зібрали чверть мільярда* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 10.07.2024). Перший варіант відповідає назві, поданий на сайті (<https://u24.gov.ua/uk>), і, ймовірно, він уплинув саме на таке написання в деяких засобах масової інформації. На нашу думку, графічна форма тільки з першою великою буквою більше відповідає орфографічним нормам, адже аналізована лексема не належить до аббревіатур.

4. **Q-tochok** – номінація проєкту, відповідно до якого міжнародна організація профінансує будівництво модульного містечка для внутрішньо переміщених осіб, наприклад: *Пілотний проєкт Q-tochok: на Сумщині збудують модульне містечко для переселенців* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 04.08.2024). Перша літера Q, яку поєднує з іншою частиною слова дефіс, слугує символом якості й функційно-семантичним еквівалентом лексеми *Quality*.

5. **Best Friends** – назва притулку для тварин, пор.: *Зруйнований російськими обстрілами притулок «Best Friends» відновлюється та приймає тварин з усієї України* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 19.07.2024). Оформлена англійською мовою номінація звертає увагу не тільки українців, а й іноземних громадян на пов'язані з тваринами проблеми, які загострилися через воєнні дії.

6. **Grain from Ukraine** – назва гуманітарної продовольчої програми, що стосується постачання збіжжя до найбільш бідніших країн Африки, наприклад: *До Палестини в межах ініціативи Grain from Ukraine прямує перша поставка харчової допомоги для понад 100 000 сімей* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 18.07.2024). Написання аналітичної номінації англійською мовою пояснюємо кількома чинниками: по-перше, українська держава прагне привернути увагу світу до проблем, які створює Росія не тільки нашій державі, а й іншим країнам, по-друге, перемовини з Росією щодо угоди про транспортування зерна відбувалися за участю інших країн. Значно рідше в заголовках виявляємо українську назву програми, наприклад: *«Зерно з України»: до Палес-*

тини прибула тисяча тонн пшеничного борошна – МЗС (заголовок) (<https://suspilne.media>, 18.07.2024).

7. **Blue/Yellow** – найменування громадської організації, у структурі якого вжито два прикметники на позначення кольорів прапора України, наприклад: *Волонтерська організація **Blue/Yellow** разом з литовською експрезиденткою Далею Грібаускайте запустили збір на закупівлю дронів для України* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 03.07.2024). Діяльність організації скерована на те, аби на пожертви громадян з різних країн забезпечити українських військових та добровольців необхідними запасами.

Серед загалу зібраного матеріалу виокремлюємо графічні варваризми на позначення предметів та понять сфери інформаційних технологій. В українській лінгвістиці терміни інформаційних технологій були предметом дослідження Ю. Молоткіної, Н. Костусяк, М. Навальної [Молоткіна, Костусяк, Навальна 2021]. Дослідниці зауважують, що «технологізація суспільства вплинула на мову – частка запозичених термінологічних термінів є однією з найбільших за обсягом. Лідер серед іншомовної термінологічної лексики в публіцистиці – тематична група лексем на позначення видів протиправної діяльності в Інтернеті. Дещо поступається їй група назв мережевих програм та технологій, за якою перебувають тематичні групи англомовних позначень розрахункових одиниць в Інтернеті, лексем соціальних мереж та назв пристроїв. Склад іншомовної лексики постійно оновлюється через безперервність процесу лексичного запозичання, відповідно кількість тематичних груп іншомовних лексем може змінюватися» [Молоткіна, Костусяк, Навальна 2021, с. 200–201]. Звісно, проблема вживання лексем іншомовного походження потребує постійної уваги дослідників. Під дією позамовних чинників у сучасних медійних джерелах фіксуємо як відомі утворення, так і нові графоварваризми. У зібраному корпусі графічних запозичень представлені:

1. **Gemini Live** – назва програми, яка забезпечує голосовий чат із ШІ-ботом на смартфоні: **Gemini Live** – *новий голосовий асистент для смартфонів від Google* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 14.08.2024). Крім того, у поданому заголовковому реченні вжито варваризм *Google*, що, як відомо, в українській мові набув графічної й

морфологічної адаптації. В «Українському правописі» цю лексему рекомендовано писати з малої букви (*гугл*), якщо її вжито без родового слова, а за його наявності – з великої (*пошукова система «Гугл»*) [Український правопис 2019, с. 86]. Зазнавши морфологічного уподібнення до української мови, номінацією *гугл* прийнято послуговуватися як змінним словом, якому притаманні парадигматичні ознаки іменників другої відміни твердої групи. Подані аргументи слугують на користь того, що журналістам варто надавати перевагу українському варіантові.

2. **Signal** – назва розробленого американськими організаціями клієнтського месенджера, наприклад: *У росіян проблеми з роботою месенджера **Signal**: росЗМІ пишуть про блокування* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 09.08.2024). Англійській лексемі – загальній назві *signal* в українській мові відповідає близьке за звучанням слово *сигнал*, що в майбутньому може стати підґрунтям для називання вказаного месенджера оформленим кирилицею корелятом.

3. **OpenAI** – номінація лабораторії досліджень штучного інтелекту, яка розробила чат-бот **ChatGPT** та прототип пошукової системи **SearchGPT**. Усі виділені лексеми представлені в українському медійному просторі, наприклад: ***OpenAI** попереджає, що користувачі можуть занадто прив'язатися до голосового режиму **ChatGPT*** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 09.08.2024); *14 американських топових онлайн-видань заблокували доступ пошуковику **SearchGPT*** (заголовок) (<https://detector.media>, 05.08.2024).

4. **Grammarly** – назва заснованої в Україні онлайн-платформи, яка на основі штучного інтелекту допомагає в спілкуванні англійською мовою, наприклад: *Компанія **Grammarly** запускає новий інструмент для виявлення тексту, згенерованого штучним інтелектом* (заголовок) (<https://detector.media>, 20.08.2024).

Пов'язані з інформаційними технологіями досягнення часто застосовують у різних галузях. Зокрема, у заголовках текстів про банківські справи, фінанси, способи розрахунків натрапляємо на комбіновану назву **p2p-перекази**, другий складник якої – кириличний варіант. Перша частина *p2p*- семантично співвідносна з мовною одиницею *peer-to-peer*, що вказує на переказ коштів із банківської картки

однієї особи на картку іншої, наприклад: *Нацбанк планує встановити обмеження **p2p-переказів** для фізичних осіб на рівні 100 тис грн на місяць* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 13.08.2024). У досліджуваному медійному просторі варваризми цієї групи зазвичай не мають кирилических еквівалентів.

Корпус зібраного матеріалу містить низку графоварваризмів на позначення джерел інформації. Значну частину становлять номінації відомих газет, які виходять у друкованому й цифровому вигляді, зокрема британських, американських та ін., наприклад: ***The Telegraph: Україна не отримала дозволу від Британії щодо застосування ракет Storm Shadow для ударів по Курській області*** (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 13.08.2024); *Журналіст **The Sunday Times** поспілкувався із захопленими в Курській області російськими полоненими* (заголовок) (<https://detector.media>, 19.08.2024); *Азійські ринки відновлюються вслід за сплеском на Уолл-стріт – **Financial Times*** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 07.08.2024); ***The Hill: Україні треба вирішувати, що робити з територією, яку вона утримує в Росії*** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 12.08.2024); *У рф за «шпигунство» засудили репортера **Wall Street Journal** на 16 років* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 20.07.2024).

Часто в заголовкових конструкціях згадано відомі у світі закордонні компанії, агентства новин, медіа-організації. Подану в них інформацію, зокрема й пов'язану з воєнними діями, зброєю тощо, іноді в українських медійних джерелах передають із покликанням на джерело. Серед таких варваризмів засвідчені лексеми *Bloomberg, Reuter, Politico* та ін., наприклад: ***Bloomberg** назвав бої в Курській області першим вторгненням в Росію з часів Другої світової* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 07.08.2024); *Росія може оголосити нову мобілізацію через нестачу солдатів під Курськом та високі втрати на фронті, – **Bloomberg*** (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 14.08.2024); ***Bloomberg: Росія може оголосити нову хвилю мобілізації через високі втрати на фронті*** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 14.08.2024); *Іран незабаром може передати рф сотні балістичних ракет, – **Reuters*** (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 10.08.2024); *Іран може передумати*

здійснювати масовану атаку на Ізраїль – **Politico** (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 08.08.2024).

Близькими за функційним потенціалом є графоварваризми на позначення назв англомовних журналів, наприклад: *Величезні російські запаси бронетехніки радянських часів вичерпуються* – **The Economist** (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 17.07.2024); *The Economist: постійні відключення електроенергії будуть звичайним явищем для України* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 17.07.2024); **Forbes:** *щонайменше \$200 млн росія витратила на масований удар по Україні 8 липня* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 08.07.2024); *У Києві презентували багатомовний журнал «The Ukrainian review»* (заголовок) (<https://detector.media>, 02.08.2024).

Значну частину інформаційного ресурсу містять онлайн-платформи, зокрема й засновані в Україні. До них належить створена під час російсько-української війни платформа **DeepState**, що, демонструючи зміни на карті, інформує про перебіг бойових дій, наприклад: *Створили ударний кулак: війська рф наступатимуть на борову* – **DeepState** (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 18.06.2024); *Окупанти просунулися на північному фланзі Часового Яру, у Калинівці,* – **DeepState** (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 18.07.2024); *На Донеччині росіяни за добу провели 17 атак біля Прогресу: DeepState повідомляє про захоплення села* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 21.07.2024).

Не менш відома в Україні онлайн-платформа (портал) **Dozorro**, назва якої за зразком більшості номінацій цієї групи оформлена латиницею, хоч віддзеркалює інформацію про замовлення й закупівлі в Україні, наприклад: *254,5 млн грн бюджетних коштів з початку року витратили на рекламу в областях,* – **Dozorro** (заголовок) (<https://detector.media>, 15.08.2024).

До групи лексем з узагальненим значенням джерела інформації зараховуємо назви соціальних мереж, серед яких найвідоміші *фейсбук* та *інстаграм*, що мають велику кількість підписників. Специфіку першої віддзеркалює наявність переважно коротких повідомлень, за бажанням дописувача супроводжуваних світлинами. Натомість другу соціальну мережу вирізняє домінування фото. Попри наявність в «Українському правописі» чітких рекомендацій щодо правильного

їх написання, усе ж у засобах масової інформації виявляємо варваризми *Facebook* та *Instagram*, наприклад: **Meta** зняла обмеження з акаунтів експрезидента США Трампа у **Facebook** та **Instagram** (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 14.07.2024) – у поданому заголовковому реченні вжито також графоварваризм *Meta*, що позначає корпорацію, якій належать обидві виділені назви соціальних мереж. Нагадаємо, що відповідно до чинних орфографічних вимог лексеми на позначення мереж, поряд із якими немає родового слова, треба писати з малої букви й без лапок, а з родовою назвою – у лапках і з великої літери, пор.: *фейсбук і мережа «Фейсбук»* [Український правопис 2019, с. 86]. Наявність регламентованих орфографічних норм, пов'язаних із графічним оформленням іншомовних лексем, поза сумнівом, свідчить про їхнє беззаперечне дотримання, зокрема й у медійній площині.

Менш відомою є соціальна мережа, що в публіцистичному просторі позначена варваризмом *Threads*. Для реєстрації в ній користувачі повинні передусім мати обліковий запис в інстаграмі, наприклад: *Соцмережа **Threads** тестує кілька нових функцій* (заголовок) (<https://detector.media>, 16.08.2024).

Серед назв на позначення джерел інформації особливу групу становлять аббревіатури-акроніми, або ініціальні аббревіатури. «Акронім (від грец. – крайній та ім'я, назва) – аббревіатура, що складається з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення. При творенні акронімів свідомо прагнуть уподібнити їх за милозвучністю до звичних нескорочених слів мови, інколи ігноруючи навіть повну омонімію» [Українська мова 2004, с. 13]. Акроніми становлять значну за обсягом групу лексичних скорочень, активно використовуваних у журналістиці:

1. **ISW** – *Institute for the Study of War*, пор.: *Влада кремля узаконує переслідування незгідних із його політикою та війною в Україні – ISW* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 23.07.2024); *Росіяни не хочуть передислокувати війська на Курськ, щоб не зірвати наступ на сході України, – ISW* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 09.08.2024); *Українські війська діями в Курській області змогли досягти оперативної несподіванки, – ISW* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 09.08.2024); *Аналітики*

ISW кажуть, що українські війська просунулися до 10 км углиб Курської області РФ (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 08.08.2024).

2. *CNN* – американська телерадіокомпанія «*Cable News Network*», одна з найвідоміших та найавторитетніших у світі, наприклад: *Для протидії українському наступу росія перекинула у Курську область тисячі військових з окупованих територій*, – *CNN* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 16.08.2024).

3. *FT* – британська щоденна газета «*Financial Times*», що містить новинний контент у сфері бізнесу та економіки, наприклад: *FT: Росія готувала свій флот для ракетних ударів по Західній Європі* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 13.08.2024).

4. *NYT* – популярна американська щоденна газета «*The New York Times*», медійна політика якої пов'язана з висвітленням внутрішніх і зовнішніх новин, оглядів та ін., наприклад: *Українська мобілізація досягає рівня російської: щомісячний набір становить до 30 тисяч новобранців*, – *NYT* (заголовок) (<https://day.kyiv.ua>, 31.07.2024).

Як засвідчує поданий попереду ілюстративний матеріал, аббревіатури-варваризми аналізованого різновиду спеціалізуються на передаванні джерела інформації, із якого передруковано повідомлення в українськомовному медійному виданні. У заголовкових комплексах їм приманне специфічне пунктуаційне оформлення. Якщо такі акроніми перебувають у препозиції щодо основного повідомлення, то після них стоїть двокрапка. У разі розміщення написаних англійською мовою аббревіатур у постпозиції, їх відділяють за допомогою тире.

Отже, у мові українських масмедіа функціює значна частина графічних варваризмів, активізації яких сприяють позамовні чинники, зокрема російсько-українська війна, активна співпраця українських інституцій з іншими країнами, розвиток інформаційних технологій тощо. Графоварваризми формують тематичні групи на позначення різних видів зброї, військової техніки; інструментів підтримки, фондів, благодійних установ, волонтерських організацій, предметів та понять сфери інформаційних технологій; джерел інформації, зокрема газет, журналів, сайтів тощо. Графічні варваризми переважають у заголовках новинних жанрів. Запозичення, відтворені латиницею, ускладнюють сприйняття повідомлень споживачами інформації, засмі-

чують українську літературну мову. Особливо складні для сприйняття варваризми, які позначають закордонні реалії. В інформаційних жанрах аналізовані мовні одиниці не слугують виразним стилістичним засобом і подекуди контрастують з українськими словами. Іноді паралельно з деякими запозиченнями функціують кириличні варіанти, утворені способом транскрибування чи транслітерації. Зазвичай такі номінації зазнають морфологічного освоєння, доказом чого слугує набуття ними різних відмінково-числових форм.

1.6. Стійкі вислови періоду російсько-української війни

Різноманітність сучасних досліджень публіцистичного тексту зумовлена його багатоплановим вираженням, неординарністю стильового викладу інформації та особливостями мовних ресурсів. Інтенсивний розвиток мови медіа слугує передумовою актуалізації низки питань, серед яких чільне місце належить стильовій визначеності, класифікації мовних одиниць, оперативності подання та тлумачення нових лексем у словниках, перевагам прескриптивної чи дескриптивної норм, балансу логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням, жанровій диференціації тощо. Усе це вказує на потребу різнопланових досліджень мови українських медіа. У цьому аспекті актуальним видається вивчення стійких виразів, які функціують в інформаційному просторі й формують своєрідний лінгвістичний феномен.

Сучасні стійкі мовні одиниці дослідники розглядають як багатогранне явище в семантико-стилістичному розумінні та з позиції розвитку мовної комунікації: як різновид стилістики мови, фразеологізм, словесний код, функційний ресурс. Нові наукові виклики для фразеології ХХІ ст. формуються під впливом комунікативної еволюції її головного об'єкта – *фразеологізму* (та *неофразеологізму*, якщо йдеться про сучасні тенденції розвитку мови) [Стишов 2019]. Українські лінгвісти аналізують сталі вирази в різних аспектах, зокрема в контексті фразеології, стилістики, функційної лексикології та ін. Інтерпретація стійких виразів у сучасному комунікативному просторі відбувається й у межах нових напрямів лінгвістики – еколінгвістики, етнолінгвіс-

тики, лінгвокультурології, політичної лінгвістики тощо. Останнім часом стійкі вирази активно проникають до засобів масової інформації, що становить передумову їхнього вивчення в площині медійної лінгвістики. Принагідно додамо, що різні аспекти цього мовознавчого напрямку неодноразово були об'єктом наукового пошуку [Баранник 1983; Кочукова 2005; Мамич 2014; Navalna, Isaikina 2022; Navalna, Kostusiak, Mezhev, Sovtys, Khomych, Hlushych, Adakh, Pryimachok, Skliarenko, Holoivukh 2024; Navalna, Shynkaruk, Kostusiak, Prosiianyk, Chernobrov, Adamchuk 2023; Навальна, Слис 2022; Шевченко 2001; Шевченко 2013; Снитко 2020; Стишов 2019 та ін.], проте фразеологічний простір або залишали поза увагою, або розглядали фрагментарно. Визначаючи кваліфікаційні параметри медіаресурсів, науковці вказують на їхню відкритість і демократичність, з одного боку, та відповідну уніфікацію, кодифікацію, стереотипізацію й системність мовних одиниць – з іншого. Це пов'язують із послідовною (і природною для розвинених медіакультур) інтелектуалізацією української літературної мови [Шевченко 2001], що в новий час змінює медійні орієнтири в бік тотальної медіареальності та інформаційного консюмеризму [Сизонов 2024]. Зазначені кваліфікаційні параметри, а також низку інших ознак узяв до уваги дослідник медійних фразеологізмів Д. Сизонов, який запропонував концепцію комплексного дослідження функційно-стилістичних можливостей медійної фразеології в українськомовному просторі, що корелює з динамічними процесами розвитку суспільної комунікації. Новим у лінгвістичній парадигмі науковця є залучення до метамови поняття *медійного фразеологізму* – вербалізованого репрезентанта та об'єктивателя медійних смислів, що характеризується семантичною цілісністю, прецедентністю та інтертекстуальністю, здатністю до структурних трансформацій із метою впливу на реципієнта та маніпуляції його свідомістю [Сизонов 2024, с. 2]. В інноваційній парадигмі сучасної лінгвістики Д. Сизонов розглянув нові стійкі одиниці, що виникають як словесна рефлексія на суспільні зміни. Дослідникові вдалося визначити системні характеристики неопразеології, серед яких стійка відтворюваність у медіа, усталена семантика; масова тиражованість у ЗМІ, упізнаваність масовим реципієнтом, прецедентна феноменальність, медійна інваріант-

ність, універсальність до медійного вживання, медійна експресивність, емоційність, оцінність. Д. Сизонов розглянув нову медійну фразеологію в різних комунікативних сферах – політичній, бізнесовій, рекламній, крос-культурній, які є показовими щодо функційних можливостей досліджуваних одиниць [Сизонов 2024, с. 5]. Низку суголосних ідей висловлюють М. Навальна й О. Спис. Аналізуючи мову сучасних медіа в контексті зовнішніх чинників і функційного потенціалу, дослідниці цілком умотивовано наголошують, що «під час війни виникає необхідність у відродженні “старих” гасел та фразеологічних сполук і появи нових, які, виконуючи волюнтативну та ідентифікаційну функції, мають здатність не тільки об’єднувати, але й нести потужну духовну енергію» [Навальна, Спис 2022, с. 40]. Зазначені науковцями методологічні принципи перспективні для комплексного дослідження фразеологічних одиниць, засвідчених у газетній публіцистиці періоду активної фази російсько-української війни.

У сучасних масмедіа тривалий час залишається актуальною тема російсько-української війни. Українські захисники героїчно боронять рідну землю, стримують наступи ворога й перемагають нерідко ціною свого життя. Безумовно, що ці новини є першими в інформаційних повідомленнях. Водночас деякі політики та політичні партії використовують воєнні дії задля власного піару. Крім того, завжди знайдуться люди, для яких війна обертається не горем, а заробітками та привілеями. Для опису таких явищ у суспільстві журналісти використовують прислів’я *кому війна, а кому мати рідна*, що слугує засобом протиставлення людей, які беруть участь у воєнних діях чи активно допомагають своїй країні, і тих, хто шукає спосіб заробити, наприклад: *Геннадій Мазур: Можна сказати, що приказка «Кому війна, а кому мати рідна», яка означає, що завжди знайдуться люди, для яких війна обертається не болем, а благом, як і раніше актуальна* (<https://33kanal.com>, 19.04.2023). У мові сучасних засобів масової інформації досить широко використовують аналізований стійкий вислів не тільки у всеукраїнських, а й у регіональних медіа: *Кому війна, а кому мати рідна, чи скільки коштують послуги Держспоживслужби для бізнесу під час війни* (<https://www.porada.zp.ua>, 04.05.2023). Подекуди автори публікацій послуговуються скороченим

варіантом аналізованого висловлення, що вказує на його впізнаваність носіями мови, хоч водночас може становити труднощі сприйняття інформації для іноземних споживачів інформації. Наприклад: *Корупція: кому війна – мати рідна? Що нині з корупцією на Кіровоградщині* (<https://cbn.com.ua>, 31.10.2022). Акцентуючи увагу на тематиці текстів, у яких засвідчене досліджуване прислів'я, зазначимо, що його виявляємо в публікаціях про корупційні схеми в державі під час війни, про нечесні правила гри в бізнесі та в інших суспільних інституціях, наприклад: *Кому війна, кому мати рідна: що відбувається на ринку житла у Києві* (заголовок). *Фахівці кажуть, що максимального падіння цін ще не відбулося* (<https://apostrophe.ua>, 19.06.2022). У медійних публікаціях усталені висловлення виконують важливу комунікативно-прагматичну роль. Акцентуючи на їхніх параметричних характеристиках і функціях, В. Калько цілком умотивовано констатує: «Паремія – цілісний, завершений мовний знак, відтворюваний мовцем у готовому вигляді, що дає підстави кваліфікувати її як мовленнєвий акт, тобто цілеспрямовану мовленнєву дію. Прислів'я, з одного боку, є інтенційною одиницею, оскільки наділене відповідним наміром, а з іншого – конвенційною, оскільки побудоване за правилами мовленнєвої поведінки етносу. Найбільш частотними серед паремій як мовленнєвих актів є репрезентативи, тому що вони імплементують певні ситуації, репрезентують готову картину довкілля, у якій українець має жити, допомагають йому орієнтуватися в різних життєвих обставинах» [Калько 2020, с. 41].

За семантикою та негативною оцінкою до проаналізованого попередю прислів'я тяжіють сталі вирази *бізнес із запахом крові*, *бізнес на крові*, наприклад: *Бізнес із запахом крові* (заголовок) (<https://business.rayon.in.ua>, 20.07.2022); *Бізнес на крові. Грандіозне весілля сім'ї Амбані: як індійські мільярдери пов'язані з Росією* (<https://financy.24tv.ua>, 26.07.2024).

Лексема *коаліція* – «об'єднання, союз, угода держав, партій і т. ін. для досягнення спільної мети» [ВТССУМ 2005, с. 436] – здебільшого входить до складу словосполук *партійна коаліція*, *депутатська коаліція* та ін. У період російсько-української війни фіксуємо нові вирази, структуровані цим іменником, зокрема *коаліція дронів*, *арти-*

лерійська коаліція, наприклад: **«Коаліція дронів»**: Канада долучиться до міжнародної допомоги безпілотниками Україні (<https://umoloda.kyiv.ua>, 08.03.2024); **«Артилерійська коаліція»**: Франція щомісяця постачатиме 50 авіабомб Україні (<https://umoloda.kyiv.ua>, 18.01.2024). Виділені стійкі вирази позначають неформальні об'єднання країн, які допомагають українській армії зі зброєю, технікою тощо. Синонімом до словосполучки *коаліція дронів* вважаємо вираз *армія дронів*, наприклад: **«Армія дронів»**: на фронт відправлено тисячі підготовлених операторів БПЛА (<https://umoloda.kyiv.ua>, 08.09.2023).

У мові сучасних українських медіа додалося усталених словосполук із підпорядкованим прикметником *воєнний*: *воєнні рейки*, *воєнна машина* та ін., наприклад: *Україна не СРСР, щоб повністю переводити економіку на «воєнні рейки»* – Данілов (<https://umoloda.kyiv.ua>, 11.11.2023); **Воєнні рейки** для української, американської та російської економік (заголовок) (<https://tyzhden.ua>, 22.04.2024); *У Болгарії закидають Угорщині та Сербії живлення «воєнної машини» Кремля* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 18.10.2023). Зазвичай аналізовані стійкі вирази вживають у матеріалах економічної тематики, у публікаціях про пріоритети витрачання коштів, зокрема на військові потреби.

У період військових дій на території України журналісти активно вживають фразеологізм *вирушати в останню путь* зі значенням «помирати» [ФСУМ 1993, с. 102], наприклад: **В останню путь провели** воїна Юрія Глодана, який загинув на фронті у вересні минулого року (<https://life.pravda.com.ua>, 23.02.2024); *У Білгород-Дністровському районі проводять в останню путь* захисника України Циброва Олега (<https://yug.today>, 30.06.2024). Зазвичай аналізований фразеологізм функціонує в контексті про українських військових, які загинули на війні.

У значенні 'помирати' автори вживають актуалізований стійкий вираз *квитки на концерт Кобзона*, але вже на адресу ворогів, наприклад: **Доставка квитків на «концерт Кобзона»** – чітко за графіком: спецпризначенці до смерті заганяли російську піхоту (<https://novynarnia.com>, 16.12.2023); **Втрати РФ в Україні: за тиждень ЗСУ відправили на концерт Кобзона** понад 8 тисяч окупантів (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 09.06.2024). Простежуємо тяглість тенденції щодо активного використання стійкої словосполучки *концерт*

Кобзона, під яким розуміють «фізичне знищення російських окупантів та їхнє символічне приєднання до покійного російського співака. Також може вживатися як погроза чи прокльон, як-от: *пошвидше піти на концерт Кобзона*» [Navalna, Shynkaruk, Kostusiak, Prosianyuk, Chernobrov, Adamchuk 2023, с. 138]. Активне вживання аналізованої словосполуки-евфемізма можна вважати українським афоризмом, ідіомою, що акцентує на загибелі російських солдатів та інших діячів. Д. Сизонов такі фразеологізми вважає засобом реалізації прийому лаконізму в мові медіа, що «передбачає вживання фразеологічних одиниць в медіатексті для економії мовних зусиль. Кілька вжитих фразеологізмів у тексті допомагають компресувати інформаційне повідомлення та, тим самим, розставляють смислові акценти. Таке конструювання тексту не потребує залучення великої кількості фразеологізмів, достатнім є використання одного медійного фразеологізму у заголовку та одного—двох для підсилення емоційного впливу – у ліді медіатексту» [Сизонов 2024, с. 288–289]. Погоджуємося, що словосполука *квитки на концерт Кобзона* справді лаконічне й емоційно навантажене медійне утворення, характерне саме для текстів, автори яких – українські журналісти.

У публіцистиці періоду російсько-української війни заактивізовано вирази з лексемою *бумеранг*. У словнику її витлумачено як «кидальна зброя австралійських племен, що має форму зігнутої палиці, яка сама повертається до того, хто її кинув» [ВТССУМ 2005, с. 67], а нині вжито з указівкою на 'повернення будь-чого до того, хто спричинив щось', наприклад: *Бумеранги пугіна. Як горить і тоне «непереможна Росія»* (<https://www.pravda.com.ua>, 28.02.2022). Крім аналізованого виразу, у мові масмедіа автори використовують словосполуку *ефект бумеранга* на позначення зворотного відгуку, коли спроба впливу призводить до протилежного ефекту, ніж планувалося чи хотілося. У досліджуваних контекстах із цим висловленням ідеться про військові вибухи в Російській Федерації як відповідь на військові дії в Україні, наприклад: *Ефект бумеранга спрацював – у Москві вибухи! Ситуація на фронтах* (<https://tsn.ua>, 06.03.2023).

У мові українських медійних публікацій, присвячених тематиці війни, натрапляємо на фразеологізм *два чоботи пара* – «схожі

між собою якимись (перев. негативними) рисами, поглядами, становищем у суспільстві і т. ін.; варті один одного» [ФСУМ 1993а, с. 949], наприклад: *Два чобота пара: Кім повністю підтримує війну РФ в Україні* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 20.06.2024). Так журналісти порівнюють країни, які підтримують Російську Федерацію у війні проти України.

У корпусі дібраного матеріалу виокремлюємо скальковану конструкцію *дати добро*, що означає ‘схвалювати, підтримувати; давати згоду, погоджуватися, згоджуватися; дозволяти’, наприклад: *КМУ дав «добро» на закупівлю українських дронів через Prozorro* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 04.07.2024); *Нідерланди дали «добро» на експорт винищувачів F-16 в Україну* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 02.07.2024). Уважаємо, що використання цієї словосполуки зросійщує мову українських медіа, рекомендуємо авторам послуговуватися іншими варіантами лексем.

Стійкий вираз *верхівка айсберга* з указівкою на ‘труднощі або проблеми, які є частиною набагато більшої біди’ заактивізовано в аналізований період у контекстах про російських шпигунів, різні види насильства тощо, наприклад: *«Верхівка айсберга»: зростання активності російських шпигунів турбує європейські столиці* (<https://bintel.org.ua>, 30.03.2022); *Це лише верхівка айсберга. ООН зафіксовано 124 випадки сексуального насильства з початку повномасштабного вторгнення* (<https://espresso.tv>, 10.07.2022); *Новітня Мата Харі російсько-української війни – верхівка айсберга чи безодня шпionaжу?* (<https://surma.com.ua>, 08.11.2023); *Колишні військові про витік даних до Росії: «Це лише верхівка айсберга»* (<https://www.unian.ua>, 05.03.2024); *Заколот Пригожина був вершиною айсберга: у ГУР розповіли про «бродіння» в армії РФ* (<https://tsn.ua>, 20.07.2023) та ін. Зауважимо, що словосполуку *верхівка айсберга* зазвичай вживають щодо негативних процесів і різних проблем у контексті російсько-української війни.

Серед корпусу стійких словосполук виділяємо активне вживання виразу *брудні гроші*, який, за спостереженнями Т. Прудникової, у передвоєнний активний період домінував у газетних публікаціях економічної тематики [Прудникова 2020в, с. 151–152]. У мові сучас-

них медіа стійкий вираз *брудні гроші* використовують у контексті російсько-української війни, протизаконних дій Російської Федерації, відшкодування витрат на війну тощо, наприклад: *Британські депутати: потік «брудних грошей» з РФ у Британію не спинився попри війну* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 30.06.2022); *Передати Україні брудні гроші росіян: як це планують робити в Європі* (заголовок) (<https://www.eurointegration.com>, 06.04.2023); *Росіянські брудні гроші та пропаганда відзначились і на молдовських місцевих виборах* (<https://zahidfront.com.ua>, 07.11.2023).

У цьому руслі Д. Сизонов розглядає поширені в сучасному інформаційному просторі мовні одиниці на зразок *біла – сіра – чорна економіка*; *чиста – сіра бухгалтерія*, що в концепції лінгвіста отримали статус медійних фразеологізмів. На переконання науковця, їхнє використання в медійному просторі є суб'єктивним процесом та використовується з «потрібними» для журналіста акцентами [Сизонов 2024, с. 144].

У медійних текстах зафіксовано широке функціонування стійкої словосполучки *підлити масла у вогонь* з усталеним значенням «підсилувати, розпалювати, збуджувати чимсь певне почуття, переживання, суперечку і т. ін.» [ФСУМ 1993а, с. 634]. Головна тематика таких публікацій – воєнні дії, переговорні процеси щодо російсько-української війни, питання міждержавних стосунків та ін.: *Іран, покровитель ХАМАС, лише хоче підлити масла у вогонь хаосу. Росія – покупець зброї в Ірану – уважно за цим спостерігає* (<https://www.pravda.com.ua>, 20.10.2023); *Речник Міністерства закордонних справ Китаю Лінь Цзянь порадив НАТО «не підливати масла у вогонь» щодо російсько-української війни* (<https://www.pravda.com.ua>, 18.06.2024); ***Не підливати масла у вогонь: як медіа об'єднують громади, розповідаючи про конфліктні теми, зокрема війни*** (<https://cje.org.ua>, 03.04.2023); ***«Не підливати масла у вогонь»: Китай хоче зберегти відносини і з Україною, і РФ*** (<https://focus.ua>, 09.05.2023).

Подекуди в мові українських масмедіа натрапляємо на варіант *підливати олію у вогонь*, наприклад: ***«Не підливати олії в вогонь»: Китай чекає, що США сприятимуть переговорам РФ і України*** (<https://www.pravda.com.ua>, 27.03.2023). Зауважимо, що «Фразеологіч-

ний словник української мови» фіксує обидва варіанти, зокрема й застарілі форми *підливати оливи в вогонь, підливати лою в вогонь* [ФСУМ 1993а, с. 634], проте серед корпусу зібраного матеріалу їх не зафіксовано.

Під дією позамовних чинників актуальним став стійкий вираз *відкрити скриньку Пандори* – «зробити дію з незворотними наслідками, яку не можна скасувати» [Горох]. У контексті російсько-української війни вказана словосполучка характеризує очільника Російської Федерації Володимира Путіна, представника Угорщини Віктора Орбана та ін., наприклад: *Путін відкрив «скриньку Пандори», напавши на Україну – президент парламенту Австрії* (<https://www.ukrinform.ua>, 07.07.2024); *Путін запустив у Європі свої «консерви», Орбан ризикував відкрити скриньку Пандори...* (<https://www.obozrevatel.com>, 15.12.2023); *Конфіскація заблокованих у Європі російських активів може «відкрити скриньку Пандори» і призвести до падіння довіри інвесторів* (<https://glavcom.ua>, 08.05.2024). Уживання усталеного висловлення *відкрити скриньку Пандори* засвідчує, що російсько-українська війна спричинила проблеми не тільки для двох учасників конфлікту, але й низки країн, бізнесових структур тощо.

Із-поміж зібраного мовного матеріалу виокремлюємо приклади зі стійким виразом *авгієві стайні* – «надзвичайно забруднене місце, велике безладдя або вкрай занедбані й заплутані справи» [Горох]. Здебільшого його виявляємо в статтях про роботу територіальних центрів комплектування військових, російських шпигунів та ін., наприклад: *Авгієві стайні «військкоматів»* (заголовок) (<https://weukraine.tv>, 14.08.2023); *У 2022 році вільне життя кремлівських шпигунів у Європі завершилося. Насамперед європейці наважилися почистити авгієві стайні російських посольств. У 2022 році з країн НАТО було видворено 600 чиновників РФ, 400 з них були шпигунами під дипломатичним прикриттям* (<https://news.telegraf.com.ua>, 11.08.2024). Подекуди натрапляємо на використання аналізованого виразу у публікаціях про транспортні колапси у великих містах, наприклад: *Авгієві стайні у центрі Львова: не пройти, не проїхати, не припаркуватись* (<https://www.032.ua>, 09.08.2024).

Чимало українських прислів'їв свідчать про необхідність гуртуватися, докладати зусиль для великих, складних, а також приємних справ: *добре там живеться, де гуртом сіється й ореється; в гурті робити – як із гори бігти; гуртом можна і море загатити; гуртом і каша краще їсться; в гурті і комар сила* та ін. До таких конструкцій зараховуємо й стійкий вираз *гуртом і батька легше бити*, зафіксований у мові медіа як у контексті війни, так і цивільних справ, наприклад: **Гуртом і батька легше бити**. Максим: *Не хочуть іти, який інший варіант – капітуляція? Ми не можемо війну наполовину виграти* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 01.05.2024); **Гуртом й батька легше бити**, або *Як в Україні побудувати бібліотечну справу* (заголовок) (<https://ukurier.gov.ua>, 30.09.2022) та ін.

Під дією позамовних чинників, зокрема припинення транспортування зерна через воєнні дії, у мові українських масмедіа заактуалізовано прикметник *зерновий*, що утворює низку стійких виразів: *зерновий коридор, зернове питання, зернова угода* та ін., наприклад: *Україна пропонує Туреччині відновити зерновий коридор без РФ* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 07.09.2023); *Ти мені – я тобі: ООН пропонує РФ продовжити «зернову угоду» в обмін на підключення одного з банків до SWIFT* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 13.07.2023). Важливість так званого «зернового питання» та складність його розв'язання увиразнено за допомогою виразу *зерновий коридор затемнень*, наприклад: **Зерновий «коридор затемнень»: чи зможе Україна експортувати збіжжя після виходу Росії з угоди** (<https://umoloda.kyiv.ua>, 30.07.2023).

З іменником *коридор* зафіксовано стійкий вираз *зелений коридор*, за яким закріплене значення 'канал спрощеного митного контролю, призначений для українців, які везуть товар, що не підлягає оподаткуванню та декларуванню й перебуває поза межами заборони'. У корпусі фактичного матеріалу вираз *зелений коридор* зазнає часткової модифікації, оскільки позначає 'дозвіл на ввезення ліків, продуктів харчування, предметів гігієни та ін. на окуповані території', наприклад: **Що таке зелений коридор та чому Україна про нього просить** (<https://vikna.tv>, 06.03.2022). Отже, ідеться не про перетин кордону між державами, а про можливість доставити гуманітарну допомогу українцям та вивезти людей у безпечні місця.

Відомий вислів *скелет у шафі* («skeleton in the closet») увів у вжиток англійський письменник Вільям Теккерей у романі «Ньюкоми». Вираз позначає «душевні таємниці, особисті секрети людини, ретельно приховувані від сторонніх певні факти, події, які у разі їх оприлюднення здатні завдати значної шкоди репутації» [Горох]. Українські журналісти використовують аналізовану сполуку щодо планів Російської Федерації у війні з Україною, а також у текстах про національні відносини інших країн, наприклад: *«Скелет у шафі»: ЗС РФ прорвались в Очеретине майже без бою*, – DeepState (<https://focus.ua>, 10.06.2024); *У Польщі скелет невизнаної колонізації досі у шафі* (<https://espresso.tv>, 01.03.2024) та ін.

Відомий вираз *точка кипіння* – «1. Температура при якій речовина починає переходити у газоподібний стан. 2. Мить, коли губиться спокійний стан речей» [Горох] – у мові медіа вживають із другим переносним значенням, наприклад: *Точки кипіння і донні міни: головні воєнні новини* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 25.06.2024).

У тематиці військових конфліктів журналісти використовують стійкі вирази *чорний день* – ‘ймовірний періоду часу, коли будь-яка ситуація навколо може бути жахливою’, *судний день* – ‘вирішальний день у тій чи тій справі, події тощо’ та ін., наприклад: *Чорний день російської авіації: за добу ПКС РФ втратили 4 борти* (<https://mil.in.ua>, 13.05.2023); *50 років тому Ізраїль виграв війну судного дня проти Єгипту і Сирії. Ця перемога стала поразкою для прем'єрки Голди Меїр і дипломатичним тріумфом для єгиптян* (<https://babel.ua>, 16.10.2023). Очевидно, що аналізовані словосполучення вживають із негативною оцінкою, вони вказують на процеси та події, важливі у відповідний період часу.

Із прикметником *чорний* фіксуємо стійкий вираз *чорний список* – «список або перелік людей (організацій, населених пунктів тощо), яким з тої або іншої причини відмовлено у здобутті певних привілеїв, доступу, сервісу чи визнання. Додати до чорного списку – означає заборонити комусь працювати у конкретному середовищі або вилучити когось з певного соціального кола» [Горох], наприклад: *Україну викреслили з корупційного «чорного списку» GRECO* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 24.03.2023); *«Весна покаже»: Софія Стужук так нічого і не зрозуміла*

міла й пригрозила тим, хто вніс її до **«чорного списку»** (<https://news.obozrevatel.com>, 23.03.2022). До менш продуктивних належить сполука **чорна «Рада»**, використана в контексті про телеканал, який має негативну репутацію, наприклад: **Чорна «Рада». Що члени забороненої ОПЗЖ роблять у «Єдиних новинах»?** (<https://www.pravda.com.ua>, 27.09.2022). У наведеному висловленні простежуємо алюзію на назву відомого роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада». Зауважимо, що використання в стійких словосполучках лексеми **чорний** передусім засвідчує пейоративні характеристики щодо тих осіб, установ, організацій, про які йдеться.

Зі згаданим прикметником у текстах торговельно-маркетингової тематики журналісти вживають відомий вираз **чорна п'ятниця** – «день, коли в роздрібних магазинах відбувається масовий розпродаж різних товарів з величезними знижками» [Горох], наприклад: **Чорна п'ятниця-2023: як купувати швидко, екологічно й не витратити зайвого** (<https://www.pravda.com.ua>, 23.11.2023). Фіксуємо також словосполучку **чорний маркетолог** – ‘той, хто проводить нечесну політику щодо покупців’, наприклад: **Чорна п'ятниця чорних маркетологів** (заголовок). ЕП дослідила, як інтернет-магазини облаштували **«чорну п'ятницю»**, щоб спокушати українців до купівлі товарів (<https://www.epravda.com.ua>, 24.11.2023). Особливо засуджують журналісти поведінку нечесних маркетологів у період війни, наприклад: **«Чорна п'ятниця» під час війни: чесний розпродаж чи обман для спустошення гаманців** (<https://www.unian.ua>, 21.11.2023).

Антонімами до прикметника **чорний** вважаємо не тільки прикметник **білий**, але й **чистий**, **прозорий**, які входять до стійких словосполук, ужитих у мові медіа, наприклад: **білий бізнес** – ‘підприємці, організації, установи, які дотримуються чинного податкового законодавства’; **чистий бізнес** – ‘екологічний бізнес або очевидний прибуток’; **прозорий бізнес** – ‘ведення відкритої політики діяльності підприємства’, наприклад: **Нові податкові пастки: як правила гри змінюють майбутнє «білого» та іншого бізнесу** (заголовок) (<https://fact-news.com.ua>, 01.07.2024); **Зелений бізнес відомий як екологічно чистий бізнес** або **бізнес, який надає пріоритет стійкості та екологічній свідомості** (<https://www.doola.com>, 26.04.2023); **Франшиза автомийки самообслу-**

говування: *чистий бізнес без ризиків* (<https://washercar.ua>, 16.02.2024); *Прозорий бізнес та відбудова України: чи є шанси для масштабування під час війни?* (заголовок) (<https://www.tpp.pl.ua>, 26.10.2023).

Із відвертою зневагою та негативною оцінкою автори ставляться до політичних лідерів Володимира Путіна та Олександра Лукашенка, називаючи їх *політичними трупами* – ‘безперспективними політичними діячами’ [Горох], наприклад: *Путін тримає біля голови політичного трупа Лукашенка заряджений пістолет – військовий експерт* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 04.07.22); *Путіна перетворили на політичний труп, а для нього це як фізична смерть, – юристка про ордер на арешт президента РФ* (заголовок) (<https://espresso.tv>, 17.03.2023); *Путін перетворив себе на політичний труп, а українці йдуть до перемоги* (<https://24tv.ua>, 28.02.2022); *Чому найвідоміший «політичний труп» поспішно повернувся у владне крісло?* (<http://t-weekly.org.ua>, 21.08.2023); *Рішення Міжнародного кримінального суду щодо ордера на арешт Володимира Путіна надзвичайно сміливе – його перетворили на політичний труп* (<https://patrioty.org.ua>, 17.03.2023). Д. Сизонов зауважує, що атрибутивна одиниця *політичний* породжує низку нових медіафразеологізмів пейоративного характеру, серед яких *політичний труп* – ‘про політика / партію, які втрачають рейтинг довіри суспільства...’. Використання таких сполук справляє негативне враження на електорат та може використовуватися для формування негативного образу політика [Сизонов 2024, с. 209]. На думку Т. Ковалевської, роль пейоративності відіграють сенсорно визначені лексеми, «які відповідають за семантичною орієнтацією певній репрезентативній системі мовця і є, таким чином, її вербальними маркерами» [Ковалевська 2001, с. 72]. Автори українських медійних текстів однозначно вважають очільників держави-агресора та держави, яка підтримує російсько-українську війну, політиками без майбутнього й засуджують їхні вчинки.

У журналістських матеріалах суспільно-політичної тематики для моделювання поведінкових стереотипів лідерів держав, зазвичай Володимира Путіна, використано й інші стійкі вирази, зокрема *вийти сухим із води* – «уникнути покарання, виправдатися» [Горох], наприклад: *Держсекретар наголосив, що якщо США дозволять Путіну*

вийти сухим з води та послабить допомогу Києву, тоді Вашингтон відкриє скриньку Пандори (<https://www.pravda.com.ua>, 17.01.2024).

Активніше в мові засобів масової інформації фіксуємо словосполуки **натиснути на кнопку**, **натиснути на червону кнопку** та ін., що мають значення ‘розпочати ядерну війну’, наприклад: *Ядерний удар РФ: чи може Путін натиснути на «червону кнопку»?* – BILD (<https://uainfo.org>, 29.04.2024); *Що таке «ядерна валіза» і чи може Путін просто натиснути на кнопку* (<https://kl.informator.ua>, 13.03.2022). У зв’язку з початком російсько-української війни постала загроза застосування інших видів зброї від РФ, що спричинило вживання вказаних стійких виразів.

Під дією позамовних чинників утворені нові сполуки з прізвищами відомих людей: **залізний Байден**, **група Залужного**, **вишка Бойка** та ін., наприклад: *«Залізний» Байден: президент США не знімається із виборів* – REUTERS (<https://umoloda.kyiv.ua>, 04.07.2024); *«Групу Залужного» штучно звинуватили в усіх гріхах – політична експертка* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 03.07.2024); *«Вишки Бойка» повернуто під контроль України* – ГУР (<https://umoloda.kyiv.ua>, 11.09.2023).

У корпусі дібраного матеріалу значну частину становлять стійкі вирази **пастися задніх** – «відставати, запізнюватися, бути позаду всіх, останнім, відставати або поступатися у чому-небудь» [Горох]; **тримати язик за зубами** – «мовчати» [Горох]; **дати на горіхи** – «сильно насварити, дуже вилаяти, розкритикувати кого-небудь» [Горох], наприклад: *Не хоч пастися задніх і Еммануель Макрон. «Росію принижувати не можна», – нещодавно знову наголосив він* (<https://www.pravda.com.ua>, 22.07.2022); *Я щиро вірю, що Німеччина має не пастися задніх, а очолювати євроатлантичні заходи для припинення наймасштабнішої війни в Європі...* (<https://tyzhden.ua>, 08.02.2023); *Бельгійський прем’єр порадив Орбану «тримати язика за зубами»* (<https://tsn.ua>, 14.12.2023); *ЗМІ: На зустрічі послів ЄС Угорщині дали на горіхи за «мирні вояжі» Орбана* (<https://www.pravda.com.ua>, 10.07.2024). Аналізовані фразеологізми зазвичай функціують у контекстах про діяльність окремих політичних осіб чи позиції держав щодо російсько-української війни. Такий потенціал виявляє й фразеологізм **розв’язати руки** – «дати волю діям, звільнитися від залежності, обмежень у чому-небудь»

[Горох], наприклад: *Постачання Росією високоточної зброї КНДР «розв'яже руки» Сеулу в допомозі Україні* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 23.06.2024).

Загальновідомий вислів *дуже важко шукати чорну кішку в темній кімнаті*, особливо, коли її там немає приписують китайському філософу Конфуцію. У мові українських масмедіа цей вираз фіксують у тематиці міжнародних відносин під час російсько-української війни, наприклад: *Не треба шукати чорну кішку у темній кімнаті, особливо якщо її там немає* (заголовок). Голова КНР Сі Цзіньпін прилетів до Москви й провів першу зустріч з президентом рф володимиром путіним. На ній вони обмінялись компліментами та мимохідь згадали про війну в Україні – швидше за все, це було своєрідним ритуалом, що мав підкреслити мирлюбні плани Цзіньпіна. Підіб'ємо підсумки першої зустрічі та обговоримо, чого можна чекати далі (<https://wz.lviv.ua>, 21.03.2023).

Стійкі словосполучення зафіксовані не тільки щодо діяльності держав та політиків, але й стосовно Папи Римського, наприклад: *білий прапор* – «прохання або вимога про припинення військових дій, знак перемир'я або пропозиції переговорів. Також це і символ капітуляції, тобто беззастережної здачі на милість протиборчої сторони» [Горох], наприклад: *Нагадаємо, Папа Римський Франциск, говорячи про війну, сказав, що Україна повинна мати «відвагу білого прапора» і бути готовою вести переговори* (<https://www.pravda.com.ua>, 11.03.2024).

У цій самій тематиці виявляємо стійкий вираз *човникова дипломатія* – «метод втручання, коли сторони конфлікту не зустрічаються та безпосередньо не комунікують між собою (не хочуть комунікувати чи взаємодіяти одна з одною), комунікація відбувається виключно через посередництво, яка сприяє пошуку порозуміння, і намагається зблизити (спрямувати) позиції сторін до розв'язання конфлікту» [Горох], наприклад: *«Човникова дипломатія» Китаю: чого чекати від другої місії спецпосланця Пекіна* (<https://www.ukrinform.ua>, 19.07.2024).

Тема російсько-української війни досить широко представлена в мові українських медіа. Усталені сполучення характеризують різні ситуації та події, спричинені військовими діями в Україні, наприклад:

– каламутити воду – «вносити розлад, неспокій» [Горох], наприклад: *Що буде з квартирами у Лисичанську?: Окупанти намагаються каламутити воду...* (<https://vchasnik.ua>, 03.12.2022);

– нас врятувало небо – «нас врятував Бог» [Горох], наприклад: *«Нас врятувало Небо»: в Києві жінка з дитиною під час атаки не змогли потрапити до укриття* (<https://www.pravda.com.ua>, 08.07.2024);

– грати першу скрипку – «бути головним у якій-небудь справі. Вести вперед.; тримати першість» [Горох], наприклад: *Чому Бахмут став Сталінградом для росіян і вони за будь-яку ціну хочуть його взяти (заголовок). Наші намагалися не поступатися та не давали росіянам подумати, що вона має виключне право грати першу скрипку в оркестрі* (<https://www.bbc.com>, 30.11.2022);

– підняти істерію – «галасувати» [Горох], наприклад: *Пропагандисти рф і гауляйтери підняли істерію навколо «бавовни» в Криму: навіщо?* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 25.06.2024);

– моя хата скраю – «мене це не стосується, це не моя справа» [Горох], наприклад: *У цій війні немає чужої біди. Тут не спрацює принцип «моя хата скраю»...* (<https://pnotg.gov.ua>, 09.05.2022);

– розбити в пух і прах – «зруйнувавши повністю, дощенту» [Горох], наприклад: *«Розбили в пух і прах» – «ДНРівець» розповідає про важкі бої з українськими захисниками* (<https://armyinform.com.ua>, 26.06.2022);

– цінувати те, що маємо – «бути вдячними, цінувати те, що маємо, щоб не втрати його» (християнська заповідь), наприклад: *«Війна показала: треба вчитися цінувати те, що маємо. А маємо ми багато* (<https://zaxid.net>, 17.03.2023);

– як білка в колесі – «бути дуже заклопотаним» [Горох], наприклад: *Росіяни як білка в колесі: як тільки зупиняться, то втраять позиції, – офіцер 26 АБр* (<https://weukraine.tv>, 04.05.2023);

– озброєний до зубів – «повністю забезпечений зброєю» [Горох]; мати око – «бути спостережливим, дуже уважним, пильним» [Горох], наприклад: *Джемілев наголосив, що не можна роззброюватися «перед сусідом, який озброєний до зубів та ще й має око на наші території»* (<https://www.ukrinform.ua>, 10.07.2024);

– зірковий час – «визначальні моменти в житті людства чи людини, коли вирішується доля і складаються найсприятливіші умови для самореалізації» [Горох]: **Зірковий час** для військових заводів. Як Україна може виробляти більше зброї? (<https://www.epravda.com.ua>, 23.07.2023);

– у хвіст і у гриву – «дуже сильно діяти» [Горох], наприклад: *А ви помітили, що у суспільстві та так званих соціальних медіа росте і міцніє такий хріновий тренд – немилосердно товкти військових. Запекло, якби навіть сказали, суїцидально критикувати всіх «у хвіст і у гриву»: генералів у полях, Генштаб та комбатів – за відступ і наступ, і що «людей не бережуть», «ППОшників» – за те, що ракету не збили, промазали, Повітряні сили – бо літаки у Миргороді не вберегли, пресофіцерів – за те, що недоговорюють* (<https://glavcom.ua>, 02.07.2024);

– як грім серед ясного неба – «несподівано, раптово, зненацька» [Горох], наприклад: *...війна в 2014 для мене була як грім серед ясного неба. А коли побачив, що відбувається після 24 лютого, зрозумів, що мушу піти воювати* (<https://www.pravda.com.ua>, 09.11.2022);

– тактичні кросівки – «взуття для військових» [Горох], наприклад: *Вперше у ЗСУ: «Тактичні кросівки» на етапі військово-дослідних випробувань* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 30.07.2023);

– п'ята колона – «політичний вираз, під яким мається на увазі громадян, які діють в інтересах третіх держав, проти влади своєї країни» [Горох], наприклад: *Гуманітарна війна: діяльність «п'ятої колони» в Україні (заголовок). Військова агресія рф активізувала питання визнання демократичним світом Голодомору 1932–1933 рр. злочином геноциду українців* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 26.06.2024);

– після нас хоч потоп – «характеризує людей, які відверто споживають ресурси, не повертаючи нічого взамін; не думають про своїх наступників» [Горох], наприклад: **Після нас хоч потоп**: як росія впевнено вбиває саму себе (<https://sprotyv.info>, 25.09.2023);

– залишати свій слід – «запам'ятовуватися якимись вчинками, справами; робити значний внесок у якусь справу» [Горох], наприклад: *На жаль, війна залишає свій слід, і ми маємо втрати серед цивіль-*

ного населення внаслідок підриву на мінах... (<https://www.pravda.com.ua>, 29.02.2024);

– прикусити язик – «утриматися від висловлювань; замовкнути» [Горох], наприклад: *Американським генералам варто **прикусити язик**, а не розповідати про строки контрнаступу ЗСУ, вважає волонтер і політик Сергій Притула* (<https://nv.ua>, 06.04.2023).

Крім означених стійких виразів, вживають низку словосполук, що стосуються скандалів, сварок, пов'язаних із Російською Федерацією: *активи розбрату*, «1С» *розбрату*, *розгорівся скандал* та ін., , наприклад: *Російські **активи розбрату**: Politico пояснило, чому ЄС і США не можуть домовитися* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 26.05.2024); «1С» *розбрату*. *Як російська система автоматизування бізнесу вкорінилась в Україні – розслідування DOU* (заголовок) (<https://dou.ua>, 27.04.2022); *Розгорівся скандал: у Росії учасникам змагань вручили медалі з українськими написами* (заголовок) (<https://expert.in.ua>, 09.07.2024). Уважаємо, що стійкі вирази *активи розбрату*, «1С» *розбрату* є трансформованими сполуками до вислову *яблуко розбрату* (*яблуко незгоди, яблуко чвар*) на позначення предмета суперечок, причини ворогування.

Незважаючи на те, що російсько-українська війна триває, подекуди на багатьох рівнях політики говорять про мир, а в мові українських медіа фіксуємо стійкі вирази *мирний план*, *формула миру* та ін., наприклад: *Кулеба децю знає про «**мирний план**» Китаю, але хоче побачити його весь* (<https://www.pravda.com.ua>, 21.02.2023); «***Формула миру***» Зеленського: *чи варто Києву розраховувати на глобальний південь* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 10.05.2024).

В українських медіа, аналізуючи вчинки відомих бізнесменів, політиків, які мають проблеми з правоохоронними органами, журналісти використовують сталі вирази *ставити палиці в колеса* зі значенням «перешкоджати, заважати кому-небудь у здійсненні чогось» [Горох], *бідні родичі* – «родичі, які мають чималі статки» [Горох], *на нари, а не на Канари* – «позбавлення волі» [Горох] та ін., наприклад: *Справи на Коломойського: БЕБ запевняє, що не **ставить палиці в колеса** НАБУ* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 19.09.2023); «***Бідні***» *родичі: підозру отримали брати зрадників Медведчука та*

Козака (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 10.06.2024); *На нари, а не на Канари: цікаві факти про затриману доньку ексмера Полтави Олександра Мамая* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 26.06.2024). Фразеологізм *вставляти палиці в колеса* фіксуємо й у тематиці міжнародних відносин України, наприклад: *5 країн починають вставляти палиці в колеса: вони незадоволені експортом українського зерна* (<https://glavred.net>, 16.01.2024).

Через резонансні кримінальні справи щодо відомих осіб у мові медіа закріплено стійкий професійний вираз *домашній арешт* – ‘позбавлення звинувачуваного волі у вигляді ізоляції вдома’, наприклад: *Гучна справа отримала продовження. Домашній арешт стосовно Миколи Тищенка діє до 23 серпня 2024 року* (<https://glavcom.ua>, 01.07.2024); *Блогерку Чернецьку залишили під домашнім арештом, але дозволили їй ходити в укриття і до лікаря* (<https://mipl.org.ua>, 26.06.2023).

У межах дібраного мовного матеріалу засвідчено використання стійкого виразу *безпечна гавань* («safe harbour») – ‘законодавчі положення, відповідно до яких певну частину платників податків звільняють від деяких обов’язків, зазначених у податковому кодексі’, наприклад: *«Безпечна гавань» у проєкті Директиви Європейського Союзу про належну обачність щодо корпоративної сталості* (<https://economiclaw.kiev.ua>, № 4, 2023).

Українські журналісти у своїх матеріалах нерідко використовують відомі крилаті фрази як українських, так і зарубіжних письменників. Зокрема, фіксуємо вживання відомого виразу В. Шекспіра *бути чи не бути* (to be, or not to be) у суспільно-політичній тематиці: *Резніков додав, що рішення, бути чи не бути йому міністром оборони, згідно з Конституцією, ухвалює президент* (<https://www.radiosvoboda.org>, 05.02.2023); *Нічний громадський транспорт у Києві: бути чи не бути* (<https://www.ukr.net>, 23.08.2023); *Державна регіональна політика 2023: бути чи не бути?* (<https://rpr.org.ua>, 24.01.2023) та ін.

Фразеологізм *під ключ* пошинений в українських контекстах про продаж об’єкта, у якому виконано всі необхідні ремонтні роботи для його експлуатації покупцем. У сучасних медійних текстах цей стійкий вираз має ширше значення, позначаючи різні предмети, а

також послуги, що можна використовувати в повному обсязі, пор.: *Привезти автомобіль з Китаю «під ключ» пропонують так звані незалежні дилери* (<https://www.epravda.com.ua>, 26.04.2024); *Реєстрація ФОП під ключ: юридичний супровід підприємців* (заголовок) (<https://visitukraine.today>, 23.03.2024); *«Під ключ» – оплачується єдина сума гонорару за весь процес* (<https://www.pravda1.com>, 07.07.2024).

У межах корпусу дібраного мовного матеріалу фіксуємо використання журналістами відомих висловів українських політиків. Зокрема, вираз *ці руки нічого не крали (не брали)* належить експрезидентові України Віктору Ющенку, наприклад: *«Ці руки нічого не крали»: експрезиденту Ющенку – 70 років* (<https://www.stopcor.org>, 23.02.2024); вираз *куля в лоб* – політику Арсенію Яценюку, наприклад: *«Хай президент приймає рішення. Я своє вже прийняв. Куля в лоб так куля в лоб»*, – *твердив політик* (www.ukr.net, 26.07.2023); *Україна не Росія* – експрезидентові України Леоніду Кучмі, таку ж назву має його однойменна книга. У мові масмедіа натрапляємо на трансформовану сполуку, наприклад: *Медведєв заявив, що Україна – це Росія* (<https://www.pravda.com.ua>, 04.03.2024).

До стійких виразів, представлених у медійних текстах, належить *Борітеся, поборете, вам Бог помагає* (Тарас Шевченко), наприклад: *Борітеся – поборете: у Балаклії українські військові знайшли під російським триколом вірш Шевченка* (<https://www.pravda.com.ua>, 11.09.2022); *червоне – то любов, а чорне – то журба* (Дмитро Павличко), наприклад: *Червоне – то любов. Чому донорство крові під час війни стало ще однією лінією оборони України* (<https://shst.sm.gov.ua>, 16.07.2022); *Армія. Мова. Віра* – політичне гасло передвиборчої кампанії 5-го президента України Петра Порошенка, наприклад: *«Податки. Армія. Перемога»: Укрпошта випустить нову марку* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 26.06.2024); *привид ходить по Європі – привид комунізму* – так К. Маркс і Ф. Енгельс почали свій знаменитий Маніфест Комуністичної партії, наприклад: *Привид оману бродить Україною... Чому в Зе бояться натовських військ?* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 11.06.2024); *на городі бузина, а в Києві дядько* (уживають у контекстах про несумісні, безглузді речі), наприклад: *У Києві Бузина, в Криму – його «дядька»...* (<https://svitlytsia.crimea.ua>,

16.01.2024); *голод не тітка, пиріжків не піднесе* (голодна людина їстиме будь-що), наприклад: **«Осінь не тітка»**: Київ розпочав підключати до тепла житлові будинки (<https://umoloda.kyiv.ua>, 16.10.2023).

Широко представлені стійкі словосполуки у тематиці проблемних, конфліктних ситуацій, наприклад:

– бунт на кораблі – «стихійне повстання; прояви обурення» [Горох], наприклад: **Бунт на «кораблі»**: у Ростові ув'язнені «арештували» співробітників СІЗО (<https://umoloda.kyiv.ua>, 16.06.2024);

– тримати (брати, хапати) за горло – «настирливо або силою домагатися чогось. Сваритися з кимось, чіплятися, придиратися до когось» [Горох], наприклад: **Припиніть тримати за горло і трясти власний народ** (<https://www.zagidkrasnov.com>, 07.07.2024);

– сізіфова праця – «важка, безплідна й нескінченна робота» [Горох], наприклад: *Українську історію не читають без брому. Це завжди трагедія, а перемоги – сізіфова праця без жодного шансу на успіх у кінцевому результаті* (<https://www.pravda.com.ua>, 14.09.2023);

– гратися з вогнем – «поводитися необережно, здійснювати що-небудь небезпечно» [Горох], наприклад: *Балога до Шкарлета: Доки будемо гратися з вогнем, принижуючи Україну* (<https://mukachevo.net>, 20.01.2023);

– ведмежа послуга – «допомога, яка в підсумку завдала шкоди, а не принесла користь» [Горох], наприклад: **«Ведмежа послуга»**: У каналі «Труха» помітили рекламу «Української правди». У виданні зауважили, що не мають до цього допису жодного стосунку (<https://detector.media>, 23.10.2023);

– як з гуся вода – «хто-небудь зовсім не реагує на щось; ніщо не впливає, не діє на когось» [Горох], наприклад: *Тим більше, що з наших «доброчесних» чиновників – як з гуся вода* (<https://www.pravda.com.ua>, 08.03.2023);

– накивати п'ятами – «утекти, швидко виїхати куди-небудь, залишивши місце проживання; залишити місце роботи, навчання, вийти із складу чогось і т. ін.; швидко кинутися навітки» [Горох], наприклад: **Хотіли «накивати п'ятами»**: закарпатські поліцейські виявили з півдесятка ймовірних наркоманів (<https://goloskarpat.info>, 30.06.2023);

– залишатся за бортом – «стояти осторонь від чогось, бути усунутим від участі в чому-небудь, залишитися поза колективом, позбутися роботи, бути відкинутим» [Горох], наприклад: *Тобто лікарі не будуть скорочуватись і точно це не вплине на пацієнтів, що якісь пацієнти «залишатся за бортом»* (<https://www.nikpravda.com.ua>, 15.07.2024);

– гордійв вузол – «надто складна й заплутана справа, скрутне становище, хитромудра, майже нерозв'язна проблема» [Горох], наприклад: *Про можливість розв'язати гордійв вузол польсько-української суперечки довкола важких сторінок минулого – розмова з професором Рафалом Внуком з Люблінського католицького університету* (<https://www.polskieradio.pl>, 11.07.2022);

– переливання з пустого в порожнє – «займатися чим-небудь непотрібним» [Горох], наприклад: *Переливання з пустого в порожнє: іваничівські депутати закликали місцеві парафії УПЦ МП вийти зі складу московського патріархату* (<https://bug.org.ua>, 13.06.2023); *Оскільки казати про щось конкретне приводів особливо не знайшли, вони були змушені з пустого в порожнє переливати* (<https://www.pravda.com.ua>, 23.02.2023);

– жаба в кропі – «зображення нездатності чи небажання людей реагувати або усвідомлювати зміни, які відбуваються поступово, а не раптово, та призводять до небажаних наслідків, виправити які стає надто пізно» [Горох], наприклад: *Жаба в окропі. Чому людство не лякає екологічна катастрофа* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 08.10.2023);

– мільна опера – «будь-яка подія, довготривалі відносини чи стосунки» [Горох], наприклад: *Ірано-Ізраїльська мільна опера. Чому і на що Корпус вартівих Ісламської революції (КВІР) націлювся в Ізраїлі, до чого це призвело...* (<https://www.cemaat.media>, 19.04.2024);

– вивести на чисту воду – «викривати чию-небудь непорядність, підступність, нечесність» [Горох], наприклад: *Розповідаємо, як швидко та просто вивести на чисту воду недобросовісні АЗК законним та доступним способом* (<https://www.klo.ua>, 26.08.2022);

– пан або пропав – «ситуація, яка має великі ризики і високий шанс невдачі, але якщо все вийде, то користь буде величезна»

[Горох], наприклад: *Справа Трампа: пан або пропав* (заголовок). Екс-президенту США Дональду Трампу були офіційно висунуті звинувачення у кримінальних злочинах (<https://www.unian.ua>, 05.04.2023); *Майбутнє військової контррозвідки: пан або пропав* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 26.04.2023);

– кулуарні розмови – «неформальний контакт з партнерами або учасниками переговорів, особисто з ними познайомитися для того, щоб здійснити вигідний вплив на позицію партнерів тощо» [Горох], наприклад: *Зеленський дорогою на саміт НАТО у Вільнюсі відреагував на кулуарні розмови партнерів...* (<https://forbes.ua>, 11.07.2023).

У тематиці життєдіяльності суспільства (господарство, управління, бізнес тощо) фіксуємо такі стійкі словосполучення:

– куди не глянь (не кинь) – «скрізь; усюди; кругом з усіх боків; у всіх відношеннях» [Горох], наприклад: *Кадровий голод – це той виклик, який більш ніж 30 років не може подолати держава: куди не глянь – скрізь брак професійних кадрів* (<https://lb.ua>, 15.03.2023);

– за зачиненими дверима – «секретно; конфіденційно при закритих дверях негласно» [Горох], наприклад: *Раніше ЗМІ повідомляли, що з 17 липня в Офісі президента почнуться зустрічі з представниками бізнесу, які відбуватимуться «за зачиненими дверима»...* (<https://www.pravda.com.ua>, 17.07.2023);

– купити kota в мішку – «означає зробити покупку, не розглядаючи її» [Горох], наприклад: *Як не «купити kota у мішку»? (https://lvivdpss.gov.ua, 7.07.2024); Більше за «kota в мішку» платити не потрібно: в Україні запустили новий корисний сервіс (https://fakty.ua, 30.03.2023);*

– кіт наплакав – «дуже мало; дуже незначний, невеликий» [Горох], наприклад: *В парках знову можна знайти вільну лавочку, в кав'ярнях порожньо – бариста жаліються, що відвідувачів кіт наплакав. ... Як війна вплинула на бізнес... (заголовок) (https://www.pravda.com.ua, 24.05.2024).*

У період ковідного карантину та розповсюдження інших вірусів в обіг споживачів інформації увійшла стійка словосполучення *масковий режим* – ‘обов’язковість вдягання медичної маски у громадських місцях’, наприклад: *ВООЗ закликали відновити масковий режим*

(<https://suspilne.media>, 05.01.2024); *У кількох регіонах Іспанії частково відновили масковий режим* (<https://www.eurointegration.com.ua>, 06.01.2024).

Зрідка фіксуємо стійкі вирази в тематиці спорту та відпочинку, наприклад:

– *лебедина пісня* – «останній (переважно найзначніший) твір, вияв таланту або здібностей, діяльності і т. ін. кого-небудь» [Горох], наприклад: *Лебедина пісня П'ятова: збірна України назвала стартовий склад на матч із Вірменією в Лізі націй* (<https://tsn.ua>, 11.06.2022);

– *яблуку ніде впасти* «1) дуже багато людей, дуже людно; 2) дуже тісно; 3) надзвичайно багато» [ФСУМ 1993, с. 147], наприклад: *Яблуку ніде впасти: на Світязі – анилаг* (<https://vsn.ua>, 22.06.2024).

Фрагментарно журналісти використовують стійкі вирази в тематиці мистецтва та науки, наприклад:

– *впасти як сніг на голову* – «щось несподіване, раптове» [Горох], наприклад: *«Незалежність точно не впала як сніг на голову»: у Чернівцях презентували книгу Олександра Зінченка* (<https://shpalta.media>, 20.02.2024);

– *боротьба на всіх фронтах* – «активність усіх щодо якоїсь спільної справи» [Горох], наприклад: *Боротьба на всіх фронтах: 30 українських митців представили роботи на віртуальній виставці Art on the battlefield* (заголовок) (<https://espresso.tv>, 08.03.2023);

– *за сімома замками* – «знаходитися у повній ізоляції, засекреченості; дуже надійно; зовсім недоступний, незрозумілий для пізнання; під особливим наглядом, охороною» [Горох], наприклад: *Таємниця за сімома замками. Вчені розповіли, що знаходиться під дном Світового океану* (<https://uazmi.org>, 17.07.2023).

Іноді усталені сполуки функціують у світських новинах, наприклад:

– *перемивати кістки* – «займатися пересудами, обмовляти кого-небудь» [Горох], наприклад: *Єфросиніна заявила, що не хоче «перемивати кістки» Виннику та Ямі: що ведуча про них думає* (<https://www.unian.ua>, 14.09.2023);

– *службовий роман* – «інтимні стосунки між колегами» [Горох], наприклад: *Службовий роман: історія кохання мера та сенатора збурює Берлін* (<https://amalberlin.de>, 05.01.2024);

– на сьомому небі – «безмежне щастя» [Горох], наприклад: *Ліндсі Лохан вперше стала мамою: «На сьомому небі від щастя»* (<https://karavan.ua>, 18.07.2023).

Як засвідчує корпус фактичного матеріалу, усталені сполуки аналізованого зразка дають змогу глибше передати внутрішній стан мовця, його почуття, емоції, оцінку певних об'єктів, фактів, явищ, процесів дійсності.

Отже, у текстах сучасних українських медіа функціують прислів'я, приказки, фразеологізми, крилаті вислови тощо. Найширше стійкі вирази представлені в текстах тематики російсько-української війни, зокрема в публікаціях, присвячених лідерам держав, які підтримують війну. Стійкі словосполуки використовують у статтях про міжнародні відносини, різноманітні проблемні та конфліктні ситуації, господарські, управлінські та бізнесові справи, рідше аналізовані мовні одиниці зафіксовано в тематиці спорту та відпочинку, мистецтва й науки, у світських новинах. Переважна кількість виявлених у засобах масової інформації сполук представлена в академічних та онлайн-словниках, зрідка журналісти використовують нові утворення, подекуди трансформують відомі висловлення. Здебільшого стійкі вирази позначають негативні процеси, дії, нерідко негативно характеризують відомих осіб. Аналізовані словосполуки експресивізують тексти українських медіа.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ МЕДІЙНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ УЗАГАЛЬНЕНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОНЯТЬ

2.1. Функційно-прагматичні параметри неозначено маркованих одиниць у мові публіцистики

Лінгвістику ХХІ ст. визначає зорієнтованість на застосування новітніх методологічних принципів студіювання, сповідування гетерогенного підходу, спрямованість на багатоаспектний і різнорівневий аналіз мовних одиниць із домінуванням семантичних чинників, що, на переконання І. Вихованця, слугують основою для формування синтаксичних і морфологічних ознак слів [Вихованець 1988, с. 13]. Побудовані на окреслених засадах концепції актуальні, об'єктивні й продуктивні, що вважаємо вагомим аргументом на користь використання вказаних орієнтирів для опису речень і лексем з узагальненою неозначеною семантикою.

У сучасному українському мовознавстві неозначеність зазвичай розглядають у зв'язку з означеністю [Кондратюк 2011; Українська мова 2004, с. 430; Ясакова 2010] і пов'язують або тільки з іменниками [Українська мова 2004, с. 430], або з різними частинами мови [Кондратюк 2011]. Випрацювання комплексу кваліфікаційних параметрів та зорієнтованість на глибинну семантику послугувало підґрунтям для кваліфікації неозначеності як самостійної некорелятивної, когнітивно орієнтованої й грамемно членованої функційно-семантичної категорії, позбавленої спеціалізованих граматичних форм вираження [Поляк 2019]. Ці та низка інших праць, поза сумнівом, акумулюють важливі теоретичні відомості про неозначеність, проте її опис здебільшого побудований на художніх текстах, натомість медійні джерела використано фрагментарно. Крім того, не менш важливий комунікативно-прагматичний аспект дослідження одиниць з указівкою на неозначеність. Особливої уваги потребує вияв їхніх функційних особливостей у газетній публіцистиці, де останнім часом чи не найбільшою мірою акумульовано результат мовної динаміки. Задля активізації уваги читацької аудиторії журналісти добирають різні засоби, зокрема й із неозначеною семантикою, які продуктивно вивчати в різних площинах, зокре-

ма й у контексті деструктивності та дотримання мовного стандарту. Усе це вважаємо важливим аргументом для залучення медійного матеріалу до опису семантичної структури та розмежування центральних маркерів і тих, що репрезентують перехідні зони вияву неозначеності.

Одним із важливих аспектів дослідження спеціалізованих та функційно-еквівалентних формальних репрезентантів неозначеності, представлених у медійних текстах періоду активної фази російсько-української війни, вважаємо їхнє студіювання крізь призму комунікативно-прагматичного навантаження. Як відомо, до пріоритетних завдань журналіста належить не тільки достовірно, збалансовано й оперативно повідомити про актуальні події та різні ситуації, а й принагідно скористатися арсеналом мовних засобів, що посприяло б доступності сприйняття інформації, зацікавило б читача, спонукало б його до роздумів та вияву довіри. Безперечно, кожен медійник повинен прагнути до неупередженості та уникати випадків маніпуляційного впливу на реципієнта. Проте на практиці почасти простежуємо дещо інші тенденції, зокрема в статтях натрапляємо на емоційно-оцінні засоби, які можуть перешкоджати об'єктивності сприйняття реальної інформації та навіть сприяти її викривленню. Ці та низка інших чинників відіграють важливу роль у визначенні функційно-прагматичного потенціалу мовних одиниць, зокрема й тих, які беруть участь у маркуванні неозначеності.

Зорієнтованість на комунікативно-прагматичний вимір передбачає студіювання неозначено маркованих ситуацій у контексті кореляції понять *суб'єкт* та *об'єкт*, що слугує основою для виділення щонайменше таких варіантів: обидва (автор публікації та читач) чи один з учасників комунікативного акту (зазвичай читач) частково або загалом позбавлені інформації про згадану подію, предмет, його особливості та ін. Журналіст повідомляє про щось поверхово, не вдаючись до деталізації, оскільки сам недостатньо знає про описане. Відповідно й реципієнт також матиме тільки загальні, чітко не окреслені, невиразні уявлення про прочитане. Яскравим прикладом зазначеної ситуації слугує обговорювана до 24 лютого 2022 року інформація про загрозу війни в Україні. У медійних джерелах не тільки нашої, а й інших держав висловлювали різні припущення щодо початку повномасштабної

агресії. Нині неозначеного маркування набули публікації, у яких ідеться про час завершення російсько-української війни й мирну угоду. Не викликає сумніву факт, що ні журналіст, ні пересічний читач не мають достовірних знань про це, водночас тема актуальна, тому їй часто присвячують статті. Отож, неозначеність тут виявлена чітко. Можлива й інша ситуація, коли автор публікації навмисне приховує якусь частину інформації, удаючись до так званого недоговорювання, чим викликає в читача певні асоціації, спонукає його додумати, зіставити факти та ін. У цьому випадку застосований підхід може свідчити навіть про свідоме приховане маніпулювання цільовою аудиторією. Вивчення мовних засобів у такій площині дає змогу говорити про часткову нівеляцію неозначеності, оскільки один з учасників комунікативного акту має певні знання про об'єкт обговорення чи повідомлення, а інший (читач) інформований обмежено. Дослідження одиниць аналізованого різновиду в контексті конкретних мовленнєвих актів уможливорює вияв їхнього комунікативного значення, зокрема й ролі в здійсненні впливу на читача, що найчастіше відбувається задля досягнення відповідного ефекту та реалізації комунікативної мети. Для змалювання ситуацій із відтінком неозначеності журналісти послуговуються мовними одиницями, що мають різний ступінь вияву цієї семантики. Звісно, виразнішими, а іноді й експресивнішими будуть маркери, які репрезентують чітко представлену неозначеність, натомість менш яскраві засоби вираження часткової неозначеності. Для передавання обох відтінків використовують різні за метою висловлення конструкції, серед яких особливого коментаря потребують питальні синтаксичні одиниці. У медійних текстах вони широко представлені в інтерв'ю, рідше в інформативних статтях, де, слугуючи засобом моделювання риторичних питань, спонукають читача до роздумів, активізують його увагу. У першому випадку журналіст прагне отримати інформацію від співрозмовника, який, маючи на те бажання й демонструючи згоду, повідомляє про щось повністю чи частково. Функційну особливість таких синтаксичних одиниць можна окреслити як питально-спонукальну, оскільки адресант спонукає іншу особу до активних мовленнєвих дій. У лінгвістиці прийнято поділяти питальні структури на два різновиди: 1) речення, спрямовані на поглиб-

лення, конкретизацію знань адресанта про деякі події, предмети, час, місце та ін. У такий спосіб мовець намагається одержати нову інформацію, послуговуючись частковопитальними синтаксичними одиницями, що, на нашу думку, виявляють найвищий рівень неозначеної семантики, оскільки передбачають відповідь, не обмежену якимись варіантами. Традиційно такий функційний діапазон виявляють членовані конструкції; 2) речення, що слугують засобом з'ясування достовірності чи недостовірності інформації, про яку мовець має тільки загальні уявлення, але не переконаний у її правдивості (ідеться про загальнопитальні синтаксичні одиниці). З огляду на те, що в цьому випадку журналіст оперує певним обсягом знань, то вважаємо використані ним побудови маркерами частково нейтралізованої неозначеності. Зазвичай вони потребують відповіді у формі стверджувальних чи заперечних нечленованих синтаксичних одиниць, модельованих відповідно стверджувальними чи заперечними частками. Далі докладніше зупинимося на засобах вираження питального змісту в обох типах висловлень. За ступенем вияву неозначеності центр формують частковопитальні структури, що переважно трапляються в інтерв'ю. У такому разі, формулюючи питання, медійник часто не може спрогнозувати того, що йому повідомить реципієнт, наприклад: *До чого ми готуємося на фронті найближчим часом? Оці темпи просування росіян зберігатимуться?* (<https://suspilne.media>, 16.11.2024); *На вашу думку, скільки людей потрібно Україні призвати на цьому етапі війни, щоб успішно вести оборони, а потім проводити контрнаступальні операції?* (<https://www.radiosvoboda.org>, 16.04.2024); *Як ви оцінюєте потреби української армії зараз?* (<https://www.radiosvoboda.org>, 16.04.2024); *Як би ви оцінили ситуацію з війною? Як вважаєте, на якому етапі перебуває ця війна?* (<https://glavcom.ua>, 05.02.2025); *Враховуючи нинішню ситуацію на полі бою, як, на вашу думку, розгортатимуться події?* (<https://www.radiosvoboda.org>, 16.04.2024). Мовний матеріал засвідчує, що синтаксичні одиниці цього різновиду часто ускладнені вставними одиницями *на вашу думку*, а в ролі підмета домінує займенник *ви*. Іноді задля акцентування увагу на певній інформації той, у кого беруть інтерв'ю, сам ставить запитання й на нього ж відповідає. Аналізуючи таку питальну конструкцію в суб'єктно-

об'єктній опозиції, зазначимо, що з погляду мовця семантика неозначеності в ній нівельована, адже відповідь для адресанта цілком прогнозована. Натомість висловлення питальної модальності, розглянуте в контексті адресата, виявляє високий ступінь неозначеності. Наприклад: *В чому була сила і ефективність застосування так званої «лінії Суровікіна» під час оборони і нашого контрнаступу чи то наступу в 2023 році? В чому була сила? Була в тому, що там не стільки фортифікаційні споруди, хоча і вони були зроблені теж – там було настільки щільне мінування, що воно перевищило всі нормативи радянські, мабуть, в рази або навіть і на порядок. Плюс воно було ретельно прикрито вогнем. Плюс діяли безпілотники, і вкрай обмежені були наші можливості інженерних частин і підрозділів по розмінуванню* (<https://www.bbc.com>, 02.02.2025). Дослідження частковопитальних речень крізь призму прагматичності дає змогу зосередити увагу на зустрічних питальних репліках, що слугують яскравою й емоційно-експресивною реакцією на запитання журналіста й мають послаблений неозначений відтінок, оскільки тяжіють до групи риторичних побудов: **ВВС:** *Чи, можливо, у вас інша думка щодо саме мінування цих перешийків і проблеми з цим?* **Віктор Назаров:** *Мінування перешийків в мирний час, як ви це собою виявляєте? На це Збройні Сили не мають дозволу юридичного, щоб в мирний час десь щось мінувати* (<https://www.bbc.com>, 02.02.2025).

На протилежному векторі щодо частковопитальних речень перебувають загальнопитальні синтаксичні одиниці. Зазвичай на початку, рідше всередині структур із дещо нівельованою неозначеною семантикою стоять питальні займенники *чи, хіба, невже* або моделювання питальної інтенції відбувається без них за допомогою відповідної інтонації, наприклад: *Чи вірите ви, що Конгрес врешті зможе ухвалити фінансування допомоги Україні до президентських виборів?* (<https://www.radiosvoboda.org>, 16.04.2024); *Чи армія насправді готувалась до відбиття агресії?* (<https://www.bbc.com>, 02.02.2025); *Якби у вас ще була ядерна зброя, чи це стримало б Путіна від вторгнення?* (<https://glavcom.ua>, 05.02.2025); *Ви визнаєте, що не зможете повернути всю територію України, захоплену Росією?* (<https://glavcom.ua>, 05.02.2025); *Ви якось намагалися донести невідворотність ескалації*

до політичного керівництва? (<https://www.pravda.com.ua>, 10.02.2025); Ви очікували, що напад Росії буде здійснений фактично по всій лінії фронту з усіх напрямків? (<https://www.pravda.com.ua>, 10.02.2025). Ілюстративним матеріалом до поданого попереду теоретичного положення слугує й речення *Ти завжди був україномовним?* (<https://tsn.ua>, 28.11.2023), яке потребує розгляду в контексті нормативності. Ідеться про неправильно утворений композит *україномовний*, твірною основою якого слугує субстантивно-атрибутивне словосполучення *українська мова*. З огляду на це вжитий у предикативній позиції прикметник потрібно замінити складним словом *українськомовний*. Принагідно додамо, що в текстах засобів масової інформації службові одиниці, які формують структури питальної інтенції, іноді надають висловленню додаткового емоційно-експресивного відтінку, наприклад: *Заява Папи Римського про те, що Україна має підняти білий прапор, обурила багатьох. Невже глава католицької церкви не розуміє ситуації?* (<https://gazeta.ua>, 30.03.2024).

За функційними особливостями до загальнопитальних речень із послабленим виявом неозначеності тяжіють риторичні питання, використовувані в журналістських текстах не так для конкретних відповідей, як для спонукання до роздумів. Сфера вживання таких одиниць – статті, які за жанровими особливостями поділяють на новини, розслідування, журналістську аналітику. Важливо, що в конструкціях цього різновиду трапляються маркери питальності, характерні для загальнота частковопитальних конструкцій, наприклад: *Голод у ХХІ сторіччі через імперіалістичні марення одного агресора, що збожжеволів, і його осканьчених вояк-мародерів! Невже цивілізований світ це терпітиме і далі?* (<https://gazeta.ua>, 11.11.2022); *Чому ж у наші дні ми разом з усім цивілізованим світом маємо протистояти дикій навалі східних варварів, яка просякнута людиноненависницькою ідеологією сучасного московського зразку? Чому саме Росія відкинула міжнародний порядок, що базувався на широкому консенсусі, встановленому після Другої світової війни? Знову вийшла на шлях, що веде в напрямку небезпечного міждержавного протистояння?* (<https://gazeta.ua>, 29.09.2022).

Віддзеркаленням транспозиційних процесів слугують речення, формально представлені питальними синтаксичними одиницями,

проте з виразно виявленим стверджувальним змістом. У таких висловленнях адресант увиразнює власну думку, даючи оцінку певним фактам об'єктивної дійсності, наприклад: *Також бентежить інше пояснення: «перевзнутих» не можна вигнати з роботи, бо вони фахівці. А під час війни фахівцями не розкидаються. Маємо друге логічне запитання: невже, крім учорашніх щирих прихильників «руського мира», в Україні нема інших професіоналів-медійників?* (<https://gazeta.ua>, 29.10.2022).

Нанизуванням питальних конструкцій, що виявляють оцінно-прагматичний потенціал і реалізують маніпулятивний вплив на реципієнтів, часто простежуємо в публічних промовах Президента України Володимира Зеленського та інших політиків, наприклад: *«Хіба ми не маємо думати про наших онуків? Якщо Росія спробує знову через 10 чи 20 років, хіба це не є загрозою?..»* – заявив Зеленський (<https://gazeta.ua>, 05.02.2025); *«Під час війни не можуть бути вибори, треба змінювати відповідне законодавство, Конституцію. Як будуть голосувати наші військові? І це питання не від мене, не від пересічного українця, питання від всіх військових, від всіх українців. Як вони можуть в окопах голосувати? Як будуть голосувати всі наші люди на окупованих територіях? Мільйони людей. Яким чином? Невже нам більше не цікаво, що вони думають і кого вони хочуть обрати? Як будуть голосувати 8 мільйонів українців, які знаходяться сьогодні за кордоном через цю війну?»* – зауважив президент (<https://gazeta.ua>, 05.02.2025); *«Чи готова будь-яка делегація толерувати такі “інтереси Росії”, які не принесуть моїй країні нічого, окрім нових смертей? Невже тисяч загиблих недостатньо? Це – те, що має відстоювати ОБСЄ? Бути майданчиком для озвучування геноцидних намірів Росії продовжувати війну проти України до повного досягнення її цілей?»* – заявив Цимбалюк (<https://gazeta.ua>, 13.01.2023).

Побудовані за такою моделлю синтаксичні одиниці слугують яскравим засобом ворожого маніпулювання й нав'язування російських наративів. Зокрема, за допомогою конструкцій зазначеного модального плану Володимир Путін в інтерв'ю Т. Карлсону наголосив на домовленості США й Росії як важливій передумові завершення війни в Україні: *«Невже американцям нема чим зайнятися? Ви маєте про-*

блеми на кордоні. Проблеми з міграцією, проблеми із національним боргом. Понад 33 трильйони доларів. Вам нема чим зайнятися. Тому ви маєте воювати в Україні. Чи не краще домовитись із Росією? Домовитися, вже розуміючи ситуацію, яка складається на сьогодні, розуміючи, що Росія боротиметься за свої інтереси до кінця, і, розуміючи це, власне, повернутися до здорового глузду, почати з повагою ставитися до нашої країни, до її інтересів та шукати якісь рішення?» (<https://gazeta.ua>, 09.02.2024). Звісно, українські медійники розвінчали підступність заяв очільника Кремля, на що вказує підзаголовок до поданої попереду цитати – «Брехня Путіна» і назва всієї публікації – «Дві години марень: в Україні спростували брехню Путіна в інтерв'ю Карлсону». Розмовне слово брехня й іменник марення надають висловленням експресії й скеровують читача до того, що пропонується текст присвячений спростуванню неправдивої інформації. Іноді мовець, ставлячи такі запитання, сам дає відповідь на них, хоч вона й так зрозуміла з контексту: «Я знаю, як швидко закінчити війну. Якщо ми перестанемо підтримувати Україну, це закінчиться капітуляцією українців. Невже ми хочемо, щоб війна закінчилася так? Гадаю, ні...», – сказав Боррель (<https://gazeta.ua>, 25.10.2023).

Своєрідну проміжну модель між синтаксичними одиницями, що формують центр вираження неозначеності, та висловленнями з послабленим виявом вказаної семантики структурують питальні речення, ужиті в заголовках статей таких жанрових різновидів, як новини й розслідування. Їхню специфіку віддзеркалює відповідь самого автора, подана в тексті публікації. Питальні медіаназви можуть функціонувати як окреме речення, іноді їх супроводжують ужиті в препозиції чи постпозиції висловлення розповідної модальності, пор.: *Як перемогти Путіна?* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 11.02.2025); *Що Путін робитиме далі?* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 22.11.2024); *Чому США завжди підтримують Ізраїль і не завжди – Україну?* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 06.02.2025); *Чи треба Путіну рідкісноземельні метали в Україні?* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 11.02.2025) і *Росія обстріляла Херсон і спробувала висадити десант. Це вже наступ?* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 20.12.2024); *Армія РФ прорвалася до околиць Покровська. Чи вистойть місто?* (заголовок) (<https://www>.

bbc.com, 13.12.2024); *Байден дозволив дати Україні протипіхотні міни. Як вони допоможуть?* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 20.11.2024); *Зеленський оголосив про важливі зміни в ЗСУ. Та чи на ліпше?* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 04.02.2025); *Наступ Росії «забуксував». Чому так сталося і чи надовго?* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 04.02.2025); *Мирний план США щодо України – на паузі? The Telegraph дізналася причину* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 1.02.2025); *Що робити Трампу, аби примусити Путіна до переговорів? Варіантів чимало* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 09.02.2025); *Скільки відсотків Луганщини та Донеччини в окупації? Дані військових адміністрацій* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 11.02.2025); *Чи потрібні вибори під час війни? Голова «Опори» пояснила, що є критерієм* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 07.02.2025); *Політичний фальстарт Залужного? Вибори, що у всіх на умі, тримають політиків на низькому старті* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 10.02.2025); *Урановий апокаліпсис наближається? Чим це загрожує Україні* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 19.09.2024).

Спільність таких конструкцій полягає в тому, що вони мають неабиякий прагматичний вплив на читача. Побудовані за вказаною моделлю заголовки спонукають реципієнта ознайомитися з публікацією й принагідно дізнатися, чи збігаються його погляди та переконання з позицією автора. Деякі заголовкові речення передають аксіологічні інтенції. Як слушно наголошує О. Голуб, «сьогодні суспільство хоче не лише фактів, але й емоцій, – і в цьому немає суперечності, якщо підходити до цього питання раціонально й керуватися здоровим глуздом» [Голуб 2016, с. 22]. Наприклад: *Кому український паспорт? Влада підготувала законопроект про подвійне громадянство* (<https://gazeta.ua>, 11.02.2025).

У сучасній публіцистиці натрапляємо на альтернативні питання, які почасти побудовані за зразком висловлень відомих людей чи становлять модифікації крилатих виразів. Вони самостійно формують медіаназву або слугують її фрагментом, наприклад: *Війна чи воєнний стан?* (заголовок) (<https://cpc.com.ua>, 22.02.2024); *Вибори в Україні під час війни – бути чи не бути?* (заголовок) (<https://www.dw.com>, 07.11.2023). Із моделюванням альтернативи іноді пов'язані розповідні конструкції, супроводжувані окремо оформленим запитанням-стимулом,

наприклад: *Війна чи людство. Хто переможе?* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 08.11.2023); *Довга війна чи швидке придушення Росії. Що обере Захід?* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 05.06.2024). Такі заголовкові побудови ніби й потребують відповіді, які можна виразити стверджувальною чи заперечною часткою, проте, звісно, журналісти не можуть цим обмежитися. У статті наведено розлогі коментарі, аргументи на користь тієї чи тієї тези. З огляду на функційний потенціал і наявність супровідного неозначеного відтінку до цієї групи тяжіють медіаназви, репрезентовані стверджувальними реченнями, побудованими за моделлю питальних. У їхній структурі засвідчені препозитивно вжиті маркери, закріплені за питальними синтаксичними одиницями, наприклад: **Як** ЗСУ можуть стабілізувати фронт: три ключові фактори від генерала Наєва (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 10.02.2025); *Україна і Росія обмінялись полоненими. Скількох звільнили і кого* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 05.02.2025); **Чому** Курська операція ЗСУ може стати кінцем Путіна: оцінка британського полковника (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 07.01.2025); **Навіщо** Україні новий наступ на Курищині (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 07.01.2025); **Що** відомо про новий «великий наступ» ЗСУ у Курській області (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 05.01.2025); **Чого** чекати від елітних військових КНДР на фронті. Розповідь солдата-втікача (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 20.12.2024); **Чи** зможе Україна витримати ще один рік війни (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 30.12.2024). Іноді аналізовані конструкції формують заголовковий комплекс разом із питальними висловленнями, наприклад: *Чи це вже фінал? Як може закінчитися війна в 2025 році* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 02.01.2025); *Мир уже навесні? Чому ці прогнози – небезпечна маніпуляція* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 11.02.2025); *ЗСУ звільнили Новомлинськ і знищили плацдарм на річці Оскіл? Що відомо* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 03.12.2024).

Стосунок до реалізації неозначеності виявляють конструкції з модальним значенням імовірності та переповідності. В аналізованих текстах вони увиразнюють суб'єктивність у передаванні змісту. Висловлення імовірного модального плану виражають сумнів, припущення мовця, засобом створення чого слугують модальні модифікатори.

У досліджуваних медійних текстах таку роль виконують вставні одиниці *здається, очевидно, ймовірно (імовірно), либонь, мабуть, напевно*, наприклад: *Здається, Трамп розглядає митні тарифи як чарівну паличку, що вирішує всі економічні й політичні проблеми, звертає увагу політолог Володимир Фесенко* (<https://gazeta.ua>, 05.02.2025); *Глава Пентагону Ллойд Остін на Рамштайні оголосив про черговий пакет військової допомоги для України на суму пів мільярда доларів. Очевидно, це останній пакет за правління демократичної адміністрації* (<https://gazeta.ua>, 11.01.2025); *Росія, очевидно, готується до війни на виснаження* (<https://www.rbc.ua>, 16.05.2024); *Італія та Чехія, очевидно, близькі до підписання контрактів на закупівлю додаткових бойових танків* (<https://tsn.ua>, 01.07.2024); *Президент РФ Володимир Путін не демонструє готовності до переговорів, тому, ймовірно, війна в Україні триватиме ще кілька місяців, наголосив міністр закордонних справ Великої Британії Девід Ламмі* (<https://www.radiosvoboda.org>, 07.02.2025); *Якщо розпочнеться третя світова війна, то Росія, імовірно, спробує атакувати східний фланг НАТО, де розташовані країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія) та Фінляндія. Про це йдеться у дослідженні журналу Newsweek* (<https://glavcom.ua>, 14.12.2024); *...у Сеулі заявили, що Пхеньян, мабуть, намагається створити сприятливі умови для переговорів із Вашингтоном за допомогою жорсткої риторики і провокацій* (<https://gazeta.ua>, 11.02.2025); *Президент США Дональд Трамп збирається зустрітися з російським диктатором Володимиром Путіним. Можливо, зустріч відбудеться на території Саудівської Аравії* (<https://gazeta.ua>, 13.02.2025); *Напевно, головного кремлівця з Рамзаном Ахматовичем об'єднують обов'язкові вимоги, необхідні для лідерів Російської Федерації* (<https://gazeta.ua>, 03.02.2025). Дібрані з газетної публіцистики конструкції засвідчують, що за кількістю модальних синтаксем, які слугують засобом реалізації неозначеної семантики, вони не поступаються текстам інших стилів, зокрема й художнього. Акцентуючи на функційній еквівалентності засобів реалізації імовірності як одного з відтінків неозначеності, зазначимо, що виділені в наведених речення вставні одиниці корелюють із головними частинами складнопідрядних з'ясувальних побудов, у яких центральна роль припадає на дієслівні предикати *здаватися, припус-*

кати, сумніватися та ін. Трансформаційні процеси, що засвідчують семантичну співвідносність різних за статусом синтаксичних одиниць, віддзеркалює такий приклад: «Зараз ми знаємо – наша розвідка нам доповідає, – що росіяни створюють нові дивізії, нові військові виробництва розвивають. **Очевидно**, буде й надалі розширюватись їхня співпраця з Північною Кореєю...», – наголосив президент (<https://lb.ua/news>, 08.02.2025) ← Президент **припустив**, що буде й надалі розширюватись співпраця Росії з Північною Кореєю; Швидкого припинення бойових дій в Україні не буде, війна на виснаження, **імовірно**, триватиме ще кілька місяців. Таку думку висловив після зустрічі з президентом Зеленським та українськими високопосадовцями в Києві очільник МЗС Великої Британії Девід Леммі (<https://www.unian.ua>, 07.02.2025) ← Девідові Леммі **здається**, що війна на виснаження триватиме ще кілька місяців. Складнопідрядні конструкції, головні частини яких містять предикати на зразок *здаватися*, *припускати*, *сумніватися*, також представлені в медіаджерелах, наприклад: Фабіан Гоффман, експерт з ракет з Ядерного проєкту в Осло, **сумнівається**, що Росія має фахівців із потрібними знаннями для розробки «Сармата» (<https://gazeta.ua>, 30.01.2025). Порівняно з еквівалентами речень, ускладнених модальними синтаксемами неозначеної семантики, ці висловлення формально ємніші.

Функційну близькість до проаналізованих виявляють структури з частками *навряд чи*, *наче*, *нібито*, які трапляються як у заголовках, так і текстах газетних публікацій: **Навряд чи** у Кремлі задоволені прозахідною орієнтацією Вірменії після революції, внаслідок якої до влади прийшов чинний прем'єр Нікол Пашинян (<https://gazeta.ua>, 31.01.2025); Пекін **нібито** хоче допомогти закінчити війну в Україні, пише *Wall Street Journal* з посиланням на власні джерела (<https://gazeta.ua>, 13.02.2025). Використовуючи їх, мовець у такий спосіб намагається зняти чи хоча б зменшити рівень відповідальності за достовірність поданої ним інформації. Подекуди, окрім сумніву, можна простежити приховану незгоду адресанта з повідомленням, особливо якщо воно отримане з російських джерел: У Міноборони Росії зранку 13 лютого заявили про **нібито** збиття 83 безпілотників над дев'ятьма областями РФ (<https://gazeta.ua>, 13.02.2025). Виділені модальні модифіка-

тори, подібно до проаналізованих попередю, також утворені внаслідок згортання головної частини складнопідрядного речення: *Навряд чи Росія відпустить країни Балтії просто так, тому «ми готуємося»* – розповів депутат Сейму Латвії, голова парламентської комісії з нацбезпеки Айнерс Латковскіс (<https://gazeta.ua>, 11.02.2025) ← *Депутат Сейму Латвії, голова парламентської комісії з нацбезпеки Айнерс Латковскіс засумнівався, чи Росія відпустить країни Балтії просто так*. Семантичний відтінок невпевненості притаманний складнопідрядним реченням на зразок: *Але важко уявити, що ця війна закінчиться легко чи раптово* (<http://ipress.ua>, 26.11.2024).

Опосередковано у вираженні неозначеності беруть участь висловлення переповідної модальності зі вставними словами на кшталт *кажуть, як кажуть*, які надають усьому висловленню неозначено-узагального відтінку, наприклад: *Кажуть, вибори будуть під час перемир'я, тобто військові, можливо, будуть брати в них участь* (<https://uacrisis.org>, 14.02.2025); *Тому удари по таких об'єктах в Росії – це, як то кажуть, наш козир у рукаві. Саме у такий спосіб Україна може домогтися, щоб її не ігнорували під час перемовин* (<https://expres.online>, 14.02.2025). Звичайно, таких реченнєвих побудов не багато, адже медійники мають на меті передавати правдиву, перевірену інформацію, а не побудовану на чутках. Удаючись до переповідання чийхось думок, вони зазвичай називають осіб, від яких отримали повідомлення. З огляду на це спадний вияв неозначеної семантики простежуємо у висловленнях з мовними одиницями, що містять вказівку на суб'єктів-інформаторів: *Повномасштабна російська війна проти України торкнулася майже кожної української родини, кажуть соціологи* (<https://life.pravda.com.ua>, 24.02.2023); *За наявною інформацією, Трамп вийшов з літака близько 7:20 вечора, він не відповідав на запитання, кажуть журналісти, але ненадовго зупинився, щоб помахати пресі та двічі махнув кулаком у повітрі* (<https://gazeta.ua>, 19.01.2025); *Як кажуть поінформовані джерела, невдовзі у Вашингтоні відбудеться зустріч президентів України й США, а вже в квітні Трамп, Зеленський та Путін можуть зустрітись в Саудівській Аравії чи деінде* (<https://gazeta.ua>, 08.02.2025). Семантично близькі до них складнопідрядні з'ясувальні структури,

головна частина яких модельована предикативною основою на зразок військові (експерти, фахівці, аналітики, урядовці, офіційні особи та ін.) кажуть: **Фахівці кажуть**, що танк буде оснащений комплексом активного захисту та отримає комбіновані рішення, які дозволять протидіяти дронам (<https://gazeta.ua>, 08.02.2025); Але **аналітики кажуть**, що один із варіантів, який Трамп може розглядати, це додаткові санкції проти покупців російської нафти – Індії та Китаю (<https://gazeta.ua>, 25.01.2025); Водночас американські **офіційні особи кажуть**, що втрата Авдіївки не є серйозною стратегічною поразкою (<https://www.volyn24.com>, 21.02.2024). Повну нівеляцію неозначеності репрезентують конструкції, у яких лексемі казати підпорядковані власні особові номінації чи їхні семантичні відповідники – загальні назви, пор. виділені частини у двох реченнях: **Зеленський каже**, що потрібно 1,5 млн військовослужбовців (<https://gazeta.ua>, 14.02.2025) і **Російський блогер каже**, що українці утримують позиції у спірній «сірій зоні» поблизу Бердина (<https://gazeta.ua>, 09.01.2023).

За семантичним потенціалом мовні одиниці із супровідною вказівкою на неозначеність експлікують невизначеність, повну відсутність інформації чи наявність часткових відомостей про предмети, ознаки, дії, процеси, стани, вторинні ознаки, кількість, час, просторові орієнтири тощо. У засобах масової комунікації ці та низка інших значеннєвих відтінків представлені формальними засобами, які стосуються різних мовних рівнів і з огляду на ступінь закріплення та функційного призначення мають статус первинних (спеціалізованих) і вторинних (неспеціалізованих, периферійних). На нашу думку, усеохопність опису неозначено маркованих одиниць забезпечить їхнє студіювання крізь призму функційно-граматичної методології, що передбачає зорієнтованість на план змісту й план вираження. Як засвідчує корпус дослідницького матеріалу, головну роль у реалізації неозначеної семантики, крім синтаксичних, відіграють морфологічні одиниці. Стосунок до них виявляють певні групи слів, що належать до іменних частин мови, прислівників та дієслів. До групи іменних належать іменники, прикметники, числівники, неозначені займенники, які за граматичними характеристиками поповнюють класи іменників, прикметників і числівників, а згідно з новітнім баченням і прислівників [Вихованець,

Городенська 2004, с. 184–212; Граматика 2017, с. 241–243, 303–304, 335–337, 362, 501]. Нетиповими (вторинними) засобами вважаємо мовні одиниці з невиразним неозначеним змістом чи спрямованим або максимально наближеним до означеності. Чітку типологію категорійних значень і морфологічних засобів їхнього вираження запропонувала І. Поляк, розмежувавши центральні, приядерні, периферійні й абсолютно периферійні маркери [Поляк 2019, с. 13–14]. Класифікацію дослідниці вважаємо аргументованою й візьмемо її за основу, аналізуючи медійний матеріал.

Тісний зв'язок із семантикою неозначеності, а отже й стосунок до центральної сфери виявляють:

1) іменники, у яких аналізований значеннєвий відтінок передає все слово: *незнайомець, чужинець, ікс*, наприклад: – *Близько року проживала в нас жінка з Бахмута Катерина Радченко. Її тут усі поважали. Фарба замерзає, а вона малює. Всі зупинки, які є в селищі, розмалювала. Але як тільки росіяни активізувалися на Харківському напрямку, виїхала до дітей на Івано-Франківщину, – розповідає незнайомець* (<https://www.slk.kh.ua>, 31.07.2024); *Майте на увазі, що незнайомець може бути озброєним, тому уникайте прямих конфліктів та різких рухів* (<https://ptv.ua>, 02.05.2022); *Здаватися мають чужинці: війна зробила нас безстрашними* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 09.03.2022). В українській лексикографії одне зі значень лексеми *ікс* пов'язують з указівкою на «умовне позначення невідомої особи чи особи, яку небажано називати» [ВТССУМ 2005, с. 491]. Корпус фактичного матеріалу свідчить, що аналізоване слово, виконуючи прикладкову роль та водночас атрибутивну функцію, часто функціонує поряд з іншими іменниками. Крім того, його призначення полягає ще й у маркуванні предметів, часу, простору та ін., про які не завжди є чіткі відомості. У засобах масової комунікації субстантив *ікс* іноді зазнає нівеляції неозначеного відтінку, як-от: *День Ікс? Що відбувається навколо законопроекту про мобілізацію та як голосуватиме Рада* (заголовок) (<https://tsn.ua/ukrayina>, 11.01.2024). У статті йдеться про конкретний день роботи Верховної ради й наголошено на важливості питань, за які заплановано проголосувати. Осібного коментаря потребує виділена в поданому далі тексті сполука *фактор «ікс»*, яку

вжито з алюзією на відому музичну передачу, у якій журі обирає найкращих співаків для участі в наступних етапах: *Він* (Юрій Соболевський. – Авт.) зазначив, що допустиме навантаження на міст при такому підході стає **фактором «ікс»**. «У випадку використання моста після такого ремонту для перекидання важкої військової техніки російським танкістам знадобиться удвічі більше іконок», – підсумував чиновник (<https://gazeta.ua>, 08.08.2022). У статті йдеться про пошкоджений після ударів ЗСУ Антонівський міст. Своєрідно передана інформація про те, що проїзд через нього становить для росіян небезпеку, має комунікативно-прагматичний ефект і реалізує закладену мовцем інтенцію іронії;

2) прикметники *невідомий, невстановлений, незнаний, незвіданий, таємничий, загадковий* та ін., наприклад: **Невідомі** дрони шпигують за базою в Німеччині, де ЗСУ вчать працювати із ЗРК Patriot (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 09.02.2025); **Невідомі** дрони над США: що це за явище та хто за цим стоїть (заголовок). У США вже майже місяць спостерігають **загадкові** польоти дронів (<https://tsn.ua>, 14.12.2024); «Кожен з них був вірний присязі, не відступив з поля бою, і увійшов в історію. Як і міриади інших, **незнаних і невідомих** вояків. Які тримали і які тримають Щит Батьківщини. Кожен з них потребує належного вишанування», – йдеться в тексті петиції (<https://www.0564.ua>, 27.04.2023). Іноді зазначені атрибутивні одиниці мають супровідний емоційно-гумористичний відтінок, коли вони функціонують із натяком на українські засоби ураження, від дії яких руйнуються російські об'єкти, наприклад: **Невідомі дрони** прилетіли в Липецьк на металургійний комбінат (заголовок). **Невстановлені безпілотники** атакували цілі в Липецьку та Липецькій області (<https://www.unian.ua>, 13.02.2025);

3) займенникові слова, зокрема:

а) неозначені, утворені від питально-відносних за допомогою афіксальних препозитивних (*аби-, де-, бозна-, будь-, казна-, невідь-, хтозна-*) чи постпозитивних (*-сь, -небудь*) морфем, що за певних умов уживання можуть бути представлені аналітично: *Війна змінює людей. Хтось залишається осторонь, а хтось робить вибір стати на захист своєї країни* (<https://malva.tv>, 29.01.2025); *Кожен здобуває перемогу*

на своєму фронті – **хтось** волонтерить, **хтось** донатить (<https://kyivvlada.com.ua>, 16.10.2023); Російське вторгнення відкинуло Україну на 100 років назад, її енергосистема зруйнована і **комусь** доведеться платити за відновлення (<https://www.dsnews.ua>, 31.01.2025); Водночас **дехто** каже про ще десятки років гарячої фази війни (<https://chas.news>, 25.07.2024); «В адміністрації Байдена зростає розуміння того, що наступні кілька місяців можуть виявитися вирішальними, оскільки в **якийсь** момент обидві сторони можуть нарешті перейти до переговорного припинення вогню, перемир'я, подібного до того, яке поклало край активним бойовим діям у Кореї в 1953 році, або просто до замороженого конфлікту», – пише NYT (<https://varta1.com.ua>, 15.05.2024); Головнокомандувач ЗСУ генерал-полковник Олександр Сирський заявив про реформатування та оптимізацію **деяких** угруповань військ (<https://kyivvlada.com.ua>, 22.03.2024);

б) питально-відносні, для яких обов'язковою умовою вияву неозначено маркового навантаження слугує їхнє функціонування в межах висловлень питальної модальності чи в структурах іншого модального плану, але разом із лексемами *невідомо*, *незрозуміло*, *не знати* чи їхніми семантичними еквівалентами: **Хто** зберіг право на відстрочку від мобілізації та з якими нюансами? (заголовок) (<https://forbes.ua>, 23.04.2024); Ситуацію на фронті називають катастрофічною. **Хто** винен? І **що** робити? (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 29.10.2024); **Що** змінилося в правилах мобілізації та **кого** це торкнеться? – пояснює адвокат (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 30.01.2025); **Кого** потребують Сили оборони України? (<https://armyinform.com.ua>, 16.01.2024); За **чиї** кошти мер Ананко в Смілі купляє техніку на війну? (<https://dostup.org.ua>, 26.10.2024); Найбільше було узагальнених розмитих псевдопосилань на джерела фактів – 32. У такий спосіб «посилялися» на **невідомо кого** в Генштабі, Центрі протидії дезінформації, Офісі генпрокурора, Херсонській і Харківській ОВА, Держекоінспекції (<https://detector.media>, 12.02.2025); Інна Совсун зазначає, що «тільки купити росатомівські блоки **невідомого якого** року випуску у болгар коштує мінімум 600 мільйонів євро...» (<https://hromadske.radio>, 11.02.2025); Церкву УПЦ МП у селі на Волині збудували без дозволів і **невідомо за чиї** гроші (<https://vsn.ua>, 22.11.2022);

4) прислівники, серед яких:

а) неозначені, дериваційні форманти яких збігаються з переліком службових морфем, що беруть участь в утворенні неозначених займенників. Мовні одиниці цього різновиду вказують на місце чи напрям, час, причину, мету, спосіб дії, умову, проте з відтінком неточності, приблизності, наприклад: *Потрібно зрозуміти дві речі: коли-небудь війна закінчиться і це є тим фундаментом, на чому стоїть віра* (<https://www.radiosvoboda.org>, 12.06.2022); *Якщо комусь здається, що війна «десь там», то потрібно повертатися в реальність – Зеленський* (заголовок) (<https://fakty.com.ua>, 06.08.2023); *«Можна все ще зупинити ось тут, на території України. Але цього не хочуть розуміти чомусь наші партнери. Очевидно, що в Україні уже забагато ворогів», – зазначив ексголова ЗСУ* (<https://portal.lviv.ua>, 21.11.2024). У наведених висловленнях виділені слова слугують засобом вираження ще й супровідного оцінного модусу, передаючи інтенції невдоволення. Про часткову конкретизацію семантики неозначеності, зреалізованої вказаною групою прислівників, можемо говорити за умови функціонування поряд із ними слів із вужчим значенням, наприклад: *Десь на Донбасі: боєць з Луцька показав свій окоп за 400 метрів від ворога* (заголовок) (<https://vsn.ua>, 29.10.2023);

б) питальні: *Чому Україна виграє цю війну?* (<https://svit.kpi.ua>, 11.10.2024); *Коли закінчиться війна?* (заголовок) (<https://www.radio-svoboda.org>, 05.02.2024);

в) відносні в поєднанні зі словами неозначеної семантики *невідомо, незрозуміло, не знати*: *Артемій зателефонував і сказав, що їх знову переміщують, але поки невідомо куди* (<https://vsn.ua>, 28.10.2023);

г) модальні: *«Без гарантій безпеки припинення вогню тільки для того, щоб Путін міг приїхати через два місяці. Ні, це неможливо. А отже, гаряча фаза війни закінчиться. Якщо вона закінчиться, то закінчиться і воєнний стан, напевно», – пояснив Зеленський* (<https://gazeta.ua>, 12.02.2025);

5) неозначені числівники, які вказують на чітко не окреслений кількісний вияв чогось. Серед таких маркерів слова на зразок *багато, небагато, мало, чимало*. За функційним потенціалом до них тяжіють іменник *більшість* та сполуки на кшталт *значна частина*. Наприклад:

У Сумах ворожий безпілотник влучив у автомобільну стоянку в житловому кварталі. Пошкоджено **багато** авто, у багатоповерхівках вибиті вікна (<https://gazeta.ua>, 16.02.2025); **Багато** трофеїв наші військові дарують волонтерам за допомогу або обмінюються ними між собою (<https://gazeta.ua>, 07.02.2025); «Зараз **чимало** цивільних підприємств долучені до виготовлення систем РЕБ», – сказав Ігнат (<https://www.volyn24.com>, 15.01.2024); Серед російських полонених **більшість** морських піхотинців та десантників, один – мото-стрілець (<https://gazeta.ua>, 05.02.2025); Серед тих, хто виступає за якнайшвидше припинення війни, **значна частина** припускає можливість територіальних поступок як елемента мирної угоди... (<https://nv.ua>, 19.11.2024).

До напівцентральної сфери зараховуємо мовні одиниці з дещо нівельованим виявом неозначеності. Серед них:

1) самостійно вжиті та в межах сполук займенникові слова, зокрема:

а) займенник *той*, що зазнав субстантивациї. Важливо, аби семантика цього слова була обмежена діями, процесами, станами, ознаками, представленими в підпорядкованій йому підрядній частині: «...**той**, хто буде більш готовий до зими, в плані підготовки особового складу і техніки, **той** і матиме перевагу на полі бою», – зазначив він (Олег Жданов. – Авт.) (<https://www.volyn24.com>, 23.08.2022); Точно відомо, що у переліку країн не буде Росії та **тих**, хто її підтримує (<https://gazeta.ua>, 11.02.2025);

б) відносні займенники, сфера вживання яких – складнопідрядні речення з підрядними частинами, зокрема й утвореними внаслідок згортання питальної структури, пор.: «Розпочалася видача житлових сертифікатів українцям, **чия** домівка була знищена», – ДІМ (заголовок) (<https://kyivvlada.com.ua>, 09.11.2023) і «Це все він (Дональд Трамп. – Авт.) подає під обгортку своєї пацифістської риторики, що цю війну треба зупинити, що вона принесла багато жертв. З цим абсолютно можна погодитися. Але ж тоді постає питання, **якою** ціною зупинити, і **яка** в цьому майбутність України і українців», – сказав політолог (<https://gazeta.ua>, 14.12.2025);

в) сполуки з неозначеними займенниками та підпорядкованими їм прийменниково-відмінковими формами власне-іменників, що структурують складений підмет чи керований член речення й за змістовим потенціалом близькі до слова *той*: *Хтось із військових* був вимушений взяти до рук зброю саме 24 лютого 2022 року, хоча до цього мав цілком цивільну професію (<https://www.06239.com.ua>, 29.12.2023); *Якщо у когось із громадян* країн ЄС створились ілюзії, що російська агресія закінчується, то є багато аргументів, щоб їх розчарувати (<https://glavcom.ua>, 06.01.2025); *Компанія також продовжує виробництво та дистрибуцію інших товарів: чипси, снеки та молочні продукти. Дещо з цього* знаходили в харчових пайках російських солдатів (<https://trueua.info>, 01.09.2023);

2) прислівники:

а) які виконують роль сполучного слова в підрядних частинах, дериваційно пов'язаних із питальними конструкціями: *Журналіст запитав, чому президент звільнив головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного* (<https://1plus1.ua>, 23.2.2024). Принагідно пояснимо, що в структурах поданого зразка питальна модальність певною мірою нейтралізована, тому такі синтаксичні одиниці не можуть перебувати разом із власне-питальними в однаковій за статусом групі;

б) означальні, утворені від прикметників, та обставинні зі значенням часу й місця (напрямку та статичної локалізації), пор.: *давно, пізно, рано, довго, недавно, недовго і здавна, заздалегідь, згодом, потім, зрідка, часом; високо, низько, далеко, близько, глибоко, мілко і вгорі, знизу, ззаду, зверху, осторонь, ліворуч, справа, здалеку, поблизу*, наприклад: *Українські посадовці заявили, що Володимир Зеленський давно підтримує ідею обміну стратегічних ресурсів на подальшу допомогу США* (<https://gazeta.ua>, 15.02.2025); *Росіяни здавна відомі створенням потьомкінських сіл, то можуть так само створити умовну потьомкінську Бучу – зрівняти якийсь населений пункт із землею, щоб дискредитувати Україну в очах світу* (<https://gazeta.ua>, 16.08.2024); *«Перемога Росії чи крах України миру не створять, навпаки. Це поставить під загрозу мир і стабільність у Європі, навіть далеко за межами України», – сказав Шольц* (<https://gazeta.ua>, 14.02.2025); *Могили загиблих видно здалеку – над ними майорять пра-*

пори (<https://gazeta.ua>, 04.04.2024). Частина означальних прислівників здатна ступенюватися: *Пізніше вони перейшли в наступ на Оріхівському напрямку* (<https://gazeta.ua>, 07.02.2025);

3) частина неозначених числівників, зокрема *кілька, декілька, кількадесять, кількасот*, які хоч і виражають приблизність, але все ж тяжіють до групи означено-кількісних: *Під Маріуполем бригада Артема воювала майже дев'ять місяців. Перед Новим роком відбулась ротація, і Артем знову приїхав додому на декілька днів, отримавши можливість зустріти новорічні свята з найріднішими людьми* (<https://vsn.ua>, 28.10.2023); *Український безпілотник 2 квітня 2024 року перевершив рекорд Руста, бо здолав на кількасот кілометрів більше* (<https://gazeta.ua>, 02.04.2024). До приядерної зони зараховуємо семантично близькі до неозначеного числівника багато слова *тисячі, мільйони, мільярди*: *Вже кілька місяців тисячі північнокорейських солдатів штурмують окопи, ухиляються від артилерійського вогню, б'ються пліч-о-пліч з російськими військами, намагаючись витіснити українські війська з російської території* (<https://www.radiosvoboda.org>, 31.01.2025); *«165 ударних одиниць в одному нічному ударі Росії – усі ці “Іскандери”, “Калібри” та інші засоби для убивств – це сотні й навіть тисячі компонентів з інших країн», – сказав Зеленський* (<https://gazeta.ua>, 01.02.2025).

До формальної периферії належать іменні частини мови, у яких головний акцент припадає на семантику предметності чи ознаковості, натомість вияв неозначеності в них прихований. Серед цієї групи морфологічних одиниць засвідчені:

1) іменники:

а) у родовому відмінку зі значенням квантитативної об'єктної партитивності: *Завезли продуктів, ліків – один раз, другий, третій. І так ми розпочали займатися волонтерством* (<https://kyivvlada.com.ua>, 29.08.2022);

б) збірні та близькі до них за семантичним діапазоном номінації з прихованим значенням невизначеної кількості: *На військовому вишколі в Луцьку молодь готували захищати Україну* (<https://misto.media>, 05.08.2024); *До вшанування долучились рідні захисників, військові, керівники міста та області, духовенство та громадськість*

(<https://varta1.com.ua>, 24.08.2024); У Росії адміністрація Курицини 24 серпня оголосила про створення добровільного загону «БАРС-Курськ» (<https://gazeta.ua>, 30.08.2024);

2) прикметники, із супровідною вказівкою на приблизність обсягу, інтенсивності, розміру тощо: *Щоб покататися на бойовій машині, учні вишикувалися в довгу чергу* (<https://gazeta.ua>, 07.02.2025). У мовні палітрі периферійних засобів експлікації неозначеності перебувають також прикметники безвідносного ступеня вияву ознаки: *На Київ з Білорусі проривалася довжелезна колона росіян: як її зупинили* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 11.04.2023); *Зеленський назвав величезні втрати РФ на фронті* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 05.02.2025);

3) прислівники міри й ступеня *багато, занадто, надмір, немало, мало, замало, небагато*, що зазвичай перебувають у підпорядкуванні дієслів, прикметників та інших прислівників. Деякі зі слів цієї підгрупи здатні до ступенювання, як-от: *більше, менше, найбільше, найменше*. Наприклад: *Волонтери, громадяни і навіть діти роблять багато, щоб ми мали автомобілі* (<https://kyivvlada.com.ua>, 18.10.2022); *Постійне відчуття, що «я роблю замало» – стан багатьох українців зараз* (<https://nashkiev.ua>, 27.03.2022); *«І дійсно нам потрібно більше говорити, більше працювати і готувати план, як зупинити Путіна і закінчити війну», – сказав Зеленський журналістам* (<https://gazeta.ua>, 14.02.2025);

4) означено-кількісні та дробові числівники, ужиті для увиразнення якихось кількісних меж. У такому разі їх обов'язково супроводжують неозначені модифікатори – компаративні прислівники міри й ступеня *більше, менше, прийменник понад*: *Більше ніж 2230 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф* (<https://www.0629.com.ua>, 23.10.2024); *«Цього тижня майже 1220 авіабомб, понад 850 ударних дронів і більш ніж 40 ракет різних типів випустили росіяни проти наших людей...»*, – написав він (Володимир Зеленський. – Авт.) (<https://gazeta.ua>, 14.02.2025); *До місця вибуху, за розповідями очевидців, з'їхалося понад десять машин швидкої допомоги* (<https://www.dsnews.ua>, 22.09.2023). На позначення числової приблизності медійники подекуди використовують транспоновані зі сфери прислівників прийменники *більше, менше, як-от*: *Генштаб*

ЗСУ: Станом на вечір 28 червня на фронті **більше ста** боєзіткнень (заголовок) (<https://kyivvlada.com.ua>, 28.06.2024); Україну за добу атакували **більше тисячі** ворожих дронів-камікадзе (<https://www.dsnews.ua>, 26.01.2025). На нашу думку, таке вживання порушує норми української літературної мови, **більше ста** доречніше замінити на *понад сто*, а **більше тисячі** – на *понад тисячу*;

5) дієслова з указівкою на збільшення чи наростання чогось. Роль засобів моделювання таких змістових відтінків відіграють префікси *з-, на-, пона-*, подекуди й постфікс *-ся (-сь)*, наприклад: *Першими спогадами напередодні Дня звільнення у документальному фільмі «84 дні» поділився лікар зі Слов'янська Аркадій Глуценко. «4 липня дивимся, а автобусів **наїхало** туди на той бік... а потім медики (прим. окупантів) прийшли і кажуть: “ми їдемо. Евакуація у нас. Повна”...»* (<https://www.6262.com.ua>, 05.07.2024).

У деяких мовних одиницях представлено один з аспектів неозначеної семантики, тобто її значною мірою нівельовано й інформацію спрямовано в зону означеності, що дає змогу такі формальні засоби вважати абсолютно периферійними. До них належать:

1) іменні частини мови, ужиті у формі множини. У них кількісні характеристики виявлені приховано: *На Покровському напрямку **наші захисники** зупинили 36 штурмових і наступальних дій агресора в районах населених пунктів Зелене Поле, Єлизаветівка, Промінь, Лисівка, Новопавлівка, Успенівка, Котлине, Андріївка, Дачне, Улакли та Шевченко* (<https://gazeta.ua>, 15.02.2025);

2) іменники на позначення звань, посад, роду діяльності тощо, у яких тільки за певних умов конкретизована родова ознака, пор.: *Російські війська уникають штурму Покровська та Мирнограда, намагаючись обійти ці міста, щоб уникнути затяжних боїв. Про це в ефірі телемарафону повідомив речник ОСУВ «Хортиця», **майор Віктор Трегубов**, передає Gazeta.ua* (<https://gazeta.ua>, 12.01.2025) і *Речниця 16-ї Поморської механізованої дивізії **майор Магдалена Косцинська** заявила, що Польща розмістила південнокорейські танки K2, вироблені компанією Hyundai Rotem, за кілька кілометрів від кордону з Калінінградською областю РФ* (<https://gazeta.ua>, 14.11.2024);

3) прислівники:

а) міри й ступеня *настільки, настільки*, зарахування яких до абсолютної периферії пов'язане з їхньою семантикою співмірності, зумовленою функціонування обох аналізованих мовних одиниць у межах складнопідрядних речень: *Підрозділ сильний настільки, настільки підготовлений його найслабкіший воїн* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 07.04.2023);

б) обставинні зі значенням часу, які перебувають у дериваційному зв'язку з іменниками й спеціалізовані на вираженні темпоральності щодо пір року, місяця, частини доби, проте без указівки на конкретну часову ознаку: *навесні, влітку, вдень, вночі, увечері, зранку, завидна, щодня, щоночі, неодноразово*, наприклад: *Вирішальні бойові дії можуть відбутися навесні 2025 року* (<https://glavred.net>, 10.09.2024); *«Російські військовослужбовці виводять з ладу свою техніку на Покровському напрямку. Щодня фіксуються випадки виведення з ладу бронетехніки, пошкодження артилерії та навмисного псування озброєння»*, – йдеться у повідомленні партизанського руху «Атеш» (<https://gazeta.ua>, 16.02.2025);

4) означено-кількісні та дробові числівники, якщо їх супроводжують одиниці, які увиразнюють неточність, приблизність: *близько,десь близько, до, заледве, майже, приблизно, під та ін.*, наприклад: *Також залучили для ураження близько 1 тис. дронів-камікадзе...* (<https://gazeta.ua>, 14.02.2025); *Європа готова надати до 25 тис. миротворців для України, однак цього може бути недостатньо* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 14.02.2025); *Приблизно 30% біженців повернуться в Україні після війни – Чернишов* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 12.02.2025).

Отже, у засобах масової інформації задля реалізації низки прагматичних завдань медійники використовують неозначено марковані мовні одиниці, які почасти навіть слугують засобом маніпулювання. Формальне вираження неозначеності пов'язане з різними засобами, які з огляду на ступінь вияву вказаного узагальненого змісту формулюють центр, напівцентр, периферію й абсолютну периферію та стоять лексичного, синтаксичного, морфологічного, а подекуди й словотвірного рівня. Зорієнтованість на синтаксичний ярус, дає змогу

зосередити увагу на висловленнях питальної, імовірної та переповідної модальності. Акцент на морфологічному ярусі мови передбачає виділення іменників, займенників, прикметників, прислівників, числівників та дієслів.

2.2. Номінативні моделі заперечення в медіатекстах мілітарної тематики

Розвиток мови, зокрема її лексичної системи, значною мірою пов'язаний зі змінами, які відбуваються в різних сферах життєдіяльності суспільства. Динамічні процеси в лексиці невпинні впродовж різних часових зрізів і чи не найбільше в період незаконної, нічим і ніким не спровокованої російської агресії, розпочатої в лютому 2022 року. Важливо відзначити, що українці не тільки відвойовують захоплені ворогом території, протистоять загарбницьким діям Росії на полі бою, а й демонструють свою незламність та рішучість за допомогою слова. Сучасні реалії стали важливим позамовним чинником, який уплинув на активізацію певних груп мовних одиниць, розширення семантичного діапазону вже відомих лексем і виникнення нових номінацій, почасти й таких, що перебувають поза межами усталених комунікативно-етичних норм. Емоційна реакція на необґрунтовані дії окупантів послугувала передумовою використання оновлених моделей творення слів часто з експресивно-оцінним забарвленням. До групи лексем, функціонування яких пов'язане з нинішніми об'єктивними фактами, належать мовні одиниці з узагальненим значенням заперечення. Усвідомлюючи коротко-ситуативну активізацію деяких із таких номінацій, усе ж вважаємо їхнє комплексне дослідження актуальним питанням лінгвістики. Вони становлять незаперечну джерельну цінність, що впливає на розвиток сучасної української мови загалом.

Комплексному опису мовних одиниць з узагальненим значенням негати присвячено багато лінгвістичних праць. Серед значного обсягу наукових джерел заслуговують на увагу дослідження М. Баган, у яких докладно схарактеризовано функційно-семантичні, етнолінгвістичні, фразеологічні та інші вияви категорії заперечення [Баган 2012], з'ясовано специфіку засобів реалізації заперечного змісту в площині

трансформації прецедентних феноменів [Баган 2014]. До сфери зацікавлень Т. Чрділелі потрапило заперечення як своєрідна універсальія, що перебуває на межі логіки та лінгвістики й тісно взаємодіє зі ствердженням [Чрділелі 2020]. У сучасному українському мовознавстві опозиція *ствердження – заперечення* проаналізовані як категорійна та модальна дихотомія [Костусяк 2013; Куш 2002]. Окреслюючи кваліфікаційні ознаки негачії загалом й акцентуючи на засобах її вираження, науковці часто обирають різножанрові художні твори, що дає змогу не тільки визначити функційні, граматичні, комунікативно-прагматичні та інші параметри цих мовних одиниць, а й розглянути їх у площині ідіостилу письменника [Кардашук, Гульпе 2005; Костусяк 2022]. Дещо рідше джерельну основу присвячених порушеній проблемі праць формують медійні тексти. Зокрема, Г. Кришталюк, описала заперечення у функційному та лінгвокогнітивному вимірах, побудувавши своє дослідження на матеріалі в сучасного американського газетного дискурсу [Кришталюк 2011]. Українське медіаінформаційне поле, зокрема й періоду російсько-української війни, лінгвісти теж неодноразово обирали корпусом фактичного матеріалу, проте ним послуговувалися для розв'язання інших мовознавчих проблем [Kostusiak, Shulska, Kozlova, Lynnyk, Slashchuk, Musiichuk 2022; Navalna, Kostusiak, Levchenko, Oleksenko, Shyts, Popkova 2022; Shulska, Kostusiak, Rymar, Zavarynska, Mykhalchuk, Bovda 2022]. Використання сучасної газетної публіцистики дає змогу не тільки поглибити відомості про функційну та комунікативно-прагматичну спеціалізацію заперечення, а й розглянути його в аспекті динаміки, інтеграції та полівекторності парадигм, стилістичної своєрідності, симбіозу різних вербальних засобів.

Продуктивність дослідження будь-яких лінгвістичних явищ, узагальнених категорійних значень та ін. забезпечує чітке окреслення їхньої специфіки, сукупності диференційних ознак, засобів вираження тощо. З огляду на це вважаємо необхідним визначити семантичний обсяг понять *заперечення* та *негачія*. У двадцятитомному «Словнику української мови» зазначено, що *заперечення* – це «1. Дія за значенням *заперечити*. ... 2. Заява про незгоду з ким-, чим-небудь, доказ проти чогось. ... 3. Невизнання існування, значення, доцільності чого-

небудь. ... 4. *філософ*. Знищення, подолання, заміна старого новим, попереднього наступним у процесі поступального розвитку. ... 5. *лінгв*. Передавання за допомогою різних мовних засобів того, що зв'язок між елементами висловлення уявляється як такий, що реально не існує або взагалі відсутній» [СУМ-20, т. 5, 2014, с. 405–406]. У десятому томі цієї лексикографічної праці *негація* витлумачено як «заперечення, невизнання чого-небудь, негативне ставлення до чогось» [СУМ-20, т. 10, 2019, с. 187]. Порівняння словникових статей дає змогу стверджувати, що поняття *негація* хоча й не наділене статусом лінгвістичного поняття, проте воно виявляє лексичну близькість із терміном *заперечення*, що вважаємо вагомим аргументом на користь використання їх як синонімічних відповідників. В емоційно нейтральних контекстах заперечні мовні одиниці слугують засобом вербалізації «мисленнєво-мовленнєвої операції, за допомогою якої мовці пізнають та інтерпретують світ, структурують досвідні знання» [Баган 2012, с. 10–11]. Зорієнтованість на вказані кваліфікаційні параметри дала змогу М. Баган зарахувати *заперечення* до групи модусних, когнітивних і водночас комунікативно спрямованих категорій [Баган 2012, с. 11]. Крім того, призначення засобів вираження негації полягає не тільки в передаванні заперечної інформації про різні об'єкти довкілля, ситуації, дії, процеси, стани, властивості та інше, а й водночас у здатності впливати на почуттєву сферу адресата, слугувати яскравим риторичним і негативнооцінним засобом. Усе це свідчить про важливість дослідження мовних одиниць із супровідним значенням негації з огляду на антропоцентричний, когнітивний, комунікативно-прагматичний, функційний та інші пріоритетні напрями сучасної лінгвістики. Дотримання цих канонів спонукає до розгляду заперечних мовленнєвих ситуацій у площині «мовець – адресат». Мовець у процесі спілкування прагне вплинути на свого опонента, переконати його в чомусь, указати на відсутність якихось предметів, явищ та ін., їхню невідповідність якомусь зразку, власним уявленням, висловити відмову, незгоду, спростування, заборону й водночас продемонструвати негативну комунікативну реакцію на сказане. Зазначені параметри дають змогу розглянути негацію як узагальнене поняття логіко-психологічного та мовно-когнітивного спрямування із доміну-

ванням суб'єктивних ознак. Переважання суб'єктивного фактора доводить те, що думка про спростування, заперечення чогось насамперед існує у свідомості людини, а потім знаходить віддзеркалення в мові. Проте не можна нехтувати наявністю нерозривного взаємозв'язку суб'єктивності та представленої крізь призму сприйняття мовцем об'єктивної інформації, що часто не залежить ні від ситуації мовленнєвого спілкування, ні від її учасників. Усе це дає змогу зробити висновки про суб'єктивно-об'єктивний характер негачії.

Одним з аспектів дослідження аналізованого лінгвістичного феномену вважаємо зорієнтованість на єдність змісту й форми. У такому разі важливо зацентувати не тільки на комунікативно-прагматичних параметрах і багатогранності семантичної спеціалізації розгляданого мовного явища, а й указати на первинність і вторинність засобів його вираження. Описуючи формальну інтерпретацію негачії, науковці висловлюють різні міркування. Зокрема, О. Селіванова до формальних репрезентантів заперечного змісту зараховує префікси, заперечні частки, предикати, дієслова, заперечні афікси дієслів, аналітичні форми, синтаксичні конструкції, інтонацію, порядок слів, заперечні речення (із загальним або частковим запереченням залежно від позиції заперечної частки) [Селіванова 2010, с. 173–174]. Цікаву думку щодо порушеної проблеми висловила М. Баган. Дискутуючи про доцільність розмежування експліцитного та імпліцитного різновидів заперечення, дослідниця стверджує: «Варто відмовитися від терміна “імпліцитні засоби”, оскільки вони мають і форму вираження, і заперечну функцію. На нашу думку, функціональну специфіку граматичних конструкцій, які за певних контекстуальних умов втрачають свою первинну функцію і потрапляють у зону вираження заперечення, точніше передає термін “неспеціалізовані”, або “вторинні засоби вираження заперечення”. Використання спеціалізованих засобів породжене бажанням мовця швидко й зрозуміло донести зміст до сприймача, тоді як спілкування за допомогою вторинних засобів пов'язане насамперед із реалізацією певних комунікативних намірів мовця – ефективно вплинути на співрозмовника, ненав'язливо скоригувати його бачення ситуації, залучити до спільного розвитку думки» [Баган 2012, с. 63]. За спостереженнями М. Баган, вторинні засоби

вираження заперечного змісту реалізують непряме заперечення, супровідним компонентом якого є експресивність, наявність певних модусних відтінків [Баган 2012, с. 64–65]. Цілком погоджуючись із концепцією дослідниці про наявність первинних і вторинних маркерів заперечного змісту, додамо, що обидва різновиди відіграють важливу роль не тільки у вираженні певних невербальних ситуацій, а й увиразнюють мовленнєву поведінку співрозмовників, які задля реалізації своїх намірів, насамперед із метою переконати в чомусь слухача, прагнуть дібрати найдоречніші мовні засоби. У лінгвістиці такий аспект вивчення нині актуальний і спрямований на вияв прагматичних настанов адресанта та аналіз комунікативно-інтенційного змісту різних за структурними параметрами одиниць. Принагідно додамо, що на відміну від висловлених М. Баган міркувань усе ж вважаємо доречним послуговуватися поняттям *імпліцитні / експліцитні* мовні засоби, серед яких перші, попри відсутність спеціалізованих маркерів, виявляють семантичний відтінок негачії.

Формальна реалізація заперечного змісту в медійному просторі періоду російсько-української війни пов'язана з мовними одиницями, які виявляють стосунок до фразеологічного, лексичного, словотвірного, морфологічного та синтаксичного ярусів. У проаналізованій джерельній базі фразеологічні одиниці становлять кількісно обмежену групу. З огляду на поширену в лінгвістиці концепцію, згідно з якою доцільним є розмежування експліцитного та імпліцитного вираження заперечного змісту, зазначимо, що стійкі вирази зазвичай зараховують до сфери імпліцитних, надаючи їм статусу функційно обмежених, а отже, периферійних. Таке міркування знаходимо в студіях багатьох науковців, зокрема в статті «Заперечення, негачія, негатор (типологічне дослідження на матеріалі німецької, української та інших мов)» А. Паславської [Паславська 2001, с. 122]. Проте дібраний корпус формальних репрезентантів негачії засвідчує, що фразеологізми структурують два різновиди: із матеріально вираженим заперечним репрезентантом і без нього, пор.: *Зазначається, що перемовини **не зрушили** безпекову ситуацію з **місця**, домовитись про припинення вогню не вдалося* (<https://yur-gazeta.com>, 10.03.2022); *Але ж на секунду, пройшло 47 днів війни, а деякі питання так і **не зрушили з мертвої точки***

(<https://bazarmedia.info>, 14.04.2022) і *Тому всі ці потузи освятити окупацію – путінської **рябої кобили сон*** (<https://volga.lutsk.ua>, 02.10.2022). У «Фразеологічному словнику української мови» стійкий вираз *сон рябої кобили* витлумачено як «нісенітниця, безглуздя, дурниця» [ФСУМ]. У наведеному реченні він набуває особливого іронічного звучання завдяки додаванню підпорядкованого прикметника *путінської*. У нових мовленнєвих ситуаціях аналізована сполука експресивно підкреслює необґрунтованість і нелогічність дій очільника Російської Федерації. Такий самий функційно-стилістичний потенціал виявляють стійкі вирази, ужиті в конструкції *Сказане шойгу – **сон рябої кобили**, або **Не брехне, то й не дихне*** (<https://www.ukrinform.ua>, 31.3.2022). Важливо наголосити, що формальний показник неґації якщо й наявний у структурі фразеологізму, то він є й у поясненні, пор.: *Юлія запевнила, що її син був строковиком. З того часу, скільки б рідні не шукали, куди б не зверталися, та від сина, чоловіка та батька **ні слуху, ні духу*** (<https://vn.20minut.ua>, 26.03.2024) і «**(а)ні ні слуху, (а)ні ні духу** про кого-що, від кого-чого і без додатка. Нічого невідомо про кого-, що-небудь» [ФСУМ]; *Та якщо ворог раптом надуває сунути в нашу державу з іншого боку, зокрема, через Волинь, йому не вдасться **ні пройти ні проїхати*** (<https://www.volyn24.com>, 28.11.2023); *Напрямок атаки вони заставляють бронетранспортерами, танками та потягами одночасно в такий спосіб, що **ні пройти, ні проїхати*** (<https://nasze-slowo.pl>, 25.04.2022) і «**ні (а)ні пройти ні (а)ні проїхати**. 1. Не можна дістатися куди-небудь (перев. через розгрузність ґрунтової дороги в дощі)... 2. Про велику кількість кого-, чого-небудь» [ФСУМ]. Подекуди натрапляємо на вирази, які вульгаризують мовлення сучасної медійної публіцистики, пор.: *У серці тепло й запал віри. **Дідька лисого** вам, а не Бахмут* (<https://gazeta.ua>, 01.09.2022); *Буває, що потужне дерево має такі сильні корені, що ти **дідька лисого** під ним вкопаєшся* (<https://zbruc.eu>, 31.12.2024); «**Дідька лисого** той Путін нас налякає»: *росіяни дронами поруйнували дім пенсіонерів на Київщині (заголовок)* (<https://24tv.ua>, 19.12.2022) і «**дідька лісого, грубо**. 1. Уживається для повного заперечення чого-небудь; нізачо, ніколи... 2. Нічого; зовсім, абсолютно нічого» [ФСУМ]; *М'ясні штурми – це історична російська тактика й стра-*

тегія. Від Суворова до Жукова і від Жукова до Герасимова. На інше їм **бракує клепки** (<https://gazeta.ua>, 21.12.2024) і «нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є і т. ін.) (одні́єї (трё́тьої, деся́тої і т. ін.)) клéпки у голо́ві у кого, кому, зневажл. Хто-небудь розумово обмежений, ненормальний» [ФСУМ]. Такі фразеологізми, хоч і послаблюють етично-естетичні норми публічної комунікації, проте сприяють «оживленню» тексту, його наближенню до читача й віддзеркалюють позицію всього українського народу та реакцію на безчинства окупаційних військ у нашій державі.

У контексті експліцитності / імпліцитності потребують розгляду лексичні засоби вираження негації. Керуючись тим, що вони не мають чітких заперечних ознак, Л. Кардаш [Кардаш 2008, с. 10], А. Паславська [Паславська 2005, с. 45] та ін. називають їх імпліцитними. На переконання Т. Чрділелі, «імпліцитне заперечення представляє собою найскладніший вид заперечної конструкції. Його вживання ускладнює розуміння висловлювання для реципієнта. Вживання імпліцитного заперечення зумовлюється насамперед формальною ситуацією спілкування» [Чрділелі 2020, с. 71]. За спостереженнями М. Баган, «лексичні одиниці безпосередньо передають заперечне значення. Мовець не виводить його подумки, як імпліцитну інформацію, а співвідносить певні лексеми з конкретним заперечним змістом» [Баган 2012, с. 126]. Така аргументація видається нам цілком умотивованою. Крім того, її підтверджують подані в тлумачних словниках пояснення лексем із заперечною семантикою, наприклад: *байдужий* – «який **не** звертає уваги на кого-, що-небудь, **не** виявляє зацікавлення. // Який виражає **незацікавленість**, **безсторонність**. // Який **не** виявляє співчуття; **нечутливий**, **нечуйний**. // у знач. ім. байдужий... Про **нечутливу**, **нечуйну** людину, яку **ніщо не** цікавить, **не** хвилює. 2. *кому*. Який **не** викликає до себе інтересу, **не** цікавий, **не** важливий для кого-небудь...» [ВТССУМ 2005, с. 56]; *відсутній* – «який **не** перебуває в даному місці в певний час; прот. присутній... 2. Якого **немає**, який **не існує**» [ВТССУМ 2005, с. 182]; *зайвий* – «1. Який **не** використовується в цей момент; вільний (в 11 знач.). // **Нічим не** заповнений (про час). // Надмірний. // у знач. ім. зайве... Те, що становить лишок. 2. Ще один до якоїсь кількості; додатковий. 3. **Без** якого можна обій-

тись. // Даремний, **непотрібний**. // Присутність якого **не** бажана. // у знач. ім. зайве... Те, що **непотрібне**» [ВТССУМ 2005, с. 393]; **забороняти** – «1. **Не** дозволяти робити, здійснювати що-небудь. // **Не** допускати, **не** дозволяти користуватися чим-небудь, уживати щось, відбуватися, існувати чому-небудь» [ВТССУМ 2005, с. 376], **утрачати** (**втрачати**) – «залишатися **без** когось, чогось (унаслідок різних причин). // Губити кого-, що-небудь. 2. Залишатися **без** кого-небудь унаслідок його смерті, загибелі. // Залишатися **без** кого-, чого-небудь під час бою, війни. // Залишатися **без** кого-небудь через розходження в поглядах, сварку і т. ін.» [ВТССУМ 2005, с. 1521] – виділення формальних засобів заперечення в поданих тлумаченнях наше. Як бачимо, у поясненні кожного із семантичних відтінків лексем *байдужий, відсутній, зайвий, забороняти, утрачати* наявний чи службовий компонент (частка *не*, прийменник *без*), чи словотвірний формант (префікси *не-*, *ні-*, *без-*) із заперечним значенням.

Ужиті в сучасних медійних текстах лексеми, супровідне значення негачії яких передає цілісно вся структура слова, співвідносні з узагальненим заперечним значенням морфологічних чи словотвірних відповідників, пор.: *За його* (Володимира Зеленського. – Авт.) *словами, російському диктатору Володимиру Путіну «абсолютно начхати на людські життя і хто, якою мовою говорить»*. Йому **байдужі** росіяни як цивільні, так і військові (<https://gazeta.ua>, 25.05.2024) і *Його не цікавлять* росіяни як цивільні, так і військові. Принагідно зосередимо увагу на вжитому у висловленні Президента України вульгаризмі із заперечною семантикою *начхати*, що виражає зневагу до очільника Кремля. Кореляції між лексичними (прихованими) та іншими (матеріально вираженими) маркерами негачії простежуємо й в інших конструкціях медійного дискурсу: *Звичайно, ми розуміємо, що окупантам байдуже, що буде з територією України* (<https://www.president.gov.ua>, 20.10.2022) і *Звичайно, ми розуміємо, що для окупантів немає значення, що буде з територією України*; «Вони (росіяни. – Авт.) воюють старою зброєю, яка має похибку у двісті метрів, що вчетверо перевищує європейські стандарти. Вони **байдужі** до українського населення...», – зазначив Кім (<https://gazeta.ua>, 13.06.2022) і *Вони не виявляють співчуття українському населенню; В Росії всі байдужі*

до війни і вбивства українців (<https://gazeta.ua>, 23.09.2022) і В Росії всі не зважають на війну і вбивства українців; «В Азовському морі ворожі кораблі **відсутні**», – сказано в повідомленні (<https://gazeta.ua>, 13.02.2025) і В Азовському морі **немає** ворожих кораблів; Руїнуючи культурну спадщину, ворог і нині на окупованих територіях **забороняє** навчання державною мовою... (<https://www.president.gov.ua>, 09.11.2022) і Руїнуючи культурну спадщину, ворог і нині на окупованих територіях **не дозволяє** навчання державною мовою. Визначаючи функційний потенціал лексичних ресурсів, М. Баган, стверджує, що вони, з одного боку, «спрощують спілкування, оскільки дають змогу комплексно передати певну інформацію із запереченням, з іншого боку, це заперечення функціонально обмежене конкретною змістовою структурою» [Баган 2012, с. 127]. Як засвідчує досліджувана джерельна база, лексичні засоби заперечення переважно функціують поряд з іншими, зокрема морфологічними чи словотвірними, що сприяє уникненню надміру вживання однакових мовних одиниць з аналізованою семантикою, а також вони реалізують специфічне стилістичне завдання: часто, крім заперечення, акцентують увагу на чомусь і надають висловленню емоційного відтінку, наприклад: «Якщо сьогодні Україна **не** зупинить Росію, то чому Росія має зупинитися десь іще? Вони побачать, що світ **не** спроможний їх зупинити», – додав Андрій Єрмак. Очільник Офісу Глави держави звернув увагу на те, що Україні досі **бракує** зброї... (<https://www.president.gov.ua>, 02.08.2022).

У медіапросторі періоду російсько-української війни лексичні засоби негачії формують різні частиномовні групи, серед яких значну кількість становлять іменники та прикметники, що позначають:

1) соціальний статус людей: *сирота* (у корпусі фактичного матеріалу зазвичай ужито зі значенням ‘не має батьків’), *вдова* (‘не має чоловіка’). У зв’язку з воєнними діями, бомбардуваннями, унаслідок чого страждають і гинуть українці, у пресі ці лексеми зазнали актуалізації, наприклад: *Російський удар по столиці забрав життя лікарки-гематолога Охматдиту й залишив її 5-річного сина Гришу повним сиротою* (<https://gazeta.ua>, 11.11.2022); *Понтифік зауважив, що в його пам’яті спливає багато трагічних історій, про які він дізнався,*

передусім – про дітей, яких було вбито, поранено чи які залишилися **сиротами** (<https://umoloda.kyiv.ua>, 26.11.2022); «Сергій був світлою і доброю людиною. Був веселим. Його ненавиділи лише ті, хто був за Росію», – додала **вдова** (<https://gazeta.ua>, 30.05.2022). Значною мірою порушує традицію вживання та супровідного емоційного навантаження лексема **сирота**, пов'язана з образом російського президента: *Постійний представник Канади в Організації Об'єднаних Націй Боб Рей заявив, що президент Росії Володимир Путін має «типу фобії» і нагадує дитину, яка вбиває своїх батьків і потім кричить «рятуйте мене, я сирота»* (<https://gazeta.ua>, 13.10.2022). У поданому реченні досить влучно підкреслено зневагу до очільника Кремля, у саркастично-іронічній і глузливій формі наголошено на його жорстокості;

2) ворогів, російських загарбників: *Сумищину російські зайти обстріляли з «градів» та гелікоптера – постраждала школа (заголовок)* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 04.05.2022); *Чужинці без жалю й без розбору стріляють по цивільних автівках* (<https://gazeta.ua>, 13.10.2022). Доказом зарахування лексем **зайда** й **чужинець** до групи засобів вираження негатиї вважаємо наявність у їхньому тлумаченні інших імпліцитних та спеціалізованих на цій функції мовних одиниць: «Зайда. розм. Людина, яка прибула, прийшла звідки-небудь, **нетутешня**. // **зневажл. Чужоземний** загарбник» [ВТССУМ 2005, с. 393]; «Чужинець. 1. Громадянин, підданий **чужої** держави, країни; **іноземець**. // Загарбник, ворог (у 2 знач.). 2. **Чужа, нетутешня, захожа** людина» [ВТССУМ 2005, с. 1608]. У досліджуваних медійних джерелах аналізовані лексеми мають негативнооцінне значення, вони асоціативно пов'язані із загрозою, яку несуть на нашу землю вороги. У реченні *...першочерговим завданням для мене є нагадати про те, що в мій дім прийшли чужинці вбивати й калічити життя, нищити й переписувати мою культуру* (<https://www.president.gov.ua>, 29.11.2022), окрім негатора **чужинці**, виразний стилістичний ефект виявляють ще й однорідні присудки *вбивати, калічити, нищити*, які надають динамічності сказаному. Почасті негатори цієї групи представлені в контекстах з відтінками уїдливого глузування, сарказму: *Російські зайти вкрали унітаз із поштового відділення на Харківщині* (заголовок) (<https://www.nta.ua>, 27.09.2022);

3) спустіле, залишене мешканцями житло, населені пункти, у яких немає людей: *Без людей та віцілих хат – село на Харківщині стало пустою* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 13.09.2022); *Колись велике і «живе» село стало тепер пустою. Сюди прийшов «русский мир» і залишив по собі смерть і розруху* (<https://gazeta.ua>, 12.07.2022); *Десятки українських міст і сотні селищ зруйновані вщент через обстріли з російської авіації та артилерії. Це просто руїни. Чорні, випалені, порожні міста* (<https://www.president.gov.ua>, 27.05.2022);

4) неправдиві міркування. Із цим значенням медійники використовують такі імпліцитні засоби, як *вигадка*, *наклеп*, *омана*, *брехня*, наприклад: *Також СБУ знайшла брошури і книжки ксенофобського і ненависницького змісту з образливими вигадками про інші національності і релігії* (<https://gazeta.ua>, 02.12.2022); *Представники різних країн вже відкрито тролять росіян за їхні вигадки* (<https://gazeta.ua>, 31.10.2022); *Омана «патової ситуації» і заклики до «перемир'я» у переломний момент. Тімоті Снайдер викриває нові пропагандистські прийоми Росії* (заголовок) (<https://texty.org.ua>, 08.09.2023); *Багато тиранів поширюють велику брехню, щоб виправдати свої злочини, і нав'язують свою волю за допомогою терору. Українці показали, що брехню можна викрити, а терору протистояти* (<https://gazeta.ua>, 21.12.2022). Слово *брехня*, хоч і виходить за межі усталених форм публічного мововираження, проте воно дає змогу яскраво й експресивно зацентувати на тому, що хтось (ідеться переважно про російського президента, політиків, медійників та ін.) свідомо говорить неправду, спеціально й підступно хитрує. Зазначену лексему, яка має яскравий комунікативно-прагматичний ефект, призначена вплинути на почуттєву сферу реципієнта й реалізує ефект живого спілкування, використав також Президент України у зверненні до університетської спільноти Ірландії: *Російська агресія не зупиняється ні на день. Як ні на день не зупиняється російська брехня світу. Тому за все це так само ні на день не має зупинятися й міжнародний тиск на Росію* (<https://www.president.gov.ua>, 18.11.2022). Крім того, натрапляємо на контексти, де слово *брехня* контрастує зі своїм антонімічним відповідником – лексемою *правда*, надаючи текстові оцінності: *Світло завжди перемагає темряву, а правда брехню* (<https://gazeta.ua>, 24.11.2022).

Іноді цей іменник використовують у множині: *Російські пропагандисти «розганяють» нові брехні про ЗСУ* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 16.06.2022) – у поданому реченні, окрім аналізованого субстантива з прихованим заперечним змістом, відтінку розмовності надає оформлене в лапках дієслово *розганяють*. Імпліцитно виражений відтінок негачії реалізують запозичені слова *фантазія, фейк, фейкотворчість* та ін.: *Представник РФ насмішив Радбез ООН фейком про бойових комарів* (заголовок) (<https://ua.news>, 28.10.2022); *Збочена фантазія російських псевдодипломатів пробила чергове дно. Новий шедевр фейкотворчості представив представник росії в ООН Василь Небензя* (<https://ua.news>, 28.10.2022) – у поданому фрагменті іронічно-саркастичну настроєвість передає ще й підпорядкований іменникові *фантазія* атрибутивний член речення *збочена*;

5) відсутність одягу, взуття, їжі та ін. З-поміж лексем цієї групи домінують прикметники *голодний, голий, босий*, що характеризують російських військових: *Противник має проблеми з матеріальним постачанням, паливом і боєприпасами й іншими видами матеріального забезпечення. Голі, босі окупанти* (<https://gazeta.ua>, 24.03.2022); *Голі, босі і голодні: як виглядають полонені «денацифікатори» з РФ* (заголовок) (<https://rivne.media>, 12.05.2022) – у цьому реченні нанизування зразу трьох лексем-негаторів, а також іменника «денацифікатори», що у своїй структурі містить службовий формант із заперечною семантикою *де-*, дає змогу не тільки яскравіше й точніше передати низький рівень постачання російських окупантів, а й забезпечує зростання перлокутивного ефекту, посилює негативнооцінне значення;

б) щось, позбавлене змісту, несуттєве, непотрібне, наприклад: *Обладнання, яке забезпечує українські банківські розрахунки, надійно захищене, тож погрози ворогів абсолютно порожні*, заявив голова парламентського комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев (<https://gazeta.ua>, 20.12.2022); *Кремлівські погрози – порожній звук, на який не варто звертати уваги* (<https://gazeta.ua>, 16.12.2022).

У медійних текстах періоду російсько-української війни лексична реалізація заперечення пов'язана з дієсловами, що найчастіше вказують на:

1) відсутність, зникнення, втрату зорієнтованості в чомусь, припинення, нестачу когось чи чогось: *бракувати, згубити, зникати, припинити* та ін. Лексема *бракувати* зазвичай поєднується зі словами *грошей, коштів, ресурсів, зброї, ракет, їжі, води, ліків*: *...нині коштом державного бюджету розпочато відновлення лише понад 11 тис. об'єктів. Тобто ремонтують усього 13% від необхідного, адже Україні критично **бракує** фінансових ресурсів* (<https://www.president.gov.ua>, 07.10.2022); *У місті критична ситуація: **бракує** їжі, води, ліків* (<https://gazeta.ua>, 18.12.2022); *Очевидці розповідають, що спочатку почули сильний гуркіт, а невдовзі **зникла** електроенергія* (<https://gazeta.ua>, 02.02.2025); *Сполучені Штати **припинили** продаж зброї Україні, навіть комерційні постачання наразі заблоковані* (<https://gazeta.ua>, 20.02.2025);

2) обмеження, позбавлення когось вчиняти якісь мовленнєві, фізичні та інші дії. На позначення лексем із такою семантикою М. Баган послуговується терміном *каузативні дієслова* [Баган 2012, с. 139]. Наприклад: *Росія **заборонить** експорт бензину на тлі атак дронів по НПЗ – Reuters* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 14.02.2025); *«Вони (окупанти, – ред.) системно розміщують військову техніку та особовий склад у спальних районах та поруч із приватними будинками цивільного населення. Саме там, де вони розміщують, цивільним **заборонено** відселятися», – додали експерти* (<https://gazeta.ua>, 08.02.2025). За семантичними параметрами дієслівні форми аналізованого різновиду корелюють із дієсловами, супроводжуваними часткою *не*, пор.: *...США з 27 лютого **забороняють** своїм компаніям надавати нафтосервісні послуги в Росії* (<https://gazeta.ua>, 11.01.2025) і *...США з 27 лютого **не дозволяють** своїм компаніям надавати нафтосервісні послуги в Росії*;

3) хибну інтерпретацію якихось подій, поширення неправдивих чуток. Серед номінацій цієї підгрупи засвідчена розмовна лексема *брехати*, що виходить за межі нормативності й слугує засобом емоційної реакції на почуте чи прочитане, наприклад: *Росіяни **брежуть** про захоплення Торецька, воїни стримують шалений тиск, – бригада «Лють»* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 17.02.2025); *Росія часто **бреше** про свої військові успіхи в Україні – ISW* (заголовок) (<https://tsn>.

ua, 07.08.2024); *Путін збрехав. Світові ЗМІ викрили неправду щодо касетних боєприпасів президента Росії* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 17.07.2023) – у поданому заголовку комплексі, окрім дієслова, маркером заперечного змісту слугує іменник *неправда*.

Важливу роль у реалізації заперечного змісту відіграють словотвірні мовні одиниці, зокрема префікси. Такий функційний потенціал виявляють як питомі (*не-*, *зне-*, *без-*, *ні-*), так і запозичені (*анти-*, *контр-*, *де-*, *дез-*) форманти. Найбільшу групу становлять вторинні номінації з префіксом *не-*, наприклад: *Незламний Київ та Бахмут, загиблі герої Львова, соняшники й танки. Тиждень війни у фото* (<https://suspilne.media>, 19.05.2023); *Росія має «покласти край своїй незаконній агресивній війні та заплатити за завдані нею збитки Україні»* (<https://www.radiosvoboda.org>, 14.06.2024); *На неокупованій частині Луганщини залишилося лише 5% населення* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 11.07.2024); «Сьогодні ми відзначаємо тих, хто уособлює українську **незламність**, є обличчям нашої великої держави», – зазначив Володимир Зеленський (<https://www.president.gov.ua>, 02.12.2022); *Невтомно і самовіддано українцям допомагають польські волонтери та медики* (<https://www.radiosvoboda.org>, 24.11.2024); «Загалом за час цієї війни ми повернули з російської **неволі** вже 3 310 людей...», – сказав Зеленський (<https://www.radiosvoboda.org>, 29.06.2024). За функційним потенціалом до форманта *не-* тяжіє його варіант *зне-*, що зазвичай структурує дієслова чи утворені від них деривати й часто увиразнює вказівку на позбавлення чогось, вираженого твірною основою: *Українські воїни на Покровському напрямку за добу **знешкодили** майже 300 окупантів – Генштаб* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 20.02.2025); *Представники російської еліти – навіть ті, які підтримують російське вторгнення в Україну, – уже **зневірилися** у здатності Путіна перемогти у війні і вважають «заморожений» конфлікт найкращим варіантом для Кремля зараз, пише Bloomberg* (<https://gazeta.ua>, 08.06.2023); *Ворожі дрони загрожували і Києву. Але завдяки злагодженій роботі Сил оборони усі БпЛА, які рухалися в бік столиці, були **знешкоджені*** (<https://www.radiosvoboda.org>, 18.10.2024); «**Зневіра** та «теорії змови» – у розвідці попередили про методи спецоперації РФ проти України в найближчі місяці (заголовок) (<https://www>.

radiosvoboda.org, 27.02.2024). У межах питомих словотвірних засобів вираження негачії засвідчений префікс *без-*, який бере участь в утворенні іменників, прикметників, прислівників, наприклад: *Повітряні Сили: вночі збили 87 безпілотників у 12 областях* (заголовок) (<https://suspilne.media>, 21.02.2025); *«Триває наш безкомпромісний і мужній супротив»*, – у другу річницю повномасштабного вторгнення РФ Залужний звернувся до українців (заголовок) (<https://novynarnia.com>, 24.02.2024); *Маріуполь зараз майже безлюдний*, окупанти показують лише те, що вигідно їм, – журналіст Осиченко (заголовок) (<https://espresso.tv>, 14.07.2024); *У Часовому Ярі раніше проживало 12 тис. людей, тепер місто практично безлюдне* (<https://gazeta.ua>, 02.05.2024). Упродовж останнього часу до сфери активно вживаних лексем із службовим формантом *без-* належить іменник *безпілотник*.

Групу непоширених префіксів – маркерів заперечення доповнює формант *ні-*, приєднаний до займенників та часових і просторових прислівників. Зазвичай такі мовні одиниця функціують разом з іншими формальними репрезентантами негачії, наприклад: *«Ніхто нізвідки просто так не йде, це виборюють ЗСУ»* – Зеленський про відступ військ РФ з Херсону (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 09.11.2022). Нагромадження слів із заперечною семантикою дає змогу не тільки зацентувати увагу читача, а й виконує роль засобу емоційного нагнітання. Часто лексеми з префіксом *ні-* представлені в текстах, побудованих на основі контрасту. Таке форма подання інформації надає висловленню особливої експресії. Наприклад: *Ворог може вдарити по наших містах, але ніколи – по нашій гідності. Рашисти спалили музей Сковороди, десятки церков, сотні шкіл і дитячих садочків... Але вони нічого не можуть вдіяти проти нашої філософії. Проти того, що українці чують, бачать і знають змалечку. Російські ракети ще здатні зігнати українців у бомбосховища, але ніхто з наших людей там не тремтить* (<https://www.president.gov.ua>, 14.10.2022).

Обмежений вияв притаманний лексемам із запозиченим префіксом *анти-*, наприклад: *Такі режими, як російський, іранський, білоруський стоять на боці антисвіту* (<https://gazeta.ua>, 18.10.2022); *І тут з нами немає представників Росії – держави, яка географічно ніби й належить до Європи, але з погляду своїх цінностей і поведінки*

є найбільш **антиєвропейською** державою світу (<https://www.president.gov.ua>, 06.10.2022). Виділені слова з префіксами-негаторами конденсовано передають заперечний зміст, вказують на те, що відрізняється від звичних предметів, ознак, явищ та ін. Іноді аналізовані вербальні знаки входять до складу наративів, які активно поширює кремлівська влада та російські пропагандисти. Тому, потрапляючи в українську комунікативну сферу, вони набувають відповідного оформлення, зокрема написання в лапках, а також іронічно-глузливого звучання. Наприклад: *«Класична російська шизофренія: вранці заявляєш, що Москва прагне переговорів, а вже ввечері, що твоя мета – “позбутися **антинародного** київського режиму”», – прокоментував Подоляк* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 26.07.2022); *Вирішуючи скинути «**антиісторичні** режими», важливо самому випадково не опинитися на безумовному смітнику історії* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 26.07.2022).

Своєрідною реакцією українців на виклики війни слід вважати актуалізацію та продукування лексем із запозиченим службовим формантом *де-*. Цей процес набрав обертів після того, коли російська влада та пропагандисти, виправдовуючи повномасштабне вторгнення, використали деривати *демілітаризація* й *денацифікація*, пізніше *десатанізація*, *дешайтанізація*, які в українських медійних текстах зазвичай беруть у лапки або їм передуює сполуки *так звана*: *Путін прямо відкинув участь РФ у будь-яких значущих переговорах щодо угоди про припинення вогню. Натомість він вимагає **так званої** незворотної **демілітаризації** України як обов'язкової передумови для припинення бойових дій* (<https://gazeta.ua>, 05.07.2024); *«Так тепер виглядає Часів Яр. Місто знищене російською армією. У них це називається “**денацифікація**” та “допомога Донбасу”», – зазначив Казанський* (<https://gazeta.ua>, 19.06.2024); *Також у росії цілком серйозно заговорили про чергову зміну цілей **так званої** «спецоперації».* *«Геніальна» думка про «**десатанізацію**» народилася в голові помічника секретаря радбезу рф алексея павлова* (<https://www.pravda.com.ua>, 01.10.2022); *Десатанізація і дешайтанізація: у Кремлі вигадали нову причину вторгнення в Україну* (<https://prm.ua>, 25.10.2022). Виділені слова активно підхопив український соціум і став уживати в іронічно маркованих висловленнях, у яких ідеться про ворогів: *Також було влучання в базування*

русні в районі Нової Каховки. **Демілітаризація і денацифікація** русні на Херсонщині триває (<https://gazeta.ua>, 12.09.2022); Московитська ППО **демілітаризувала** власний ударний вертоліт, який перед цим обстріляв свої позиції (<https://pravda.if.ua>, 27.07.2022); В РФ попереду репарації, **демілітаризація, денацифікація** та роки каяття (<https://gazeta.ua>, 12.09.2022); Від «денацифікації» до «десатанізації» – як змінювалася російська пропаганда протягом війни з Україною (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 31.12.2022); **Десатанізація і дешайтанізація**: у Кремлі вигадали нову причину вторгнення в Україну (<https://prm.ua>, 25.10.2022). У деяких випадках аналізовані лексеми покидають межі так званого стандарту, посилюючи експресивно-оцінне навантаження: «**Денацифікація**» риби: росіяни запустили ракету в річку (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 22.05.2022); **Десатанізація** Кацапстану назріла (заголовок) (<https://enigma.ua>, 29.11.2022). Окрім зазначених, натрапляємо на низку інших номінацій, утворених за такою самою моделлю: Росія продовжує руйнувати міжнародні відносини й життя людей і вдає, ніби разом з усіма проти цієї **дестабілізації** бореться (<https://www.president.gov.ua>, 18.11.2022); Московська імперія має бути повністю **деколонізована** та розділена (<https://gazeta.ua>, 09.08.2022); **Декolonізація** українського публічного простору – один зі способів позбавитися від російського впливу (<https://www.ukrainer.net>, 15.07.2023); Після поразки РФ та завершення війни має відбутися її **демілітаризація та денуклеаризація** (<https://gazeta.ua>, 10.12.2022). Своєрідний функційний потенціал виявляють okazіоналізми, які засвідчують мовну креативність нашого народу й сприяють експресивізації висловлення. Часто їх використовують у контекстах поряд із відомими й актуалізованими впродовж останнього часу так званими де-формами, наприклад: Тим часом у Британії анонсували план, згідно з яким «зелені» торговельні угоди зможуть допомогти покласти край залежності світу від російських нафти і газу та «**депутінізувати**» світову економіку (<https://www.epravda.com.ua>, 18.05.2022); Постійний представник України при ООН Сергій Кислиця переконаний, що після неминучої поразки росії у війні проти України має відбутися **депутінізація та денуклеаризація** цієї території (<http://www.golos.com.ua>, 08.12.2022); «А шлях до миру – це

депутінізація Європи, депутінізація світу. І, зрештою, ми чекаємо реакції російського народу та депутінізації самої Росії», – наголосив він (Петро Порошенко. – Авт.) (<https://www.dw.com>, 13.11.2022) – повторення виділеного слова слугує специфічним мовним прийомом, спрямованим на закріплення сказаного у свідомості людей як стереотипу.

Реалізація заперечної семантики пов'язана зі запозиченим префіксом дез-. На позначення неправдивих, маніпулятивних, оманливих відомостей про когось чи щось активно функціює іменник *дезінформація* та інші спільнокореневі з ним частини мови, наприклад: *Президент США поширив дезінформацію, коли вирішив розповісти, скільки українців підтримують Володимира Зеленського* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 20.02.2025); *Російські військові дезінформують Путіна про перебіг війни, – Білий дім* (заголовок). *За припущенням американців, президенту Росії стало відомо, що йому кажуть неправду* (<https://lb.ua/world>, 31.03.2022); *Це той злочин, якому нема і не може бути виправдання, і я не вірю в те, що люди, котрі коять цей злочин, ошукані, дезінформовані, що їхні мізки промиті* (<https://www.pravda.com.ua>, 08.03.2022).

Окрім фразеологічного, лексичного та словотвірного рівнів, засоби негачії виявляють стосунок до морфологічного ярусу мови. Систему аналізованих мовних одиниць структурують службові класи слів. У вказаній морфологічній палітрі перше місце посідає спеціалізована на моделюванні заперечних ситуацій частка *не*, до рідше вживаних належить *ні*, наприклад: *Велика Британія не бачить у РФ бажання до миру з Україною* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 21.02.2025); *Стефанчук додав, що Росія ніколи не була за мир – вона завжди маскувала свою агресію псевдо-миротворчістю* (<https://gazeta.ua>, 20.02.2025); *Чи не зарано у Росії почали святкувати перемогу* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 20.02.2025); *Чи хоче держава-терорист миру? Очевидно, що ні* (<https://www.president.gov.ua>, 09.10.2022). Трапляються речення з обома частками, використання яких посилює ефект негачії: *Ні, ми не можемо собі дозволити зупинитися* (<https://www.president.gov.ua>, 10.09.2022). Подекуди в публічній комунікації виявляємо нанизування частки *не*, що дає змогу зацентувати увагу на масштаб-

ності проблем. Наприклад, такий прийом застосовано в публічній комунікації, зокрема у виступах Володимира Зеленського: *Подивіться на поле бою в Україні зараз. Це така інтенсивна війна, яку абсолютна більшість держав просто **не** змогла б вести. І саме тому цю війну потрібно виграти зараз – виграти в Україні. Щоб російський флот **не** міг заблокувати ще й інші порти на Чорному, Середземному чи будь-якому іншому морі. Щоб російські танки **не** наступали на Варшаву чи знову на Прагу. Щоб російська артилерія **не** була по країнах Балтії. Щоб російські ракети **не** били по території Фінляндії чи будь-якої іншої країни* (<https://www.president.gov.ua>, 06.10.2022). Як відомо, задля досягнення прагматичного ефекту глава держави часто будує свої промови на основі контрасту, у реалізації чого беруть участь заперечні конструкції та їхні кореляти – стверджувальні висловлення: *Коли хтось хоче переговорів – він такого **не** робить. А коли хтось терорист – він робить саме так* (<https://www.president.gov.ua>, 09.10.2022).

У мові сучасної публіцистики роль морфологічного негатора виконують прийменники *без*, *крім* (*окрім*), *за винятком*, *на відміну від*, *замість* та ін.: *Рамштайн: **без** літаків, але з боєприпасами* (заголовок) (<https://www.bbc.com>, 14.02.2023); *Уже **без** танків, але з «дивомашинами»*: військовий оцінив ресурси росіян на Донбасі (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 09.08.2024); *«Почервоніли» всі області, **окрім** Одещини, Чернігівщини, Сумщини* (<https://gazeta.ua>, 19.12.2022); ***Замість** компенсації за зруйноване житло на території так званої ЛНР росіяни запропонували людям іпотеку* (<https://gazeta.ua>, 17.12.2022). Порівняно з частками *не*, *ні* вони виражають заперечний зміст кондесовано, доказом чого слугують трансформовані конструкції зі спеціалізованими заперечними компонентами: *Сотні сімей залишилися **без** житла* (<https://www.president.gov.ua>, 09.10.2022) ← *Сотні сімей **не** мають житла*; *У дослідженні взяли участь 100 респондентів віком від 18 років і старші в усіх областях, **крім** тимчасово окупованих територій України* (<https://gazeta.ua>, 19.12.2022) ← *У дослідженні взяли участь 100 респондентів віком від 18 років і старші в усіх областях + У дослідженні **не** взяли участі респонденти тимчасово окупованих територій України*; Зокрема, на рівень запланованої

потужності виводять блоки атомних станцій, **за винятком** окупованої Запорізької (<https://gazeta.ua>, 17.12.2022) ← Зокрема, на рівень запланованої потужності виводять блоки атомних станцій + На рівень запланованої потужності **не** виводять блоки Запорізької атомної станції. У медійних джерелах прийменники-негатори не тільки реалізують закріплені за ними семантичні відтінки, а й відіграють лінгвостилістичну роль та слугують яскравим риторичним засобом. Прокоментуємо уривок із виступу Президента України: «*Читайте по губах: **Без** газу чи **без** вас? **Без** вас. **Без** світла чи **без** вас? **Без** вас. **Без** води чи **без** вас? **Без** вас. **Без** їжі чи **без** вас? **Без** вас. Холод, голод, темрява й спрага – для нас не так страшно й смертельно, як ваші “дружба й братерство”. Але історія все розставить по місцях. І ми будемо з газом, світлом, водою та їжею... і **БЕЗ** вас!*», – констатував президент України (<https://df.news>, 11.09.2022). Нанизування прийменника *без* у питаннях та відповідях використано задля підкреслення важливості повідомлюваного. Володимир Зеленський у такий спосіб намагався не тільки донести інформацію до кожного слухача, а й наголосити на беззаперечності сказаного, що увиразнив написаний у висновковому реченні прийменник *БЕЗ* великими літерами. Крім того, анафора *без* надає текстові експресії та емоційності.

В українській мові семантикою негачії наділені сполучники, серед яких домінує повторюваний *ні ... ні*, що зазвичай функціонує в реченнях із заперечно оформленим предикатом: ***Ні** Україна, **ні** Росія зараз **не** здатні перемогти на полі бою – Зеленський* (<https://gazeta.ua>, 18.02.2025); *Мільйони **не** матимуть **ні** опалення, **ні** води. Все це буде наслідком російських ракетних і безпілотних ударів по нашій енергетичній інфраструктурі* (<https://www.president.gov.ua>, 22.11.2022). Повторення вказаного службового слова надає повідомленню категоричності й експресивності, а також підкреслює повну відсутність названого словом, поряд із яким ужито сполучник.

Вияв заперечної функції пов'язаний із парними градаційними сполучниками *не так..., як, не тільки..., а й, не тільки..., але й*, що наділяють висловлення відтінком полемічності, наприклад: *Я ж прошу вас підтримати нашу країну саме зараз чітким рішенням – надати все те, що може **не тільки** зберігати наявну динаміку на полі бою*

в Україні, **а й** прискорити рух наших сил оборони до перемоги (<https://www.president.gov.ua>, 19.12.2022); *Ще з травня окупанти намагаються зламати наш Бахмут, але час іде, і Бахмут ламає вже не тільки російську армію, а й російських найманців, які прийшли на заміну втрачених армій окупантів* (<https://www.president.gov.ua>, 19.12.2022).

Отже, *негація* – узагальнене лінгвістичне поняття психологічно-когнітивного та суб'єктивно-об'єктивного спрямування, змістову основу якого становить заперечна інформація про різні об'єкти довкілля, ситуації, дії, процеси, стани, властивості та інше, часто супроводжувана наявністю оцінного й емоційно-експресивного навантаження. У медіатекстах періоду активної фази російсько-української війни представлена розгалужена група різнорівневих мовних одиниць, що виконують роль засобів експлікації заперечення. Фразеологічні та лексичні маркери зазвичай репрезентують заперечний зміст приховано, тобто імпліцитно. Вони часто набувають особливого іронічного звучання, експресивно підкреслюють необґрунтованість і нелогічність чийхось вчинків, подекуди вульгаризують мовлення сучасної публіцистики. У медіапросторі періоду російсько-української війни серед лексичних засобів негації значну кількість становлять іменники, прикметники та дієслова. Важливу роль у реалізації заперечного змісту відіграють словотвірні мовні одиниці, зокрема питомі (*не-, зне-, без-, ні-*) і запозичені (*анти-, контр-, де-*) префікси. Часто лексеми з цими формантами представлені в реченнях, побудованих на основі контрасту, що надає їм особливої експресії. Реакцією українців на виклики війни стали актуалізація та продукування дериватів із запозиченим службовим формантом *де-*. Висловлення з такими негаторами зазвичай іронічно марковані. Своєрідний функційний потенціал виявляють okazіоналізми, які засвідчують мовну креативність українського народу й сприяють експресивізації сказаного. Засоби негації виявляють стосунок до морфологічного ярусу мови. Корпус фактичного матеріалу доводить, що службові частини мови (частки, прийменники та сполучники) не тільки реалізують закріплені за ними заперечні семантичні відтінки, а й відіграють лінгвостилістичну роль та слугують яскравим риторичним засобом.

2.3. Формальні вияви назв кватитативно окреслених предметів і ситуацій

Початок ХХІ століття ознаменований стрімким розвитком науки, що зумовив докорінну зміну поглядів на об'єкт дослідження, активізував використання концепцій, часто побудованих на перетині кількох напрямів. Свідченням цього є праці, у яких поєднано здобутки журналістики й дидактики [Ivanova, Yaresko, Prosianyk, Zyma, Starkova 2022], філософії та психології [Гнатенко, Шевцов 2020], мови й культури [Кононенко 2008] тощо. Співіснування й переплетення різних течій, активізація синтезу лінгвістичних теорій – когнітивної, комунікативно-прагматичної, соціолінгвістичної, психолінгвістичної та ін. – зумовили наскрізну й багатоаспектну інтерпретацію мовних одиниць. До переваг сучасної лінгвістики належить акцент на пріоритетності змісту й важливості дотримання засадничих ідей, що ґрунтуються на визначенні функційного потенціалу слів, словосполучень, речень, які доречно розглядати в площині конкретних комунікативних ситуацій. Сповідування таких засадничих ідей вплинуло на створення праць лінгвокогнітивного [Голобородько 2010], прагмалінгвістичного [Космеда 2000], комунікативно-прагматичного [Kostusiak, Pryimachok, Zdikhovska, Shkamarda, Svitlikovska, Poliak 2022], медіалінгвістичного [Ільєнкова 2018; Kostusiak, Mezhov, Pryimachok, Holoïukh, Zdikhovska, Tykha 2022; Kostusiak, Navalna, Mezhov 2020] спрямування. Зазначені принципи дають змогу об'єктивно та всебічно проаналізувати мовні універсалії, зазвичай не представлені в лінгвістичній традиції. Останнім часом науковці вдаються до концептуалізації певних понять. Зокрема, О. Черненко описала особливості вербалізації концепту *любов / кохання* [Черненко 2017] і запропонувала лінгвофразеологічну інтерпретацію концепту *сім'я* [Черненко 2020]. У сфері зацікавлень українських дослідників перебувають концепти *щастя* [Ільєнкова 2018; Воронова 2021], *криза* [Kostusiak, Mezhov, Pryimachok, Holoïukh, Zdikhovska, Tykha 2022], *життя* [Краснобаєва-Чорна 2009], *слово* [Огар 2015], *Україна* [Павлушенко 2019], концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу [Іващенко 2006] та ін. У низці праць застосовано принцип категоризації до вивчення мовних універсалій, наприклад у такому

аспекті розглянуто семантико-когнітивну парадигму категорії фемінитивності [Kostusiak, Navalna, Mezhev 2020]. Цікавою видається ідея поєднати категоризацію й концептуалізацію, що послугувало підґрунтям цілісного дослідження сакральної сфери [Скаб 2008]. Зазначені напрацювання мовознавців цікаві, актуальні й здатні стати методологічною основою для дослідження інших узагальнених понять, зокрема квантитативності. У сучасній лінгвістиці деякі її аспекти вже були об'єктом наукового пошуку [Баранова 2009; Бук 2019; Кондратюк 2011], проте вони не забезпечують комплексного аналізу цієї мовної універсалиї. Дослідження квантитативності доречно побудувати на матеріалі сучасного мовного матеріалу, зокрема медійних текстів. Такий вибір цілком обґрунтований, адже газетна публіцистика чи не найбільшою мірою віддзеркалює мовну динаміку. Інформуючи про реалії життя, журналісти часто продукують новотвори, задля досягнення ефекту несподіваності й реалізації авторської інтенції використовують лексеми в незвичних для них контекстах.

Дослідження квантитативності як поняття, що виявляє високий ступінь узагальнення, передбачає його опис з акцентом на змістову пріоритетність, зокрема на сукупність глибинних семантичних інваріантів, структурованих взаємопов'язаними значеннєвими відтінками та зреалізованих на текстотвірному рівні системою різнорівневих мовних засобів. Когнітивно орієнтований алгоритм студіювання забезпечує аналіз квантитативності в кількох аспектах. По-перше, важливою видається її інтерпретація як мовної універсалиї, що виникла на основі мисленнєво-мовленнєвих операцій і конкретизована низкою вузких категорійних значень. Застосування такої схеми дослідження та поєднання її із засадничими принципами функційно-категорійної граматики, прибічники якої в дихотомії *зміст – форма* домінантним вважають зміст, дає змогу визначити чотири компоненти в структурі квантитативності: предикативну, субстанційну, ад'єктивну й адвербіальну квантитативність. По-друге, глибинний аналіз узагальненого кількісного змісту передбачає його вивчення: 1) на осі *кількісної означеності – кількісної неозначеності*; 2) у контексті понять *багато – мало* з їхніми модифікаціями – від надто великої до дуже малої кількості; 3) у площині висхідного чи спадного вияву ознаки в одному

предметі порівняно з іншим (іншими) чи в тому самому, але в різний час, що відповідає схемі *більше (найбільше) – менше (найменше)*. По-третє, невід’ємним складником дослідження квантитативності є опис засобів її вираження, які доречно розглядати в аспекті сучасної мовної динаміки. Активна фаза російсько-української війни, що триває від 24 лютого 2022 року, стала зовнішнім чинником, який вплинув на неологізацію мови масмедіа, проникнення до її сфери номінацій, що зазнали розширення семантичної структури, а також лексем, які орозмовлюють текст, почасти вульгаризують його, виходять за межі нормативності, слугуючи засобом вираження емоційності та експресивності. Серед них чільне місце посідають кількісно марковані слова, які, крім того, мають ще й різний комунікативно-прагматичний потенціал. Дотримання вказаних методологічних процедур дає змогу проаналізувати квантитативність не тільки на глибинному рівні, що вказує на її універсальність, а й схарактеризувати в контексті національної специфіки української мови загалом та мови сучасних медійних джерел зокрема.

Зорієнтованість на когнітивний аспект слугує основою для визначення центрального складника зазначеної універсалії – предикативної квантитативності, що корелює з виділюваною на синтаксичному рівні предикативною синтаксемою. Як відомо, функційне призначення предиката полягає в моделюванні структури простих речень, тобто прогнозуванні необхідної кількості субстанційних синтаксем, потрібних для реалізації інформаційної повноти висловлення. У цій сфері представлено закріплені за предикативною позицією одиниці з прихованою та формально представленою супровідною ознакою кількості: дієслова, а також інші частини мови, що зазнали синтаксичної вербалізації. Серед дієслівних форм засвідчені лексеми зі значенням процесуальної динаміки, зокрема з указівкою на нагромадження, кількісне зростання або зменшення когось чи чогось та ін. У медійних публікаціях періоду активної фази російсько-української війни таку роль виконують слова, ужиті в контекстах про військові дії, чисельність української та російської армій, кількість внутрішньо переміщених осіб, знищених окупантів та їхню зброю та ін., наприклад: *Трамп готовий **подвоїти** санкції проти Росії, щоб закінчити війну – Келлог*

(заголовок) (<https://gazeta.ua>, 07.02.2025); «Нам не потрібні чужі армії. Ми повинні **подвоїти** свою армію, щоб мати рівні можливості з російськими силами», – додав Зеленський, пояснивши, що Європа може надати фінансову допомогу, а США необхідні системи озброєння (<https://gazeta.ua>, 12.02.2025); Окупанти **нарошують** інтенсивність атак: Генштаб розповів про ситуацію (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 28.06.2024); Путін планує **збільшити** чисельність своєї армії на 150 тисяч військових, що еквівалентно 12–15 дивізіям, які після навчань у Білорусі влітку та восени цього року можуть розпочати наступ на європейські держави, сказав він (Володимир Зеленський. – Авт.) (<https://gazeta.ua>, 18.02.2025); За добу у ворога суттєво **побільшало** «двохсотих» (<https://ua.news>, 19.04.2024); У Польщі **побільшало** біженців, які не хочуть в Україну. Опитування (заголовок) (<https://www.volynnews.com>, 14.04.2023); Ворог втрачає особовий склад, але щотижня **прибуває** від 2 до 4 сотень свіжомобілізованих кацапів (<https://tsn.ua>, 18.06.2024); Нині в Естонію **прибуває** дедалі менше українських біженців... (<https://www.rbc.ua>, 08.01.2023); Із Запоріжжя **обмежили** виїзд приватного автотранспорту на тимчасово окуповані території: що сталося (заголовок) (<https://hromadske.ua>, 03.06.2022); Від'ємний наступ триває: кладовище «вагнерівців» **росте** – «незламна країна» (заголовок) (<https://www.5.ua>, 25.01.2023); Незабаром не буде місця: «таємний» цвинтар вагнерівців на півдні росії продовжує **розростатися** (фото) (заголовок) (<https://telegraf.com.ua>, 16.04.2023). Особливого коментаря потребують конструкції з квантитативно-процесуальними предикатами на зразок *розвестися*, *наплодити*, *налізти*, *поналазити*, що слугують яскравим негативнооцінним та експресивним засобом, спрямованим не тільки на орозмовлення медійних текстів, а й на вираження іронії, негативного ставлення до прихильників путінського режиму, українських посадовців, представників різних структур, які порушують чинне законодавство, до російських окупантів, мета яких – убивати українців, знищувати їхні міста, села, інфраструктуру та ін.: ...цю війну ми виграємо на полі бою, виб'ємо тих орків і сепарів, яких **розвелось**, на жаль... (<https://novadoba.com.ua>, 11.11.2022); Попри волонтерів зараз багато **розвелось** і так званих псевдоволонтерів (заголовок) (<https://pravda.if.ua>, 27.03.2023); Стільки

всіляких експертів **«розвелось»!** Я за те, що воювати потрібно правильно, стратегічно й не розголошувати планів (<https://vechirniy.kyiv.ua>, 08.03.2023); Чому серед українців **розвелось** чимало корисних ідіотів? (заголовок) (<https://espresso.tv>, 22.12.2024); Росіяни **«наплодили»** фільтраційних таборів і тюрем на Донбасі: викриті місця їх розташування (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 12.06.2022); РФ **«наплодила»** нових фейків про ЗСУ, США і ЗАЕС (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 09.03.2023); Інститут вивчення війни (ISW) спростовує численні версії, які за добу **«наплодили»** російські офіційні особи, так звані «ЗМІ» та «військові блогери» (<https://www.objectiv.tv>, 09.07.2024); **Налізло** гостей і на святкування 70-річчя путінського посіпаки Стівена Сігала, який ще в 2016 отримав російське громадянство (<https://sport.znaj.ua>, 16.05.2022); «Основна складність у тому, що окупантів достобіса **поналазило** в Україну, тому роботи буде всім», – зазначив Кузик (<https://espresso.tv>, 19.03.2022). Окрім виділених дієслів, експресивності й розкутості інтерпретації фактів сприяють лайливі лексеми, ужиті в сполуках **розвелось** чимало корисних ідіотів і достобіса поналазило. На противагу схарактеризованим словам актуалізований упродовж останнього часу квантитативно маркований дериват **наволонтерити** створює позитивний тон оповіді. Він функціонує в контекстах про людей, які допомагають Збройним силам України, цивільному населенню, що постраждало від бойових дій, чи координують волонтерську діяльність інших, наприклад: Автомобіль, «Старлінки», дрони, зарядні станції. Понад пів мільйона гривень **«наволонтерили»** школярі рівненського ліцею для Збройних сил України! (заголовок) (<https://tsn.ua>, 30.01.2023); Четверо школярів **наволонтерили** для ЗСУ вже 70 тисяч і придбали тепловізор (заголовок) (<https://vsim.ua>, 02.08.2023). Подекуди аналізоване дієслово реалізує іронічно-оцінну інтенцію. У такому разі названу ним діяльність пов'язують із шахраями, наприклад: **«Наволонтерили»** на 500000 гривень: як у Івано-Франківську викрили злочинців (заголовок) (<https://if.informator.ua>, 27.08.2022). Принагідно зазначимо, що цієї лексеми немає в друкованих тлумачних словниках. Її утворення й активізацію пов'язуємо із зовнішніми чинниками, зокрема російською агресією. До речі, іменник **волонтер** хоч і поданий в одній із найбільших лексикографічних праць – «Вели-

кому тлумачному словнику сучасної української мови», проте в мові засобів масової інформації він зазнав розширення своєї семантичної структури. Пор.: *волонтер* – «заст. Той, хто став на військову або іншу державну службу за власним бажанням; доброволець» [ВТССУМ 2005, с. 201] і Уряд переглянув перелік товарів, які **волонтери** можуть ввозити без оподаткування (заголовки) (<https://gazeta.ua>, 05.02.2025); *Стійкість* – це запорука українського суспільства, а **волонтери** – це один із фундаментів стійкості (<https://gazeta.ua>, 21.11.2024).

Окрім власне-дієслів, у моделюванні квантитативно маркованих мовленнєвих ситуацій беруть участь предикативно вжиті числівники та їхні значеннєві кореляти. Перемістившись у цю сферу, вони набули дієслівних категорій часу, способу, а також виду, що виражено аналітично: за допомогою зв'язки *бути* або невластиве-зв'язок *виявлятися* / *виявитися*, *ставати* / *стати*, *становити* тощо. К. Городенська виділяє ще й такі зв'язкові елементи, як *досягати* / *досягнути*, *налічувати*, *нараховувати*, *сягати* / *сягнути* та ін. [Городенська 2010, с. 100]. Аналізовані синтаксичні деривати трапляються у звітах про кількість знищених російських загарбників, їхньої пошкодженої техніки, поранених чи загиблих українців. Наприклад: *Нагадаємо, нещодавно російські пропагандисти поширили дезінформацію про виробництво в РФ 200 тисяч дронів «Ланцет», яких незабаром буде буцімто мільйон* (<https://tsn.ua>, 27.07.2023); *Такі БПЛА росіяни використовують для ведення розвідки та спостереження, а також коригування ворожого вогню і таких на військовій базі виявилось багато* (<https://focus.ua>, 02.12.2022); *За час повномасштабного вторгнення Росії використання й виробництво в Україні безпілотників сягнуло неймовірних масштабів* (<https://tyzhden.ua>, 26.09.2023). У газетних публікаціях часто кількісні показники передано не словами, а цифрами: *У сфері виробництва безпілотників частка вітчизняних компаній сягнула 90%, а в секторі радіоелектронної боротьби (РЕБ) – майже 50%* (<https://gazeta.ua>, 08.01.2025); *Розширення торгівлі Китаю з РФ, яка минулого року сягнула \$240 млрд, допомогло Москві пом'якшити деякі з найсильніших санкційних ударів* (<https://gazeta.ua>, 18.10.2024); *Українські воїни минулої доби ліквідували 400 окупантів,*

*і тепер кількість ліквідованих з 26 лютого путінських орків **становить 44700*** (<https://fakty.ua>, 19.08.2022). Принагідно зацентруємо увагу на вторинній номінації російських військових – словосполученні *путінські орки*, що яскраво передає негативне ставлення до ворогів.

Окрім формального вираження, зв'язкові компоненти можуть мати нульовий вияв, проте це не позбавляє їх здатності репрезентувати граматичні характеристики синтаксично вербалізованих мовних одиниць із кількісною семантикою. Імпліцитність зв'язки вказує на теперішній час, дійсний спосіб і недоконаний вид: *Свіжомобілізовані прибувають на Луганщину з різних регіонів Росії. Вони розселяються в житлових будинках та адмінбудівлях, зокрема, у школах. Їх дуже **багато*** (<https://gazeta.ua>, 14.02.2023); *Родичі загиблого знайшли мене, подякували, що привезла їхнього батька. Сказали, що від нього залишилася тільки фотографія, яку я зробила. І таких історій **тьма*** (<https://gazeta.ua>, 21.07.2022). Крім означено- та неозначено-кількісних числівників, роль функційних еквіваленти дієслова здатні виконувати дієприкметники із супровідним квантитативним відтінком: *Журналісти пишуть, що деякі райони міста нагадують місячну поверхню. Вулиці **всипані** шрапнеллю, у будівлях дірки, багато руїн* (<https://gazeta.ua>, 29.10.2023); *Є загроза як від снарядів, так і ворожих мін, якими **всипані** великі території Луганщини* (<https://tsn.ua>, 05.10.2022).

В ієрархічній структурі досліджуваної універсалії друге місце посідає субстанційна квантитативність, співвідносна з представленими на семантико-синтаксичними рівні субстанційними синтаксемами. Її формальна реалізація пов'язана з іменниками, числівниково-іменниковими сполуками та іншими мовними засобами, об'єднаними загальною семантикою кількості. Когнітивний принцип опису дає змогу виділити п'ять категорійно вужчих значень субстанційної квантитативності:

1) суб'єктну квантитативність, що реалізує узагальнене значення виконавця дії, носія процесу чи стану: *Як впливає з документа, виробництвом дронів в Росії займаються **близько 200 підприємств*** (<https://www.dw.com>, 03.05.2024); ***Понад 100 росіян** «вирушили до пекла» в районі Соледача* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 12.01.2023); ***Десятки росіян** дружно вирушили на концерт Кобзона: Спецпризначенці СБУ влучно вдарили FPV-дронами по піхоті окупантів* (заголовок)

(<https://patrioty.org.ua>, 03.04.2024). У наведених конструкціях використані оцінно марковані афоризми *вирушили до пекла* та *вирушили на концерт Кобзона*, що слугують яскравим стилістично-прагматичним засобом і надають висловленням глумливо-іронічного відтінку;

2) об'єктну квантитативність; її змістова основа пов'язана з указівкою на предмет чи істоту, на які спрямовано дію, процес чи стан: *Росія за добу втратила 19 танків і понад 1300 солдатів* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 19.02.2025); *Південь: ЗСУ знищили понад 100 загарбників та змусили ворога відмовитися від контратак* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 30.07.2022); *За добу ворог також не дорухувався техніки: трьох танків, чотирьох бойових броньованих машин та спецтехніки* (<https://gazeta.ua>, 13.01.2023); *Захисники за добу ще відмінували понад 1100 окупантів* (заголовок) (<https://dzvin.media>, 05.02.2025). До комунікативно активних дієслів, яким підпорядковані об'єктні одиниці аналізованого різновиду, належить ужита в поданому попередньому реченні лексема *відмінували*. Вона хоча й орозмовлює публіцистику, проте употужнює емоційний модус висловлення;

3) адресатну квантитативність, функційне призначення якої — позначати осіб, на користь чи шкоду котрих спрямовано дію: *Важкий артилерійський «привіт» путінській орді днями передали українській військові, які боронять околиці столиці* (<https://tsn.ua>, 25.03.2022). Окрім узагальненого квантитативного значення, субстантив *орда* слугує алюзією на татаро-турецькі війська, які нападали на Україну, і разом із підпорядкованим атрибутом реалізує високий ступінь експресивності;

4) інструментальну квантитативність, зазвичай виражену назвами предметів, що слугують засобом пересування чи знаряддям реалізації дії: *ЗСУ на танках організували контратаку в Курській області*, – *Forbes* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 05.12.2024); *Речник командування Повітряних сил ЗСУ Юрій Ігнат розповів, що Росія обстрілює Україну далекобійними ракетами* (<https://tsn.ua>, 08.12.2022); *Росія почала атакувати Україну «Шахедами» зі збільшеною до 90 кг бойовою частиною* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 30.01.2025);

5) локативну квантитативність, у формальній репрезентації якої беруть участь лексеми з просторовим значенням, ускладненим семантикою кількості: *Окупанти зупиняють і перевіряють автомобілі, що*

рухаються **вулицями** Маріуполя (<https://life.pravda.com.ua>, 04.05.2022); Російські війська залишатимуться **на** окупованих **територіях** так само як і ворожі засоби ураження (<https://gazeta.ua>, 17.02.2025).

Семантико-когнітивну парадигму квантитативності доповнюють ад'єктивний і адвербіальний її різновиди, які корелюють відповідно з ад'єктивною та адвербіальною синтаксемами, спеціалізованими на ускладненні простих речень. Центральну сферу засобів вираження ад'єктивної квантитативності формують прикметники, у яких кількісні характеристики часто реалізує повністю все слово, іноді їх посилюють дериваційні морфеми. Наприклад: *Також виявляється, що ця установка доволі нова з **маленьким** пробігом* (<https://gazeta.ua>, 12.01.2023) – суфікс суб'єктивної оцінки, що моделює виділену лексему, надає їй супровідного відтінку зменшеної міри якості; *«Готуються всі роди військ! Україна йде у **величезний** контрнаступ» – росіяни в паніці* (<https://tsn.ua>, 30.12.2024); *У Маріуполі бійці полку «Азов» з кожним днем завдають **величезних** втрат російському агресору* (<https://www.ukrinform.ua>, 26.03.2022) – поданий у формі безвідносного ступеня вияву ознаки епітет *величезний*, окрім указівки на надмірну кількісну ознаку, виконує стилістичну роль і реалізує авторську інтенцію. Повідомлення, у вербалізації якого використано аналізований прикметник, особливо важливе в скрутний час агресії, адже воно ще й передає ідею надзвичайної стійкості в протистоянні окупантам. В атрибутивній площині також засвідчені сполуки слів, що мають значеннєвий відтінок кількості. Вони хоч і підпорядковані опорному іменникові, проте не перебувають із ним у зв'язку узгодження, тому цим мовним одиницям варто надати статусу вторинних: *На супутникових знімках, зібраних і проаналізованих компанією **Maxar Technologies**, видно, як військова колона **довжиною 12 км** рухається на південь через місто Великий Бурлук на сході України* (<https://tsn.ua>, 10.04.2022).

На вираженні значення адвербіальної квантитативності спеціалізовані прислівники з формально представленим чи прихованим відтінком кількості, наприклад: *На Харківському напрямку противник **тричі** штурмував позиції наших підрозділів у районах Вовчанська та Тополь* (<https://gazeta.ua>, 17.01.2025); *Роботизована техніка, ударні дрони та*

комп'ютери допомагають воїнам ЗСУ перемагати на полі бою **щодня** (<https://gazeta.ua>, 08.02.2023). У прислівнику *тричі* семантика кількості має експліцитний вияв, натомість у слові *щодня* вона прихована: значення темпоральної багаторазовості передано цілісно, усією структурою слова та уточнено препозитивною щодо кореня морфемою *що-*. Засоби вираження адвербіальної квантитативності реалізують подібний до атрибутивних компонентів функційний потенціал, що полягає в указівці на семантико-синтаксичну неелементарність речень, проте відрізняються від них підпорядкуванням зазвичай не окремому слову, а всій підметово-присудковій структурі речення.

Стосунок до лінгвокогнітивного аспекту виявляє опис квантитативно маркованих мовних одиниць з огляду на критерій *кількісної означеності – кількісної неозначеності*. Продуктивність і багатомірність такого алгоритму забезпечує дослідження засобів вираження вказаних змістових відтінків у контексті сучасної мовної динаміки, стилістичного потенціалу та комунікативно-прагматичних функцій. Як відомо, на реалізації кількісної означеності спеціалізовані всі різновиди означено-кількісних числівників. Їхнє використання в мові засобів масової інформації ніколи не було обмеженим, що й простежуємо зараз у щоденних новинних матеріалах про часові межі тривання чогось, кількість обстрілів, ворожої техніки, загиблих мирних жителів, зруйнованих будівель, знищених окупантів та ін. Уживання означено-кількісних числівників чи їхніх цифрових відповідників не позбавляє цих формальних засобів виражати неточність, приблизність. Серед модифікаторів такого значеннєвого відтінку – мовні одиниці на зразок *близько, майже, приблизно, понад* тощо. Пор.: *Росія виготовляє за **три місяці** стільки боєприпасів, скільки всі союзники по НАТО протягом року* (<https://gazeta.ua>, 13.02.2025); *Також Петро Андрющенко зазначив, що разом з вантажівками містом проїхали **десять автобусів**, набитих окупантами* (<https://zn.ua>, 04.02.2022); *росія протягом доби завдала **трьох** авіаційних і **трьох** ракетних ударів по Україні* (<https://hromadske.ua>, 31.01.2023); *Зеленський: РФ випустила по Україні **93 ракети**, частину з них збили завдяки F-16* (<https://lb.ua>, 13.12.2024) і *Сили оборони ліквідували за добу **майже пів тисячі окупантів** – Генштаб ЗСУ* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>,

08.01.2023); Як зазначає радник легітимного мера міста Петро Андрющенко, нині можна говорити про **приблизно 30 тисяч окупантів** в цьому районі (<https://zn.ua>, 04.02.2023); РФ випустила по Україні **понад шість тисяч дронів** за осінь – WSJ (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 09.12.2024). Подекуди в одному висловленні використано кілька цифрових показників, що слугують важливим стилістичним прийомом і виконують комунікативно-прагматичну роль. Наприклад, таке явище простежуємо в заголовковому реченні *The Times*: **кожні 90 метрів української землі дістаються росії ціною втрати близько 2000 військових** (<https://mind.ua>, 16.02.2023). Зіставлення відносно невеликої протяжності окупованої території України та загибелі значної кількості загарбників спрямоване на досягнення авторської настанови. У поданому висловленні підкреслено амбіційність очільника Російської Федерації, його недалекоглядність, необґрунтованість проведення наступальних операцій і водночас зроблено натяк на надзвичайній стійкості українських воїнів, які боронять Україну. Яскравим засобом реалізації авторської інтенції слугує вжита на позначення російської армії сполука, у межах якої перебуває порядковий числівник: **Досі друга армія? Що нам потрібно знати про Росію та її місце у світі** (заголовок). **Друга армія світу** (на думку експертів *Global Firepower Index-2022*) виявилася не тільки не другою, а навіть не армією (<https://glavcom.ua>, 11.02.2023). У поданих реченнях вона набуває протилежного значення щодо того, як позиціонували себе окупаційні війська.

Зорієнтованість на сучасну мовну практику дає змогу виділити кількісно марковані сполуки, які вказують на певні вияви деструктивності. Проте такі порушення мовного стандарту часто виправдані, оскільки виконують важливу стилістичну та комунікативно-прагматичну роль. Наприклад, лексема *бавовна*, пояснена у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» як «1. Те саме, що бавовник. 2. Волокно бавовнику, з якого виробляють пряжу і т. ін. // Нитки з цього волокна. 3. Тканина. 4. Основа пороху для вогнепальної зброї» [ВТССУМ 2005, с. 51], не передбачає поєднання з власне кількісними, збірними та порядковими числівниками. До арсеналу числових назв, із якими цей іменник може перебувати у синтаксич-

ному зв'язку, належать неозначено-кількісні та дробові числівники. Функціонування лексеми *бавовна*, ужитої в сучасних медіатекстах з абсолютно новим значенням і з метою вираження іронії, вносить корективи в такі граматичні норми. Аналізований сленгізм виник на основі асоціативних зв'язків із російським абстрактним іменником *хлоп'ок*, що використовували пропагандисти в поясненні вибухів на території країни-агресорки чи окупованої частини нашої держави. Креативний український народ, перемістивши наголос на перший склад (*хло́пок*) і переклавши цю лексему українською мовою (*бавовна*), став використовувати її зі значенням 'вибух', що вможливило поєднання номінації *бавовна*, подібно до слова *вибух*, із власне-кількісними, збірними та порядковими числівниками: *Знищення ворожої логістики. В окупованому Токмаку за ніч сталися **дві** «бавовни»* (<https://nv.ua>, 30.04.2023); *Мінімум **дві** «бавовни»: безпілотники атакували кілька об'єктів у Єфремові у Тульській області – «гарячі» кадри* (заголовок) (<https://www.dialog.ua>, 22.10.2022); *У Чернігівку прилетіло **три** «бавовни» на залізницю* (заголовок) (<https://mig.com.ua>, 15.11.2022); *Рівно тиждень назад у Криму сталася **перша** серйозна «бавовна»* (<https://defence-ua.com>, 16.08.2022); *На Білгородщині **друга** за ніч «бавовна»: окупанти відбиваються від «вампірів»* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 17.01.2024) – у цьому заголовковому реченні комічного колориту надає оформлена в лапках загальна назва *вампір*, за якою закріплена семантика «перевертень, мрець, що нібито виходить ночами з домовини й ссе кров сплячих людей; упир» [ВТССУМ 2005, с. 111], натомість у статті йдеться про реактивну систему залпового вогню RM-70 «Вампір», із якої атаковано росіян.

Останнім часом мовну палітру медійних текстів поповнили деривати, мотивовані означено-кількісними та порядковими числівниками. Передусім ідеться про зрощені слова, лексеми, у семантичній структурі яких відбулися зрушення, та утворені морфологічними способами номінації. Усі вони зазвичай супроводжувані появою додаткових негативнооцінних конотацій. Серед мотивованих числівниками лексем особливий іронічний зміст реалізує дериват *затридні* – українськомовна реакція на агресію росіян, на їхнє нездійсненне бажання та нереалізований план захопити Україну за три дні. Написана разом і

зазвичай оформлена в лапках складна неолексема *затридні* вказує на неможливість здійснення чогось: *Нардеп від «Європейської Солідарності» Олексій Гончаренко зауважив, що Україна щент зруйнувала амбіційні плани росіян про «затридні»* (<https://prm.ua>, 03.06.2022). Анормованою емоційно-експресивною формою сучасного мововжитку є актуалізоване впродовж останнього часу контаміноване слово *адіннарод*, що виникло на основі поширеного наративу росіян про нібито братерське ставлення до українців. У структурі цього деривата перебуває транслітерований із російської мови числівник *адін* та іменник *народ*: *Ми у війні проти ідеї про «адіннарод», втілювачі якої хочуть знищити нас* (<https://glavcom.ua>, 22.01.2023); *«Подивіться на сміливих і працьовитих людей, які люблять Батьківщину і ніколи не проміняють свою свободу на російські казки про “адіннарод”, легенди про смачну радянську ковбасу та пломбір», – наголосили у ДСНС* (<https://tsn.ua>, 04.05.2022). Припускаємо, що застосована дериваційна схема має коротко-ситуативний вияв, проте нині вона слугує яскравим і лаконічним засобом віддзеркалення подій і настроїв сьогодення.

Полишає межі толерантності, притаманної друкованим медіатекстам, мотивований порядковим числівником сленгізм *двохсотий*. Як відомо, ще з радянських часів так називали військових, які загинули переважно під час воєнних дій. Нині аналізований дериват використовують для номінації знищеної живої сили окупантів із метою підкреслення зневаги до них. Реалізації такого прагматичного змісту сприяють і часто вживані поряд негативнооцінні лексеми, як-от *рашисти*, *орки* та ін.: *«Бій очима танка», трофейний Т-72 та «двохсоті» рашисти: бійці 92 ОМБр показали, як воюють з окупантами (заголовок)* (<https://defence-ua.com>, 12.05.2022); *Російський окупант розповів батькові про вдалу операцію Збройних сил України на сусідніх позиціях. Від його роти нічого не залишилось: всі «двохсоті», «трьохсоті» і багато полонених, йдеться в черговому перехопленні від Головного управління розвідки Міноборони України* (<https://gazeta.ua>, 03.04.2023). Роль засобів вираження образи та іронії виконують й інші лексеми, що функціують поряд із номінацією *двохсотий*: *Усі «двохсоті» – представники 3-ї гвардійської бригади спеціального*

призначення головного управління генерального штабу. Їх ще з часів СРСР відправляють на найважливіші завдання. Однак це не завадило «елітним» загарбникам стати **«двохсотими»** та повернутися додому у пакетах (<https://patrioty.org.ua>, 04.10.2022). Потрапивши в незвичні контекстуальні умови й набувши протилежного значення, ужитий прикметник **«елітний»** посилює оцінку глузування. Осудливого забарвлення додає наведеному уривку описова конструкція **повернутися додому у пакетах**. Принагідно зазначимо, що нині лексему **двохсотий** намагаються не використовувати на позначення українських захисників, які загинули, захищаючи рідну землю. Замість неї послуговуються прийменниково-відмінковою формою **на щиті**, що реалізує протилежний емоційно-оцінний відтінок: *Атрибути радянських часів тепер зовсім не доречні, натомість говорити про вбитих як тих, що повернулися «на щиті» більш символічно. Це кардинально змінить ставлення до наших полеглих хлопців і дозволить відзначити їх належним чином* (<https://tvoemisto.tv>, 01.09.2022); *Головне – позиція не має знецінювати ні тих, хто сьогодні на фронті, ні тих, хто «на щиті»* (<https://gazeta.ua>, 03.09.2024). Семантичну модифікацію реалізує й відчислівниковий синтаксичний субстантив **трьохсотий** на позначення поранених: *Від травня бійці 3-ї штурмової знищили вже близько 1068 росіян, ще майже 2292 – це «трьохсоті»* (<https://gazeta.ua>, 18.06.2024). У контексті російських загарбників використовують дієслівні деривати **задвохсотити**, **затрьохсотити**, наприклад: *Українські воїни «задвохсотили» ФСБшного попа (фото)* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 24.01.2023); *Вибухи у Мелітополі: знищено базу осетинів, могли «задвохсотити» актора Фідарова* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 11.12.2022); *ЗСУ затрьохсотили людожера Малишева, якого Путін відправив на війну з Україною: що відомо та фото* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 23.09.2024); *Останнє «сафарі» росіян: нацгвардійці «задвохсотили» та «затрьохсотили» російських штурмовиків на квадроциклах фото* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 04.01.2025).

Серед неодериватів, мотивованих числівниками, трапляються композити, що беруть участь у процесі метафоризації. Наприклад, ракетний обстріл, що за припущенням Михайла Подоляка може від-

бутися тричі, у повідомленні радника глави Офісу президента отримав вторинну назву – *трихвильовий каскад*, наприклад: *рф намагається накопичити достатній обсяг ракет, щоб здійснити масований трихвильовий каскад 24 лютого* (заголовок). *На річницю війни, яку розв'язала росія, війська рф можуть завдати масованого трихвильового каскаду* (<https://www.0512.com.ua>, 17.02.2023).

Дібраний із друкованої публіцистики фактичний матеріал дає змогу виділити мовні засоби, що виражають неозначену квантитативність. До них належать неозначені числівники та прислівники, а також інші частини мови з додатковим кількісним значенням: *Внаслідок нічної атаки ворожих безпілотників на Київську область було пошкоджено багато будинків* (<https://gazeta.ua>, 26.10.2024); *Внаслідок цього варварського акту в місті зруйновано багато будівель...* (<https://nsju.org>, 11.11.2022); *За місяць окупації та в період активних бойових дій чимало об'єктів інфраструктури зруйновано, багато людей постраждало* (<https://auc.org.ua>, 31.03.2023); *«Вагнер» терміново проводить підготовку кількох додаткових найманців з ув'язнених для відправлення в зону бойових дій* (<https://gazeta.ua>, 20.10.2022); *Під ядерний арсенал на стратегічні бомбардувальники росіяни мають ракети типів Х-102 та Х-55 – орієнтовно кількасот одиниць* (<https://gazeta.ua>, 08.01.2024); *Під час проведення спеціальної розвідки в районі міста Кремінна воїни ССО України натрапили на скупчення сил противника* (<https://gazeta.ua>, 19.01.2023); *Тому після того, як бійці ЗСУ раздубали колону штурмовиків, вони почали панічний від'ємний наступ* (<https://24tv.ua>, 09.02.2023); *ЗСУ відправили в пекло сотні окупантів: Генштаб оновив втрати РФ в Україні* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 23.12.2022). Особливого коментаря потребують конструкції, у яких неозначено-кількісні маркери потрапляють у не звичний для них контекст. Наприклад: *«Чекатимемо, що новий тиждень принесе нам нові перемоги і багато “хороших” мертвих орків»*, – каже депутат (<https://gazeta.ua>, 14.08.2022). Семантично віддалені епітети «хороших» і мертвих у поданому реченні набули глузливо-іронічного відтінку. Окрім цих зіставляваних понять, неабиякого комунікативно-прагматичного ефекту досягнуто й завдяки вживанню метафоризованого іменника *орки*, що надає оцінної характеристики

окупантам. Його вживають задля підкреслення викривального й негативного зображення дій ворогів. Відтінку неозначеної квантитативності набувають власне-кількісні числівники *тисяча, мільйон* у формі множини. Вони реалізують вказаний семантичний відтінок самостійно або в поєднанні з іншими квантитативними модифікаторами на зразок *десятки тисяч, десятки мільйонів*. Такий самий функційний потенціал реалізують лексеми *тисячі, мільйони* в разі субстантивації. Наприклад: *Хоча Курська операція не зупинила просування росіян на сході України, Кремль направив **тисячі** солдат, щоб відновити контроль над регіоном* (<https://gazeta.ua>, 08.02.2025); *Росіяни повернули лише близько половини території за допомогою **десятків тисяч** солдат, надісланих у регіон* (<https://gazeta.ua>, 08.02.2025).

На активну взаємодію мови масмедіа та усно-розмовної комунікації вказують ужиті в переносному значенні слова, жаргонізми, сленгізми, що експлікують неозначену кількість і водночас надають загальної експресії реченням: *За його (командира. – Авт.) словами, на рахунку САУ вже є один підбитий ворожий танк та ще «купа» росіян* (<https://gazeta.ua>, 12.01.2023); *У росіян дійсно є **купа** зібраних літаків* (<https://www.unian.ua>, 06.01.2025); *Перетворили **стадо кацанів** на фарш: у ЗСУ показали, як знищують окупантів на півдні України (заголовок)* (<https://www.dsnews.ua>, 29.08.2022); *...там «**тьма**» зеків, яким байдуже куди йти і як воювати, і ще там є військові з ПВК «Вагнер»* (<https://gazeta.ua>, 12.01.2023). Слова вузькостилістичного призначення, потрапляючи в медійні тексти, переважно виражають презирство, злість, зневажливе ставлення до агресора. Подекуди журналісти досягають іронії та негативнооцінного значення завдяки вживанню побудованих на основі асоціативних зв'язків вторинних номінацій. Наприклад, на позначення чисельності окупаційних військ використано описову конструкцію «довга армія росії»: *Січень 2023 року став результативним періодом для Сил оборони України щодо скорочення «довгої армії росії»* (<https://vechirniy.kyiv.ua>, 01.02.2023). Інколи для надання чомусь кількісної характеристики автори публікацій вдаються до використання фразеологізмів: *Було застосовано геть усі типи ракет –десь більше восьми тисяч. **Лева частка**, звичайно, С-300* (<https://www.dw.com>, 22.02.2024); *Наразі, порівняно з початком*

повномасштабного вторгнення, **левова частка ракет** не долітає до Вінниччини (<https://suspilne.media>, 14.02.2022). Як засвідчує корпус фактичного матеріалу, номінації з узагальненим неозначено-квантитативним змістом переважно маркують велику й надмірно велику кількість когось чи чогось, що увиразнюють супровідні семантичні модифікатори, пор.: *Серед звільнених військових **багато** поранених* (<https://gazeta.ua>, 16702.2023); *За даними ISW, російські військові вже залучили **значну кількість** своїх наявних формувань до посилення наступальних операцій в Україні* (<https://gazeta.ua>, 16.02.2023); *Атак та обстрілів з боку ворога там **вкрай багато*** (<https://gazeta.ua>, 16.02.2023).

Семантика прихованої кількості (значення частини від цілого) притаманна групі речовинних іменників у родовому відмінку. Лінгвісти називають їх формами квантитативної об'єктної партитивності [Kostusiak, Prymachok, Zdikhovska, Shkamarda, Svitlikovska, Poliak 2022, с. 45]. Наприклад: *В рамках проекту «Emergency appeal – реагування на надзвичайні ситуації внаслідок бойових дій в Україні» закуплено **продуктів** харчування на суму 1 000 000 євро* (<https://caritas.ua>, 12.05.2022). Неозначено-квантитативний зміст реалізують ужиті в множині іменники та інші субстантивовані слова й втрачають його за умови поєднання з означено-кількісними числівниками, а також функціуючи в однині. Пор.: ***Російські окупанти** у Сіверськодонецьку привласнили вже понад 500 квартир – ОВА* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 17.02.2025); *«**Два окупанти** не дочекалися світанку»: СБУ показала роботу снайперів спецпідрозділу «А»* (заголовок) (<https://novynarnia.com>, 11.11.2022); ***Окупант**, який бажав масових вбивств українців, заговорив про переговори* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 16.02.2023). У деяких випадках трапляються форми з неузгодженою семантикою та морфологічно вираженою числовою ознакою. Такі номінації позначають сукупність когось, тобто реалізують неозначену кількість, проте мають форму однини: *Воїни Сил спеціальних операцій України на відео показали, як майстерно ліквідували **ворога*** (<https://gazeta.ua>, 19.01.2023). Близький функційний діапазон притаманний вторинним номінаціям, схема моделювання яких ужиті в однині назви неістот → номінації невизначеної кількості людей, наприклад: ***Кремль** вже зро-*

зумів, що повністю захопити нашу державу не вийде, тож хоче втілити «корейський сценарій» (<https://gazeta.ua>, 16.02.2023); Пєсков заявив, що основне завдання Мінських угод було «змусити **Київ** виконати взяті на себе зобов'язання» (<https://gazeta.ua>, 16.02.2023); **Україна** обов'язково переможе у війні (<https://gazeta.ua>, 14.02.2023). Такого зразка вторинні найменування ґрунтуються на лексико-семантичній трансформації й дають змогу ефективно, швидко, завдяки мінімізації мовних ресурсів подати інформацію, зокрема й ту, що стосується неозначено маркованих кількісних характеристик.

У медійному просторі періоду російсько-української війни мовні одиниці, об'єднані загальною ідеєю квантитавності, здатні виражати висхідний чи спадний вияв кількісної ознаки. Ідеться про ступеньовані форми *більше (найбільше) – менше (найменше)*. Компаративи *більше, менше* часто супроводжують відчислівникові деривати на зразок *удвічі, утричі*, що вносять відтінок означеності, і слова *ще, все*: *Ворожих літаків стало **більше*** (<https://gazeta.ua>, 16.02.2023); *3 24 лютого прихильників володіння зброєю стало **вдвічі більше*** (заголовок) (<https://fakty.com.ua>, 23.06.2022); ***Ще більше** американських танків на шляху до Бремерхафена* (<https://gazeta.ua>, 17.02.2023); *Навіть попри те, що сучасних ракет у Росії з кожним днем війни **все менше**, потреба України в таких системах зберігається* (<https://www.president.gov.ua>, 14.06.2022); *Їх **все менше**. Українські захисники знайшли понад тисячу окупантів за минулу добу* (заголовок) (<https://bigkyiv.com.ua>, 18.02.2023); *А от охочих купувати нерухомість **в рази менше*** (<https://gazeta.ua>, 17.02.2023). До цієї групи тяжіють сполуки *(не) більше (більш) як, (не) більше (більш) ніж, (не) менше (менш) як, (не) менше (менш) ніж*: *Вартість «замовлення» становила **більше ніж** пів мільйона у гривневому еквіваленті* (<https://gazeta.ua>, 17.02.2023); *«Кількість людей, які перебувають у Бахмуті, мають звести до мінімуму. Наразі їх вже **менш ніж** п'ять тисяч осіб», – заявив Кириленко* (<https://gazeta.ua>, 14.02.2023). Процес зростання чітко не окресленої кількості чогось досягнуто завдяки повторенню слова *більше*, а її спад реалізує сполука *(все) менше й менше*, пор.: *Все **більше і більше** техніки, обладнання, зброї західного зразка надходить до України* (<https://gazeta.ua>, 17.02.2023) і *«Тому в Путіна, гадаю, козирів з кожним*

днем все меньше і менше», – підсумував Жданов (<https://kanaldom.tv>, 22.06.2022).

Отже, квантитативність – узагальнене лінгвістичне поняття когнітивного та комунікативно-прагматичного спрямування, для якого характерна внутрішня значеннєва структура та система спеціалізованих і транспонованих різнорівневих мовних засобів. Зорієнтованість на змістову пріоритетність, зокрема на сукупність глибинних семантичних інваріантів, структурованих взаємопов'язаними змістовими відтінками, забезпечує аналіз квантитативності в кількох аспектах: 1) з огляду на мисленнєво-мовленнєву діяльність та засадничі принципи функційно-категорійної граматики, що слугує основою для виділення предикативної, субстанційної з п'ятьма категорійно вужчими значеннями (суб'єктивним, об'єктивним, адресатним, локативним й інструментальним), ад'єктивної й адвербіальної квантитативності; 2) на осі *кількісної означеності – кількісної неозначеності*; 3) у контексті понять *багато – мало* з їхніми різними модифікаціями – від надто великої до дуже малої кількості; 4) у площині висхідного чи спадного вияву ознаки в одному предметі порівняно з іншим (іншими) чи в тому самому, але в різний час, що відповідає схемі *більше (найбільше) – менше (найменше)*; 5) з акцентом на сукупність засобів вираження. До мовних одиниць з узагальненою семою квантитативності належать дієслова, числівники та їхні значеннєві кореляти, зокрема іменники, числівниково-іменникові сполуки, фразеологізми. Значна частина цих маркерів слугує яскравим емоційно-експресивним засобом, спрямованим не тільки на орозмовлення медійних текстів, а й на вираження глузливо-іронічного відтінку. Зорієнтованість на сучасну мовну практику зумовлює виділення кількісно маркованих сполук, які вказують на певні вияви деструктивності. Проте такі порушення мовного стандарту часто виправдані, оскільки виконують важливу стилістичну та комунікативно-прагматичну роль. Серед одиниць, що увиразнюють мовну динаміку, представлені зрощені слова з транслітерованою частиною, лексеми, у семантичній структурі яких відбулися зрушення, а також утворені морфологічними способами номінації. Усі вони зазвичай супроводжувані появою додаткових негативно-оцінних конотацій. На активну взаємодію мови медіа та усно-розмовної

комунікації вказують слова вузькостилістичного призначення (із переносним значенням, жаргонізми, сленгізми та ін.), що експлікують неозначену кількість і водночас надають висловленню загальної експресії та своєрідного колориту.

2.4. Вираження присвійності в українському медіадискурсі

Сучасну лінгвістичну парадигму вирізняє різновекторне дослідження мовних одиниць, які прийнято розглядати з акцентом на їхню функційно-змістову організацію, здатність реалізувати певні комунікативні завдання, виражати модально-оцінні відтінки, слугувати засобом впливу на адресата, експлікувати узагальнені категорійні значення. Ці та низка інших кваліфікаційних параметрів дають змогу простежити системність у мові, відмежуватися від одновимірного аналізу різнорівневих формальних засобів, що, потрапляючи в нові контексти, можуть зазнавати змін і відповідно віддзеркалювати мовну динаміку. Зорієнтованість на узагальнений категорійний зміст, у вираженні якого беруть лексичні, морфологічні, синтаксичні та словотвірні одиниці, стала підґрунтям оновленої схеми аналізу категорійної системи. Не меншу вагу має функційний аспект, пріоритетність якого простежуємо в працях, присвячених дослідженню різних концептуальних понять [Kostusiak, Mezhev, Pryimachok, Holoiukh, Zdikhovska, Tykha 2022], а також категорій неозначеності [Поляк 2019; Kostusiak, Pryimachok, Zdikhovska, Shkamarda, Svitlikovska, Poliak 2022], квантитативності (кількості) [Вакалюк 2019; Домрачева 2007; Kostusiak, Shulska, Lisova, Yaresko, Ivanova, Pochuieva, Afanasieva 2023], допустовості [Ткачук 2009], фемінітивності [Kostusiak, Navalna, Mezhev 2020], негації (заперечення) [Баган 2012; Баган 2014; Kostusiak, Navalna, Skliarenko, Masytska, Sydorenko, Pryimachok, Holoiukh 2023], потенційності [Сікорська 2017] та ін. Застосування окресленого науковцями алгоритму становить перспективу для студіювання присвійно маркованих одиниць. Деякі аспекти порушеної проблеми знайшли віддзеркалення в лінгвістичній парадигмі. Зокрема, І. Данильчук з'ясувала специфіку функційно-семантичного поля посесивності, фор-

мальну репрезентацію якого розглянула в контексті взаємодії лексико-семантичного та граматичного рівнів [Данильчук 1995]. Т. Мішеніна характеризувала структурно-семантичні ознаки синтаксичних одиниць з указівкою на присвійність [Мішеніна 2005]. Високо оцінюючи набутки дослідників, убачаємо потребу в поглибленій та оновленій інтерпретації посесивності із залученням сучасного мовного матеріалу. Системного опису потребують різнорівневі засоби з узагальненим присвійним значенням, які перспективно розглянути на матеріалі сучасних медійних текстів.

У корпусі фактичного матеріалу представлені різні за належністю до мовного рівня (морфологічного, словотвірного, лексичного, синтаксичного), первинністю / вторинністю, експліцитністю / імпліцитністю, стилістичною нейтральністю / емоційним забарвленням мовні засоби з узагальненим посесивним змістом. Зазначені кваліфікаційні параметри становлять основу для побудови ієрархії формальних репрезентантів. Пріоритетності надаємо закріпленням за вказаною функцією одиницям, до яких належать присвійні прикметники й займенники. Тяжіння до сфери посесивності виявляють вторинні маркери – відмінкові та прийменниково-відмінкові форми іменників, а також дієслова. Усі ці класи слів прийнято розглядати в межах морфології. Не заперечуючи такої інтерпретації, усе є хочемо додати, що аналіз вказаних мовних засобів має відбуватися одночасно із залученням супровідних формальних показників інших рівнів. Зокрема, присвійні прикметники варто описувати в контексті словотвірних засобів – суфіксів, які приєднуються до твірної основи іменників. Присвійні займенники, виявляючи внутрішнє значеннєве розгалуження й потрапляючи в певні контексти, здатні зазнавати стилістичних модифікацій. Для того, аби продемонструвати наявність посесивної ознаки в прийменниково-відмінкових формах субстантивів доречно вдаватися до трансформації конструкцій, у яких ці мовні одиниці функціонують. Такі перетворення доводять прихованість аналізованого змістового відтінку. Дослідження дієслів у контексті присвійності передбачає зорієнтованість на їхнє лексичне значення та синтаксичні функції. Не менш важливим є опис названих частиномовних класів слів, що мають

виразний відтінок посесивності, у стилістичній площині. Зорієнтованість на комплекс ознак сприятиме визначенню системності в мові.

Значний ступінь закріплення за семантикою посесивності виявляють присвійні прикметники з указівкою на індивідуальну належність. Їхню специфіку віддзеркалює утворення тільки від назв істот за допомогою суфіксальних морфем *-ів-* (*-їв-*), здатних функціонувати у варіантах *-ов-*, *-ев-* (*-єв-*), а також *-ин-* (*-їн-*), *-ач-* (*-яч-*). Оскільки в моделюванні посесивного змісту беруть участь дериваційні форманти, то це дало підстави К. Городенській розглядати аналізовані прикметникові форми в межах словотвірної категорії присвійності, що «визначає належність предмета особі або іншій істоті, ... являє собою конденсат предметності й посесивної предикатності» [Граматика 2017, с. 282]. В укладеній картотеці фактичного матеріалу посесивно марковані атрибутивні одиниці, утворені за вказаним словотвірним типом, охоплюють широкий значеннєвий діапазон. Реалізуючи вказівку на індивідуальну належність, вони водночас зберігають семантичний відтінок твірних субстантивів, у сфері яких засвідчені загальні та власні назви осіб, а також загальні номінації представників фауни. Не заперечуємо той факт, що більшість присвійних прикметників формують центр мовного вираження посесивності. Крім того, хочемо наголосити на наявності лексем, які хоча й утворені за такою самою моделлю, проте частково чи повністю нівелюють семантику належності. З огляду на це вбачаємо потребу проаналізувати прикметникові деривати не тільки в площині значення твірних слів, а й у контексті первинності (спеціалізації) / вторинності (нейтралізації семантики присвійності). У засобах масової комунікації посесивно марковані атрибутивні одиниці вказують на належність чогось особі за родинними стосунками. Такі прикметники реалізують своє первинне значення, поєднуючись з опорними іменниками на позначення:

1) предметів побуту, що перебувають (перебували) у чийсь власності, наприклад: *У квітні я попросив дружину передати мені **дідову флягу і батьків казанок**, з яким той воював в Афганістані* (<https://gazeta.ua>, 02.01.2023);

2) одягу, що належить людині, від назви якої утворено присвійний прикметник, наприклад: *Згадала, що в шафі висить **синова** військова **форма*** (<https://gazeta.ua>, 08.06.2022);

3) житла: *А от **синова квартира** майже ціла* (<https://gazeta.ua>, 19.06.2022); *Хоча нормального сну ніколи не було, адже під час обстрілів у сусідніх селах у **маминому** будинку тремтіли вікна і двері* (<https://bilozerka.info>, 11.07.2022); *Щойно приїхали, як над **батьковим будинком** пролетів винищувач* (<https://gazeta.ua>, 25.08.2022);

г) частини тіла людини: *Серед вбитих – 5-місячний хлопчик, якого відкинуло на дах під'їзду з **батькових рук*** (<https://gazeta.ua>, 15.06.2022).

У поданих реченнях виділені атрибутивні одиниці підпорядковані іменникам із конкретно-предметним значенням і реалізують власне-посесивні відношення. Якщо ж субстантиви мають абстрактне значення, то залежні від них прикметники хоча й утворені за схемою присвійних, проте втрачають первинний відтінок посесивності: *У ніч на 24 лютого мене розбудив **мамин дзвінок**: «У Краматорську вибухи»* (<https://gazeta.ua>, 02.04.2023). До мовних одиниць із послабленим відтінком присвійності належать ад'єктиви, підпорядковані номінаціям людей, наприклад: *Старенька просить покинути її, але **Діанина мама** чути нічого не хоче. Облаштувала у ванній сховок* (<https://gazeta.ua>, 08.03.2022); *На похороні я запитала в **Сашиного** товариша, чи залишилися живі ті, заради кого він пожертвував собою. Відповів: так* (<https://gazeta.ua>, 23.08.2023); *Це подряпане фото – єдине, що вціліло з квартири мого дядька, **маминого** брата, якого я обожаю* (<https://life.pravda.com.ua>, 08.11.2024); *Але мене сильно підтримують **синові** друзі. Вони весь час телефонують, цікавляться, як моє самопочуття, чи потрібно мені щось. Також спілкуюся із **синовою** нареченою, адже в нас спільна втрата – вона втратила коханого, а я єдиного син* (<https://gazeta.ua>, 23.08.2023).

Нівеляцію присвійності простежуємо у прикметниках, залежних від іменників на позначення географічних понять, об'єктів загального користування та ін. У такому разі зроблено акцент на місцевості чи будівлі, де живе особа разом з іншими людьми: *Бажаю російським нацистам, щоб усі їхні «малі батьківщини» стали такими ж, як*

дідова Заградівка зараз! (<https://gazeta.ua>, 04.07.2022); *У маминому під'їзді три жінки померли від бомбардувань* (<https://gazeta.ua>, 10.05.2022). У поданих реченнях групова належність має прихований вияв, її увиразнюють опорні іменники. Опосередкований зв'язок із посесивністю виявляють деякі атрибути зі значенням кількоосібної власності та суфіксом *-ськ-*. Зокрема, така семантична вказівка притаманна присвійно-відносному прикметнику *батьківський*, утвореному від іменника *батьки* зі значенням «батько й мати стосовно до своїх дітей» [ВТССУМ 2005, с. 64]: *Зараз в батьківську квартиру пустив переселенців з Бердянська, а сам живе з дружиною, із якою познайомився і одружився минулого року* (<https://gazeta.ua>, 30.10.2023).

Особливого коментаря потребує речення «*Мамин мародер і взуттєвих справ майстер*» – *впізнали окупантів, які передавали награбоване родичам у РФ* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 07.04.2022). Виділена в ньому атрибутивна одиниця не тільки втрачає посесивний зміст, а й набуває іронічного відтінку.

У досліджуваних текстах обмежено представлені прикметники, дериваційно пов'язані з назвами представників фауни: *У дім, біля якого з'являється лелече гніздо, приходить щастя* (<https://gazeta.ua>, 07.07.2022). Потрапляючи в тексти воєнної тематики, деякі з ад'єктивів цього різновиду беруть участь у створенні іронічного та глумливого відтінків: *Крадуть унітази й собачі будки: Подоляк перелічив «досягнення» росіян у війні проти України* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 24.04.2022); *Солдатики пугіна крадуть навіть... собачі будки* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 07.04.2022) – на віддзеркалення пейоративно маркованої ситуації скерований і демінутив *солдатики*. Повну нівеляцію присвійності виявляють прикметники зі значенням подібності, про незвичність функційного вияву яких свідчить їхнє оформлення в лапках: *Російські солдати ховаються в облаштованих укриттях, які військовий називає «лисячими норами»* (<https://zoria.info>, 10.01.2025); *...друга лінія – траншеї з так званими «лисячими норами» (повнопрофільні окопи з нішами, де піхота ховається від бомбардування або артилерійського нальоту)* (<https://www.rbc.ua>, 25.08.2023); *Крім того, буде встановлено різні перешкоди: протитанкові рови буде*

укріплено бетонними конструкціями «**драконові зуби**» та протитанковими мінами (<https://www.rbc.ua>, 06.03.2024).

До центральних виражальних засобів посесивності належать присвійні займенники, у яких вказана ознака представлена лексично й доповнена морфологічними характеристиками. Вони формують дві групи: 1) *її, його, їх*, що незалежно від граматичних значень опорного слова функціують тільки такій формі; 2) *мій, твій, наш, ваш, їхній*, граматичні характеристики яких збігаються з проаналізованими попередю прикметниками, тобто такі займенникові слова узгоджуються в роді, числі й відмінку з опорним субстантивом і перебувають із ним в атрибутивних відношеннях. На переконання І. Вихованця, «для займенникових прикметників *її, його, їх* характерна омонімійність із родовим відмінком особових займенникових іменників, тобто вираження присвійності не морфологічним способом, а тільки синтаксичною позицією» [Граматики 2017, с. 300]. Омонімійність займенникових форм продемонструємо на прикладі слова *їх* і його корелята *їхній*: *Зазначається, що опівночі по будинку, де проживають 14-річні брат з сестрою, російські терористи скинули КАБ, через удар була повністю зруйнована **їх квартира*** (<https://www.ukrinform.ua>, 20.02.2025) – займенник *їх* поєднаний з іменником у формі жіночого роду називного відмінка однини; ***Їх будинок** дивом залишився неушкодженим: з прифронтової Єлизаветівки евакуювали пенсіонерів* (<https://vchasnoua.com>, 02.08.2024) – виділений займенник перебуває в підпорядкуванні субстантива чоловічого роду однини знахідного відмінка; ***Їх життя** забрала війна: буковинці провели в останній путь відважних героїв* (заголовок) (<https://promin.cv.ua>, 04.06.2024) – опорним є іменник середнього роду однини знахідного відмінка. Отже, займенникове слово *їх*, не змінюючи своєї форми й виконуючи синтаксичну роль означення, поєднується з різними за граматичними характеристиками субстантивами. Значеннєвим відповідником посесивно маркованої одиниці *їх* є наділений виразно окресленими граматичними ознаками займенник *їхній*. Він змінюється за родами, числами, відмінками й набуває морфологічних характеристик опорного слова, наприклад: *Російська бомба зруйнувала **їхній будинок**: волонтери побудували нове житло для родини з Ірпеня* (<https://www.5.ua>, 01.12.2025) – оби-

два виділених слова вжиті в чоловічому роді знахідному відмінку однини; *Пів року тому подружжя евакуювалося з-під Курахового на Донеччині – їхня оселя повністю зруйнована російською армією* (<https://suspilne.media>, 19.02.2025) – подібно до опорного слова *оселя* атрибут *їхня* має такі граматичні значення: жіночий рід, називний відмінок, однину. Принагідно додамо, що в досліджуваних засобах масової інформації займенник *їхній* у різних родових і числових формах кількісно переважає порівняно з його незмінним еквівалентом *їх*.

Акцент на семантичних параметрах аналізованих слів дає змогу кваліфікувати обидва варіанти як засоби враження належності чогось (рідше когось) особам, які не беруть безпосередньої участі в комунікативному процесі, і розглянути їх у площині центральності / периферійності. Мовні одиниці *її*, *його*, *їх*, *їхній* (*їхня*, *їхнє*, *їхні*) співвідносні з особовими займенниками *він*, *вона*, *воно*, *вони* й реалізують власне-посесивний зміст, якщо поєднуються із субстантивами на позначення конкретних предметів, які перебувають у власності одного чи кількох суб'єктів: *Коли Василь передавав документи, ключі і машину, волонтери зв'язали його з бійцями, до яких скоро потрапить його автівка* (<https://provse.ck.ua>, 21.02.2024); *Їх будинок повністю зруйнували окупанти: історія багатодітної родини* (заголовок) (<https://podrobnosti.ua>, 25.04.2023); *Вона додає, що це було пряме влучання у їхній під'їзд* (<https://tsn.ua>, 08.11.2024); *Їхні домівки й вулиці розривають російські ракети, а вони намагаються утримувати нормальність щоденного життя* (<https://gazeta.ua>, 11.04.2024). Якщо ж у ролі опорного слова функціують іменники – назви осіб, то ступінь присвійності зменшується. У такому разі йдеться не про належність когось суб'єктам, а про ставлення до об'єкта (об'єктів) повідомлення, перебування його (їх) у професійних, дружніх чи родинних стосунках: *У Запоріжжі внаслідок російського обстрілу загинув 1-річний хлопчик Адам, його 27-річна мама Софія та прабабуся Тетяна* (<https://life.pravda.com.ua>, 08.11.2024); *Президент України Володимир Зеленський розповів, що його родина, зокрема двоє дітей, під час повномасштабної війни залишаються в Києва* (<https://donpatriot.news>, 11.01.2025); *Також допомагає вимушеним переселенцям і її колега Аліна Ширенко* (<https://18000.com.ua>, 19.04.2022); *Підприємства ДТЕК та їх праців-*

ники продовжують регулярно допомагати Збройним Силам України та постраждалим від війни (<https://energo.dtek.com>, 30.05.2024); За вказівкою ФСБ **їхній агент** знімав на власний телефон периметр ТЕС та прилеглу територію (<https://gazeta.ua>, 28.03.2024); Мала враження, що російські солдати та **їхні матері** дають своєрідні інтерв'ю, коментують злочини, які розгортаються буквально на моїх очах (<https://gazeta.ua>, 11.04.2024). Нейтралізація посесивного значення відбувається за умови, якщо займенникові слова *її, його, їх, їхній (їхня, їхнє, їхні)* залежать від іменників з абстрактним значенням, переважно віддієслівних дериватів: У неділю, 1 травня, Київ відвідала спікер Палати представників США Ненсі Пелосі. **Її візит** – новий помітний сигнал підтримки України (<https://nv.ua>, 02.05.2022); У TN уточнюють, що президент України від самого початку був у списку гостей на інавгурацію, але **його приїзд** не очікувався (<https://gazeta.ua>, 07.02.2023). Дібраний із медійної публіцистики фактичний матеріал засвідчує, що в частині конструкцій аналізовані займенники виявляють стосунок до опозиції *свій – чужий (ворожий)*, семантично відповідаючи її другому компонентові: Відповідний наказ міг віддати **їхній командир** Сергій Іштуганов (<https://gazeta.ua>, 08.04.2024); «Горіло усе – окупанти, **їхня техніка**, земля під ногами...» – як наші бійці «косять» росіян (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 14.02.2025); «Виснажуємо **їхні війська**»: ексочільник розвідки розповів, коли зміниться ситуація на фронті (заголовок) (<https://tsn.ua>, 19.03.2024); Окупанти панікують, **їхні командири** скаженіють – радіоперехоплення на Лиманському напрямку (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 07.02.2025); Не менш важливо й те, що російські терористи отримують відповіді на **їхні удари** (<https://gazeta.ua>, 02.04.2024).

Змінність за родами, числами, відмінками та семантичну кореляцію з особовими займенниковими іменниками виявляють посесивно марковані слова *мій, наш, твій, ваш, свій*. І. Вихованець із цього приводу зазначає: «Займенникові прикметники *мій, наш* указують на належність першій особі, займенникові прикметники *твій, ваш* – другій особі, ... займенниковий прикметник *свій* – першій, другій і третій особі» [Граматика 2017, с. 300]. Відповідно до контекстуальних умов займенники можуть виражати власне-присвійне та опосе-

редковано присвійне значення. Якщо займенники *мій, наш, твій, ваш, свій* підпорядковані іменникам на позначення назв неістоти, то в такому разі посесивна ознака переважно має високий ступінь вияву, наприклад: *«Було вісім ударів. Зруйнований магазин та **моя автівка**. Заднє скло довелося заклеїти»*, – розповів херсонець (<https://provse.ck.ua>, 23.06.2023); *...**наша спальня** вигоріла вщент* (<https://suspilne.media>, 13.03.2024); – *Тоді ще були ілюзії, що зможемо повернутися у **своє помешкання**...* (<https://gazeta.ua>, 14.03.2024); *У коментарях місцеві жителі та їхні родичі пишуть, що зараз насилу впізнають **свою** колись затишну **домівку*** (<https://www.ukrinform.ua>, 03.06.2022); *87-річний дідусь Василь з Уманського району поїхав у власних справах до Латвії, де жив раніше, і, їдучи назад, купив за **свої кошти** автомобіль, відремонтував його і своїм ходом приїхав в Україну, щоб передати машину ЗСУ* (<https://provse.ck.ua>, 21.02.2024). Нівеляція присвійності відбувається в контекстах, де вказані займенники передають значення належності мовця чи його співрозмовників до певного місця проживання, інших територіальних меж, що ідентифікують їх як українців, наприклад: *«Це **моє** рідне **село**, десть там стоять руїни повністю зруйнованого будинку, який 30 років був для нашої родини всім! Тепер тільки біль»*, – написала користувачка Оксана Фролова (<https://www.ukrinform.ua>, 03.06.2022); *...війна миттєво змінила пейзаж **нашої країни*** (<https://gazeta.ua>, 11.04.2024); *Росіяни безжально винищують **нашу землю та життя на ній*** (<https://www.ukrinform.ua>, 03.06.2022); *Адже ми захищаємо не просто **свою територію**, а філософію свого життя* (<https://gazeta.ua>, 28.05.2023). Іноді поряд з такими одиницями функціують інші атрибутивно оформлені слова, що надають додаткових семантичних відтінків і стилістично забарвлюють текст. Зокрема, на інтимізацію висловлень скерований прикметник *свату*, використаний у реченнях *Ворог топче **нашу свату землю**, руйнує міста, губить людей* (<https://mistovechirne.in.ua>, 16.06.2022); *Незламна нація – українці – вже 10-й місяць протистоять ворогові, який прийшов **на нашу свату землю*** (<https://dobro.ua>, 16.12.2022).

«Стирання» посесивної ознаки простежуємо у випадках, коли присвійний займенник увиразнює темпоральну ознаку, що є спільною для мовця, співрозмовника чи об'єкта розповіді та інших осіб або

предметів: «Я не хочу, щоб **моє покоління** і наступні покоління зростали у світі загроз», – сказав Атталь (<https://gazeta.ua>, 27.02.2024); У **наш** непростий час багато хто скаржиться на накопичення втоми (<https://big.informator.ua>, 30.11.2023). Заслуговує на увагу функційний вияв атрибута *свій*, представленого в заголовкових реченнях У Харківській області з'явилася **своя** Чорнобаївка: у Синьківці постійно знищують російську техніку (заголовок) (<https://www.sq.com.ua>, 10.01.2024); На Сумщині утворилась **своя** локальна «Чорнобаївка» (заголовок) (<http://dancor.sumy.ua>, 25.03.2022); На Чернігівщині є **своя** Чорнобаївка (заголовок) (<https://cheline.com.ua>, 21.04.2022). Виділений займенник увиразнює схожість місцевості із населеним пунктом Чорнобаївка, який став відомим у час воєнної агресії Росії. Аналізована лексема імпліцитно інформує про періодичність великих втрат ворога в тому самому місті чи селі.

Деякі з маркерів невластивості перспективно розглянути в контексті корелятивної пари *свій – чужий*. Такі мовні одиниці набувають кваліфікаційних ознак, які мовець вважає важливими й тому повідомляє про них. Вони слугують засобом віддзеркалення думки всіх українців, які підтримують цілісність своєї держави й прагнуть якнайшвидше здолати ворога. Роль важливого емоційного, позитивнооцінного, етнокультурно й інтенційно маркованого формального засобу відіграє займенник *наш*, який бере участь у концептуалізації поняття *війна* й представлений у публікаціях періоду активних воєнних дій. Часто він функціонує в контекстах про відвагу й мужність захисників України, їхню відданість і жертвовність у боротьбі з ворогом й імпліцитно передає пошанне ставлення українського народу до військових. Зазначений атрибут засвідчений і в публікаціях іншого тематичного діапазону, де виявляє ознаки стилістичної нейтральності. У корпусі укладеного фактичного матеріалу займенниковий прикметник *наш* використано поряд з іменниками на позначення:

1) військових формувань України, українських захисників, які перебувають в епіцентрі бойових дій: *Противник витісняє **наші** підрозділи на Куп'янському напрямку* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 21.02.2025); *Зеленський у День ЗСУ: **Наші** Збройні сили борються за свободу, а це завжди примножує будь-яку силу* (заголовок)

(<https://interfax.com.ua>, 06.12.2022); **Наші війська** творять зараз дива в обороні (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 13.04.2024); «Хай Бог береже»: єдине, що сказав пан Василь, передаючи автівку через волонтерів **нашим захисникам** (<https://provse.ck.ua>, 21.02.2024); Проте завдяки ефективним діям **наших воїнів** усі намагання окупантів продовжують залишатися безрезультатними (<https://www.ukrinform.ua>, 13.04.2024); «**Наші військові** виконують обов'язки головних сержантів угруповань усіх рівнів – такого досвіду не має жодна армія світу» (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 14.12.2023); Ігнат розповів, як **наші пілоти** знищили три ворожі Су-34 (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 23.12.2023);

2) цивільних осіб різних професій, які сумлінно виконують покладені на них обов'язки, наприклад: **Наші рятувальники, лікарі, волонтери, поліцейські, працівники комунальних служб, енергетики** – ті, без кого не було б нормального життя (<https://gazeta.ua>, 16.10.2023); **Наші енергетики** працюють практично цілодобово... (<https://gazeta.ua>, 05.04.2024); **Наші супергерої** – волонтери Світлих справ (заголовок) (<https://svitlispravy.org>, 29.03.2022) – у поєднанні із субстантивом *супергерої* виділений займенник надає висловленню позитивної оцінки й емоційності, а також імпліцитно вказує на ставлення до людей, які допомагають українським захисникам, передаючи на фронт найнеобхідніше;

3) бойових машин, літаків, різних технічних засобів, використовуваних на війні, наприклад: **Наші танки** просто розбили вицент ворожі «бехи»: механік-водій розповів, як штурмував сплячого ворога (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 03.04.2024); **Наші дрони** еволюціонували та тепер вміють уражати цілі майже самотійно! (<https://gazeta.ua>, 20.03.2024);

4) різних об'єктів, розміщених на території України, наприклад: «Якщо немає протиповітряної оборони для захисту **нашої енергосистеми**, і росіяни атакують її, має питання: чому ми не можемо їм відповісти?», – сказав він (Володимир Зеленський. – Авт.) (<https://gazeta.ua>, 30.03.2024); ...рф кожного дня нищить наших людей, **наші підприємства й інфраструктуру**... (<https://gazeta.ua>, 20.10.2023); Ворог бом-

бить наш газовидобуток та підприємства, – Шмигаль (заголовок) (<https://24tv.ua>, 17.11.2022);

5) територій, що належать Україні: *«Ми витіснили їх із наших територіальних вод. Тепер ми їх виштовхнемо з аеропортів Криму», – сказав Зеленський (<https://gazeta.ua>, 30.02.2024); Повернемо український прапор в усі **наші міста**: Зеленський показав кадри зі звільненої Київщини (заголовок). І ми звільнимо всі **наші землі**. Повернемо український прапор в усі **наші міста й громади** (<https://www.ukrinform.ua>, 02.04.2023);*

6) етнокультурних цінностей українського народу: *Завжди вважала, що **наша мова** красива й модна, а ті українці, які розмовляють російською, загубились і не розуміють, хто вони (<https://gazeta.ua>, 11.04.2024); Ворог усіма силами намагається знищити український народ, **нашу мову та культуру**. Сьогодні, як ніколи, важливо відроджувати та плекати **наші традиції**, знайомити нові покоління українців із самобутньою культурою народу (<https://www.volynnews.com>, 05.04.2023);*

7) представників інших держав, які допомагають Україні зброєю, технікою та ін.: *Успіх багато в чому залежить від **наших** західних партнерів (<https://gazeta.ua>, 02.11.2023); Якщо **наші союзники** зменшать постачання зброї й боєприпасів, ми не матимемо чим стріляти (<https://gazeta.ua>, 02.11.2023).*

Як засвідчують проаналізовані тексти, займенниковий прикметник *наш* часто слугує засобом підкреслення того, що мовець має суголосні з іншими людьми міркування, вважає себе членом певного колективу, об'єднаного спільною ідеєю, мрією, діяльністю та ін. Лексема *наш* (*наша, наше, наші*) як семантичний ідентифікатор усього українського формує побудовану на співвідношенні понять *добре – погано* оцінну опозицію до займенника *їхній* (*їхня, їхнє, їхні*), що в деяких публікаціях періоду активних воєнних дій функціонує як відповідник атрибутів *чужий, ворожий*: *«Ми у більшості ситуацій працюємо по руху противника. Коли вони рухаються, то працюємо по **їхніх** перших окопах для того, щоб не обстрілювали наших хлопців...» – каже воїн Сергій (<https://vsn.ua>, 19.10.2023).*

Посесивність із поєднанням супровідної неозначеної семантики реалізує атрибутивно оформлений займенник *чийсь* (*чиясь, чиясь, чийсь*): *...дрони – це час, це очі підрозділу, **чийсь** кошти і життя* (<https://grivna.ua>, 05.10.2022); *«Емоції били через край, а зараз розуміємо, що це **чийсь** врятовані життя»*, – наголошується у повідомленні (<https://glavcom.ua>, 30.03.2023); ***Чиясь** мета явно полягає в тому, щоб дестабілізувати нашу країну та втягнути її у конфлікт, у якому ми не братимемо участі* (<https://www.radiosvoboda.org>, 25.03.2024). Іноді задля надання текстові особливого колориту й інтриги використовують оформлену в лапках присвійно-неозначену лексему *чийсь*, що функціює з протилежним значенням, натякаючи на стосунок до України: *Жертв серед цивільних росіян внаслідок атак безпілотників немає, заявив Буданов. Це все тому, що «**чийсь**» дрони атакують саме об'єкти російського ВПК такі, як, наприклад, підприємство «Кремній Ел»* (<https://24tv.ua>, 10.09.2023).

У контексті присвійності доречно розглянути питально-відносний займенник *чий* (*чия, чия, чий*). Перебуваючи на початку простих речень, він моделює висловлення питальної модальності: *Що сталося у Костянтинівці або **Чия** ракета вбила людей?* (заголовок) (<https://ukraina.info>, 19.10.2023). Функціуючи в межах складних конструкцій, займенник *чий* слугує засобом приєднання підрядної частини до головної: *Президент Володимир Зеленський зазначив, що до завершення розслідування трагедії у Польщі, неможливо на 100% сказати, **чия** ракета впала* (<https://suspilne.media>, 28.08.2023). Іноді аналізований відносний займенник перебуває на початку вставленої синтаксичної одиниці: *Тому коли дрон, **чий** би він не був, перетинає межу Москви, він уже фактично виконав своє завдання...* (<https://www.bbc.com>, 01.08.2023).

Значення індивідуальної належності предмета людині або тварині слугує головною ознакою вираження присвійності, реалізованої відмінковими формами іменників. Як засвідчує фактичний матеріал, узагальнений посесивний зміст притаманний субстантивам у родовому відмінку: *7 листопада російська авіабомба влучила у **під'їзд родини*** (<https://life.pravda.com.ua>, 08.11.2024); ***Подруга сім'ї** Аліна Водоп'ян відкрила збір на допомогу для Софійчиної мами* (<https://life.pravda.com.ua>, 08.11.2024); *65-річний мешканець Куликівки днями відновив **гніздо***

пари лелек, що оселилися на старому в'язі біля його двору 23 роки тому (<https://cntime.cn.ua>, 25.04.2024). Іменникові репрезентанти присвійності варто вважати імпліцитними вторинними засобами, оскільки їхня головна роль – указувати на предметність. Потрапляючи в атрибутивну сферу, вони часто слугують семантичними еквівалентами присвійних прикметників, пор.: **Хата** 82-річного **діда** Валентина частково пошкоджена обстрілами (<https://www.radiosvoboda.org>, 04.04.2022) і **Дідова хата** була не під самим Дніпром, трохи далі (<https://pereiaslav.city>, 22.03.2022). Іменники, що перебувають у підпорядкуванні інших субстантивів і реалізують присвійно-атрибутивні відношення, формують розгалужену за значеннєвою палітрою групу слів. Вони є загальними назвами осіб:

1) за родинними стосунками, наприклад: **В кутку стояла гітара чоловікового діда** – єдина річ, що залишилася на згадку про нього... (<https://gazeta.ua>, 14.03.2024); **А коли у двір іншої моєї бабці й діда** влучив снаряд, їх також привезли до себе (<https://gazeta.ua>, 27.02.2023); **Будинок родини** Юлії Вальге з Олешок на другий день після підриву Каховської ГЕС російськими військовими опинився під водою (<https://suspilne.media>, 19.06.2023);

2) за сферою діяльності: **На Оріхівському напрямку ворог один раз атакував позиції українських захисників в районі Старомайорського Донецької області** (<https://gazeta.ua>, 11.04.2024);

3) за національністю, наприклад: **Майно українців на окупованій Луганщині «розпродають»: правозахисники повідомили подробиці** (заголовок) (<https://tsn.ua>, 19.03.2024);

4) різних за статками власників нерухомого майна, наприклад: **На подвір'ї помічаю власницю садиби...** (<https://gazeta.ua>, 22.04.2023); **Неподалік від хоромів олігарха** тривали запеклі бої за столицю, тому розташування маєтку дозволило швидко виїжджати на допомогу (<https://gazeta.ua>, 03.07.2022);

5) за віросповіданням і причетністю до поширення ворожої (антиукраїнської) ідеології, наприклад: **Порошенко: держава має сприяти переходу громад від церкви окупанта до ПЦУ** (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 29.07.2022).

Наявність посесивного відтінку притаманна антропонімам, які функціують самотійно чи разом із загальними назвами: *Кореспондентка Gazeta.ua побувала в маєтку Пінчука та дізналася, що приховує за високим парканом мільярдер...* (<https://gazeta.ua>, 22.04.2023); *Кришталеві люстри та посуд Faberge – який вигляд усередині має будинок мільярдера Пінчука* (заголовок). *Під Києвом поблизу Пущі-Водиці розташований один із маєтків Віктора Пінчука. Двоповерховий будинок знаходиться по-сусідству з угіддями кума Путіна Віктора Медведчука, а також Ігоря та Григорія Суркісів* (<https://gazeta.ua>, 03.07.2022).

У контексті впливу зовнішніх чинників, зокрема воєнних дій в Україні, доречно говорити про субстантиви в родовому відмінку, які зазнали розширення семантичної структури й утратили посесивний відтінок, характерний для первинних форм: *Перед другою лінією розміщені «зуби дракона» і протитанкові рови глибиною 4 м та шириною 6 м, а також дротяні загородження* (<https://gazeta.ua>, 25.08.2023); *«Зуби дракона», бетонні укриття та траншеї – на Запорізькому напрямку триває зведення оборонних фортифікацій* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 07.03.2024).

До сфери засобів моделювання посесивного змісту належить невелика група дієслів, у яких вказана ознака зреалізована на перетині лексичного й синтаксичного мовних рівнів. У засобах масової інформації найчастотнішими є лексеми *мати, володіти, належати, бути*. Формуючи речення, вони потребують щонайменше двох компонентів – суб'єкта, якому щось належить, й об'єкта, що перебуває у чийсь власності. Для прогнозованих предикатом *мати* субстанційних компонентів характерні специфічні морфологічні засоби: суб'єктна синтаксема, виражена грамемою називного чи сполукою «називний відмінок субстантива + прийменник з + іменник в орудному відмінку», об'єктна – іменником у знахідному відмінку або співвідносним із цією формою числівниково-іменниковим комплексом. У суб'єктній сфері засвідчені назви істот та спрямовані до цієї групи вторинні номінації неістот. На вираженні об'єкта спеціалізовані загальні назви переважно зі значенням власне-предметності. Наприклад: *Завдяки програмі «Серце Азовсталі. Вдома» ми маємо власне житло* (<https://pivdenukraine.com.ua>,

15.02.2024); *Ми з родиною в Маріуполі мали великий будинок* (<https://www.0629.com.ua>, 12.12.2023); *Сполучені Штати мають понад тисячу пускових установок системи протиповітряної оборони Patriot* (<https://gazeta.ua>, 13.04.2024).

За семантичними параметрами близькою до дієслова *мати* є лексема *бути*, що також потребує суб'єкта й об'єкта. Суб'єкт, який перебуває в підпорядкуванні предиката *бути*, поєднаний із ним зв'язком керування й виражений прийменниково-відмінковою формою родового. Натомість об'єкт у називному відмінку бере участь у реалізації предикативного зв'язку: *На той час в Олени була садиба «Лялина світлиця»...* (<https://gazeta.ua>, 17.08.2023).

Посесивно марковані субстанційні синтаксеми, зокрема суб'єкт у формі називного відмінка та об'єкт в орудному відмінку, прогнозовані валентністю дієслівного предиката *володіти*: *Водночас він зазначив, що Росія володіє значним мобілізаційним ресурсом* (<https://gazeta.ua>, 07.12.2025). Семантика володіння притаманна дієслову *належати*, що моделює структури із суб'єктом, вираженням граменою давального, та об'єктом у називному відмінку: *Дрони атакували НПЗ, що належить «Лукойлу»* (<https://gazeta.ua>, 03.02.2025); *На одинадцятому місяці повномасштабного російського вторгнення в Україну Путін офіційно визнав, що всі окуповані території належать Україні* (<https://www.unian.ua>, 06.01.2023); *До слова, заморожені активи Росії належать Україні і країна сама могла б вирішити, на що їх витратити* (<https://gazeta.ua>, 25.11.2024).

Імпліцитний вияв посесивної ознаки характерний для мовних одиниць словотвірного рівня, доказом чого слугують похідні прикметники, утворені способом основоскладання та суфіксальним способом. Їхня спільність полягає у вираженні зовнішніх особливостей людей чи представників фауни. До двокореневих дериватів із прихованим відтінком присвійності належать атрибутивно оформлені лексеми на зразок *довгоногий*, *темноокий*, *широкоплечий*, що корелюють із реченнями, у структурі яких є присвійно маркований предикат, пор.: *темноока дівчина і дівчина, яка має темні очі; широкоплечий воїн і воїн, який має широкі плечі*. Наприклад: *«Темноокий Матвій – копія Андрія. Він часто питає про тата, в нас навіть є вечірній ритуал –*

розглядати його фотографії», – розповідає дружина полеглого захисника Андрія Осінова Карина (<https://dostyp.com.ua>, 17.09.2024); Він – високий, довгоногий, чорнобородий, такий собі принц із «Тисячі й однієї ночі» (<https://gazeta.ua>, 18.03.2024); Нам назустріч встає широкоплечий чоловік у військовому однострої... (<https://gazeta.ua>, 13.01.2023).

У моделюванні суфіксальних дериватів беруть участь морфеми *-ат-*, *-ист-*: **Бородатий** інструктор за її спиною кричить: «Три мішені. 186 метрів. Стріляти на ураження» (<https://gazeta.ua>, 30.12.2022); **Вусатий** диктатор Лукашенко у прикордонному з Польщею місті Гродно, зробив неочікувану заяву про війну! (<https://tsn.ua>, 04.04.2024); У волинській теробороні служить **плечистий** мужній чоловік Роман з позивним «Малиш» (<https://www.volynpost.com>, 11.10.2022). Прикметники на зразок *бородатий*, *вусатий*, *плечистий* виникли внаслідок згортання речень *інструктор має велику бороду*; *диктатор має довгі вуса*; *чоловік має широкі плечі*.

В опрацьованих текстах виявляють фрагментарність посесивно марковані іменники із формантом *-ань*, що виникли за зразком проаналізованих попереду прикметників унаслідок конденсації кількаслівних висловлень: Таким чином інструктори навчають новобранців реагувати на гранати. Мають довести до автоматизму дії: швидко та правильно зайняти положення, пояснює 48-річний Сергій, військовий інструктор – високий широкоплечий **бородань** у світлому пікселі (<https://gazeta.ua>, 13.04.2023); З першого дня повномасштабного вторгнення колоритний **вусань** Микола Миколайович з позивним «Степ» захищає Україну від російських окупантів (<https://www.volynpost.com>, 07.12.2025).

Отже, у реалізації інваріантного присвійного змісту беруть участь експліцитні й імпліцитні морфологічні, лексичні й словотвірні мовні засоби, класифікацію яких доповнює їхній аналіз в контексті синтаксису, первинності / вторинності, стилістичної нейтральності / емоційного забарвлення. До сфери центральних репрезентантів посесивності належать закріплені за вказаною функцією присвійні прикметники, утворені тільки від назв істот за допомогою суфіксальних морфем, і займенники з указівкою на індивідуальну належність конкретних

предметів. Нівеляція семантики посесивності притаманна прикметниковим і займенниковим одиницям, підпорядкованим іменникам з абстрактним значенням, субстантивам на позначення осіб, географічних понять, об'єктів загального користування та ін. Потрапляючи в публікації воєнної тематики, деякі з ад'єктивів цього різновиду беруть участь у створенні оцінно, іронічно та глумливо маркованих контекстів. У сфері посесивності перебувають неозначений займенник *чийсь* та питально-відносний *чий*. Значення індивідуальної належності предмета людині або тварині притаманне формам родового відмінка іменників. У цих лексемах як спеціалізованих засобах вираження предметності посесивність представлена імпліцитно. До них тяжіють субстантиви, що під впливом зовнішніх чинників зазнали розширення семантичної структури й утратили присвійний відтінок. Групу засобів моделювання посесивного змісту формує невелика кількість дієслів, які для реалізації свого змісту прогнозують наявність двох субстанційних компонентів – суб'єкта й об'єкта. Імпліцитний вияв присвійності характерний для мовних одиниць словотвірного рівня, зокрема похідних прикметників, утворених способом основоскладання, та прикметникових й іменникових суфіксальних дериватів, що виникли на основі згортання речень із посесивно маркованим дієслівним предикатом.

РОЗДІЛ 3

ГРАМАТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

3.1. Активізація аббревіатуротворення в сучасному українському інформаційному просторі

До низки актуальних проблем лінгвоукраїністики ХХІ століття належить дослідження мови медіа. Вибір цього об'єкта наукового пошуку вмотивований кількома чинниками, серед яких чільне місце посідає стрімкий мовний динамізм, зумовлений важливими процесами в державі. Упродовж останнього часу в українському інформаційному просторі зросла кількість публікацій мілітарної тематики, що засвідчують активізацію воєнної лексики й поповнення її новими номінаціям. Різномасштабний опис таких мовних одиниць знайшов віддзеркалення в лінгвістичних студіях, які акумулюють інформацію про розширення семантичної структури слів, міжстильову та міждисциплінарну транспозиції [Чернишова 2024; Костусяк 2024a; Kostusiak, Navalna, Mezhev, Sydorenko, Skliarenko, Tarasenko, Dubrova, Maidaniuk, Levchuk, Danyliuk-Tereshchuk 2024; Navalna, Kostusiak, Sazonova, Prosiianyk, Skliarenko, Chernobrov, Ovsienko, Prymachok, Shynkar 2024], проникнення іншомовізмів [Shulska, Kostusiak, Zinchuk, Kozlova, Koliada, Musiichuk, Zavarynska, Yablonskyi, Holub, Shevchuk 2024], зокрема й тих, що поки не зазнали змін у своєму графічному оформленні [Navalna, Kostusiak, Mezhev, Marchuk, Buhaiova, Novoseletska, Shapran, Khomych, Musiichuk, Bobkov 2024] тощо. Не менш важливим видається студіювання дериватів, представлених у медійному просторі. Активністю функціонування в засобах масової інформації вирізняються аббревіатури.

Частина складноскорочених слів уже була предметом наукових зацікавлень. Зокрема, М. Куц схарактеризувала засвідчені в англійських медіа акроніми, подала їхню семантичну класифікацію, зацентрувала на особливостях перекладу цих одиниць українською мовою [Куц 2022]. М. Климюк окреслила функційну специфіку аббревіатур, дібраних із періодичних видань початку ХХІ століття, з'ясувала способи аббревіаційного скорочення, визначила передумови та частотність

використання вказаних дериватів, порушила проблему їхньої відповідності нормам сучасної української літературної мови [Климюк 2016]. І. Мислива-Бунько розглянула складноскорочені слова в контексті лінгвостилістики, що стало передумовою вирішення низки функцій, які вони виконують у сучасній пресі, зокрема номінативно-інформаційної, номінативно-фактологічної, комічної, іронічної та саркастичної [Мислива-Бунько 2012]. Окреслені науковцями питання та напрацьований алгоритм із певними доповненнями доречно застосувати для комплексного дослідження аббревіатур, ужитих в інтернет-ресурсах періоду збройного російсько-українського протистояння. Порушена проблема знайшла віддзеркалення в небагатьох студіях, серед яких стаття Т. Кулікової, Л. Крупіної та Ю. Малюк, присвячена найпоширенішим у засобах масової інформації складноскороченим словам мілітарної сфери та поясненню їхніх значень [Кулікова, Крупіна, Малюк 2024]. Попри наявність наукових праць, активне використання аббревіатур у медіапросторі воєнного часу спонукає до їхнього всеохопного дослідження.

У сучасній лінгвістиці аббревіатури прийнято розглядати в межах морфологічних способів творення слів. Акцентуючи на процесі виникнення таких дериватів, Н. Клименко слушно зазначає: «Абревіація – наслідок поєднання в одному слові кількох слів, що скорочуються до кореня, до кількох складів, до окремих букв» [Клименко 2014, с. 84]. В інформаційному просторі періоду активної фази російсько-української війни функціують мовні одиниці трьох зазначених груп, серед яких виявляємо ті, що зазнали активізації, а також нові номінації. Зорієнтованість на їхні лексико-семантичні параметри дає змогу виділити складноскорочені слова на позначення осіб за військовою професійною діяльністю. Серед них найбільша частотність притаманна лексемам, які утворилися внаслідок усічення першого компонента твірної сполуки: *комроти* ← *командир роти*, *комполку* ← *командир полку*. Важливо, що закінчення родового відмінка в похідному слові збереглося. Наприклад: *ЗСУ взяли в полон **комроти** 810-ї бригади морської піхоти, що базується у Севастополі* (<https://suspilne.media>, 18.09.2024); *На Харківщині ЗСУ ліквідували підполковника, **комполку** «елітних» військ РФ* (заголовок) (<https://glavred.net>, 14.09.2022); *Водно-*

час, знищений **комполка** армії агресора мав медаль за участь в окупації Криму в 2014 році (<https://defence-ua.com>, 17.03.2022). В укладеній картотеці фактичного матеріалу представлені два варіанти написання аббревіатури цієї групи – *комполку* й *комполка*. Відповідно до чинних норм іменник *полк* у родовому відмінку рекомендовано писати тільки із закінченням *-у* [Український правопис 2019, с. 115], з огляду на це форма *комполка* належить до ненормативних.

До мовних одиниць, що називають осіб за професійною діяльністю, належать актуалізовані у воєнний період номінації *комбриг* і *комбат*, утворені від двох усічених основ: *комбриг* ← *командир бригади*, *комбат* ← *командир батальйону*. Наприклад: *Чому ЗСУ не вийшли з Вугледара значно раніше: новий **комбриг** 72 ОМБр назвав причину* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 08.10.2024); *Удар по Львову: у ЗСУ заявляють про ймовірну ліквідацію заступника **комбрига** і 17 військових РФ* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 26.12.2024); ***Комбат** Верес розповів про російські дрони: «топове забезпечення від держави всім»* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 02.01.2025). Аналізовані мовні одиниці функціують на позначення як українських, так і російських військових. Крім того, для проаналізованих лексем характерна низка інших спільних ознак, зокрема триморфемна структура, яка, за спостереженнями Н. Клименко, належить до найпоширеніших [Клименко 2014, с. 88]. Відмінність полягає тільки у формальному вираженні флексії, яка в номінаціях *компроти* й *комполку* матеріально представлена, а в складноскорочених словах *комбриг*, *комбат* – нульова. Дериваційною основою схарактеризованих часткових аббревіатур слугують поєднані зв'язком керування два іменники, серед яких опорний має форму називного відмінка, а постпозитивно вжитий щодо нього підпорядкований субстантив функціонує в родовому. Досліджувані лексеми споріднює їхня стилістична нейтральність та реалізація номінативно-інформативної функції. Аналіз поданих слів з огляду на їхню здатність виконувати роль твірної бази дає змогу констатувати, що більшість із них позбавлені такої можливості, окрім лексеми *комбат*, який слугує основою для обмежено представленого в засобах масової інформації прикметника *комбатівський*.

Групу аббревіатур формують субстантиви на позначення сукупності людей, об'єднаних фахом, певними діями та метою. Серед таких мовних одиниць засвідчені акроніми *ЗСУ, ССО, ЦСО, ОМБр, ОШБр, ОСУВ, РЕБ, СВ*, утворені від три- та двокомпонентних словосполучень за різними моделями. Зокрема, ініціальна аббревіатура *ЗСУ* дериваційно пов'язана із сполукою *прикметник + іменник + іменник* – *Збройні сили України: ЗСУ у ніч на 25 січня збили дві ракети та понад 40 БПЛА* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 25.01.2025). Однакова модель притаманна акронімам *ССО* й *ЦСО*, для яких твірними є словосполучення, побудовані за схемою *іменник + прикметник + іменник*, – *Сили спеціальних операцій, Центр спеціальних операцій: ССО зайняли село на Куричині РФ* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 31.12.2024); *Працювали тактична група ЦСО «А» та аеророзвідники 30-ї ОМБр «Команда Вялого»* (<https://gazeta.ua>, 19.08.2023). Особливістю творення вирізняються модельовані чотирма літерами ініціальні аббревіатури *ОМБр, ОШБр*, дериваційно пов'язані з трикомпонентними сполуками відповідно *окрема механізована бригада* і *окрема штурмова бригада*, які структурують два підпорядкованих прикметники та постопозитивно вжитий опорний іменник. Ці мовні одиниці поєднані атрибутивними семантико-синтаксичним відношеннями та зв'язком узгодження, наприклад: *Після Куп'янська Максим Мельник брав участь у боях за Торецьк. Нині його 32-га ОМБр стримує ворога на запорізькому напрямку* (<https://gazeta.ua>, 12.12.2024); *14 ОМБр була сформована на базі 51 окремої механізованої бригади* (<https://suspilne.media>, 10.12.2024); *На Бахмутському напрямку зросла інтенсивність боїв з ворогом – 93 ОМБр* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 24.11.2024); *100-та ОМБр бере свої початки із бригади волинської тероборони, яка впродовж 15 місяців перебувала на «нулі» на сході України* (<https://www.ukrinform.ua>, 25.10.2024); *Наразі у росіян є все, що потрібно для наступальних дій – речник 3-ї ОШБр про угруповання у напрямку Борової* (заголовок) (<https://suspilne.media>, 19.06.2024); *На Куп'янському напрямку 92 ОШБр відбила наступ росіян, спаливши ворожу техніку* (заголовок) (<https://24tv.ua>, 25.01.2025). У засобах масової інформації аналізований акронім, зазвичай функціюючи разом із цифровим

показником як ідентифікатором військового підрозділу, виконує номінативно-фактологічну функцію.

Семантично близькою до описаних попереду є чотиризвукова ініціальна аббревіатура *ОСУВ*, в утворенні якої бере участь сполука *оперативно-стратегічне угруповання військ*, що відповідає схемі *комполитний прикметник + іменник + іменник*. Переважно цей акронім уживають у заголовках, а також у текстах публікацій, проте після вираженого словосполученням еквівалента, наприклад: *Росіяни намагаються обійти Покровськ з флангів – **ОСУВ** «Хортиця»* (заголовок). *Наразі немає боїв у місті та на його околицях, російських ДРГ теж поки не видно, заявив речник **оперативно-стратегічного угруповання військ** «Хортиця» Віктор Трегубов в ефірі телемарафону, пише Gazeta.ua. ... «Бої там мають дуже жорсткий характер, тому що російські окупанти кидають вперед всі наявні сили й намагаються прорвати оборону наших військ», – констатував речник **ОСУВ** «Хортиця»* (<https://gazeta.ua>, 26.12.2024).

До активно вживаних у сучасному медійному просторі належить звукова аббревіатура *РЕБ*, трансформаційно пов'язана з атрибутивно-субстантивною сполукою *радіоелектронна боротьба*. Роль твірних елементів виконують початкові звуки кореневих морфем складного прикметника, поєднані з першою фонемою іменника. Стосунок акроніма *РЕБ* до називання груп осіб, об'єднаних фаховими знаннями, спеціальними навичками й компетентностями, увиразнює його підпорядкування лексемі, у якій закладено цю семантику: *Повітряний напад відбивали зенітні ракетні війська, **підрозділи РЕБ**, мобільні вогневі групи Повітряних сил та Сил оборони України* (<https://gazeta.ua>, 25.01.2025). Номінація *РЕБ* вирізняється з-поміж проаналізованих попереду акронімів тим, що слугує основою для творення нових дериватів. Специфічне графічне оформлення притаманне назві військового, який володіє технологіями радіоелектронної боротьби: *Сьогодні в ідеалі принципи роботи РЕБ має знати кожен борець, а **РЕБівець** повинен супроводжувати кожен навіть найменшу бойову групу* (<https://texty.org.ua>, 25.11.2024); *«У мене є бойова мрія – посадити ворожий літак», – **РЕБівець** з Рівного* (заголовок) (<https://rivne.media>, 22.12.2024). Акцентуючи на таких дериваційних процесах, Н. Клименко

наголошує: «Нові аббревіатури швидко стають твірними основами афіксальних похідних: *БЮТ* (Блок Ю. Тимошенко) – *бютівець*, *Нацбанк* – *нацбанківець*, *НДП* (Народно-демократична партія) – *ендепівець*, *УБОЗ* (Управління боротьби з організованою злочинністю) – *убозівець...*» [Клименко 2014, с. 142]. Спостереження дослідниці пов'язані з номінаціями, у яких відбулася мовна адаптація, доказом чого є відсутність у загальних назвах осіб оформленої великими літерами відаббревіатурної твірної частини. Натомість лексема *РЕБівець* поки не зазнала такого уподібнення, хоч і відповідає нормам української деривації, на що вказує наявний у її структурі суфікс *-ець*, приєднаний за допомогою морфеми-прокладки *-ів-*.

Потребує коментаря буквена аббревіатура *СВ*, що в текстах мілітарної тематики переважно функціонує як значеннєвий еквівалент двокомпонентної мовної одиниці *сухопутні війська*. Принагідно додамо, що в медійному дискурсі засвідчені її омонімічні відповідники, серед яких найвідоміший *спальний вагон* та менш поширений *саморобна вибухівка*. У публікації воєнної тематики акронім *СВ* не викликає труднощів у сприйнятті інформації, якщо він є конденсованою формою назви одного з видів Збройних сил України. Зазвичай в українському медіапросторі спочатку використовують двослівну прикметниково-іменникову сполуку, а пізніше задля уникнення повторів послуговуються аббревіатурним відповідником, поряд із яким часто функціонує акронім *ЗСУ* чи ідентифікатор військових формувань інших держав, наприклад: «Події у *Сухопутних військах* безпосередньо впливають на ситуацію на фронті. Саме тому підтримую необхідність для нового командувача *СВ ЗСУ* генерал-майора Михайла Дранатого мати повну картину стану справ», – заявив Умеров (<https://gazeta.ua>, 25.01.2025); Головна інспекція Міноборони проведе комплексний аналіз командування *СВ ЗСУ*, а саме: аналіз організаційної структури та повноважень, оцінку ефективності управлінських процесів та перевірку на дотримання законодавства (<https://gazeta.ua>, 25.01.2025); Залужний повідомив, що зустрівся зі своїми колегами: Верховним головнокомандувачем Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі – Командувачем ЗС США в Європі генералом *СВ ЗС США* Крістофером Каволі; Начальником Штабу оборони Великої Британії адміралом сером Тоні Радакіном...

(<https://glavcom.ua>, 07.03.2023). Натомість буквена аббревіатура **СВ** на позначення саморобної вибухівки належить до мало вживаних, що може викликати труднощі в реципієнта: *За словами джерел видання, невідомі прикріпили до днища «Шевроле-Авео» російського окупанта контактний заряд **СВ** потужністю близько 500 грамів у тротиловому еквіваленті* (<https://www.rbc.ua>, 24.09.2023). Докладніше про аббревіатурні номінації боєприпасів ітиметься далі.

До низки активізованих у газетній публіцистиці мовних одиниць належить акронім **ДРГ**, який уживають переважно в описах подій, пов'язаних із російськими військовими. Попри високу частоту вживання, журналісти зазвичай на початку статті поряд із цією лексемою подають виражений словосполученням її значеннєвий еквівалент, наприклад: *Прикордонники зафіксували зменшення активності російських **ДРГ**, але загроза залишається (заголовок). Спроби проникнення російських **диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ)** на територію України суттєво зменшилися, однак загроза для всіх прикордонних напрямків залишається* (<https://gazeta.ua>, 20.01.2025).

Серед назв сукупності причетних до військової сфери осіб активністю вживання позначені акронім **ТрО** та його семантичний відповідник – складноскорочене слово *тероборона*, мотивовані підрядним словосполученням *територіальна оборона*, у якому препозитивний прикметник пов'язаний з опорним іменником атрибутивними семантико-синтаксичними відношеннями. Аббревіатура **ТрО** утворена від двох початкових літер першого слова й першої букви другої лексеми: *...через прорахунки командування та відступ підрозділів 125 бригади **ТрО** росіяни зайшли на відстань 10 км та знов отримали можливість діставати артилерією до Харкова* (<https://gazeta.ua>, 23.01.2025); *Бійці 117 бригади **ТрО** взяли в полон росіянина за допомогою мандаринки (заголовок)* (<https://www.unian.ua>, 24.01.2025). Номінація *тероборона* у своїй структурі містить усічений прикметник *територіальна* й іменник *оборона*: *ССО взяли в полон росіян, які розстріляли двох бійців **тероборони** (заголовок)* (<https://gazeta.ua>, 17.01.2025). Виділена номінація має п'ятиморфемну будову, про що свідчить «уламковий» кореневий компонент *тер-*, префікс *о-*, корінь *-бор-*, суфікс *-он-*, закінчення *-а*.

У медіадискурсі мілітарної тематики функціують похідні слова *тероборонівець* і *тероборонівський*, рідше фемінітив *тероборонівка*, утворені за допомогою суфіксів та посередництва інтерфікса *-ів-*, наприклад: *Влучний постріл **тероборонівець** зробив із 7,62-мм кулемета Калашникова* (<https://gazeta.ua>, 16.12.2022); *Випало чергувати у ніч на 24 лютого: **тероборонівка** повернулась у військо, бо сумувала за службою* (заголовок) (<https://vsn.ua>, 24.10.2022); *За кілька кварталів їх підібрали товариші з добровольчого **тероборонівського** формування* (<https://glavcom.ua>, 02.10.2022). Продовженням дериваційного ланцюга слугують юкстапозити прикладкового різновиду, структуровані двома іменниками: *Розвозив молоко по бомбосховищах у перервах між боями: історія **фермера-тероборонівця** з Чернігівщини* (заголовок) (<https://suspilne.media>, 26.04.2023). Як засвідчує поданий попереду ілюстративний матеріал, аналізовані аббревіатури та утворені від них деривати належать до стилістично нейтральних і виконують зазвичай номінативно-інформативну функцію. Натомість у деяких контекстах субстантив *тероборона* набуває саркастичного відтінку, позначаючи осіб, які попри російську агресію відпочивають на дорогах курортах або загалом переїхали за кордон, аби там почуватися безпечно під час війни, наприклад: *Водночас, було б помилкою вважати, що Нестор Шуфрич єдина «писана торба» Банкової. Бо є ще організатор «**тероборони Монако**», кум глави ОП Микола Тищенко* (<https://gazeta.ua>, 10.01.2025); *А у 2023 році зі «Слуги народу» витурили любителів подорожей – Миколу Тищенка після його спроби створення **тероборони Таїланду** та Богдана Торохтія через відпочинок нардепа за кордоном під час війни* (<https://gazeta.ua>, 03.12.2024); *«**Віденська Тероборона**»: українські елітні біженці облаштувались у столиці Австрії* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 22.09.2022). У поданих реченнях емоційно й прагматично нейтральне слово *тероборона* в поєднанні з топонімічно маркованою лексикою набуває оцінного відтінку й дає змогу зацентувати увагу на негативних соціальних явищах, що відбуваються в суспільстві.

Дотичним за функційним потенціалом є складне слово, перша частина якого – аббревіатура-графоварваризм, утворений від початкових звуків виразу *a very important person*. В українському інформаційному

просторі номінації з цим компонентом зазвичай використовують для позначення дуже важливих людей, до яких виявляють надмірну увагу. Натомість у текстах періоду війни мовні одиниці з препозитивно вжитим акронімом *VIP* моделюють слова зі зниженою оцінкою та іронічно-негативним значеннєвим відтінком, наприклад: *Австрійська столиця Відень – це не перше, але й не друге улюблене місце для українських **VIP-біженців*** (<https://glavcom.ua>, 22.09.2022); ***VIP-біженці** під час війни: сім'ї яких українських чиновників засвітилися в Монако* (заголовок) (<https://enovosty.com>, 22.08.2023). Із метою вказівки на те, що в аналізованій сполучі відбулася модифікація її усталеної семантики, медійники почасти послуговуються лапками, оформлюючи за допомогою них тільки частину *біженці* чи все складне слово, наприклад: ***VIP-«біженці»**: українські олігархи на Лазуровому березі* (заголовок) (<https://www.dw.com>, 12.12.2022); ***«VIP-біженці»** у Монако: ДБР вивчить законність виїзду військовозобов'язаних* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 17.08.2022). Близькою за семантикою та зниженими оцінними характеристиками є складна номінація *VIP-втікач*, іронічну настанову якої реалізують різні за стильовими параметрами одиниці: *Але важливо зауважити: Приходько – це не просто депутат. Це людина при великих статках, яка входить до числа найбагатших народних депутатів України може майнути за кордон будь-якої миті, як це вже зробили інші **VIP-втікачі*** (<https://www.stopcor.org>, 10.12.2024). Слушну думку про такі деривати висловила Н. Клименко: «Як і раніше, в сучасній українській мові основоскладання, рідше аббревіація є засобом творення експресивно оцінних слів. Часто такі похідні одержують свої емоційно забарвлені значення внаслідок поєднання різнорегістрових одиниць. Інакше в похідному слові комбінуються дві основи, одна з яких співвідносна зі словом офіційного стилю, друга – розмовного і має негативний оцінний компонент у значенні [Клименко 2014, с. 64].

Іноді замість англізму натрапляємо на освоєну за допомогою прийому транскрибування частину *віп-*: *Батальйон «Відень»: як живуть українські **віп-«біженці»** в Австрії, серед яких судді і нардепи* (заголовок). Українські *віп-біженці* під час війни обрали одним зі своїх улюблених місць поза межами держави австрійську столицю Відень

(<https://www.volynnews.com>, 24.09.2022); *Ще один одеський **він-втікач** – колишній голова ЦБК Сергій Ківалов* (<https://newsua.one>, 26.02.2022). Оформлений кирилицею варіант фрагментарно функціонує як окрема номінація, що виявляє риси не тільки графічного, а й морфологічного освоєння: ідеться про набуття притаманної українським іменним частинам мови змінності, реалізованої за допомогою флексії: *Як повідомляє «Українська правда», після оприлюднення розслідування про те, як під час війни розкошують українські **«він-и»** на Лазурному узбережжі Франції, 17 серпня ДБР відкрите провадження за ознаками кримінального правопорушення передбаченого ч. 3 ст. 332 ККУ а саме «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України»* (<https://argumentua.com>, 19.08.2022).

Оскільки Україна активно обороняє свої рубежі від агресивного ворога, то цілком закономірно в засобах масової інформації досить ємно представлені лексеми, зокрема й аббревіатури, що позначають вибухові пристрої, літальні апарати, різні види військової техніки та ін. Частину такий номінацій, які в медійних публікаціях зберегли графічне оформлення латиницею, схарактеризовано в статті «Grapho-Barbarisms in the Headlines of Ukrainian Media Texts» [Navalna, Kostusiak, Mezhev, Marchuk, Buhaiova, Novoseletska, Shapran, Khomych, Musiichuk, Bobkov 2024, с. 62]. Закцентуємо увагу на інших лексемах аббревіатурного різновиду, переважно написаних кирилицею. Серед них найпоширеніші буквено-цифрові одиниці, що виконують номінативно-фактологічну функцію, та ініціальні складноскорочені слова, спеціалізовані на реалізації номінативної функції. Такий потенціал притаманний назвам гармат, наприклад: *За шість годин FPV-дрони спецпризначенців, які коригували очі 30-ї бригади, вразили п'ять одиниць ворожої техніки – дві гармати Д-20, одну Д-30, ЗРК «Стріла» та КамАЗ* (<https://gazeta.ua>, 19.08.2023); *У відкритому доступі з'явилися кадри з російського пропагандистського репортажу, на яких ворог демонструє використання 122-мм гармат типу Д-74 зі складу 238-ої артилерійської бригади Південного округу ЗС РФ в боях на Курахівському напрямку* (<https://defence-ua.com>, 18.12.2024).

Аббревіатури на позначення бомб бувають двох різновидів – звукові та звукоцифрові. Групу перших формує складноскорочене слово

КАБ, мотивоване підрядним словосполученням із двома узгодженими прикметниками та опорним іменником – *керована авіаційна бомба*, наприклад: **КАБ**: що таке керована авіаційна бомба, її характеристики, як від неї захиститися (заголовок) (<https://espresso.tv>, 16.11.2023). Часто цей акронім наділяють ознакою змінюваності, додаючи до нього флексію певного відмінка, хоч це не можна вважати закономірністю, пор.: *Вчора противник завдав по позиціях українських підрозділів та населених пунктах двох ракетних та 58 авіаційних ударів, зокрема, залучив п'ять ракет та скинув 102 КАБи* (<https://gazeta.ua>, 24.01.2025); *Ворог бив КАБами по Костянтинівці та Нелінівці* (<https://gazeta.ua>, 23.01.2025); *Ворог скинув сім КАБів в районі Зеленого поля, а Новопіль атакував НАРами* (<https://gazeta.ua>, 03.01.2025) і *Крім того, населені пункти Іванівка, Лиман, Зарічне зазнали авіаударів дев'ятьма КАБ* (<https://gazeta.ua>, 26.11.2024).

У текстах засобів масової інформації звуковий і звукоцифровий вияви має аббревіатура *ФАБ* – *фугасна авіаційна бомба*, наприклад: **ФАБ-3000**: наскільки небезпечна російська «цар-бомба» (заголовок). У сучасній Росії ці **ФАБи**, перероблені у *КАБи* («керовані авіабомби»), тепер називають «цар-бомбами», хоча по суті це чавун, до якого намагаються приєднати комплект крил для планування і *GPS* (<https://www.bbc.com>, 28.03.2024). Принагідно зосередимо увагу на вжитій у заголовковому реченні й тексті статті вторинній номінації вибухового пристрою, якою послуговуються росіяни. Оформлений у лапках юкстапозит «цар-бомба» через незвичність поєднання в його структурі різних за сферою функціонування лексем і контраст зі словом *чавун* набуває іронічного відтінку. Ужита без цифрового маркера номінація *ФАБ*, як і складноскорочене слово *КАБ*, також зазнала морфологічного уподібнення до змінюваних іменників, що увиразнює система флексій, приманних субстантивам II відміни твердої групи чоловічого роду, наприклад: *Ще одну вирву, ймовірно, від ФАБу, знайшли біля села Шеїно Корочанського району* (<https://news.telegraf.com.ua>, 14.11.2024); *Окупанти показали, як били ФАБом по Харківщині* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 23.06.2024); *У Слов'янську внаслідок влучання ФАБів поранені троє людей* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 21.12.2024); *Євлаш назвав спосіб протидії ФАБам та КАБам* (заголовок)

(<https://zn.ua>, 06.05.2024); *Росія стирає міста і позиції ЗСУ КАБами та **ФАБами*** (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 02.05.2024). Нагадаємо, що рід акронімів традиційно визначають за родовою характеристикою опорного слова. Відповідно до цієї норми складно-скорочену мовну одиницю **ФАБ** доречно було б кваліфікувати як субстантив жіночого роду, оскільки такий рід притаманний опорному слову *бомба*, проте наявність кінцевого приголосного основи та нульове закінчення стало передумовою зміни родової ознаки. У досліджуваному медіадискурсі простежуємо деякі стилістичні порушення, пов'язані з аналізованим акронімом, наприклад: *Речник командування Повітряних сил ЗСУ Юрій Ігнат називає ще один тип керованих авіабомб, що використовують росіяни, навіть частіше за УПАБ – фугасні **ФАБ-500*** (<https://suspilne.media>, 18.04.2023). Оскільки дериват **ФАБ** утворений від підрядного словосполучення *фугасна авіаційна бомба*, то вжиту в поданій попереду конструкції сполуку *фугасні **ФАБ-500*** вважаємо плеоназмом.

В українському медіадискурсі мілітарної тематики засвідчений звукоцифровий акронім, перша частина якого **УПАБ**, наприклад: *Виділяють два основні види керованих авіабомб, використовуваних РФ. Перший – ті, які відразу створювалися як керовані (**УПАБ-500В** і **1500В**), другий – перероблені **ФАБи**...* (<https://espresso.tv>, 16.11.2023); *Нове озброєння в арсеналі Росії: що таке бомба **УПАБ-1500В*** (заголовок). **УПАБ-1500В** має бойову частину вагою 1010 кг, головним її завданням є ураження високозахищених об'єктів військової інфраструктури та надводних об'єктів (залізобетонних укриттів, командних пунктів, залізничних мостів, військових кораблів тощо) (<https://www.radiosvoboda.org>, 06.03.2023). Його своєрідність полягає в тому, що твірною основою слугує російське словосполучення. Іноді автори публікацій пояснюють походження цієї аббревіатури, що значно полегшує сприйняття тексту реципієнтом, наприклад: *Війська РФ використовують декілька типів керованих авіабомб. Наприклад, керовані плануючі бомби **УПАБ-1500В** (аббревіатура від російського «управляемая планирующая авиационная бомба» – ред.)* (<https://suspilne.media>, 18.04.2023). Частотою вживання значно поступається українськомовний відповідник, що передбачає зміну початко-

вого звука (пор.: укр. *керована* і рос. *управляемая*): *На Лиман війська РФ скинули ... керовану плануючу авіабомбу «КПАБ-1500»...* (<https://censor.net>, 27.07.2024).

В українській публіцистиці складноскорочені слова виконують роль засобів маркування снарядів, ракет, ракетних комплексів, наприклад: *...рашисти для стрільби з цих Д-74 використовують північно-кореєські копії радянських снарядів **ОФ-472*** (<https://defence-ua.com>, 18.12.2024), де *ОФ* – осколково-фугасний; *Війська РФ атакували двома керованими авіаційними ракетами **Х-59/69** із повітряного простору з акваторії Чорного моря* (<https://gazeta.ua>, 25.01.2025); *Якщо згадати останній масований обстріл України, то великою мірою під час цієї атаки Росія застосовувала ракети **Х-101**. Але маємо пам'ятати, що в них були старі радянські двигуни від ракет **Х-55*** (<https://www.unian.ua>, 20.11.2024); *У цей же день окупанти обстріляли Харків ракетами системи **С-300** – два «прильоти» в Індустріальному районі* (<https://fakty.com.ua>, 23.01.2024); *Зокрема, на відео, ймовірно, видно «прильоти» шести бойових блоків цієї ракети. Є припущення, що це могла бути ракета **РС-26** «Рубіж»* (<https://tsn.ua>, 21.11.2024). Поданий фактичний матеріал засвідчує, що акроніми цього семантичного різновиду містять цифровий показник, який вказує на призначення вказаних мовних одиниць виконувати номінативно-фактологічну роль. На відміну від них ініціальна аббревіатура *НАР*, утворена від початкових звуків трикомпонентного словосполучення *некерована авіаційна ракета*, реалізує номінативну функцію. Подібно до деяких складноскорочених назв бомб, ця мовна одиниця зазнала морфологічної адаптації, що доводять формально представлені флексії, наприклад: *Крім цього, загарбники запустили шість **НАРів** у район Новогорівки* (<https://gazeta.ua>, 29.09.2024); *Зелений Гай противник атакував **НАРами*** (<https://gazeta.ua>, 10.01.2025). Спільність поданих попереду складноскорочених слів на позначення гармат, бомб, снарядів, ракет полягає в тому, що вони не слугують твірними для інших дериватів.

Значна частина медійних публікацій містить інформацію про використання на війні засоби пересування, в оформленні яких домінують аббревіатури. Їхнє функціонування вважаємо цілком умотивованим, адже описові відповідники зазвичай надто ємні, тому не сприяють

ощадливості використання газетного простору й водночас обтяжують текст. Цю групу формують акроніми, структуровані трьома та чотирма літерами. Зокрема, трибуквена складноскорочена номінація *БТР* мотивована композитним субстантивом *бронетранспортер*. Твірними для аббревіатури послугували початкова літера першої кореневої основи та дві початкових букви другої частини складного слова. Зазвичай аналізована лексема функціює в стилістично нейтральних контекстах про події на фронті, наприклад: *Бойовим хрещенням для Максима стали бої на сватівському напрямку, де своїм **БТР** проводив ротації на позиціях, евакуював поранених* (<https://gazeta.ua>, 12.12.2024). Іноді цей акронім містить цифровий або буквено-цифровий ідентифікатори, пор.: *Чому росіяни не ходять в штурми на **БТР-70**, та що відбувається з їх БМП після влучання гранат* (заголовок) (<https://defence-ua.com>, 16.12.2024); *Росія використовує у війні проти України слабо захищений **БТР-50** 1950-х років випуску* (<https://www.unian.ua>, 21.05.2024) і ***БТР-4МВ1** створений фахівцями «Харківського конструкторського бюро ім. Морозова», що входить до складу «Укроборонпрому»* (<https://mil.in.ua>, 14.10.2022); *Наїхали на протитанкову міну, але лишилися живі, – захисники України назвали переваги **БТР М113А*** (заголовок) (<https://24tv.ua>, 23.03.2023). Якщо йдеться про броньовану машину, отриману Україною в межах військової допомоги, то її назву доповнено ще й мовними одиницями, оформленими латиницею, мотивувати які без додаткової інформації складно, наприклад: *В Україні помітили французький **БТР VAB Mk.3** з бойовим модулем «Січ»* (заголовок) (<https://mil.in.ua>, 26.01.2025). Аналізовану аббревіатуру іноді вживають як змінювану мовну одиницю, додаючи до неї закінчення, наприклад: *Польський міністр обурився прапорами УПА на наданих Україні **БТРах*** (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 21.12.2024); *На Куриціні вже є щонайменше три кладовища російських **БТРів** – Forbes* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 11.11.2024).

До трикомпонентних належить акроніми *БМП* і *БМД*, дериваційна основа яких – словосполучення, структуровані за схемою *прикметник + іменник + іменник*, відповідно *бойова машина піхоти* і *бойова машина десанту*. Спільність цих складноскорочених слів полягає в їхньому функціюванні ще й із додатковим цифровим показником, що увираз-

нює модель цієї бойової техніки, наприклад: *Знищено дві **БМП** та один квадроцикл. Три **БМП**, одна гармата та один автомобіль пошкоджено* (<https://gazeta.ua>, 26.11.2024); *Танки, **БМП-2**, **БМД**, **БТР**, багі та «Ланцет» – воїни бригади «Магура» із суміжниками спалили ворожої техніки на десятки мільйонів доларів* (<https://gazeta.ua>, 09.01.2025); *В районі Часового Яру, в ході відбиття ворожого штурму, підрозділами 24 окремої механізованої бригади було знищено 4 російських **БМД-4*** (<https://mil.in.ua>, 24.01.2025).

Групу номінацій бойової техніки доповнює іноді ускладнена цифровим ідентифікатором аббревіатура **БРДМ**, твірною основою якої слугує словосполучення *бойова розвідувально-дозорна машина*, що відповідає схемі *прикметник + композитний прикметник + іменник*, наприклад: *В результаті бою українські бійці захопили трофейний **БРДМ** та взяли в полон одного окупанта* (<https://gazeta.ua>, 12.03.2022); *Супутник показав активну розконсервацію в Росії **БРДМ-2**, частину з яких ремонтують на Далекому Сході* (заголовок) (<https://defence-ua.com>, 22.10.2024). Хоч зазначена лексема виконує номінативну функцію, проте зрідка, потрапляючи в контексти з оцінними одиницями та метафорами, вона бере участь у моделюванні іронічно-гумористичних ситуацій, наприклад: *ЗСУ на Луганщині «підсмажили» російську **БРДМ**: видовищне відео* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 01.06.2022). Конотативно-стилістичний ефект реалізує оформлена в лапках метафора «підсмажили», а переданий у прикметникові видовищне лінгвопрагматичний смисл викликає в читача емоційні рефлексії.

Буквено-цифрові аббревіатури часто беруть участь у маркуванні танків, наприклад: *Україна може отримати від Пакистану 44 танки **Т-80УД** в обмін на фінансову підтримку країн Заходу* (<https://gazeta.ua>, 11.03.2023); *Росіяни модернізували Т-62: експерт проаналізував, що вийшло* (заголовок). У мережі було опубліковано перше фото, того, що називається танком **Т-62МВ**, модернізація зразка 2023 року (<https://www.unian.ua>, 30.11.2023).

У медіадискурсі мілітарної тематики тяглість вживання виявляють номінації транспортних засобів **КраЗ**, **КамАЗ**, **МАЗ**, утворені від назв заводів-виробників відповідно *Кременчуцький автомобільний завод*, *Камський автомобільний завод* і *Мінський автомобільний*

завод. Твір на основі перших двох дериватів – частина першого слова та початкові звуки двох наступних. Для моделювання акроніма *МАЗ* залучено початкові звуки всіх твірних одиниць. У текстах періоду активної фази російсько-українського протистояння ці лексеми мають різне графічне оформлення, а також морфологічні характеристики: ідеться про набуття ними ознак змінюваності за відмінками й числами, пор.: *Захисникам міста було очевидно, що боеприпасів не вистачить, щоб тримати облогу, тому вони відправили чотири **КрАЗи** за підтримки снайперської групи спецпризначення в Розівку (Запорізька область, 50 км на північний захід від Маріуполя), на склади Сил оборони України сектору Південь* (<https://nv.ua>, 20.05.2024); *Пошкоджено без можливості подальшої експлуатації **КРАЗи** противника та знищено БК окупантів* (<https://gazeta.ua>, 10.04.2022); *Російські дезертири викрали автомобіль **КамАЗ** та поїхали у невідомому напрямку* (<https://gazeta.ua>, 05.06.2023); *Партизани показали фото російських окупантів на **КАМАЗах** у Криму (заголовок)* (<https://gazeta.ua>, 28.01.2024); *А в Москві увечері вівторка перекривали вулиці **камазами**. Чекали на українські ДРГ, які йдуть убивати Путіна. От тобі й «Київ за три дні»!* (<https://gazeta.ua>, 17.08.2024); *Російська армія почала використовувати білоруські **МАЗи** (заголовок). ...кадри зі знищеними **МАЗами** публікують у телеграм* (<https://www.autoconsulting.com.ua>, 16.09.2024). Акцентуючи увагу на таких мовних одиницях, Н. Клименко стверджує, що аббревіація «охоплює все більше сфер, напр., назв знарядь, де складноскорочені слова з номенклатури в писаному тексті переходять в усне мовлення, а з нього і в художній стиль: *білази, камази, крази*» [Клименко 2014, с. 21]. Солідаризуючи з міркуванням дослідниці, зазначимо, що серед оформлених малими літерами назв транспортних засобів у сучасному медіадискурсі засвідчена тільки лексема *камаз*, яка продовжує брати участь у міжстильовій транспозиції, зокрема переходять до сфери публіцистики.

Активністю вживання в засобах масової інформації позначені аббревіатури, що маркують літальні апарати. Складноскорочена номінація, утворена від словосполучення *безпілотний літальний апарат*, у пресі трапляється з двома варіантами написання – *БПЛА* і *БпЛА*, пор.: *У Дніпрі **БПЛА** влучив у багатоповерхівку* (заголовок) (<https://ua>.

korrespondent.net, 27.01.2025) і *Через ворожу атаку **БнЛА** у Дніпрі пошкоджена багатоповерхівка – ЗМІ* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 27.01.2025). До сфери поширених належать акроніми, що маркують типи літаків. Такі мовні одиниці домінують у текстах про обстріли українських населених пунктів, в інформаційних публікаціях про технічні характеристики чи знищення цих літальних апаратів, наприклад: *Вранці 21 листопада Росія здійснила атаку міжконтинентальною балістичною ракетою, крилатими ракетами з бомбардувальників **Ту-95МС** та аеробалістичним «Кинджалом»* (<https://www.bbc.com>, 21.11.2024); *Росіяни атакують Україну переданими нею бомбардувальниками: що відомо про **Ту-160*** (заголовок) (<https://24tv.ua>, 27.11.2024); *Стратегічні бомбардувальники. Чим відрізняються і які ракети несуть літаки **Ту-22М3**, **Ту-95М**, **Ту-160** – головна зброя масованих ударів РФ* (заголовок) (<https://nv.ua>, 09.09.2024); *Головне управління розвідки Міністерства оборони України здійснило підпал російського літака **Ту-134** на одному з аеродромів біля Оренбургу* (<https://mil.in.ua>, 14.10.2024); *Російські **Су-34** є основними літаками тактичної авіації, які завдають ракетно-бомбових ударів по українських позиціях на лінії фронту та у прикордонних районах* (<https://mil.in.ua>, 03.09.2024); ***Су-57** – це надзвуковий бойовий реактивний літак, який у Росії позиціюють як винищувач 5-го покоління* (<https://espresso.tv>, 13.06.2024). Звукова частина цих абревіатур дериваційно пов'язана прізвищами авіаконструкторів А. Туполева й П. Сухого, перший склад прізвищ яких послужив твірною основою. Близькою є схема моделювання й сфера функціонування складноскороченого слова *МиГ*, пов'язаного із засновниками конструкторського бюро А. Мікояном і М. Гуревичем: *Польща передала Україні вісім літаків **МиГ-29*** (<https://gazeta.ua>, 05.04.2023). На відміну від проаналізованих попередню абревіатур на позначення типів літаків, ця номінація в медіадискурсі представлена як змінювана. Ідеться про випадки, коли немає цифрового показника, наприклад: *Чому РФ вирішила повернути **МиГи** в Білорусь і чи є загроза для Києва: думка експерта* (заголовок) (<https://www.rbc.ua>, 10.11.2024); *Останній тиждень росіяни почали піднімати у повітря разом з **МиГами** ще й Іл-78 – літак-заправник, який дозаправляв*

винищувачі, через що їхні польоти (а відповідно і тривоги) тривали по 2–3 години (<https://www.bbc.com>, 18.11.2023).

З-поміж проаналізованих аббревіатур назви типів літаків із першою частиною Ту- й Су- беруть участь у моделюванні похідних слів, які сприяють орозмовленню текстів, наприклад: *«Ми вдячні всій нашій протиповітряній обороні, яка була залучена до відбиття цієї атаки: зенітним ракетним військам, нашій авіації – пілотам F-16, «сушок» та МіГів, мобільним вогневим групам, РЕБ – усі організовано відпрацювали. Дякую вам за надійний захист!»* – додав Зеленський (<https://gazeta.ua>, 17.11.2024); Він (М. Подоляк. – Авт.) уточнив, що всі злети *«Тушок»* та *«МіГів»* забезпечують тим паливом, яке виробляють на російських НПЗ. І для того, щоб убезпечити свою територію, Україні треба знищувати такі об'єкти (<https://gazeta.ua>, 13.04.2024). Додамо, що обидві виділені номінації засвідчені в українській лексикографії, проте з іншими значеннями: *сушка* – «1. розм. Дія за значенням сушити 1. 2. кул. Маленький сухий бублик» [ВТССУМ 2005, с. 1419]; *тушка* – «зменшене до туша (у 1 знач.); тіло убитої тварини, дичина та ін. невеликого розміру» [ВТССУМ 2005, с. 1487].

У публікаціях мілітарної тематики, окрім складноскорочених слів на позначення різних за професійними ознаками захисників, військових підрозділів, зброї та техніки, трапляються аббревіатури-топоніми. Серед них тяглість функційного вияву в пресі притаманна назвам псевдореспублік ДНР, ЛНР, наприклад: *Діяльність групи координував бойовик так званого спецназу ДНР, який воює проти України на східному фронті та співпрацює з російським ГРУ* (<https://gazeta.ua>, 18.11.2024); *Єлісєєв був зв'язківцем так званої ЛНР на Харківському напрямку – відновлював зв'язок* (<https://gazeta.ua>, 28.12.2024). Примітно, що в деяких контекстах ці акроніми зазнала модифікації в графічному оформленні. Ідеться не тільки про заміну великих літер на малі, а й про передавання букв відповідно до їхньої назви в алфавіті: *На проукраїнських містян починаються облави: у кожного перевіряють паспорт та особливо бояться почути українську у відповідь, в кожному чоловіку з рюкзаком та телефоном бачать зрадника «денеер»* (<https://vchasnoua.com>, 18.06.2024); *А ще пєсков наголосив, що Маріуполь це частина еленер. Навіть не «ДНР», а «ЛНР». Хоч би на карту*

глянув (<https://rubryka.com>, 08.04.2022). Така трансформація слугує яскравим і лаконічним мовно-стилістичним засобом, скерованим на вираження іронії, образи, глуму, негативної конотації. Слушну думку з цього приводу висловив Д. Данильчук: «Поряд із уживанням аббревіатур у денотативній функції, як засобів компактного донесення інформації в тексті..., існує ще й практика використання їх зі стилістичною метою, у функції конотативній, як емоційно-експресивних засобів, засобів пожвавлення тексту, посилення його впливу на читача» [Данильчук 2010, с. 6].

Мовний динамізм виявляють утворені від проаналізованих одиниць експресивно-забарвлені деривати на позначення військових, які мають стосунок до цих псевдореспублік: *Проти українських піхотинців на Донецькому напрямку воювали так звані **денеерівці** та вагнерівці* (<https://armyinform.com.ua>, 09.02.2023); *Учасника АТО Юрія Пономарьова **еленерівці** викрали 28 травня 2022 року із села Гончарівка Луганської області, де він тимчасово проживав* (<https://zmina.info>, 26.03.2024); *До вбивства письменника Володимира Вакуленка може бути причетний **еленерівець** з позивним «Академік» (заголовок)* (<https://zmina.info>, 17.11.2024); *Проти української Луганщини воюють її зрадники – **еленерівці*** (<https://gazeta.ua>, 23.05.2022). Посиленню оцінної конотації сприяють лексеми, що разом із відаббревіатурними дериватами формують юкстапозити: ***Мародери-«еленерівці»** пограбували фермерів на Харківщині на 117 млн грн: злочинну групу викрили* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 27.08.2024). Негативний образ всього, пов'язаного з номінаціями так званих ДНР та ЛНР, оформлених як *денеер*, *еленер*, передають утворені від них атрибутивні одиниці *денеерівський*, *еленерівський*, наприклад: *Одним із ліквідованих виявився «денеерівський» підполковник* (<https://armyinform.com.ua>, 09.02.2023); *Філіп – еленерівський сепаратист, який служить у пресслужбі так званої народної міліції* (<https://detector.media>, 08.07.2024). Дериватам аналізованого різновиду притаманна усталеність словотвірної моделі, на яку звернула увагу Н. Клименко: «Є підстави розглядати регулярність оформлення прикметників, утворюваних від аббревіатур, запозичених або питомих основ за допомогою суфікса -ськ-

з інтерфіксом *-ів-* теж як прояв аглютинативності і тенденції до збереження твірної основи незмінною» [Клименко 2014, с. 13].

Отже, в інформаційному просторі періоду російсько-української війни функціують аббревіатури, що зазнали активізації, і нові деривати. Їхню семантичну амплітуду окреслюють номінації на позначення: 1) осіб за військовою професійною діяльністю; 2) об'єднаних фахом, певними діями та метою сукупності людей; 3) вибухових пристроїв, літальних апаратів, різних видів військової техніки; 4) топонімів. Складноскороченим словам притаманні різні дериваційні схеми, зокрема усічення одного чи кількох компонентів твірної сполуки. Серед акронімів трапляються ініціальні аббревіатури, модельовані двома, трьома й чотирма літерами чи звуками й іноді супроводжувані цифровим показником. Деякі з мовних одиниць аналізованого різновиду мають омонімії відповідники, що викликає труднощі в реципієнта. Твірною основою для засвідчених у сучасному медіапросторі аббревіатур слугують дво- та трикомпонентні словосполучення, структуровані іменниками й прикметниками. Досліджувані складноскорочені номінації споріднює їхня стилістична нейтральність та реалізація номінативної, номінативно-інформативної чи номінативно-фактологічної функцій. За певних контекстуальних умов емоційно й прагматично нейтральні слова здатні моделювати іронічно-гумористичні ситуації й набувати знижено-оцінного та саркастичного відтінків, акцентуючи увагу на негативних соціальних явищах, що відбуваються в суспільстві. Такий функційний потенціал виявляють деякі аббревіатури-графоварваризми та їхні кириличні відповідники, освоєні за допомогою прийому транскрибування. Іноді оформлені латиницею акроніми виявляють риси морфологічного освоєння, віддзеркаленням чого є набуття притаманної українським іменним частинам мови змінності, реалізованої за допомогою флексії. З огляду на здатність виконувати роль твірної бази проаналізовані аббревіатури формують дві групи: ті, що позбавлені такої можливості, і ті, які слугують основою для творення іменників та прикметників зазвичай за допомогою суфіксів та посередництва інтерфікса *-ів-*. Частина таких дериватів зазнала розширення семантичної структури або слугує засобом вираження іронії, образи, глуму, негативної конотації. Функціонування складноскорочених слів

у засобах масової комунікації цілком умотивоване, адже вони сприяють ощадливості використання газетного простору, хоч оформлені латиницею акроніми без додаткової інформації іноді мотивувати складно.

3.2. Лінгвостилістичний потенціал нових дериватів

Сучасне суспільство вирізняється актуалізацією різних форм публічного спілкування, важливий складник якого – медійна комунікація. Як відомо, головне призначення засобів масової інформації – передавати новинні повідомлення. У боротьбі за увагу читача, досягнення комунікативно-прагматичної мети та авторських інтенцій журналісти часто вдаються до створення ефекту незвичності й несподіваності, задля чого моделюють нові слова, уживають відомі лексеми в не характерних для них комунікативних ситуаціях, залучають до мовного вжитку номінації, утворені й підхоплені користувачами соціальних мереж, де спілкування часто виходить за межі нормативності й вирізняється емоційним, оцінним, експресивним навантаженням. Демонструючи високий рівень креативності й уміння іронізувати, автори публікацій водночас часто намагаються адаптувати розмовні елементи до вимог писемного мововикладу. З огляду на це можна констатувати, що сучасний медійний простір виконує роль одного з важливих індикаторів мовного динамізму.

Науковці неодноразово обирали публіцистику, зокрема й українську, корпусом дослідницького матеріалу для різноаспектного вивчення сучасної медійної неології в загальному її вияві. Серед порушених питань – питоми неологізми кінця ХХ – початку ХХІ століття у хорватській мові [Ткачук 2010], українські семантичні інновації початку ХХІ століття [Стишов 2015] та їхній функційно-прагматичний потенціал [Третякова 2019], структурно-семантичні параметри неонімацій, утворених непродуктивними способами творення [Бойчук, Бойчук 2017], префіксальні інновації [Костусяк, Межов 2018], експресивні функції й особливості використання неологізмів та okazіоналізмів у мові українського газетного дискурсу [Коваль 2011], типологія, семантика та лінгвостилістика лексичних інновацій у мові сучасних українських засобів масової інформації [Підкамінна 2019]. Не менш

цікавим видається опис молодіжних неологізмів та сленгізмів, засвідчених у соціальних мережах [Shahlee, Rosniah 2019]. До актуальних за проблематикою за фактичним матеріалом належать напрацювання, присвячені вивченню інновацій у різних мовах. На такій концепції ґрунтується функційно-прагматичний аналіз домінантних форм неологізмів англійської та французької мов, дібраних із художніх і газетних текстів впродовж 2010–2022 років [Sultanbekova, Anafinova, Seidikenova, Bizhkenova, Tleshova 2022].

Процес неологізації розглядають у лінгвістичних працях із тематично вузьким обсягом проблематики. У зв'язку з цим доречно згадати студії, у яких схарактеризовано номінації на позначення ковіду, що з'явилися в різних мовах унаслідок впливу зовнішнього чинника – світової пандемії [Pinca, Tomescu 2022; Kostusiak, Navalna, Levchenko, Grozian, Pryimachok, Prudnykova 2021; Zholobova 2021]. У сфері зацікавлень перебувають новітні фемінитиви, заактивізовані в українській мові, насамперед у медійному просторі впродовж останнього часу. Зокрема, неонімації осіб жіночої статі за професією, родом діяльності, специфікою поведінки проаналізовано з огляду на лексико-семантичні та дериваційні особливості, а також у контексті когнітивного виміру [Kostusiak, Navalna, Mezhev 2020]. Стосунок до порушеної проблеми виявляють дослідження, у яких зосереджено увагу на дериваційних нормах деяких слів. У цьому аспекті видається цікавою стаття К. Городенської, присвячена опису морфолого-словотвірного перевнормування запозичених прикметників, які схарактеризовано в площині тенденцій сучасного українського словотворення [Городенська 2020]. Заявлений перелік наукового здобутку хоч і вияскравлює значний рівень опрацювання проблеми, проте не охоплює абсолютно всіх аспектів і номінацій. Нині, коли триває активна фаза російсько-української війни, журналісти, намагаючись щонайповніше поінформувати про події на фронті та прагнучи здобути перемогу в боротьбі за читача, у публікаціях використовують різні мовні засоби. Ідеться не тільки про утворені різними морфологічними способами неодеривати, а й про неосемантизми та деякі граматично модифіковані мовні одиниці. У сучасній лінгвістиці частина новотворів цього часового зрізу простудійована [Вусик, Павлик 2022], проте їхня кількість

невпинно зростає, що й спонукає до поглиблення дослідницького пошуку.

Неологізація мови – активний процес, який ніколи не стихував своїх обертів і навіть набував інтенсивності в часи економічних, політичних, науково-технічних та інших трансформацій, що відбуваються в суспільстві. Вагомим зовнішнім чинником, який докорінно змінив життя українців та кардинально вплинув на зміни в їхній комунікації, стало повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року. У цей день інформація про російську збройну агресію потрапила на перші шпальти світових газет, відтоді вона займає значну частину українського медійного простору. Від початку активної фази війни мову засобів масової інформації поповнили нові лексеми, зазнали актуалізації та розширення семантики здавна відомі номінації, декі слова набули графічного оновлення. З'ясовуючи особливості процесу неологізації, Л. Підкамінна подає таку його схему: «індивідуальне вживання неологізму → соціалізація нової лексеми (сприймання суспільством) → лексикалізація неологізму (закріплення в мовній системі)» [Підкамінна 2019, с. 146]. Запропоновану дослідницею послідовність вважаємо цілком умотивованою, що доводить опрацьований мовний матеріал. До важливих аспектів дослідження нових номінацій належить визначення принципів їхнього вивчення. Дібрана картотека фактичного матеріалу дає змогу виділити: 1) словотвірні інновації, що виникли переважно на основі усталених дериваційних моделей; 2) неосемантизми, тобто лексеми, у яких відбулося розширення семантичної структури внаслідок переосмислення реальності; виникнення нових семантичних відтінків зазвичай ґрунтується на асоціативних зв'язках і пов'язане з лексико-семантичним способом словотворення; 3) орфографічні новації, у яких зазнало зміни графічне оформлення слів, що відбулося під впливом зовнішніх чинників; 4) граматично модифіковані прийменниково-відмінкові форми іменників.

Представлені в медійному мовленні неологізми надають текстам розкутості. На реалізацію цього завдання, а також із метою передати авторську інтенцію спрямована низка утворених суфіксальним способом дієслів та іменників. Частина з них хоч і не виходить поза межі соціальних мережах, проте вже потрапила до укладеного інформацій-

ним агентством «АрміяInform» невеликого словника неологізмів та неосемантизмів (<https://armyinform.com.ua>, 20.07.2022). Наприклад, до таких неодериватів належать дієслова *байрактарити*, *джавелініти*, *стінгерити*, *хаймарсити*, які формують один словотвірний тип, оскільки: 1) їх мотивують іменники – назви видів озброєння, літальних апаратів та ін., тобто того, що допомагає українським військовим у боротьбі з ворогом; 2) вони мають спільне словотвірне значення, маркуючи дії, пов'язані зі знищенням окупантів; 3) однаковим у них є службовий формант – продуктивний суфікс *-и-*; 4) усі подані новотвори формують однаковий частиномовний клас слів – належать до дієслів. Важливо зазначити, що деякі з поданих слів розширили межі свого функціонування. Зокрема, дієслово *байрактарити* потрапило до рекламного повідомлення про послуги, на які знижено ціни, наприклад: *Beauty Hunter вже 3 роки!.. Це мало бути грандіозне свято. Але які часи, така й вечірка – нумо байрактарити ціни разом* (<https://beautyhunter.com.ua>, 18.08.2022). Звісно, важко спрогнозувати, чи дієслова на зразок *байрактарити*, *джавелініти*, *стінгерити*, *хаймарсити* перебуватимуть в активному вжитку українців після війни, проте, як бачимо, нині деякі з них навіть виявляють ознаки міжтематичних зрушень.

З-поміж поданих у словнику інформаційного агентства «Армія-Inform» дієслів-новотворів зупинимося передусім на тих, які потрапили до медійної сфери. Нині помітна тенденція до утворення та активного вживання лексем, мотивованих антропонімами. Зокрема, прізвище французького лідера Емануеля Макрона послугувало основою для моделювання за допомогою суфікса *-и-* дієслова *макронити* зі значенням 'вдавати стурбовану людину, яка нібито переймається проблемами інших, багато говорить про це, проте насправді її підтримка мінімальна'. Примітно, що аналізований новотвір використовують як для вказівки на самого Емануеля Макрона, так і на позначення інших осіб, пор.: *Президент Франції продовжує «макронити»* (заголовок) (<http://asn.in.ua>, 15.06.2022) і *Немає ніяких сил спостерігати за тим, як Шольц «макронить» і як важко йому далось це рішення* (<https://podcasts.nv.ua>, 27.01.2023). Разом із цим дериватом один словотвірний тип формує слово *шольцити*, мотивоване прізвищем канцлера

Німеччини Олафа Шольца. Ці два дієслова надають висловленню виразного стилістичного колориту, особливо якщо вони функціують поряд: *Будуть макронити і шольцити...* (заголовок) (<https://siver.com.ua>, 14.06.2022) – у статті йдеться про візит лідерів Франції та Німеччини до України та заплановану зустріч із Президентом України Володимиром Зеленським.

Сферу дієслів, що набули іронічного й глумливого забарвлення, поповнив дериват *відкобзонити*, мотивований прізвиськом російського співака Й. Кобзона. Це слово активно залучають для повідомлення про втрати російських військ чи ліквідацію зрадників України: ЗСУ *«відкобзонили» третину тисячі окупантів: свіже зведення Генштабу* (заголовок) (<https://apostrophe.ua>, 02.09.2022); ЗСУ *«відкобзонили» цілу пачку окупантів: втрати РФ в Україні значно зросли* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 03.02.2023); *«Відкобзонили» Воліна 22 січня в боях під Бахмутом* (<https://antikor.com.ua>, 27.01.2023). Лексема *відкобзонити* утворена за допомогою службових формантів *від-* та *-и-*, що слугує підґрунтям для розгляду їх у межах префіксально-суфіксального словотворення.

Відіменникове творення дієслів пов'язане не тільки з власними, а й із загальними назвами. До дериватів такого зразка належить слово *могилізувати* зі значенням 'знищити чоловіче населення Росії, яке потрапило внаслідок мобілізаційних дій на війну в Україну'. У цьому неoderиваті навмисно замінено дві літери (пор.: *мобілізувати* і *могилізувати*) із натяком на зв'язок з іменником *могила* й указівкою на те, що чекає ворога, який ступить на українську землю: ЗСУ *могилізували рекордну кількість військових рф за добу* (заголовок) (<https://ua.news>, 12.12.2022). Виділене слово утворено за допомогою продуктивного службового форманта *-ува-*, який приєднано до твірної основи за посередництвом інтерфікса *-із-*. Крім особових форм, аналізоване дієслово використовують у безособовому значенні, що сприяє переміщенню уваги з виконавців дії на її результат, наприклад: *На Луганщині «демілітаризовано» і «могилізовано» ще одного кримінального злочинця, засудженого в підмосков'ї за вбивство* (<https://armyinform.com.ua>, 04.10.2022). Принагідно прокоментуємо дієслово *демілітаризовано*, яке зазнало семантичних змін, про що свідчить його оформлення

за допомогою лапок. Як відомо, демілітаризація українців, за висловленням російської влади, стала метою повномасштабного вторгнення в Україну. У поданому попереду прикладі аналізована лексема реалізує іронічний зміст.

Не порушує усталеної словотвірної схеми й віддієслівний іменник *могилізація*, у якому роль дериваційної морфеми виконує запозичений суфікс *-аці(я) (-ацій-)*. Відсутність цієї лексеми в лексикографічних працях не стоїть на заваді її вживання в сучасній публіцистиці: *ЗСУ продовжують «могилізацію» РФ: у Генштабі розповіли про нові удари по ворогу* (заголовок). *Захисники України продовжують «могилізацію» РФ та нищать загарбників, які прийшли на нашу землю з війною* (<https://www.unian.ua>, 19.01.2023). Аналізовану лексему вживають у контекстах не тільки про вже загиблих окупантів, а й військовозобов'язаних росіян, яких планують залучити до воєнних дій в Україні, наприклад: *Мобілізованих у РФ проводжали на «могилізацію» пісню Могилевської* (<https://news.obozrevatel.com>, 06.10.2022); *«Могилізація»: воєнкоми у Росії вигадали вкрай цікаві способи вручати повістки* (заголовок) (<https://glavcom.ua>, 13.10.2022).

До сфери неологізмів належить мотивований похідним дієсловом *могилізувати* дієприкметник пасивного стану *могилізований*, який утворено за допомогою українського ресурсу – продуктивного суфікса *-н-*, наприклад: *«Могилізовані» росіяни вже на фронті* (заголовок) (<https://wz.lviv.ua>, 28.09.2022); *На російських кладовищах бракує місць для «могилізованих» окупантів, їх «пачками» закопують в Україні* (<https://www.5.ua>, 14.10.2022). Принагідно зазначимо, що вказана лексема може потрапляти зі звичної для неї атрибутивної сфери в іменникову, виконуючи роль підмета чи керованого члена речення. Зазначені транспозиційні процеси вказують на вияв одного з різновидів морфолого-синтаксичного способу словотворення – субстантивацію. Наприклад: *Вже 220 тисяч «могилізованих» – як відбувся перший етап мобілізації в РФ* (<https://tsn.ua>, 20.10.2022); *В Росії готуються до нових **могилізованих**: у Москві на виставці ритуальних послуг влаштували конкурс з одягання покійників на швидкість* (заголовок) (<https://cripo.com.ua>, 04.11.2023).

До кола емоційно забарвлених одиниць належать складні номінації. Окремого коментаря потребує представлена в пресі двокоренева лексема *свіжозмоги́лізований*, утворена лексико-синтаксичним способом (зрощення): *Свіжозмоги́лізовані* чмобіки розстрілюють білорусів (заголовок) (<https://volga.lutsk.ua>, 06.11.2022). Своєрідність цього слова полягає в тому, що його перший компонент *свіжо-* має приховану темпоральну ознаку, оскільки вказує на нещодавно виконану дію й семантично корелює з часовим прислівником *щойно*. Примітно, що друга частина як окреме слово представлена тільки в безпрефіксній формі недоконаного виду *моги́лізований*, про що йшлося попереду. Натомість у межах складної номінації *свіжозмоги́лізований* вона має доконаний вид, у реалізації чого бере участь префікс *з-*.

Оказіональний характер виявляє представлений в українськомовному медійному просторі дієприкметник *залкоголізований*, який не тільки вказує на тенденцію проникнення позалітературних елементів до сфери публіцистики з метою оживлення тексту, наближення до читача, привертання його уваги, а й порушує усталену схему творення слів цього частиномовного класу: *У сусідньому м. Бресті 2 залкоголізованих* рашистських чмобіків застрелили з пістолета місцевого білоруса (<https://volga.lutsk.ua>, 06.11.2022). Як відомо, в українській мові дериваційною парою до похідного дієприкметника традиційно вважають твірне дієслово, наприклад: *опрацьова-н-ий* ← *опрацьова-ти*, *знешкодж-ен-ий* ← *знешкод-и-ти*, *викона-н-ий* ← *викона-ти*. Проте аналізована неолексема виходить поза межі цієї закономірності: її утворення не пов'язане із структурно й семантично співвідносним дієсловом, оскільки його немає в українській мові, тому доводиться говорити про префіксально-суфіксальний спосіб творення цього слова. У запропонованому контексті дієприкметник *залкоголізований*, окрім дискредитації російських окупантів і вказівки на їхню пристрась до спиртних напоїв, виявляє значний експресивний потенціал, який посилює вторинна номінація агресорів – *рашистські чмобіки*.

Одна з моделей творення похідних слів – усікання елементів твірних основ і додавання питомих посткореневих службових формантів. Чимало номінацій такого зразка слугують засобом вираження гумору, який допомагає українцям пережити страшні воєнні часи, протистояти

російській пропаганді й зберегти силу духу. Усвідомлюючи те, що не можна недооцінювати противника, український народ водночас вдається до моделювання лексем, які слугують засобом приниження окупантів та глуму над ними. Як відомо, носієм головного словотвірного значення є твірна основа, а супровідну ознаку реалізує службовий формант. Керуючись цим, проаналізуємо деякі номінації, що вийшли за межі притаманних публіцистиці літературно-писемних норм, проте яскраво передають негативне ставлення українців до російських агресорів. Серед таких новотворів – *фашики*, у якому на межі морфемного шва простежуємо усічення основи (від *фашист*) та додавання суфікса *-ик-*, що в українській мові має високий ступінь сполучуваності з різними за значенням основами. Його функційне призначення полягає в моделюванні словотвірного типу ‘назви осіб’. Наприклад: «Російські **фашики** поїдуть додому в мішечку»: морпихи ЗСУ розбили підрозділ окупантів (заголовок) (<https://www.5.ua>, 18.04.2022). У цьому реченні саркастично-глумливий відтінок всього висловлення посилює й стилістично-маркований іменник *мішечку*, структурно ускладнений демінутивним суфіксом оцінки *-ечк-*. Принагідно згадаємо, що останнім часом росіяни активно використовують у своїй комунікації лексеми *фашики*, *фашисти* на позначення українців, реалізуючи маніпулятивну стратегію й виправдовуючи війну, яку розпочали нібито через розгул нацизму й фашизму в Україні. Зокрема, у формулюванні мети повномасштабного наступу, окрім згаданого попереду *демілітаризація*, рясніло слово з префіксом *де-* – *денацифікація*.

Сферу відсубстантивних іменників із суфіксом *-ик* поповнив іменник-експресив *рашики*, що виник від зневажливої назви Росії – *раша*, наприклад: «Нам розповідають, де сиділи “**рашики**”, ми перевіряємо ці будинки. Наше завдання – охорона», – говорить військовий (<https://suspilne.media>, 14.09.2022); Після перебування тут **рашиків** (так називають місцеві жителі окупантів) скрізь руїни, міни, нариті землянки та оборонні споруди (<https://www.nove.in.ua>, 14.12.2022). У синонімічних відношеннях із цим словом перебуває дериват із продуктивним суфіксом *-ист* *рашист*, мотивований подібно до попереду проаналізованого сленгізму також субстантивом *раша*: **Рашисти** допитували жінку чотири рази, звинувачуючи в тому, що вона коригує

вогонь та переховує українських військових – Людмила Дьячищенко вистояла і продовжує працювати, наближаючи день перемоги над російською ордою (<https://www.nove.in.ua>, 14.12.2022). Схожа модель творення притаманна заактивізованому останнім часом слову *лукашисти*, яке первісно номінувало представників білоруських правоохоронних органів – прихильників самопроголошеного президента Олександра Лукашенка, а нині розширило свій лексичний діапазон, функціуючи на позначення військових, що підтримують Росію в її агресивній політиці проти України або застосовують покарання до тих, хто схвально ставиться до українського народу, наприклад: *Жителі Самарів переконані, їхні родичі та близькі із Білорусі зі зброєю на українські землі не підуть, зробити це можуть хіба лукашисти* (<https://ourlife.org.ua>, 28.01.2023); *Лукашисти продовжують переслідування білоруських волонтерів і активістів – чергову карну справу слідком білорусі завів на керівника фонду BYSOL Андрія Стрижака, відомого активною допомогою українським захисникам, білоруським добровольцям у складі Збройних Сил України, а також білоруським опозиціонерам* (<https://armyinform.com.ua>, 20.05.2022). Хоч в основі творення деривата *лукашист* перебуває антропонім *Лукашенко*, проте слово реалізує ще й інший прихований зміст, позначаючи осіб за національністю – ідеться про білорусів. Принагідно зазначимо, що в процесі деривації твірна основа зазнала усічення (*лукаш-*).

Глузливо-іронічний відтінок має сленгізм *мобік*, утворений за допомогою суфікса *-ік-* від твірного субстантивованого прикметника *мобілізований*, основа якого зазнала усічення (*моб-*). У засобах масової інформації цей іменник рідко функціонує в однині, переважно його використовують у множині й оформлюють у лапках, наприклад: *У Росії військового задавив товариш по службі перебуваючи за кермом автомобіля. Випадок трапився, коли «мобік» відкривав шлагбаум* (<https://tsn.ua>, 07.02.2023); *Зараз росіяни використовують Білорусь як полігон для навчання своїх «мобіків»* (<https://www.unian.ua>, 16.12.2022).

До сфери негативнозабарвлених дериватів належить синонімічний відповідник номінації *мобік* – лексема *чмобік*, що у своєму значенні містить емоційно-оцінний компонент і виявляє ознаки подвійної мотивації. З одного боку, аналізовану номінацію доречно пов'язати

зі словосполученням *частково мобілізований*, виникнення якого за часовими ознаками збігається з так званою частковою мобілізацією росіян. До речі, аналітично представлений семантичний корелят сленгізма *чмобік* також часто вживають у контекстах із метою надання їм гумору, а подекуди й використовують як елемент мовної гри: «**Частково мобілізовані**» росіяни прибувають на фронт частково одягненими – Наталія Гуменюк (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 18.10.2022) – повторення слова *частково* спрямоване на увиразнення характеристики сказаного та посилення вражень від нього. Іменник *чмобік* слід трактувати як складноскорочене слово, утворене аббревіаційно-суфіксальним способом. За структурою ця аббревіатура змішана, вона складається з ініціального фрагмента – звуку /ч/ (початкового приголосного прислівника *частково*), уламкового асемантичного компонента *моб-* та суфікса *-ік* як транслітерованої з російської мови морфеми. В українській мові деривати такого зразка зазвичай містять у своїй структурі суфікс *-ик-*, морфема *-ік-* рідко представлена, її мають деякі іншомовні одиниці, пор.: *передовик, медик, фізик, історик*, але *хімік, механік*. У медійних текстах неолексему *чмобіки* пишуть з лапами й без них. Другий варіант вказує на його поступову узвичаєність в українськомовному просторі, наприклад: «**Чмобіки**» масово телефонують в Україну: цікавляться, як здатися в полон (заголовок) (<https://konkurent.ua>, 16.10.2022); Їх знову обманули: тюменські **чмобіки** почали бунтувати проти неадекватного командування (заголовок) (<https://24tv.ua>, 08.12.2022). З іншого боку, лексему *чмобік* можна розглядати як похідне слово ініціально-суфіксального різновиду. Ініціальний фрагмент пов'язаний із початковими звуками словосполучення *частково мобілізовані особи*. Актуалізацію сленгізму *чмобік* у медійному мовленні пояснюємо тим, що воно скеровує до загальновідомого вульгаризму *чмо*, у словнику потрактованого як «1. Людина, що нічого собою не представляє... 2. Підла, ненадійна людина» [ССУС 2006, с. 327]. Іноді медійники застосовують пов'язаний із цим сленгізмом прийом мовної гри – капслокізацію, що полягає в написанні великими літерами частини аналізованого слова, наприклад: *На Харківщині поблизу Куп'янська бійці 92-ї бригади полонили першого ЧМОбіка* (<https://censor.net>, 27.09.2022). У такий спосіб зреалі-

зовано спробу спеціально наголосити на співвідношенні виділеної частини з вульгаризмом *чмо*. Зазначений прийом слугує емоційно-експресивним засобом конденсації образності, інтертекстуальності, а також яскраво реалізує авторську інтенцію, мовне оформлення якої полишає межі нормативності.

Сферу неонімацій із компонентом *чмобік* поповнюють лексеми, утворені способом словоскладання з першою частиною, вираженою оцінним іменником, наприклад: *На росії горе-чмобіки конфліктують з офіцерами росармії та б'ють їх* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 13.11.2022). У новотворах, значення яких конкретизоване транслітерованою з російської мови географічною назвою, відбувається посилення негативного забарвлення та вираження пародійності, наприклад: *москвічі-чмобіки почали масово здаватися в полон* (заголовок) (<https://dyvys.info/>, 07.11.2022).

За твірною базою та способом деривації близький до неолексеми *чмобік* субстантив *чмоня*, ужитий на позначення незграбно й безглуздо одягненого російського військовополоненого, який став героєм інтернет-мемів: «**Чмоня**» повернувся додому: полонений окупант, що прославився, потрапив до списку на обмін (<https://focus.ua>, 29.06.2022).

До медійної сфери останнього часу проник мотивований словосполученням *часткова мобілізація* неологізм *чмобілізація*. Його утворено від початкового звука першого слова та цілого (неусіченого) слова: «**Чмобілізацією**» назвав мобілізацію в Росії міністр оборони України Олексій Резніков. «Оскільки її назвали “частковою” мобілізацією, логічно скоротити його до “чмобілізації”», – пояснив міністр (<https://vago.com>, 01.10.2022). Неонімації зі спільним компонентом *чмо*- дають змогу говорити про словотвірну парадигму, сформовану впродовж відносно короткого часу.

Серед неодериватів останнього часу чільне місце належить юкстапозитам, що часто виходять поза межі норм сучасної української мови й слугують засобом моделювання складного образу. У ролі однієї з частин оказіональних неолексем трапляються транслітеровані російські слова. Звісно, таке графічне оформлення порушує канони української орфографії, проте дає змогу яскравіше передати авторський меседж, зневагу до сказаного, водночас роблячи його

смісловим центом повідомлення: *Увага всього світу нині прикута до подій в Україні, до звірств, які тут чинять **росіяни-«асвабіді-телі»*** (<https://zpu.kr.ua>, 16.06.2022). Окрему групу складних номінацій становлять слова, для яких характерна графічна гібридизація – написання латиницею та кирилицею. Оформлений латиницею компонент переважно є прикладковим: *Велике новорічне **HIMARS-шоу**, яке влаштували Збройні сили України мобілізованим рашистам у Макіївці, вже третій день не дає спокійно спати нашим сусідам на болотах* (<https://gazeta.ua>, 03.01.2023); *«Сьогодні Україна відзначає День державності та День Хрещення Київської Русі. Сьогодні ж по наших містах було випущено два десятки ракет. **Ру-істерика?** Росіяни можуть вкрасти холодильники, але не нашу історію. Коли Київ був культурною столицею, Москва була болотом. Як залишається їм і зараз», – зазначив Подоляк* (<https://aspi.com.ua>, 28.07.2022). Останнім часом до медійного простору потрапили юкстапозити, у яких роль прикладки виконує літера Z, усталена як ідентифікувальний знак військових сил Росії, як тренд в російських соціальних мережах і як символ війни в Україні: *Кремль доручив регіонам влаштовувати акції на підтримку **Z-армії** РФ та Путіна* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 15.03.2022). За такою самою схемою побудована складна номінація з буквою Z і транслітерованою російською частиною, що слугує засобом створення ефекту пародійності, глуму, наприклад: ***Z-асвабіді-телі** рузькага миру продовжують вбивати мирних громадян України, незважаючи на їх мову спілкування. Для них люди ніхто. Захищати мову через знищення російськомовних????!!!* (<https://spilno.org>, 23.03.2022).

У медіатекстах воєнного періоду заактивізовано контаміновані номінації, у структуруванні яких бере участь кілька написаних разом лексем – переважно транслітерованих російських слів. Вони слугують елементом мовної гри, створеним задля називання складних понять з указівкою на їхню змістову цілісність та з метою надання висловленням експресивності: *Сьогодні, 9 листопада відзначається День української писемності. Це той етап самоусвідомлення, який викорінює міф про «адіннарод» та «мижебратья» з російським окупантом. Мова – це ідентифікація, потужна та ефективна зброя у про-*

тистоянні з ворогом (<https://www.056.ua>, 09.10.2022); В Ізюмі на кладовищі знайдено понад безіменні 500 могил, деякі з них братські. Є поховання з дітьми віком 6–9 років. Більшість з них безіменні, на дерев'яних хрестах лише цифри. Деякі могили братські. Отакі «**мижебратья**» (<https://glavcom.ua>, 19.09.2022). Номінації на кшталт *адінна-род*, *мижебратья* та ін. утворено лексико-синтаксичним способом від російських маніпулятивних наративів, за допомогою яких прихильники путінського режиму намагаються виправдати російську агресію в Україні й підступно вдають, що прагнуть взаєморозуміння й миру.

Досить часто можна почути, як росіяни хизуються своєю найсучаснішою зброєю, різноманітними винаходами, яким нібито немає аналогів у світі, а насправді виявляється, що все це далеке від досконалості. Російський наратив підхопили українські медійники й не тільки використовують його як транслітерований контамінат зі значенням ‘щось вигадане’, а й утворюють від нього похідні одиниці. Наприклад, *аналоговнет* послуговував основою для деривата *аналоговнетний*, структурно ускладненого продуктивним суфіксом *-н-*, наприклад: *Рідкісний зразок чергової «аналоговнет» зброї окупантів було знищено на Луганщині* (<https://defence-ua.com>, 09.02.2023); *Біля Кременної українські захисники вперше знищили російський «аналоговнет» БМПП «Термінатор»* (заголовок) (<https://www.nta.ua>, 09.02.2023); *ЗСУ збили «аналоговнетний» БПЛА Zala* (заголовок) (<https://24tv.ua>, 24.07.2022); *Бійці ЗСУ рознесли вщент черговий «аналоговнетний» рашиський танк прямо на камеру* (заголовок) (<https://defence-ua.com>, 08.09.2022); *Аналоговнетний російський військовий робот виявився іграшкою з AliExpress* (заголовок) (<https://24tv.ua>, 17.08.2022).

До виражальних мовних засобів, утворених за допомогою зрощення, належить лексема *затридні*, що надає висловленню іронічно-саркастичного звучання: *Як відомо, першочерговою метою «спецоперації» бункерного діда ерефії було взяти Київ «затридні» та замінити українську владу на своїх маріонеток* (<https://mykyivregion.com.ua>, 08.06.2022); *Нарден від «Європейської Солідарності» Олексій Гончаренко зауважив, що Україна вщент зруйнувала амбіційні плани росіян про «затридні»* (<https://prm.ua>, 03.06.2022).

Окрім дериватів, утворених внаслідок злиття кількох слів без їхньої структурної зміни, медійники використовують негативнооцінні контамінати, у межах складників яких відбулися певні модифікації. Такі ознаки виявляє мотивований лексемами *бомж* і *моджахед* субстантив *бомжахед*, що виражає знижувальну соціальну оцінку російських загарбників. Його утворено внаслідок накладання іменника *бомж* на першу частину слова *моджахед* (*модж-*): *Угрупування орків навколо ЧАЕС постійно поповнювалося з території Білорусі, частини та з'єднання відходили в зону на перекомплектування і проводили там кілька днів, звідти знімалися нові браві бомжахеди, і так по колу* (<https://site.ua>, 01.04.2022).

Низку дериватів контамінаційного походження поповнюють номінації, утворені за допомогою накладання, що відбулося в межах власних назв, зокрема географічних понять. Наприклад, від початкової частини лексем *Зміїний* (назва острова), яку накладено на першу частину слова *Чорнобаївка* (село в Херсонській області) сформовано неонімацію *Змієбаївка*, що вказує на багаторазове розгромлення ворога. Аналізований дериват позначає як процес знищення ворога, так і слугує жартівливою вторинною номінацією острова *Зміїний*, пор.: *«Змієбаївка» триватиме, поки окупанти не розблокують порти України* (заголовок) (<https://defence-ua.com>, 13.05.2022); *«Змієбаївка»: в Одеській ОВА повідомили про удар по російському судну* (заголовок) (<https://ua.krymr.com>, 12.05.2022) і *«Кажуть, дух острова “Змієбаївка” дістався тимчасово окупованого Бердянська»*, – прокоментував ситуацію *Братчук* (<https://www.slovoidilo.ua>, 14.08.2022).

Останнім часом мову української публіцистики поповнило чимало неосемантизмів. До таких дериватів належать синонімічні з огляду на набуте вторинне значення лексеми *мопед* і *балалайка*, які позначають безпілотні дрони-камікадзе, що атакують Україну: Наприклад: *Сьогодні вранці Київ та інші міста України атакували дрони іранського виробництва – Shahed, які за свій гудкий звук на підльоті до цілей вже отримали назву «мопеди»* (<https://dev.ua>, 17.10.2022); *Чий «мопед»? Іран заперечує постачання зброї Росії, але у світі не вірять* (<https://focus.ua>, 28.10.2022); *Заглушити «мопеди»*. Чи вдасться Заходу зупинити постачання іранського озброєння до РФ (заголовок)

(<https://focus.ua>, 28.10.2022); *Летюча балалайка або повітряний мопед: що одесити і фахівці розповідають про іранські БПЛА Shahed-136* (заголовок) (<https://www.5.ua>, 28.09.2022); *Зараз ми маємо доступ до найсучасніших технологій світу. Порівнювати наше обладнання з цими літаючими «балалайками» не можна. Завдання цих балалайок – знищувати життя людей. Тому нам не потрібно створювати щось аналогічне. Нам треба воювати проти ворога на полі бою, а міста захищати щільними захистами ППО* (<https://www.5.ua>, 20.10.2022). Переосмислення первинного значення номінації *мопед* відбулося на основі звукових характеристик: такі літальні об'єкти через наявність поршневих двигунів видають дуже гучні звуки під час польоту, що нагадує мопед. *Балалайкою* їх назвали через трикутну форму, схожу на цей музичний інструмент. В українській лексикографії слово *мопед* подано тільки зі значенням «мотоцикл педальний; легкий малопотужний мотоцикл, що має також педальний привод» [ВТССУМ 2005, с. 690]. Одним значенням наділена номінація *балалайка* – «російський народний музичний триструнний інструмент з декою у формі трикутника» [ВТССУМ 2005, с. 57].

Стосунок до лексико-семантичної деривації виявляє вербальний маркер Росії – лексема *болото*, яку часто вживають у місцевому відмінку множини, натякаючи на значно пізніше заснування Москви порівняно з Києвом: *На московських болотах істерика* (заголовок) (<https://bastion.tv>, 07.04.2022); *Плач на болотах. Негативний наступ другої армії світу* (<https://www.unian.ua>, 11.09.2022). У другому реченні, окрім аналізованої прийменниково-відмінкової форми, емоційний вплив посилюють вторинна номінація Збройних сил Росії – *друга армія світу*, а також використаний у незвичних контекстуальних умовах прикметник *негативний*. *Негативним наступом* нині називають втечу російських загарбників з окупованих територій: *А російська армія, яка, за словами кремлівського Фюрера «навіть ще не починала», робить «негативний наступ»* (<https://www.unian.ua>, 11.09.2022).

У текстах дослідженого медійного контенту періоду війни розширення значеннєвої структури набув іменник *утилізація*, який позначає знищення ворогів: *В Україні триває утилізація та демілітаризація російських окупантів. Лише за минулу добу наші Збройні сили ліквіду-*

вали 720 загарбників (<https://expres.online>, 04.01.2023). У словнику розтлумачено лексему *утилізація* тільки як «1. Використання чого-небудь для переробки. // Використання будь-яких відходів або лишків як сировини, напівфабрикатів, палива, добрива і т. ін. 2. У системах обробки інформації – процедура перегляду пам'яті ЕОМ та вилучення з неї непотрібних даних» [ВТССУМ 2005, с. 1519].

Засобом творення негативно-образної номінації вищого командного складу російської армії та підкреслення їхньої некомпетентності слугують метафоричні епітети. Зазначений функційний потенціал реалізує переносно вжитий прикметник *червонокнижний*, у словнику витлумачений тільки як такий, що «стосується до Червоної книги (про зникаючі види рослин і тварин)» [ВТССУМ 2005, с. 1597]. Уживання аналізованого неосемантизму надає висловленню іронії: *Російські генерали – червонокнижні дебіли, або чим нам вигідний Герасимов як командувач* (<https://novynarnia.com>, 27.01.2023). Розмовна лексема *дебіли* посилює ефект розкутості мовлення й вульгаризує контекст.

У текстах української газетної публіцистики періоду активної фази війни представлені орфографічні новації, які реалізують дві протилежних тенденції. Власні назви, зокрема географічні поняття, ім'я та прізвище очільника держави-окупанта, зазвичай пишуть із малої літери, аби надати негативнооцінного тону сказаному, висловити зневагу, наприклад: *Тепер програма має допомогти Україні здобути перемогу над московією на чолі з володимиром путіним* (<https://bastion.tv>, 07.04.2022); *У московській області рф новопризвані солдати влаштували справжні розбірки з офіцерами росармії через «імітацію» підготовки до війни* (<https://armyinform.com.ua>, 13.11.2022). Натомість загальні назви, пов'язані з Україною, її захисниками, які мужньо боронять свою землю, оформлюють як власні номінації: *Захищаючи Україну, загинув Герой з Тернополя Сергій Заблоцький* (<https://te.20minut.ua>, 28.01.2023). Із великої літери пишуть таке бажане для українського народу слово *Перемога*: *У нашій соборності – наша Перемога!* (заголовок) (<https://minre.gov.ua>, 22.01.2023); *Попереду – наша Перемога!* (заголовок). *Разом ми багато вже зробили і пережили.*

*Та найважливіше, а тому найважче – попереду. Це наша **Перемога*** (<https://33kanal.com>, 31.12.2023).

Пародійного ефекту набувають і деякі граматичні модифікації, до яких належить активно використовувана в текстах української публіцистики прийменниково-відмінкова форма *на росії*, що проникла замість нормативної *в росії*: **На росії** матір та дружина загиблого окупанта судяться за його майно (<https://www.5.ua>, 09.02.2023); **На росії** чоловік намагався вкрати тіло лєніна з Мавзолею (заголовок) (<https://thepage.ua>, 06.02.2023). Вона стала реакцією на послідовне вживання в російських медіа сполуки *на Україні* замість *в Україні*. Зазвичай формою *на Україні* послуговуються проросійські пропагандисти в контекстах про невизнання України як самостійної держави.

Отже, у сучасному медійному просторі відбувається міграція розмовної лексики до сфери публіцистики, зближення писемно-літературної та усно-розмовної форм комунікації, прагматичний потенціал чого полягає у створенні емоційних, експресивних та гумористично-іронічних мовленнєвих ситуацій. Активну участь у процесі неологізації беруть утворені різними морфологічними способами неодеривати, а також неосемантизми, орфографічні новації та деякі прийменниково-відмінкові форми, що зазнали граматичних модифікацій. Новотвори періоду російсько-української війни не тільки репрезентують динамізм у лексичній та словотвірній системах, слугують засобом увиразнення та втілення сучасних мовних трендів, а й передають оцінні значення, зокрема ставлення українців до агресорів. Такий функційний діапазон реалізують утворені суфіксальним способом дієслова. У медійному просторі помітна тенденція до активізації лексем, мотивованих антропонімами. До інновацій на позначення російських загарбників та всього, що з ними пов'язане, належать дієслова, дієприкметники, іменники. Роль засобів моделювання складного образу виконують юкстапозити, для яких характерна графічна гібридизація – написання латиницею та кирилицею. Високу продуктивність виявляють контаміновані номінації, що переважно містять транслітеровані російські слова, та негативнооцінні контамінати, складники яких зазнали модифікацій. Іронічно-оцінна інтенція притамана неосемантизмам. На реалізацію такої самої функції спрямовані слова, що набули графічного

оновлення. Ідеться про написання з малої літери власних назв, пов'язаних із державою-агресоркою та представниками її владних структур. Сферу орфографічних новацій поповнили пов'язані з Україною та її захисниками загальні назви, які пишуть із великої букви. У текстах газетної публіцистики заактивізовано прийменниково-відмінкові форми, які хоч і порушують українські граматичні норми, проте слугують засобом вираження мовного спротиву.

3.3. Продуктивні моделі метафоризації в публіцистичному дискурсі періоду російсько-української війни

Сучасний медійний дискурс зазнав суттєвих змін, що стало передумовою його різноаспектної інтерпретації. Окрім оперативного інформування про актуальні події, журналісти послуговуються виразними засобами, які не завжди відповідають канонам публіцистичного стилю. Мовний арсенал, що засвідчує міжстильову транспозицію, виконує низку інтенційних завдань і дає змогу яскравіше й емоційніше вербалізувати думку. За спостереження І. Завальнюк, «мовна особистість журналіста набуває ознак стилетвірного центру. Авторське Я стає м'якшим, розкутішим, людянішим» [Завальнюк 2009, с. 14]. Актуальними в цьому руслі вважаємо міркування Т. Левченко: «Мова публіцистики засвідчує тенденцію до розмивання чітких стилістичних меж...» [Левченко 2022, с. 60]. Висловлені дослідницями міркування цілком аргументовані й обґрунтовані, доказом чого вважаємо активне функціонування лексики, яка виходить за межі вимог газетних текстів. У мову сучасних медіа активно проникають номінації не тільки з прямим, а й із переносними та конотативними значеннями, що виникли на основі асоціацій із відомими об'єктами, діями, процесами, станами, якісними характеристиками та ін., серед них чільне місце посідають метафори.

У сучасній лінгвістичній парадигмі проблема метафоризації в українському медіадискурсі належить до активно досліджуваних. Серед найновіших за часовими вимірами, корпусом фактичного матеріалу та методологією вивчення варто назвати комплексне дослідження А. Овсі-

єнко, у якому не тільки запропоновано оновлену дефініцію поняття *метафора*, а й у контексті мовної динаміки проаналізовано різні за тематичним діапазоном переносно вжиті лексеми, з'ясовано їхні формальні та стилістичні ознаки, визначено роль в образному й емоційно-оцінному відтворенні дійсності та експресивізації текстів газетної періодики початку XXI ст. [Овсієнко 2023]. У сфері зацікавлень О. Семиди й І. Ахмад – метафоризація образу України в сучасному англomовному медійному дискурсі, функційні особливості переносно вжитих номінацій, які схарактеризовано в контексті механізмів усвідомлення реальної картини світу та стереотипів сприйняття нашої держави англomовною спільнотою [Семида, Ахмад 2020]. Заслужують на увагу студії, присвячені опису метафори як способу мислення, пізнання, номінації нових понять, а також засобу маніпулювання свідомістю, нав'язування певних суб'єктивних оцінок та реалізації інших комунікативних стратегій [Василенко, Статкевич 2022]. Серед наукових пріоритетів третього десятиріччя XXI століття – опис метафори як лінгвокультурного маркера [Котович, Кравченко-Дзондза 2022], визначення її ролі в медійному дискурсі [Одинецька 2017], дослідження метафоричних номінацій на позначення жінки в українській лінгвокультурі [Сукаленко 2010]. У низці праць метафоричні конструкції розглянуті спорадично, зокрема в контексті опису позитивних у неофіційному спілкуванні військових [Shulska, Kostusiak, Rymar, Zavarynska, Mykhalchuk, Bovda 2022]. У цих та низці інших наукових праць схарактеризовано значний обсяг вторинних номінацій, проте їхнє продукування в медійних джерелах не припинене. З'являються оновлені моделі, що дають змогу яскраво й емоційно передати реалії сьогодення, пов'язані з активною фазою російсько-української війни, відповідно й виникає потреба комплексного опису цих мовних одиниць.

До важливих завдань, які ставить перед собою науковець, належить вибір з-поміж запропонованих дефініцій чи формулювання власного визначення досліджуваного об'єкта. З огляду на це вважаємо за необхідне проаналізувати відомі нині тлумачення терміна *метафора*. На нашу думку, насамперед доречно звернутися до сучасних українських лексикографічних джерел. В енциклопедичному виданні «Українська мова» виділено два значення поняття *метафора* – «а) семантич-

ний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця; б) похідне значення мовної одиниці, утворене таким чином» [Українська мова 2004, с. 334]. У словнику за редакцією В. Бусла зазначено, що метафора – це «художній засіб, що полягає в переносному вживанні слова або виразу на основі аналогії, схожості або порівняння, а також слово або вираз, ужиті в такий спосіб» [ВТССУМ 2005, с. 663]. На переконання А. Овсієнко, «метафора – засіб вторинної номінації, що репрезентує інноваційні знання про світ через використання наявних у мові ресурсів, ґрунтується на мисленнєвих операціях, пов'язаних із приписуванням ознак людей неістотам чи істот і неістот людині» [Овсієнко 2023, с. 33]. Отже, головний акцент лінгвістів припадає на призначенні метафори слугувати засобом вербалізації об'єктів, динамічних чи статичних ознак, основу виникнення яких становить процес переосмислення, побудований на асоціативних зв'язках. Принагідно зазначимо, що за допомогою метафори сприйняття інформації стає доступнішим і легшим, оскільки ґрунтується на відомих для реципієнта образах і концептах. Крім того, у текстах засобів масової інформації переносно вжиті лексеми роблять текст образним; викликаючи певні асоціації й почуття, вони емоційно впливають на споживача інформації.

У сучасній лінгвістиці натрапляємо на різні класифікації метафор, серед яких їхній поділ на лексичну та поетичну. Першу групу структурують назви предметів, тварин, рослин, міфічних, міфологічних істот та ін., використовувані для позначення переважно людей із метою актуалізації уваги на їхніх фізичних чи психічних особливостях, рисах поведінки тощо. До другої групи зараховують ужиті в переносному значенні слова, які образно, оригінально й зазвичай експресивно характеризують предмети [Єрмоленко, Бибик, Тодор 2001, с. 88]. Розлогу класифікацію лексичних метафор, засвідчених у медійних текстах початку ХХІ ст., подала А. Овсієнко. Дослідниця виокремила природоморфний, артефактний, міфоморфний і казкоморфний типи, які розглянула в контексті впливу зовнішніх чинників, в аспекті антропоцентризму, психо-емоційного й комунікативно-прагматичного

навантаження [Овсієнко 2023, с. 95–207]. Зазначений алгоритм студіювання застосуємо до опису метафорично оформлених номінацій, дібраних із медіатекстів періоду активної фази російсько-української війни, принагідно зосередимо увагу на вторинних номінаціях, моделювання яких виходить за межі запропонованих класифікаційних схем.

Повномасштабне вторгнення Росії безпосередньо вплинуло на тематику газетних публікацій, адже від 24 лютого 2022 року стали превалювати статті про бойові дії, втрати ворога, знищену військову техніку, українців, які постраждали внаслідок обстрілів, та ін. Безперечно, усі ці події вплинули на емоційний стан як журналістів, так і читачів, що стало вагомим зовнішнім чинником динаміки лексичної системи, зокрема й змін у мові українських медіатекстів загалом. Помітно ознакою газетної публіцистики означеного періоду вважаємо залучення до інформаційного простору метафор, що виконують важливу комунікативно-інтенційну роль, а також слугують засобом зацікавлення споживача інформації та сприяють креативній інтерпретації найважливішого. Почасти метафорично представлені лексеми оформлені в лапках, що вказує на потрапляння таких номінацій у незвичні контекстуальні умови.

Спільним для медійних текстів 2022–2025 років є домінування лексичних вторинних номінацій на позначення ворогів, які проаналізуємо в контексті динаміки. У перший рік повномасштабного вторгнення значною частотою вживання позначена зооморфна метафора *свинособаки*, яка нині не представлена в засобах масової комунікації: *«Свинособаки знову не туди звернули». Бійці «десятки» оприлюднили фото знищеної техніки РФ* (заголовок) (<https://suspilne.media>, 16.04.2022); *Десять місяців палахкотить у нашій державі повномасштабна війна, розв'язана кремлівськими свинособаками* (<http://pvisti.info>, 29.12.2022). Акцент на тому, хто був ініціатором військової агресії, а також вказівку на бездумне підпорядкування очільнику Росії, відсутність національної самосвідомості, беззаперечну покору реалізує залежний прикметник *кремлівський*.

На увиразнення негативного емоційно-оцінного забарвлення та посилення експресії скерована вторинна номінація *тварюка*, структурно ускладнена суфіксом згрубілості *-юк-*, наприклад: *Білодід* –

російським окупантам: «Ви горітимете в пеклі, **тварюки!**» (заголовок). «Немає вам прощення, **тварюки!** За що вбивати мирних мешканців? Чим вони заважають? Ви горітимете у пеклі», – написала у сторіс Білодід (<https://glavcom.ua>, 11.03.2022); Ніколи не вибачу російським **тварюкам!** Історія харківської активістки, що врятувала свою сім'ю від війни (заголовок) (<https://te.20minut.ua>, 07.04.2022); Сьогодні кляті рашистські **тварюки** серед білого дня атакували наше мирне місто (<https://mig.com.ua>, 22.03.2023) – у публікації йдеться про влучання ракет в багатоповерхівку, унаслідок чого загинули мирні люди. З огляду на реалізацію комунікативно-інтенційної функції тяжіє до вказаної лексеми переносно вжите слово **щур**, у засобах масової інформації переважно використовуване на позначення російських високопосадовців, олігархів, кремлівської еліти та ін.: Зеленський: З Криму вже мігрують найбільш далекоглядні **щури** РФ (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 21.03.2023); Журні **щури** починають тікати з путінського корабля, – Пionтковський (заголовок) (<https://espresso.tv>, 11.09.2022). У другому реченні негативнооцінного забарвлення досягнуто ще й завдяки залежній атрибутивній одиниці **жирний**, що скеровує читача до певних асоціацій: представники провладних структур часто огрядні, проте вони викликають відразу й навіть огиду не тільки зовнішнім виглядом, а й своєю поведінкою, схильністю до наживи, участю в корупційних схемах, обкраданнях тощо. Іноді зооморфна метафора **щур** функціонує в контекстах про конкретних людей, причетних до війни в Україні, наприклад: «**Щури** гризуть один одного»: конфлікт Пригожина з Шойгу – питання заробітку на війні (<https://24tv.ua>, 08.05.2023) – у заголовковому комплексі використану цитату політолога Ігоря Чаленка.

Переносно вжиту лексему **щури** використовують у текстах, що викривають негативні явища в українському суспільстві. Таку функцію виконує аналізована лексема в межах сполуки **тилові щури** на позначення причетних до корупційних схем військових, які не беруть участі в бойових діях, працюють у відносно комфортних умовах, обіймають високі посади, наприклад: **Тілові щури**. Чи треба говорити про корупцію в часи війни (заголовок) (<https://espresso.tv>, 26.01.2023); **Тілові щури** Міноборони під час війни розкрадають на харчах для ЗСУ

більше, ніж за мирного життя (заголовок) (<https://argumentua.com>, 21.01.2023). У медійних текстах натрапляємо на оформлену в лапках зооморфну метафору *щур*, якою позначають українських зрадників, залучених до розвідувальної діяльності на користь ворога, наприклад: *У Миколаєві затримали «щура» у погонах, який з 2015 року звітує про все російському куратору* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 19.08.2024); *Дмитро Козюра та його династія. Що відомо про «щура», якого спіймав Малюк* (заголовок). *«Щуrom» виявився керівник Штабу Антитерористичного центру при СБУ полковник Дмитро Козюра, який, за даними слідства, працював на російську ФСБ* (<https://glavcom.ua>, 12.02.2025). Заслугує на увагу й потребує додаткового коментаря заголовкова конструкція *Малюк і «щур»: СБУ затримала російського агента у своїх лавах. У соцмережах наробили мемів* (заголовок) (<https://www.lvivpost.net>, 12.02.2025). Емоційного й глумливо-іронічного відтінку досягнуто завдяки контрастуванню власної назви – прізвища голови СБУ із зооморфною метафорою на позначення ворожого агента, який вчинив злочин проти України. Аналізована вторинна номінація також функціює в межах прикладкового юкстапозита, що слугує засобом вираження учасниці агентурної російської мережі, наприклад: *На оборонному заводі Запоріжжя затримали жінку-«щура», яка працювала на росію* (заголовок) (<https://armyinform.com.ua>, 17.09.2024).

До експресивно забарвлених переносно вжитих лексем належить пейоратив *звірюка*, уживаний для називання окупантів, наприклад: *Кожна російська звірюка, яка знущається над нашими людьми в окупації, відповідатиме за законом. СБУ повідомила про підозру командиру росгвардії, який стріляв по наших полонених за відмову спілкуватися з ним російською мовою у тимчасово окупованому Енергодарі* (<https://uhrc.org.ua>, 13.06.2023). Аналізована зооморфна метафора надає згрубіло-зневажливої тональності текстам про очільника Кремля, функціуючи в побудованій за моделлю порівнянь усталеній сполуці як *загнаний звір* із закріпленим значенням ‘виснажений, переляканий, знесилений’, наприклад: *...Путін зараз як загнаний звір. Він помилився під час вторгнення в Україну, зробив усе протилежне до того, чого прагнув досягти* (<https://gazeta.ua>, 11.04.2022). Іноді цей вислів

уживають без порівняльного елемента як: *Загнаний звір, який боїться втратити життя*, – Зеленський схарактеризував Путіна (заголовок) (<https://24tv.ua>, 03.06.2023).

Шантаж ядерною зброєю, що неодноразово лунав з вуст Володимира Путіна, став передумовою вживання субстантивно-атрибутивного словосполучення *ядерна мавпа*. Ця вторинна номінація скеровує читача до усталеного висловлення *мавпа з гранатою*, яку використовують для називання людей, акцентуючи на їхній непередбачуваній поведінці. Наприклад: *Найголовніше – зробивши ставку на мотивованих українців, (Вашингтон) створює новий прецедент успішної держави. Перемігши ядерну мавпу завдяки, в основному, американській військовій та економічній допомозі. При цьому зруйнувавши імідж «непереможної російської армії»* (<https://gazeta.ua>, 12.05.2022). Алюзією на усталену сполуку *мавпа з гранатою* є модифікований вислів *мавпа з реактором: Мавпа з реактором: під час візиту місії МАГАТЕ на ЗАЕС росіяни влаштували шоу зі знавцем приматології* (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 07.09.2022). На передавання авторського меседжу й посилення негативного забарвлення скерована аналітично представлена номінація так званого російського експерта, який раніше працював у мавпячому притулку, а під час зустрічі з представниками МАГАТЕ розповідав про те, що на атомну станцію прилетіла не російська, а українська ракета. Натяком на вигадку, вдаваність і неправдивість інформації слугує вжитий із переносним значенням запозичений іменник *шоу*.

На початку повномасштабного вторгнення сферу частовживаних структурувала міфоморфна метафора *орки*, яка стала вірусною: *У Запорізькій області **орки** обстрілами спалили пшеничне поле та склад із зерном* (заголовок) (<https://gazeta-fp.com.ua>, 21.07.2022); *За добу **орки** вивезли майже сотню дітей з Маріуполя* (заголовок) (<https://umoloda.kyiv.ua>, 19.04.2022); *Почався бій. Згодом ми дізналися, що це була одна з перших спроб російських **орків** прорватися у місто, але наші бійці вицент їх розтропили* (<https://horodok.city>, 14.03.2022); ***Орки** повернулися! Жданов назвав ключовий вузол на фронті!* (заголовок) (<https://tsn.ua>, 17.09.2022). Аналізована лексема викликає асоціації зі схильними до підлості й насильства фантастичними варварами, що

цілком відповідає рисам російських окупантів. У медійних джерелах міфоморфну метафору *орки* часто супроводжують інші мовні одиниці, які додають експресії, орозмовлюють текст, подекуди навіть вульгаризують його, додатково характеризуючи ворогів, наприклад: *Безжальні орки, зазнаючи поразок на фронті, мстяться мирному населенню* (<http://pvisti.info>, 29.12.2022); – *Та не встигли військовослужбовці РФ те приміщення впорядкувати й занести туди якісь ящики з-під боєприпасів, як їм знову скомандували на виїзд, – згадує Мишко. – Щойно орки здиміли, як ми полізли той підвал «інспектувати»* (<http://www.golos.com.ua>, 01.07.2022). Сфера вживання аналізованої вторинної номінації – висловлення військових, пересічних громадян, працівників певних галузей, діячів культури, політиків, керівників обласних військово-цивільних адміністрацій та ін.: *Здохніть, орки – «За Вінницю», «За Миколаїв»: ЗСУ гідно відповіли рашистам за ракети по цивільних* (заголовок) (<https://www.5.ua>, 15.07.2022); *Енергетики Кіровоградщини на Херсонщині: «Найважче було бачити, що там орки нарobiliли»* (заголовок) (<https://persha.kr.ua>, 03.01.2023). Більшість таких цитат – словесна реакція на знищення цивільної інфраструктури та вбивство українців. Цікавим видається вживання аналізованого метафорично оформленого іменника в тематиці транспортних перевезень, що надає текстові іронічно-саркастичного звучання, прогнозує зміст публікації та передає її негативнооцінний тон, наприклад: *Орки взяли квитки на експрес до пекла* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 30.08.2023). Із метою увиразнення ненависті до російських агресорів, їхньої цинічності й боягузтва, а також підняття духу української читачької аудиторії журналісти використовують субстандартну, зокрема й табуйовану лексику, яка доповнює метафоричний контекст: *Червоночорний Визвольний Прапор України з Тризуба ще вранці 26.ІІ.2022 зірвали сепарашки. Певно, щоб орки не обісрались від Прапора УПА!* (<https://porokhivnytsya.com.ua>, 01.11.2022).

Кількісне обмеження виявляє метафора *орки* на позначення ІТ-фахівців, які намагалися проникнути в роботу комп'ютерних систем. Засвідчена з таким семантичним відтінком вторинна номінація функціонує із субстандартною лексикою, яка хоч і вульгаризує текст, проте не викликає читачького осуду, а навпаки посилює сарказм, передає

ненависть до всього російського: *«Горіть у пеклі, срані **орки**! Просто горіть у пеклі, тварюки! Бажаю вам залишитися без футболу назавжди до кінця ваших днів! Виродки!!»*, – емоційно відреагував на атаку хакерів коментатор матчу Уельс – Україна Віктор Вацко (<https://bigkyiv.com.ua>, 05.06.2022). З огляду на незначну частоту функційного вияву до мовної периферії належить ужита в однині метафора *орк* на позначення очільника Російської Федерації: *Наші доблесні воїни дають гідну відсіч росіянам, яких вже поклали на полі бою майже 104 тисячі. Головний **орк путін** не зважає на великі втрати й кидає на вірну загибель нові полчища* (<http://pvisti.info>, 29.12.2022).

На складну номінацію, що негативно характеризує російських загарбників, натрапляємо в реченні *Ми повинні очистити від російських **орко-бомжів** святу українську землю!* (<https://glavcom.ua>, 03.06.2022). Аналізована метафора виразно контрастує зі сполукою *свята українська земля*, що пробуджує почуття патріотизму. Індивідуально-авторською вважаємо вторинну назву, ускладнену префіксоїдом *супер-*, наприклад: *«Виживеш – будеш **супер-орк** у сяючих обладунках»*. Історія російського в'язня, що втік з війни до Європи (<https://www.bbc.com>, 02.05.2024).

Огиду та ненависть викликає використовувана в засобах масової інформації вторинна номінація *зомбі*, яка описує російських окупантів, позбавлених людської подоби й здатності задуматися над нав'язаними їм наративами про необхідність знищувати вигаданих ними бандерівців, котрі нібито дискримінують російськомовну частину населення України або навіть загрожують Росії, наприклад: *Бездушні **зомбі**: з'явилося відео опитування росіян про Бучанську трагедію* (заголовок) (<https://apostrophe.ua>, 06.04.2022); ***Зомбі**, які думали, що «рятують» нас, – лікар з Маріуполя про російських окупантів* (заголовок) (<https://24tv.ua>, 31.07.2022). За словами наших воїнів, вороги, особливо найманці ПВК «Вангер», часто йдуть у наступ під дією наркотичних речовин, що нейтралізує їхній інстинкт самозбереження: *Сунуть хмарою **зомбі**. Військовий опублікував свіже відео наступу росіян на Соledар* (заголовок) (<https://www.nta.ua>, 12.01.2023). На аналізовану лексему натрапляємо в публікаціях не тільки про військових, а й про більшість громадян Росії, які перебувають в інфор-

маційному вакуумі й не знають усієї правди про війну в Україні. Росіяни навіть не намагаються докласти зусиль, аби об'єктивно оцінити ситуацію, вони вірять вигадкам Володимира Путіна, його оточенню та пропагандистському телевізійним каналам: *Як із росіян зробили зомбі і чому з ними марно говорити* (заголовок) (<https://kr.ua>, 07.03.2022); *Росіяни – дуже деградована каста. Це зомбі, психічно ненормальні люди, космічне сміття* (<https://gordonua.com>, 24.10.2022). У другому реченні ефекту експресії досягнуто ще й завдяки вживанню кількох метафорично оформлених вторинних найменувань, що реалізують стилістичний прийом градації.

Сферу міфоморфних метафор формує лексема *іроди*, що реалізує злість та зневагу до ворогів і зазвичай представлена в контекстах про безчинства окупаційних військ: *Російські іроди влаштували істеріку...* (<https://gazeta.ua>, 05.05.2022). Такий самий комунікативно-прагматичний потенціал виявляє ця номінація, позначаючи очільника Російської Федерації: *Путін – ірод XXI століття* (заголовок) (<https://df.news>, 12.01.2023). Її функційний еквівалент – двокомпонентна метафора *виплодок сатани*, що також передає негативне ставлення до президента Росії, наприклад: *Виплодок сатани путін – нині найогидніша, найпроклятіша істота на планеті, бо розпалив неспровоковану війну проти України, безкарно сіє смерть і розруху* (<http://pvisti.info>, 23.03.2023).

Конотативний відтінок виявляє слово *орда*, що, окрім значення 'окупаційне військо', містить вказівку на велику кількість обмежених, підлих, жорстоких людей, мета яких – завдати страждань іншим. Формування такого образу загарбників пов'язане із поведінкою ворогів, зокрема їхнім нахабством, зверхністю, прагненням усе руйнувати, вбивати людей і водночас почувати себе безкарними. Лексема *орда* не тільки вказує на масштабність війська, а й викликає асоціації з небезпекою, що загрожує українцям: *У наступні дні оскажєніла російська орда намагалася прорватися у місто на інших напрямках* (<https://horodok.city>, 14.03.2022). Цьому реченню негативнооцінної семантики надає ще й підпорядкована лексема *оскажєніла*, яка увиразнює агресивність і підступність окупантів.

У моделюванні поведінкових стереотипів ворожої армії беруть участь дієслова, що не тільки сприяють створенню об'єктивного образу загарбників та вказують на пов'язані з ними зло, терор, насильство, а й допомагають сформувати у свідомості читачів відразу до окупантів, викликають гнів, обурення, злість, а також емоційно наповнюють текст, наприклад: *Орки **обчистили** банки: дніпровський фотограф показав зруйнований Куп'янськ* (заголовок) (<https://nashemisto.dp.ua>, 06.10.2022); *У Мелітополі окупанти «**обчистили**» будівлю педуніверситету для облаштування там казарми* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 24.06.2022); *«Злодії, душогуби!»: Ніна Матвієнко розповіла, як кадрирівці «**обчистили**» квартиру її сестри в Бучі* (заголовок) (<https://tabloid.pravda.com.ua>, 12.04.2022); *Орки є орки: у Запорізькій області окупанти **поцупили** з музею мармуровий унітаз* (заголовок) (<https://www.volyn.com.ua>, 14.03.2022); *Окупанти крадуть шкарпетки в українських захисників та «**полюють**» на їхній американський камуфляж* (заголовок). *Окупанти «**полюють**» за шкарпетками, які видають воїнам ЗСУ* (<https://2plus2.ua>, 09.07.2022). Крім того, переносно вжиті лексеми дають змогу яскравіше описати невдачі загарбників, наприклад: *Південний фронт: російські окупанти **провалили** штурм під Запоріжжям* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 18.08.2022). Про контекстуальну незвичність функціонування слів аналізованого різновиду, які сприяють орозмовленню текстів і водночас слугують засобом підкреслення сарказму, свідчить їхнє часте оформлення за допомогою лапок.

Медійники вдаються до метафоризації, описуючи не тільки поведінкові характеристики російських військових та очільника Кремля, а й інформуючи про провладну верхівку держави-агресорки. Такий функційний потенціал виявляє субстантив *байкар*, у словнику розтлумачений як «складач, автор байок» [ВТССУМ 2005, с. 56], а в газетній публіцистиці ужитий із вказівкою на російських політиків, котрі продукують різні фейки, наприклад: *Можливо, справа не тільки в кремлівських **байкарях**, а й у самому російському народові...* (<https://armyinform.com.ua>, 17.08.2022).

Корпус дослідницького матеріалу формують речення, у яких на реалізацію негативнооцінного забарвлення й експресії спрямовано кілька мовних одиниць. Наприклад, у структурі *Тож не зрозуміло, чому*

за час кровопролитної війни російський народ із задоволенням поглинає **інформаційні помії**, які їм подають у постійних зведеннях від міноборони **єрефії**... (<https://armyinform.com.ua>, 17.08.2022), окрім вторинній номінації **інформаційні помії**, вжито відаббревіатурний дериват **єрефія**, що реалізує відтінок розмовності. Уживання кількох вторинних номінацій створює ефект нанизування й надає висловленням іронічно-саркастичного звучання, наприклад: *росія – іржава бензоколонка, її армія – гарматне м'ясо, командування – ідіоти, – ось що насправді відкрилося взамін гучних заяв: «друга армія світу», «можемо повторити», «Київ за три дні»* (<http://pvisti.info>, 05.01.2022). Такі конструкції засвідчують, що стилістично забарвлена лексика – потужний журналістський інструмент, який не лише увиразнює текст, а й здійснює комунікативний вплив на читача. Матеріал, що містить оцінні вербальні маркери, виразно відрізняється від «сухого» новинного контенту, приваблює й зацікавлює читача.

Серед виражальних мовних засобів тенденційною визначаємо антропоморфну метафору, фокус якої зосереджений на приписуванні війні притаманних людині дій, ознак, характеристик. Війна як жива істота вербально представлена в таких реченнях: *Війна вступила в нову фазу – голова європейської дипломатії* (заголовок). *В оборонному відомстві ЄС визначили три фази війни в Україні і зараз вона заходить у глухий кут* (<https://www.radiosvoboda.org>, 01.02.2023); *Заступник начальника ГУР стверджує, що війна в Україні сильно виснажила російську армію* (<https://www.radiosvoboda.org>, 18.12.2022). У полі зору журналістів неодноразово перебуває образ війни як цинічної вбивці, наприклад: *Ми відбудуємо дороги, будинки, театри, лікарні і пам'ятники. Але ми не зможемо оживити тих, кого вбила ця війна* (<https://www.bbc.com>, 06.04.2022); *«Ця клята війна забирає найкращих»: до сім'ї приїде в домовині батько двох дітей із Рівненщини* (заголовок) (<https://www.volyn.com.ua>, 13.05.2023). Війна здатна кардинально змінити життя людей: *Сучасна війна ламає усі стереотипи* (заголовок) (<https://espresso.tv>, 30.01.2023); *Справи лікарів. Як війна ламає долі і змінює життя медиків в Україні* (заголовок) (<https://www.rbc.ua>, 14.09.2022). Нерідко об'єктом творення влучного висловлення слугують метафоричні номінації з концептосфери зовніш-

нього чи внутрішнього світу людини, передусім це поняття-маркери *горе, біль, сльози тощо: Війна. Таке маленьке слово. І так багато горя воно несе* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 14.08.2022); *Війна приносить за собою кров, розруху і біль від втрат. Йде країною, залишаючи по собі страшні сліди, болісні і незворотні* (<https://www.bbc.com>, 06.04.2022). Деякі вторинні номінації війни побудовані на її зіставленні з певними предметами, що дає підстави говорити про артефактну метафору: *Ця війна стала вражаючою вітриною військових злочинів російських агресорів* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 14.03.2022).

На тлі війни медійники подають образ Росії, для зображення якої часто залучають вторинні номінації. Грабування, викрадання російськими загарбниками того, що в уяві українців не становить великої цінності, стало зовнішнім чинником залучення до комунікації лексем із саркастичним відтінком, серед яких трапляються okazіональні мовні одиниці, наприклад: *Подольак назвав причини поразки РФ у війні: «“Безунітазна” імперія підписала собі смертний вирок»* (заголовок). *«Історична логіка невблаганна. Тієї миті, коли перший солдат перейшов кордон України, дивна “безунітазна” імперія підписала собі смертний вирок», – зазначив він* (<https://gazeta.ua>, 14.07.2022). У газетних публікаціях журналісти вдаються до конструювання висловлень, у яких Росія слугує маркером окупантів, що дає підстави вважати такі мовні одиниці метонімічними перенесеннями. Поряд із ними часто функціують лексеми, які позначають дії, процеси, стани, ознаки та ін., що традиційно приписують особам: *росія не має сил для наступу по всій лінії фронту і окопується поблизу Криму – військові* (заголовок) (<https://www.ukrinform.ua>, 04.04.2023); *Росія не має резервів для посилення основної фази наступу на Луганщині – ISW* (заголовок) (<https://www.pravda.com.ua>, 20.02.2023); *Росія не зможе повторити наступ в стилі 24 лютого: експерт здивував висновками* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 04.02.2023); *Логіка хижака. Чому Росія намагається знищити Україну?* (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 26.11.2022); *Росія підла й цинічна: за чотири дні окупанти вбили 16 українських дітей* (<https://konkurent.ua>, 28.02.2022); *Про які переговори мова? На умовах Росії? Тепер, коли вона роззавила пащеку не лише*

на весь Схід, а й на весь Південь аж до Одещини? (<https://glavcom.ua>, 04.08.2022). Подані конструкції сповнені емоційної оцінності, на реалізацію чого спрямовані розмовні одиниці та лексеми, що слугують засобом вираження мовної агресії. Їхнє функціонування хоч і порушує засади медійної публіцистики, проте яскраво передає сформований у свідомості українців образ країни-терористки. Інформуючи про те, що Володимир Путін віддає накази обстрілювати ракетами українські міста й водночас говорить про добрі наміри Росії зберегти дружні стосунки з іншими країнами, журналісти вдаються до образності. Держава-агресорка постає як людина із психічним захворюванням чи загалом нездорова істота, що потребує медичного втручання, наприклад: **Психічно хвора держава. Про нову Концепцію зовнішньої політики РФ** (заголовок). По суті, ухвалення цього документу підтверджує діагноз **психічного розладу Росії**, що поєднує дві несумісні манії – переслідування та величі (<https://glavcom.ua>, 01.04.2023); **Росія хвора. Є єдиний спосіб її вилікувати** (заголовок) (<https://news.obozrevatel.com>, 10.05.2023). У близьких за семантикою контекстах як еквівалент номінації *Росія* функціонує словосполучення *російське суспільство*: *Українці збережуть цивілізованість, а російське суспільство залишиться скаліченим на покоління* (<https://zn.ua>, 16.07.2022). Проаналізований корпус фактичного матеріалу доводить, що акцент на персоніфікованому зображенні російської федерації зроблено часто в заголовкових комплексах.

У сучасних медійних джерелах образ Росії описано в контексті її занепаду, зниження темпів розвитку економіки, погіршення рівня життя та ін., наприклад: *Атакуючи Україну, Росія знищить усе, чого досягла за минулі 25 років – звернення Президента Володимира Зеленського* (заголовок) (<https://www.president.gov.ua>, 18.03.2022); *Але навіть із таким «запасом міцності» економіка Росії вже починає дивовижні мандри на дно* (<https://gazeta.ua>, 14.07.2022).

У журналістських текстах спостерігаємо метафоризацію, пов'язану з описами військової техніки й зброї: – *Боковим зором я побачив ту смертоносну штуку сірого кольору, крикнув своїм: «Повітря!» – і впав на землю, вже відчувуючи, як тіло прошивають осколки, – згадує Владислав* (<https://www.slk.kh.ua>, 13.02.2023); *30-ті гармати*

легко **прошивали** БМП-1 (<https://umoloda.kyiv.ua>, 13.06.2022); *На підступах до Бахмута ворожі **снаряди лягають** дедалі ближче від позицій ЗСУ, ворог промацує лінію оборони, яку тут тримають прикордонники* (<https://www.unian.ua>, 08.04.2023). У моделюванні висловлень, за допомогою яких медійники намагаються образно поінформувати про знищену техніку, беруть участь переносно вжиті атрибутивні одиниці, наприклад: *На Херсонщині ЗСУ звільнили село: від рашистів залишилася лише «**мертва**» техніка* (<https://konkurent.ua>, 11.07.2022); *Морніхи показали **впольований** зі «Стугни» російський танк (заголовок)* (<https://www.pravda.com.ua>, 24.04.2022). Особливого коментаря потребує заголовок *«Гарно падає **нечисть!** Три іранські дрони окупантів **відправили в пекло!**»* (<https://tsn.ua>, 07.10.2022), у якому використано переносно вжиту номінацію *нечисть* та евфемізм *відправили в пекло*. Важливо додати, що в словнику переносне значення лексеми *нечисть* витлумачено як «3. *перен.* Тварини, комахи і т. ін., що викликають у людини огиду, неприємні почуття і т. ін. 4. *перен., зневажл.* Негідні, нікчемні люди, переважно вороги, що викликають зневагу, презирство» [ВТССУМ 2005, с. 784]. Таке пояснення дає змогу стверджувати про вживання цього слова на позначення істот. Традиційно щодо назв істот використовують сполуку *відправити в пекло*, про яку докладніше йтиметься далі. Натомість у дібраному реченні аналізовані мовні одиниці номінують предмет.

У газетній публіцистиці періоду воєнної агресії виявляємо переносно вжиті лексеми в текстах про відвагу й сміливість українських бійців. Зазвичай у таких статтях ідеться про знищення російських, рідше білоруських ворогів та їхньої техніки, до опису чого залучені лексеми кулінарно-гастрономічної сфери: *ЗСУ «**підсмажили**» понад пів тисячі окупантів за добу, – Генштаб* (заголовок) (<https://novyny.live>, 06.05.2023); *ЗСУ «**підсмажили**» понад пів тисячі окупантів за добу, – Генштаб* (заголовок) (<https://novyny.live>, 06.05.2023); *Замість шашилика – **підсмажені** окупанти: у лігво росіян біля Мелітополя завітала яскрава «бавовна»* (заголовок) (<https://24tv.ua>, 01.05.2023); *Десантники 46-ї бригади **просмажили** російських окупантів* (заголовок) (<https://www.armyfm.com.ua>, 03.02.2023); *«**Перетворимо їх на деруни!**» Волинські тероборонівці показали, як готуються до наступу*

з Білорусі (заголовок) (<https://konkurent.ua>, 21.07.2022). Крім проаналізованих, метафоризації зазнали дієслова інших тематичних груп, серед яких трапляються й неодеривати. Наприклад, зі значенням 'вбити, знищити' використано лексеми *класти, прорідити, накрити*, стійку сполуку *стерти в попіл*: *ЗСУ «кладуть» окупантів сотнями: Генштаб поділився свіжими даними втрат Росії в Україні* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 24.12.2022); *Українські воїни на півдні добряче прорідили ряди російських загарбників та змусили ворога тікати. Окупанти завдали авіаційних ударів та вели наступальні бої неподалік Білогірки* (<https://gazeta.ua>, 22.08.2022); *Стерли в попіл: під Бахмутом ЗСУ накрили з німецької САУ загін «кадірівців»* (заголовок) (<https://www.stopcor.org>, 27.10.2022). Спорадично в назвах журналістських текстів зафіксований предикат-новотвір *затрофеїти* в значенні 'відібрали ворожу техніку', наприклад: *Воїни львівської ТрО розповіли, як завдяки російським дронам затрофеїли ворожі танки* (заголовок) (<https://zahid.espreso.tv>, 17.11.2022).

Роль функційних еквівалентів поданих попереду дієслів виконують метафори-евфемізми на зразок *відправили в пекло*, ужиті замість звичних предикатів *вбили, ліквідували, знищили*, наприклад: *ЗСУ за добу відправили в пекло чималу партію російських окупантів* (заголовок) (<https://www.unian.ua>, 05.05.2023). Влучність висловлення, реалізацію відтінку іронії та негативного забарвлення забезпечує словосполучення *законсервовані рашисти*, що позначає ворогів, які, перебуваючи в танку, потонули в річці: *На території Менської громади на Чернігівщині з річки витягли два російські танки й п'ятьох «законсервованих» там окупантів* (<https://konkurent.ua>, 08.07.2022). У заголовковому реченні *«Спопеляють мерзоту»: бійці волинської бригади показали нове відео* (<https://konkurent.ua>, 15.07.2022), окрім метафорично представленого дієслова, використано лексему *мерзота* на позначення підлої, негідної людини [ВТССУМ 2005, с. 660]. Вона узагальнено номінує російських загарбників, орозмовлює висловлення, надає йому експресивності.

В описах про ліквідацію окупантів журналісти часто послуговуються метафоричними епітетами, уживаючи їх із протилежним значенням, що сприяє вираженню іронії: *«Гарячі ночі для окупантів»:*

спецпризначенці СБУ розповіли, скільки цілей знищили за місяць (заголовок) (<https://donpatriot.news>, 29.04.2023); Тероборона на Київщині влаштувала окупантам **гарячий** прийом (заголовок). Підрозділи Тероборони на Київщині влаштували **привітну** зустріч російським окупантам. Наші захисники знищили п'ять одиниць ворожої техніки, а їх особовий склад від отриманого загару більше не захотів повертатися додому (<https://glavcom.ua>, 31.03.2022). Такий самий стилістичний ефект реалізують й предикативно вжиті прислівники: *На Запоріжжі окупантам **гаряче**: місцеві жителі повідомляють про численні вибухи* (заголовок) (<https://mig.com.ua>, 10.05.2023); *На Херсонському напрямку зараз дуже **спекотно**, – Братчук* (заголовок) (<https://24tv.ua>, 04.09.2022); *У тимчасово окупованому місті вже кілька днів «**спекотно**». Сьогодні вранці там прогрімili нові вибух* (<https://www.unian.ua>, 13.05.2023).

Отже, публіцистику періоду російсько-української війни вирізняє розлога система виражальних засобів, які виконують не тільки інформативну роль, а й реалізують низку комунікативних стратегій та інтенційних завдань. Серед мовних одиниць, що беруть участь у вербалізації думки, чільне місце посідають метафори. До їхніх диференційних ознак належить побудоване на асоціативних зв'язках переосмислення відомих образів і концептів, передавання прихованого змісту, оцінність, емоційно-експресивне забарвлення, часто вихід за межі канонів газетної публіцистики, подекуди й «розхитування» стилістичних меж. В українському медійному дискурсі представлені різні за тематичним діапазоном переносно вжиті лексеми, виникнення яких ґрунтується на стереотипах сприйняття сучасної дійсності, зокрема воєнних дій в Україні. Значну групу становлять вторинні назви ворогів та президента Росії. Важлива роль у їхньому маркуванні припадає на іменники – назви тварин та міфічних і міфологічних істот, що формують групи відповідно зооморфних та міфоморфних метафор. Увиразнюючи підлість, цинічність, жорстокість, бездушність окупантів, такі слова викликають у читача огиду, злість, осуд, ненависть до всього, пов'язаного з державою-терористкою. Задля посилення негативнооцінного забарвлення поряд із ними функціують атрибутивні, зокрема й okazіональні одиниці, які надають текстам іронічно-саркастичного

звучання, орозмовлюють, подекуди навіть вульгаризують їх. На досягнення вказаної мети скероване вживання кількох метафорично оформлених вторинних найменувань, що реалізують стилістичний прийом градації. У моделюванні поведінкових стереотипів ворожої армії беруть участь дієслова, які не тільки сприяють створенню об'єктивного образу загарбників, вказівці на пов'язані з ними зло, терор, насильство, а й передають іронію та сарказм. Серед слів цього частиномовного класу домінують розмовні форми, що слугують потужним журналістським інструментом і здійснюють комунікативний вплив на читача. До виражальних засобів мовної агресії належать антропоморфні метафори, побудовані на приписуванні війні та Росії притаманних людині дій, ознак, характеристик. У журналістських текстах виразною є метафоризація, пов'язана з військовою технікою й зброєю. Оригінальністю й експресією позначені вторинні номінації, формальні репрезентанти яких – лексеми кулінарно-гастрономічної сфери, представлені в публікаціях про знищення російських, рідше білоруських ворогів та їхньої техніки.

3.4. Міжтематична й міжстильова транспозиція лексики в українській мілітарній публіцистиці

Невпинний розвиток мови спонукає науковців до вивчення її в контексті лінгводинаміки. Як відомо, з-поміж усіх мовних рівнів найактивнішого оновлення зазнає лексичний, що увиразнює його поповнення іншомовними словами, одиницями, утвореними морфологічними способами, а також номінаціями, яким притаманне розширення семантичної структури. Збагачення слів значеннєвими відтінками пов'язане з процесом неосемантизації й виявляє стосунок до лексико-семантичного різновиду деривації. Крім того, динамізм демонструють лексеми з ознаками міжстильової міграції. Ці та низка інших характеристик притаманні масмедійному простору, що найоперативніше реагує на мовні зміни. Лінгвісти неодноразово звертали увагу на трансформації в межах лексичної системи, аналізуючи її на матеріалі газетної публіцистики. Цілком аргументованим вважаємо акцент на позамовних (зовнішніх) чинниках, які безпосередньо впливають на мововираження сучас-

ного медійного дискурсу [Navalna, Kostusiak, Levchenko, Oleksenko, Shyts, Popkova 2022]. До активно досліджуваних належать проблеми, пов'язані із семантичним оновленням однієї лексеми в текстах різного тематичного діапазону [Navalna, Shynkaruk, Kostusiak, Skliarenko, Kushch, Buhaiova 2023] чи кількох номінацій у публікаціях, присвячених чітко окресленій проблематиці [Kostusiak, Shulska, Sadivnychy, Sydorenko, Zdikhovska, Iovkhimchuk, Bondarenko 2023; Navalna, Shynkaruk, Kostusiak, Prosianyk, Chernobrov, Adamchuk 2023]. Явище тематичної дифузності у взаємодії з іншими мовними змінами проаналізували Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Н. Клименко, В. Критська, Т. Пуздірева, Ю. Романюк [Карпіловська, Кислюк, Клименко, Критська, Пуздірева, Романюк 2017], деякі аспекти таких виявів на тлі соціальної динаміки розглянула Т. Прудникова [Прудникова 2019; Прудникова 2020; Прудникова 2020a], розширення семантичної структури спортивних номінацій та вживання їх у статтях іншого тематичного діапазону простежила Н. Костусяк [Костусяк 2023a]. Функціонування слів, що в мові сучасної газетної періодики зазнали міжтематичних переміщень, зумовлене прагненням журналістів оригінально й креативно поінформувати про певний фрагмент об'єктивної дійсності, створити текст, який відповідав би вподобанням і мовним смакам читачів, зацікавив їх і водночас імпліцитно передавав ставлення автора до описаного. Крім того, мову засобів масової комунікації початку ХХІ століття вирізняє розкутість та тяжіння до усного спілкування, проникнення стилістично знижених одиниць, жаргонізмів, вульгаризмів та інших типів субстандартної лексики. Стилiстичний вектор дослідження медіатекстів різних жанрів віддзеркалено в колективній монографії «Система та структура української мови у функціонально-стильовому вимірі» [Карпіловська, Кислюк, Клименко 2024]. Т. Панченко [Панченко 2016] й Т. Прудникова [Прудникова 2020б] схарактеризували розмовні дієслова в періодиці початку ХХІ століття. Т. Левченко проаналізувала представлені в мові сучасної газетної публіцистики сленгові одиниці, які розглянула в площині семантики, експресивності, емоційності, оцінності [Левченко 2020]. Попри наявність значної кількості праць, не можемо говорити про вичерпність розв'язання всіх питань, що стосуються проблеми тематичної й функційно-стильової

дифузності лексики та її вияву в медійних джерелах. Уважаємо доречним розглянути вказані мовні явища в аспекті впливу важливого зовнішнього чинника – активної фази російсько-української війни, побудувавши дослідження на матеріалі газетної періодики цього часового зрізу.

Пов'язаний із воєнними діями в Україні новинний контент – щоденний невід'ємний матеріал, поданий на сайтах відомих медійних видань. Аби привернути увагу споживачів інформації, журналісти намагаються створити цікавий текст, залучивши до опису одиниці, що зазнали міжетематичних і міжстильових зміщень та відповідають мовним уподобанням сучасного суспільства. Такі номінації часто мають емоційно-оцінне значення, реалізують комунікативно-інтенційний задум автора публікації, передають його ставлення до описаних реалій і виявляють неоднакову активність у текстах. Розвиток семантичних відтінків слів пов'язаний із когнітивним процесом, побудованим на основі асоціативних зв'язків. У сучасній мовній практиці розширення змісту простежуємо в межах лексики різних тематичних груп. Тяглість тенденції вживання переносно вжитих номінацій медичної сфери реалізує дієслово *реанімувати*, яке слугує засобом маркування процесу відновлення чогось, зокрема: 1) дієздатності об'єктів, які впродовж певного часу не працювали: *...деякі частини російських військ уже перебувають на території Білорусі та **реанімують** законсервовані аеродроми, побудовані в радянські часи* (<https://gazeta.ua>, 06.10.2022); 2) принципів, ідей, методів, що домінували раніше, мали негативний вплив на суспільство й пізніше зникли, проте нині прагнуть їх узяти за основу задля того, аби зробити покірним народ України: *Представник України в Організації Об'єднаних Націй Сергій Кислиця заявив, що Росія **реанімує політику** радянського диктатора Йосипа Сталіна, який виступав проти прав народів на самовизначення* (<https://gazeta.ua>, 25.04.2023); 3) заходів, подібних до тих, які відбулися після завершення Другої світової війни й засвідчили необ'єктивність рішень, наприклад: *РФ розпочала дискусію в ООН, щоб **реанімувати** лейтмотив Ялтинської конференції 1945 року* (<https://gazeta.ua>, 25.04.2023). Окрім поєднання з назвами неістот, лексема *реанімувати* функціонує в контекстах про осіб. У такому разі йдеться не про загрозу життю, а про повер-

нення людей до попереднього виду діяльності, пов'язаної з дестабілізацією ситуації в Україні, наприклад: *Росіяни зараз **реанімують політтехнологів** часів президента-втікача Віктора Януковича* (<https://gazeta.ua>, 11.02.2022).

Дотичну до медичної сфери лексику подано в реченні «СБУ є, була і буде **скальпелем** в руках українського народу, яка буде вирізати ці ганебні явища, які я перерахував, як **ракові пухлини**», – наголосив Василь Малюк (<https://gazeta.ua>, 25.02.2024). За допомогою виділених одиниць вдалося образно й експресивно передати ставлення мовця до того, що загрожує існуванню й розвитку української держави. У контексті про безперервні атаки окупантів, крім словосполучення *ракова пухлина*, у висловленні військового використано лексему *вірус*: «Але вони ніби **вірус, ракова пухлина** все одно розповсюджуються по українських територіях», – додав Лазуткін (<https://gazeta.ua>, 31.12.2023). Принагідно уточнимо, що в сучасній лексикографії зафіксовано сполуку *злаякісна пухлина*, яка є синонімом до *ракова пухлина*, – «новоутворення в організмі людини або тварини, що має здатність метастазувати, розносити ракові клітини з плином крові або лімфи» [ВТССУМ 2005, с. 1191]. Посиленню експресії й негативної конотації сприяє нанизування кількох переносно вжитих номінацій, серед яких розширення семантичної структури зазнав медичний термін *метастаз*, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» пояснений як: «1. мед. Перенесення певного патологічного матеріалу з ураженої частини організму в іншу, де й виникає відповідний хворобливий процес. 2. Вогнище хвороби, що виникає внаслідок такого перенесення» [ВТССУМ 2005, с. 663]. Аналізовану номінацію використано в контексті про президента Росії та зрадників, які працювали на користь держави-агресорки, аби увиразнити їхні негативні риси й викликати осуд: *Данілов про переговори: Путін – **ракова пухлина з метастазами*** (заголовок). «Хочу наголосити, що Путін із його війською – це **ракова пухлина**. Якщо її не видалити повністю й остаточно, лише питання часу, коли почнеться **рецидив** у ще гіршій формі з розповзанням **метастазів** по всьому тілу», – сказав він (Олексій Данілов) (<https://gazeta.ua>, 17.09.2023); «Треба розуміти просту річ: Путін – кадровий кагебіст, він десятки років вибудовував агентурну

роботу по Україні. Це наче **рак**, який поширює свої **метастази** і пожирає здорові клітини. Але насправді агентурна мережа російської ФСБ не спрацювала так, як очікувалось, – “**пухлину**” ми вчасно вирізали», – заявив голова СБУ (<https://gazeta.ua>, 21.04.2023). У вияскравленні образу Володимира Путіна як неадекватної людини бере участь дісприкетник *інфікований*, що в газетній публіцистиці набув нових значеннєвих відтінків: *Головний воєнний злочинець Росії любить, коли йому аплодують на стадіонах, а він, інфікований «манією війни», культивує агресію, направлену на сусідні країни й народи* (<https://gazeta.ua>, 18.09.2022). Отже, лексеми медичної сфери мають здатність функціювати поза межами спеціальних текстів. Беручи участь в увиразненні негативних рис осіб, такі одиниці часто набувають нових семантичних відтінків, поки не зафіксованих у словниках, що слугує ознакою унікальності їхнього вияву.

Медійники іноді використовують назви професій залізничної сфери в стосунку до військових. Наприклад, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» лексема *стрілочник* наділена двома значенням – «1. Робітник, який переводить стрілки на залізничних коліях і виконує інші допоміжні роботи на залізниці. 2. *перен.* Невинна людина, на яку перекладають дійсні провини та злочини, скоєні відповідальними особами, керівництвом установи, держави тощо» [ВТССУМ 2005, с. 1403]. У межах другого пояснення розглянуто усталену сполуку *знайти стрілочника* – «перекласти свою провину на когось іншого» [ВТССУМ 2005, с. 1403]. У реченні *Було б помилкою в цих умовах шукати стрілочників лише серед командирів батальйонів і бригад* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 27.03.2024) вона зазнала структурно-семантичної модифікації.

У досліджуваній пресі ознаки тематичної міграції виявляють лексеми спортивної сфери, які, потрапляючи в публікації про війну, Росію, скеровані проти українського народу наміри її керівної еліти, надають текстам виразного емоційно-експресивного відтінку: *«Але все ж таки, якщо порівнювати із забігом на 100 метрів, то я вважаю, що 70 метрів ми вже пробігли. Але ці останні 30 є найважчими»*, – сказав Єрмак (<https://gazeta.ua>, 10.11.2023); *Довгий забіг у цьому двобої не в інтересах Кремля* (<https://gazeta.ua>, 30.11.2022); *Ми витри-*

мали **«спринт»** перших тижнів великої війни. Ми змогли перебудуватись зі **спринту** на **марафон**, розраховуючи на рік-півтора (<https://umoloda.kyiv.ua>, 30.11.2023); Наразі Росія намагається **«завдати нокаут»**, вкидаючи у війну максимум ресурсів (<https://gazeta.ua>, 02.03.2024); Не досягнувши успіху в Гостомелі, російський генштаб спробував повторити цей самий **фінт** у Василькові південніше столиці (<https://gazeta.ua>, 01.03.2022); Росія не може виграти війну воєнним шляхом, а Україна не має права програти. Це **цугцванг** (<https://gazeta.ua>, 02.08.2022). Як засвідчують подані приклади, стосуюнок до лексико-семантичної деривації виявляють вжиті в переносному значенні спортивні терміни, що стосуються легкої атлетики, боксу, шахів та ін.

У досліджуваних текстах негативнооцінного значення набуває номінація людини за родом діяльності **м'ясник**, у словнику пояснена як «1. Той, хто торгує м'ясом або працює в різниці, на бойні. 2. *зневажл.* Назва мисливця, який прагне за будь-яку ціну добути тварину» [ВТССУМ 2005, с. 698]. Наприклад: *Росія проголосувала за путіна, а значить – за війну, і тепер у **кремлівського м'ясника** ще більше розв'язані руки на все* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 27.03.2024). У поєднанні з підпорядкованим атрибутом *кремлівський*, лексема **м'ясник** виконує роль вторинної номінації очільника Росії й увиразнює не тільки зазначений у лексикографічній праці відтінок зневаги, а й містить приховану вказівку на маніакальне прагнення Володимира Путіна вбити якнайбільше українців, захопити їхні території задля задоволення власних амбіцій і демонстрації своєї величі та вседозволеності. З огляду на такий вияв і відсутність тлумачення цього значення в словнику переносно вжита номінація засвідчує семантичну унікальність.

В аналізованій пресі деякі публікації побудовані на контрасті, що забезпечують мовні одиниці зі сфери театрального мистецтва й номінації на позначення президента держави-агресорки: 22 березня 2024 року у Підмосков'ї, в торговому центрі «Крокус Сіті Хол» замість концерту відомої групи «Пікнік» була поставлена **вистава «Коронація кривавого карлика»**, в якій завчасно були розписані **ролі** для світових політичних зірок США, Франції, Німеччини, Великої Британії, ЄС і НАТО. Автор ідеї і **режисер вистави** – володимир путін, **міжнарод-**

*ний терорист, серійний вбивця, м'ясник, воєнний злочинець, щодо якого Міжнародний суд видав ордер на арешт (псевдонім путіна в КДБ СРСР «недопалок» і «бліда моль»). ... Головну роль виконавців кривавої коронації «карлика» зіграла таємна група спецназу ФСБ... Головна роль в інформаційному забезпеченні «залізного алібі» для **московського фюрера** путіна була відведена ЦРУ...* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 29.03.2024). Усі виділені в тексті лексеми на позначення Володимира Путіна реалізують зневажливо маркований відтінок, а номінації театральної галузі надають оповіді своєрідного колориту.

Прокоментуємо вживання іменника *куцак*, який виявляє ознаки тематичної дифузності, експлікує міжстильові переміщення й водночас уваризнює мовну динаміку. Він доповнює палітру негативнооцінних іменників, що називають президента Росії, та сприяє оригінальності й експресивності мововикладу: *Ну звідки знати отому **кремлівському куцаку**, що коли історика московії Ключевського запитали, якою мовою говорили в Київській Русі – Україні, той відповів: «Так, як говорять зараз (у ХІХ ст. – Авт.) дядьки у Київській губернії»* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 05.04.2023).

Стильову міграцію виявляє вжита в медіаназві вербальна одиниця *пройтися*, що конденсує інформацію про аргументовану критику, висловлену на адресу опонента, і водночас реалізує відтінок усного спілкування, наприклад: *Кислиця «**пройшовся**» по виступу Лаврова в Радбезі ООН* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 25.04.2023).

Образливо-оцінне значення мають вульгаризми, засвідчені в мовленні представників влади, зокрема й Президента України, а також пересічних громадян. Вживання таких слів є реакцією на дії Росії проти цивільного населення: *«Ця **сволота** відповідатиме»*: Зеленський відреагував на ракетний удар по багатоповерхівці у Дніпрі (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 28.07.2023); *Президент України Володимир Зеленський пообіцяв зробити все, щоб притягнути «цю **сволоту**» до повного покарання за агресію й терор проти наших людей* (<https://gazeta.ua>, 29.07.2023); *Та **сволота** спеціально їздила по городах танком, щоб люди нічого не садили* (<https://gazeta.ua>, 03.04.2023); *«Вночі **путінська сволота** атакувала місто. Ворог знову застосував*

ракети С-300 проти мирного Запоріжжя», – йдеться у повідомленні (<https://gazeta.ua>, 27.02.2023). Як засвідчують подані конструкції, образливо маркована лексема *сволота* може функціювати разом із підпорядкованими прикметниковими формами, які не тільки конкретизують її зміст, а й надають висловленню негативної й зниженої тональності.

У мові преси виявляємо чимало вторинних номінацій на позначення ворогів. Автори публікацій використовують такі мовні одиниці, аби влучно, емоційно й експресивно описати російських військових та пов'язані з ними дії, явища, факти об'єктивної дійсності й водночас передати негативне, іронічно-зневажливе ставлення до цього. На реалізацію вказаних інтенцій скерований іменник *покидьки*, ужитий із переносним значенням: «2. *перен., зневажл.* Морально розкладені люди, декласовані, злочинні елементи суспільства; непотріб, негідь, потючч» [ВТССУМ 2005, с. 1025]: *Війна в Україні – чудова можливість для Росії позбутися так званих «покидьків суспільства»* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 28.09.2022). Семантичну близькість виявляє іменник *гадина* в поєднанні зі стилістично маркованим прикметником *рашистська*: «*Кремль готується до остаточного ривка. Його провал означатиме, що рашистській гадині зламали хребет*» (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 19.07.2022). Виразність, образність та емоційність посилює поданий у медіаназві фразеологізм *зламати хребет*, він значно яскравіший та експресивніший, ніж його нейтральні кореляти на зразок *перемогти, здолати*.

До активізованих у газетних статтях належить вульгаризм *здохнути*, який, віддзеркалюючи настрої українців, перемістився із розмовно-побутової комунікації до публіцистичного стилю. Його використовують у конструкціях, адресованих російському президентові: «*Путін, щоб ти здох*» – *Сердючка на концерті в Маямі «романтично» звернулась до президента РФ* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 07.09.2023); «*Опублікувала фото Путіна з підписом «щоб ти здох, п*дло*» – як у Криму протестують проти Росії (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 26.04.2023); «*Україна в ЄС і НАТО, а Путін здох*»: *підхотинці у Слов'янську розказали Порошенку про головне бажання* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 15.10.2022).

В українських масмедіа простежуємо вживання сленгової лексики, яка хоч і перебуває поза межами характерних для преси стандартів, проте виконує важливі комунікативно-прагматичні завдання. Такий функційний потенціал притаманний іменникові *дурня'*, що разом із залежним від нього прикметником реалізує оцінність й експресію та кодує інтелектуальні особливості посадовця, які контрастують із прийнятими в суспільстві нормами, наприклад: *Заступник голови ради безпеки рф дмитрій медведев виплеснув свою чергову **алкогольносиндромну дурню*** (<https://umoloda.kyiv.ua>, 27.03.2024).

У масмедійному просторі сленгові одиниці використано для опису поведінкових стереотипів росіян. Нанизування різних за частиномовною належністю номінацій зазначеного різновиду та інших пейоративно маркованих слів надає текстові відтінку усної комунікації, вульгаризує його, виражає іронію. Такі лексеми представлені у висловленнях військових: *Росія – це **гонник**, який **домахується** до школяра в підворотті. Якщо **зацідити** йому по зубах, він зупиниться. Ми **зацідили**, але зуби поки що не посипалися. Треба бити ще* (<https://gazeta.ua>, 02.11.2023). За тематичним діапазоном до цієї групи тяжіє сленгізм *нажертися*, семантично-структурний обсяг якого зріс порівно з окресленим у словнику тлумаченням, що вказує на його функційну унікальність. Пор.: *нажертися* – «1. Наїдатися... 2. Напитися» [ССУС 2006, с. 204] і *Схоже, що росіяни ніколи **не нажеруться**. А притому далі погрожуватимуть світові ядерною і хімічною зброєю* (30.06.2022). Зневагу до окупантів виражає іменник *жмур*, який колоритніше, ніж його стилістично нейтральний еквівалент *покійник*, реалізує акторську інтенцію: «*Українські бійці в Авдіївці залишили тисячі кацапських **жмурів** та знищеної російської техніки*» – Жорін (заголовок). «*Результати, що ми показали – у вигляді тисяч і тисяч кацапських **жмурів** та знищеної російської техніки – все це лише завдяки абсолютно героїчним вчинкам бійців нашої Третьої штурмової та інших підрозділів на цьому напрямку*», – сказав він (Максим Жорін) (<https://gazeta.ua>, 20.02.2024).

Подані в статтях розповіді українських захисників іноді містять обценну лексику, що має кількісно обмежений вияв і своєрідне написання: часто замість деяких літер використано інші графічні знаки:

Росіянам потрібен увесь світ, щоб мати де ще **наср*ти** (<https://gazeta.ua>, 02.11.2023). Зазначене дієслово контамінує пряме й переносне значення, доказом чого слугує поведінка російських загарбників у будинках цивільного населення, у державних установах і закладах, розміщених на тимчасово окупованих територіях. Табуйовані мовні одиниці засвідчені в усній комунікації російських окупантів: «Путін – **г*ндон кон**ений**. Я його ненавиджу. І Шойгу» – перехопили розмову окупанта з матір'ю (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 07.04.2022). Фрагментарно виявляємо лайливу лексику в репліках представників сфери мистецтва, зокрема білоруського співака, який продемонстрував чітку позицію проти війни в Україні: «Вашими руками два **довбо*ба** Путін і Лукашенко роблять брудні справи» – Міхалок закликав білорусів не воювати з Україною (заголовок). «Білоруси. Боягуз, зрадник батьківщини Лукашенко, **засцявши**, здав нашу країну божевільному тирану Путіну. Ці два **гандони** використовують територію Білорусі, щоб атакувати братську Україну...» – сказав Міхалок (<https://gazeta.ua>, 27.02.2022). Мовні одиниці аналізованого різновиду хоч і перебувають поза межами норм газетної публіцистики, проте відіграють важливу прагматичну роль – передають образ, негативну оцінку й водночас психоемоційний стан мовця.

Деякі розмовні лексеми вжито в стосунку до українців, зокрема їхнього (не)бажання захищати Батьківщину. У досліджуваних контекстах зі значенням 'уникнути служби в ЗСУ' функціують сленгові дієслова *відлиняти*, *відкосити*. Незвичність перебування цих номінацій у публіцистичному стилі увиразнює їхнє оформлення в лапках, наприклад: *І якби тоді «**відлиняв**», добровільно не записався до війська, я б собі цього ніколи не пробачив* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 29.11.2023); *Український співак і військовий Віталій Козловський заявив, що Ігор Кондратюк до 60 років зробив все, щоб «**відкосити**» від мобілізації* (<https://gazeta.ua>, 06.03.2024). У медіаназві «**Гнидне сидить і *патякає***» – Козловський заявив, що Кондратюк «**відкосив**» від мобілізації (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 06.03.2024), частину якої становить цитата, окрім розмовного дієслова *відкосити*, використано й інші одиниці, скеровані на вираження зневаги й вульгаризацію висловлення. Такі функції виконує ужитий на позначення особи чоло-

вічої статті субстантивованій прикметник *гнидне* у формі середнього роду та дієслово *потякає*. У близьких за тематикою публікаціях натрапляємо на сучасні сленгізми, що перейшли до українського лексичного простору з англійської мови: *Щоб чоловік відкосив від армії: Ребрик захейтили через третю вагітність. Вона відповіла* (заголовок). *Втретє вагітна телеведуча 42-річна Лілія Ребрик потрапила під хвилю хейту* (<https://gazeta.ua>, 16.10.2023). Дієслову *захейтили* притаманний високий ступінь мовної адаптації: окрім написання кирилицею, воно засвідчує стосунок до дериваційних процесів, а також граматичних характеристик, у вираженні чого беруть участь закріплені за минулими формами множини суфікс *-л-* і закінчення *-и*. Мовне освоєння виявляє й англізм *хейт*, який відмінюється за зразком іменників другої відміни твердої групи. Такі самі морфологічні характеристики притаманні спільнокореневій лексемі на позначення особи *хейтер*: *Лілія порадила хейтерам «сприймати світ не через вигоду, а через серце»* (<https://gazeta.ua>, 16.10.2023).

Адаптації до української мови зазнав сленгізм *хайп*, ужитий у публікаціях про інтриги між політичними партіями, що тривають навіть під час активної фази російсько-української війни: *Петро Порошенко, п'ятий президент України, закликає припинити політичні ігри і хайп, і спільними зусиллями об'єднатися для досягнення перемоги України* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 07.11.2023). Зазначений субстантив слугує твірною основою для прикметника *хайповий*, який використано в контексті публічного обговорення ситуації з блокуванням кордонів між Україною та Польщею: *Але він (Андрій Садовий) додав, що як голова міста, яке є «найбільшим гуманітарним хабом» під час війни, не може і не буде розпочинати «чергову хайпову суперечку»* (<https://gazeta.ua>, 14.02.2024).

Висловлюючи обурення щодо негативних явищ у державі, нечесних дій українських політиків, розкрадання ними коштів під час війни, автор використовує лексему *дуна*. Залежний атрибутивний компонент *корупційна* посилює оцінність, надає оповіді розкнутості й забезпечує нешаблонну реалізацію комунікативно-інформаційної функції, наприклад: *А який може бути дух під владною ковдрою, де вільно почувається корупційна дуна?* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 22.02.2023). У «Вели-

кому тлумачному словнику сучасної української мови» виділену мовну одиницю потрактовано як західноукраїнський варіант слова *сідниці* [ВТССУМ 2005, с. 331]. Також цей іменник подано в «Словнику сучасного українського сленгу» [ССУС 2006, с. 118], що дає підстави зарахувати його до групи сленгових номінацій. У публікації, яка містить аналізоване слово, використано ще одну субстандартну лексему з пейоративно-іронічним забарвленням – *розслабон*: *По-друге, з якого міста почнемо аналізувати наш розслабон? Може, зі столиці? Що, немає загроз? А що тут відбувається регулярно під завивання сирен тривоги?* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 22.02.2023). Структурований риторично-питальними конструкціями фрагмент дає змогу стверджувати, що виділений сленгізм функціонує з протилежним значенням порівняно з тим, яке фіксує лексикографічна праця. Це вказує на нешаблонність вияву вказаної мовної одиниці, пор.: «1. Те, що допомагає розслабитись... 2. Відпочинок» [ССУС 2006, с. 267]. Іноді подані в публікаціях цитати містять усталену сполуку *до дуни*, яка порівняно зі стилістично нейтральними відповідником *байдуже*, значно колоритніше передає відсутність у людини зацікавлення чимось. Використовуючи вказану антиетикетну ідіому, Ігор Кондратюк прокоментував ставлення українських співачок, які нині живуть у Росії, до воєнних дій і всього пов'язаного з нашої державою: «*Це може казати про те, що їм все до дуни. Україна, вбиті українці, знищені міста. Боюсь, що їм і росіяни до дуни. Їм взагалі всі до дуни. Їхні діти їм до дуни, їхні мами. Все що є на світі*», – наголосив Кондратюк (<https://gazeta.ua>, 14.06.2023). Близьким за семантикою є вульгаризм *пофіг*, у структурі якого іноді замість однієї з літер пишуть небуквенний графічний знак. На цю лексему натрапляємо в цитатах діячів мистецтва, політиків, військових та ін.: «*А ви знаєте, скільки “заслужених”, “народних” і “героїв” України зараз мешкає в Криму? І їм абсолютно поф*г який там прапор на міськраді*» (<https://gazeta.ua>, 14.06.2022); *Минає деякий час на передовій, і приходять така нездорова штука, коли тобі стає трохи пофіг*» (<https://gazeta.ua>, 05.05.2023).

Повномасштабне вторгнення окупаційних військ змінило ставлення нашого народу не тільки до зрадників і ворогів, які беруть безпосередню участь у воєнних діях, а й до всього російського загалом,

згадка про що викликає обурення, ненависть та інші негативні емоції в українців. У цьому контексті трапляється сленгізм *крінж*: «*Вибачення перед кацапами – це **крінж***», – прокоментував Telegram-канал *OLDboi* (<https://gazeta.ua>, 26.09.2023). У наведеному висловленні, окрім виділеної лексеми, ужито розмовне слово *кацап* на позначення росіян. Обидві мовні одиниці надають реченню зниженої тональності й мають яскраве прагматичне забарвлення, викликаючи негативні емоції в читача.

Позитивнооцінний відтінок виявляє модний в усній комунікації молоді сленгізм *двіж*, що функціює в текстах про активні воєнні дії й конденсовано експлікує контрнаступальну операцію українських сил, які впевнено долають ворога, наприклад: «*Нам важко, але ми просуваємося*» – *Залужний показав «двіж» ЗСУ на фронті* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 09.09.2022). Еквіваленти цієї лексеми *двіжуха*, *движняк* хоч і менш частотні, проте також представлені в публікаціях про протистояння українських та російських військ чи загалом про повномасштабне вторгнення ворога: «*Але, звісно, “двіжуха” буде – це всім зрозуміло. Коли погода дозволить воювати повноцінно, то і з нашого, і з їхнього боку якісь дії будуть*», – *наголосив Назаренко* (<https://gazeta.ua>, 05.02.2023); *У нас, українців, щойно починається який **движняк** – одразу з’являються цитати Шевченка. Так було під час усіх революцій, так є сьогодні* (<https://gazeta.ua>, 15.03.2022). Про тривання процесу мовної адаптації свідчить різне оформлення однокореневих слів – із літерами *і* та *и* після губного /в/. Близьким за значеннєвими ознаками є сленгізм *заруба*, який у поєднанні з прикметником *жорстока* експресивізує й орозмовлює текст, робить його яскравішим: *А в тому, що на нашій планеті в ХХІ столітті спалахнула ще одна **жорстока заруба** з тисячами людських жертв, винні і світові лідери* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 18.10.2023). Схожий функційний потенціал виявляє розмовне дієслово *навалювати*, яке бере участь у моделюванні контексту про сміливість українських захисників і їхні успіхи на полі бою, а також у поєднанні з вторинною номінацією російської армії надає інформації емоційно-експресивного забарвлення: «*Ми позбулися комплексу меншовартості й **навалюємо***

“другій армії світу”» – письменник Мартин Якуб (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 27.05.2022).

На тлі стилістично нейтральних, стандартних і стереотипних засобів передавання інформації вирізняється сленгізм *затролити* як семантичний еквівалент звичних для української преси слів *глузувати*, *насміхатися*: Зокрема, *РФ жорстко затролив представник Албанії, сказавши, що Росія завантажує Радбез ООН своїми пропагандистськими заявами, жодна з яких не виявляється правдивою* (<https://gazeta.ua>, 21.05.2023). Наявність префікса *за-*, що виконує роль засобу вираження доконаного виду, і суфікса *-в*, спеціалізованого на творенні минулого часу й чоловічого роду дієслів, свідчить про підпорядкування аналізованого англізма граматичним законам української мови.

Укладена картотека фактичного матеріалу дає змогу стверджувати, що в українських медійних виданнях сленгові одиниці, інвективна лексика та інші різновиди номінацій з образливо-оцінним значенням представлені обмежено. Слова, які реалізують міжстильову транспозицію *розмовно-побутовий стиль* → *публіцистичний стиль*, фрагментарно трапляються у всеукраїнських засобах масової комунікації, значно менше їх у регіональній періодиці, що пояснюємо внутрішньою політикою видання.

Отже, мовне оформлення масмедійного контенту про воєнні дії в Україні та дотичні за змістом питання зазнало помітних змін. Зросла кількість номінацій, які виявляють стосунок до тематичної транспозиції. Функціуючи в неспеціальних контекстах, лексеми медичної та спортивної сфер зазвичай виявляють тяглість тенденції, що доводить наявність тлумачень їхніх переносних значень у сучасній лексикографії. Посиленню експресії й негативної конотації сприяють мовні одиниці з новими семантичними відтінками, поки не зафіксованими в словниках. Такі номінації надають текстам емоційно-оцінного забарвлення, оригінальності мововираження, нешаблонності реалізації комунікативно-інтенційного задуму автора. У медійний простір іноді потрапляють назви професій залізничної галузі, лексеми зі сфери театрального мистецтва та ін. Контрастуючи з тематично закріпленими мовними одиницями та стилістично нейтральним тлом, вони дають змогу образно й експресивно оформити новинний контент. Однією

з важливих рис сучасного маймедійного дискурсу є стильова міграція номінацій, які реалізують відтінок усного спілкування. Ідеться про розмовні слова, сленгізми, зокрема й запозичені з англійської мови, вульгаризми з образливо-оцінним значенням, антиетикетні ідіоми та ін., які хоч і перебувають поза межами характерних для преси стандартів, проте наділяють висловлення негативно-зниженою тональністю, влучно, емоційно й експресивно характеризують президента Росії, окупантів, зрадників. Пейоративно маркована обсценна лексика має своєрідне написання, у таких словах часто замість однієї з літер використано небуквений графічний знак. Розмовно-просторічні елементи, функціонування яких відповідає уподобанням сучасного суспільства, передають експресію, іронічно-зневажливе ставлення до описаного й відіграють важливу прагматичну роль. Кількісно обмеженими є розмовні лексеми з позитивнооцінним відтінком, які забезпечують нешаблонну реалізацію комунікативно-інформаційної функції.

3.5. Новітні стилістичні акценти інвективної лексики в українських медіа

Тенденція до розкутості, відвертості, подекуди вульгаризації мовлення, що спостерігаємо нині, не вирізняється ні новизною, ні інтенсивністю з-поміж аналогічних процесів, які відбуваються на пострадянському просторі в умовах соціальних зрушень, політичних конфліктів, воєнних дій. Для опису таких ситуацій журналісти часто використовують інвективну лексику, яка в українському інформаційному просторі зазнала особливої активізації під час повномасштабної російсько-української війни. Образливо марковані мовні одиниці українських медіа вже були предметом наукових зацікавлень лінгвістів [Білоконенко 2012; Масель 2014; Муратова 2009; Топчій 2018; Форманова 2012; Форманова 2013; Форманова 2018; Kostusiak, Navalna, Skliarenko, Masytska, Sydorenko, Prymachok, Holoiukh 2023; Mezhev, Navalna, Kostusiak 2020; Navalna, Shynkaruk, Kostusiak, Prosiannyk, Chernobrov, Adamchuk 2023]. Дослідники описували інвективну лексику в різних аспектах, акцентуючи на функційному призначенні цих одиниць передавати ставлення мовця до об'єкта повідомлення, слугу-

вати заміниками фізичного насильства, викликати образу та ін. Ю. Масель серед основних функцій образливих номінацій домінантними вважає «експресивну, пейоративну, оцінну, маніпулятивну, мнемотехнічну, характеризуючу, моделюючу, кумулятивну, етнокультурну» [Масель 2014, с. 319]. І. Муратова інвективом називає «лексичний знак, спрямований на пониження соціального статусу адресата комунікації, рівня його самооцінки в межах загальноприйнятих суспільних норм і правил. Таким чином, інвективу можна вважати “будівельним матеріалом” вербальної агресії, її мінімальною одиницею» [Муратова 2009, с. 199]. Зневажливі висловлення, що містять негативно-оцінний (пейоративний) компонент і викликають почуття образи в адресата, науковці розглядають у контексті психолінгвістики. Ідеться про інвективи, які стосуються зовнішності, внутрішніх характеристик, поведінки, діяльності людини й спрямовані на приниження її статусу в суспільстві [Mezhov, Navalna, Kostusiak 2020, с. 99]. Таку функцію виконують нетабуйовані розмовні, зневажливі, фамільярні, лайливі, жаргонні слова, що в словниках мають відповідне маркування (згруб., зневаж., фам., лайл., розм., жарг.); табуйовані обсценізми, жаргонізми та ін.; лексика, яка набуває негативно-оцінної (пейоративної) та образливої (інвективної) конотації внаслідок метафоричного перенесення на основі асоціацій із тваринним світом, предметами і явищами довкілля та ін. [Mezhov, Navalna, Kostusiak 2020, с. 100]. Докладну класифікацію образливих лексем подає Ю. Масель виділяючи: «І. Інвективи “особистого” характеру: 1) приниження моральної гідності і якостей адресата...; 2) негативна оцінка розумових здібностей...; 3) негативна оцінка фізичних характеристик...; 4) інвективні позначення зовнішності людини.... II. Інвективи “соціального” характеру: 1) дискримінація за расовою ознакою...; 2) сексуально-гендерні інвективи...; 3) інвективи, що передають аморальність відносин, таких як брехня, шахрайство. III. Богохульства» [Масель 2014, с. 319]. Подана класифікація побудована на матеріалі англійської мови, проте деякі її аспекти мають перспективу застосування до укладеної на основі українських медіа картотеки інвективної лексики, яку, крім семної параметризації, перспективно проаналізувати в аспекті прагматистики.

До образливо маркованих належать номінації, об'єднані семантикою особистого й соціального характеру, значення палітра яких пов'язана з указівкою на приниження гідності людини. До цієї групи зараховуємо лексему *алкоголік* – «той, хто хворіє на алкоголізм; п'яниця» [ВТССУМ 2005, с. 14], наприклад: *Головний **алкоголік** росії» медведев почав скаржитися на путіна – ЗМІ (заголовок)* (<https://www.5.ua>, 18.08.2022); *Хто може найкраще координувати алкоголіків і наркоманів, як не головний **алкоголік** росії (путін про медведева)* (<https://www.volyn.com.ua>, 12.08.2022). В українських медіа аналізовану лексему здебільшого вживають у контекстах про колишнього президента Росії Дмитра Медведєва, переважно в словосполученнях *головний алкоголік Росії, карликовий алкоголік*, наприклад: *Медведев образив Путіна, який назвав його «**головним алкоголіком Росії**»: що відомо про скандал* (<https://news.obozrevatel.com>, 18.08.2022); *Яким бачить «**карликовий алкоголік**» Медведев 2023 рік* (<https://espresso.tv>, 31.12.2022). Прикметник *карликовий*, який передає фізичні особливості особи за зростом, ще гостріше наголошує на вадах Дмитра Медведєва. За функційним потенціалом і значенням до проаналізованого субстантива тяжіє синонімічна лексема *алкаш* – «п'яниця, алкоголік» [ВТССУМ 2005, с. 14], наприклад: *Алкаш медведев назвав кофту Зеленського «засмальцьованою» і пригрозив Європі «зникненням»* (<https://www.volyn.com.ua>, 11.02.2023); *Караганов у цьому випадку є постаттю, яка ще так не затерта, як Дімон алкаш Медведев* (<https://wz.lviv.ua>, 14.06.2023). Окрім проаналізованих слів, текстам українських медіа надає негативної характеристики, фамільярності й вульгарності синонімічний жаргонізм *бухарик* – «жарг. алкоголік, п'яниця» [СУМ-20, т. 1, с. 709], наприклад: *Хитрий **бухарик** медведев – очевидний замітник путіна...* (<https://www.unian.net>, 5.11.2022). З указівкою на залежність Дмитра Медведєва від алкоголізму журналісти використовують лексему *синій*, зафіксовану в словнику з такими значеннями: «1. Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середній між голубим і фіолетовим. 2. Відтінок такого кольору (про обличчя, шкіру)» [ВТССУМ 2005, с. 1123]. Ужитий у медійному просторі субстантив тяжіє до другого семантичного відтінку, наприклад: *Про те, яку роль у Кремлі відіграє вічно «**синій**»*

(Медведєв. – Авт.), ми вже розповідали. Тепер ось і телеграм-канал *Generall SVR* поділився цікавою інформацією про те, як Путін знущується з людини, яку колись називали російським президентом (<https://tsn.ua>, 13.08.2022). Мовні одиниці цієї групи (алкоголік, алкаш, бухарик, синій) надають публіцистичним текстам оцінності й сарказму.

До негативно маркованих належить лексема *виродок* – «1. Зовнішньо потворна людина. 2. Людина, що втратила кращі якості; недолюдок» [ВТССУМ 2005, с. 108]. У мові сучасних українських медійних текстів аналізованим образливим словом іменують президента Російської Федерації Володимира Путіна, наголошуючи на його аморальності й агресії, а також тих, хто його підтримує, наприклад: «Ви виростили **виродка** і вбивцю»: став відомий зміст записки, яку росіянка залишила на могилі батьків Путіна (<https://tsn.ua>, 13.10.2022); **Виродок** Кирил (Гундяєв) бреше, що росія «ні на кого не нападає» (заголовок) (<https://argumentua.com>, 03.05.2022). Часто з іменником *виродок* фіксуємо прикметники *кремлівський*, *грьобаний* та ін., наприклад: **Кремлівський виродок** принаймні з вересня цього року подає сигнали через посередників, що він готовий домовлятися про припинення вогню (<https://racurs.ua>, 24.12.2023); Розшук **кремлівського виродка** путіна – це тільки початок (<https://mykyivregion.com.ua>, 01.04.2023); «**Грьобаний виродок** Путін» і «невдаха НАТО»: зірки спорту – про війну, яку Україна вже виграла» (<https://sport24.ua>, 8.03.2022). Зазначений інвектив функціонує як оцінно-експресивна номінація російського воєнного злочинця Євгена Пригожина та угорського політика Віктора Орбана, наприклад: «**Брудні виродки**»: пригожин та путін опинилися на обкладинці французької газети (<https://mmr.ua>, 28.06.2023); **Виродок** орбан нічим не відрізняється від **виродка** путіна, їм не можна давати пальця в рота, бо руку відхоплять... (<https://gazeta.ua>, 10.12.2023); І цього **виродка**, Орбана, який навіть не приховує, що його цікавлять тільки гроші, тримають в ЄС? А як же «цінності», про які в ЄС патякають зранку... (<https://censor.net>, 20.12.2023). Під дією позамовних чинників – масштабної російсько-української війни – у носіїв мови та авторів медійних текстів сформувалося негативне ставлення не тільки до політиків, але й до російських військових та пересічних мешканців країни-

агресорки, що увиразнює соціальний характер образливої лексеми *виродок*, наприклад: *Російські **виродки** за добу випустили по Херсонщині 577 снарядів, є руйнування* (<https://newsua.one>, 17.12.2023); *Ми зробимо все від нас залежне, щоб помститися російським **виродкам**, – цитує Порошенка сайт «Євросолідарності»* (<https://interfax.com.ua>, 24.06.2023).

Корпус зібраного матеріалу містить інвектив *дегенерат* – «1. Людина з ознаками дегенерації; виродженець. 2. *перен., зневажл.* Людина аморальної, негідної поведінки; виродок» [ВТССУМ 2005, с. 211]. Функціуючи в переносному значенні, він називає різних російських політиків, наприклад: *Як особисто ви можете зірвати найпідступніший план **дегенерата** путіна...* (<https://pravda.if.ua>, 04.04.2022); ***Дегенерат** Патрушев заявив, що росія двічі врятувала США від розпаду, але більше не рятуватиме* (<https://argumentua.com>, 28.03.2022); *Пригожин дуже прямолінійно натякає, що Шойгу самотійно не може щось рейдернути (він його прямо називає «тувинський **дегенерат**»)* (<https://www.unian.ua>, 12.06.2023). Українські журналісти в такий спосіб виражають зневажливе ставлення до осіб, а також наголошують на неповазі політиків один до одного.

За функційним потенціалом до проаналізованих тяжіє інвектив *гад*, ужитий зі значенням «2. *перен., зневажл.* Про огидну, підступну людину» [ВТССУМ 2005, с. 169]. За аморальність, підступність, жорстокість журналісти називають *гадом* як Путіна, так і росіян, котрі безпосередньо беруть участь у війні, наприклад: *Російський актор Пашинін назвав Путіна «карликом» та «**гадом** наскудним»* (<https://tsn.ua>, 7.10.2022); *Вони (росіяни. – Авт.) **гади**. Ні в чому не винну дитину вбили, орки* (<https://suspilne.media>, 26.03.2022).

У контекстах про негативну поведінку українців натрапляємо на лексему *нахаба* – «людина, яка діє зухвало, безцеремонно, порушуючи моральні норми, і не зважає на ставлення до цього інших» [ВТССУМ 2005, с. 587]. Автори використовують цю образливу мовну одиницю для називання біженців, злодіїв та інших осіб за порушення ними норм поведінки, шахрайство тощо, наприклад: *Звідки беруться «**нахаби** біженці»? Пояснює психолог* (<https://tyzhden.ua>, 09.03.2022);

*Підстеріг біля терміналу: **нахаба** з Мукачева поцупив у пенсіонерки майже 20 тис грн* (<https://zakarpattia24.com>, 22.02.2023).

До групи інвективів, скерованих на оцінку розумових здібностей, здатності об'єктивно мислити й аналізувати, скерована лексема *псих* – «фам. Психічно невірноважена людина» [ВТССУМ 2005, с. 1001]. Журналісти українських медіа переважно так називають президента Російської Федерації, використовуючи цю номінацію як у текстах, так і в заголовках публікацій, наприклад: *Путін – **псих**, але є нюанси. Окупант хоче покарати Україну за скинутого президента-кримінальника* (<https://zaxid.net>, 01.09.2022); *Президент РФ Володимир Путін – «**псих**, що мав параноїдальну ідею, якої не реалізовано», і заради її реалізації він може зробити все...* (<https://gordonua.com>, 11.03.2023); *Психопатія і істерія, інфантильність і фаворитизм, страх виявитися об'єктом глузувань або залишитися непоміченим – люди у владі постійно цим страждають... Путін також **псих**...* (<https://tsn.ua>, 26.07.2023); *Ботоксний диктатор, ядерний **псих**, держдура та профукані гроші* (заголовок). «Я би зараз путіна і росію не до форм державності заніс, а до форм психічних відхилень...» (<https://vgolos.ua>, 11.06.2022). У текстах медіа натрапляємо на вживання лексеми *псих* стосовно інших осіб, серед яких відомі політики, олігархи й пересічні громадяни, наприклад: «*Він **псих***»: у соцмережах шоковані способом Ілона Маска їсти картоплю фрі (заголовок). Четвертий назвав Маска «розбещеною печерною людиною» через його вчинок, а ще один просто назвав Маска «**психом**» (<https://focus.ua>, 21.11.2025); ***Псих** з Кавказу після «одкровення згори» відправився до в'язниці. У Москві поліцейські затримали 57-річного мешканця Інгушетії, який хотів зустрітися з Путіним і «допомогти російському народу»* (<https://tsn.ua>, 12.09.2023).

Негативно маркованим інвективом є лексема *психопат* – «людина з психічним розладом, ненормальністю психіки. // розм., лайл. Невірноважена людина, слова, думки, вчинки якої оцінюються як ненормальні» [ВТССУМ 2005, с. 1002]. В українських засобах масової інформації переважно так називають президента Російської Федерації, наприклад: *Путін – **психопат** з ознаками садиста, його провокує слабкість* (заголовок) (<https://zbruc.eu>, 20.07.2022); ***Психопат** з озна-*

ками садизму: американський психіатр дав оцінку президенту рф. Диктатор дивно поведився під час доповіді Шойгу (<https://glavcom.ua>, 19.07.2022); **Психопат** живиться конфліктами, живе в них і черпає з них енергію. Невіглас і демагог, путін, однак, має підтримку величезної кількості людей (<https://www.ukrinform.ua>, 04.07.2022); *Путін не соціопат, він психопат. Психопатія – це особистісний розлад, а не психічне захворювання. Це величезна різниця. Психопатів не лікують* (<https://www.unian.ua>, 29.08.2023); **Психопат**, нарцис і садист: американський психіатр поставив діагноз Путіну (<https://focus.ua>, 20.07.2022). Іноді оцінно маркована лексема *психопат* бере участь у моделюванні юкстапозитів, що, крім уточнювальної семантики, надають текстам експресії: *психопат-харизматик, психопат-садист* та ін., наприклад: *Путін – психопат, який втратив адекватність – діагноз (заголовок). Путін, за визначенням Феллона, психопат-харизматик, він не з тих, хто виявляє агресію відкрито* (<https://nv.ua>, 21.07.2022); «Злоякісний **психопат-садист**»: психіатр описав стан путіна... Американський психіатр Джеймс Феллон вважає, що кремлівський диктатор хворий... (<https://fakty.ua>, 20.07.2022). Функціонування в мові медіа лексем *псих*, *психопат* та похідних від них мовних одиниць характеризує політика як неврівноважену людину, слова, думки та вчинки якої оцінені суспільством як ненормальні. Зазвичай такі номінації надають текстам медіа розмовності й вульгарності. Аналізовані лексеми відповідають стилістичному маркеру – лайливі.

У мові засобів масової інформації фіксуємо образливу лексему *дебіл*, яка у двадцятитомному словнику витлумачена як «1. мед. Людина, яка страждає на дебільність. 2. перен., розм. Про тупу, нетямущу людину. 3. лайл. Уживається з метою образити кого-небудь, засудити чиюсь поведінку» [СУМ-20, т. 4, с. 76]. Її вжито стосовно чеського прем'єра Андрея Бабіша, наприклад: *У Чехії міністерка праці та соціальних питань Яна Малачова назвала прем'єра Андрея Бабіша дебілом, не знаючи, що камери в студії...* (<https://www.pravda.com.ua> 19.10.2022).

Українські журналісти не обійшли увагою й негативною оцінкою не тільки росіян, а й угорського політика Віктора Орбана, викорис-

тавши інвектив *недоумок* – «1. Нерозумна, обмежена, нерозвинена людина. 2. Розумово недорозвинена, слабоумна людина. // Уживається як лайливе слово» [ВТССУМ 2005, с. 600], наприклад: *«Рашистські недоумки влаштували вибух боєприпасів на Запорізькій АЕС», – Енергоатом* (<https://radiotrek.rv.ua>, 14.03.2022); *Бажая орбанівцям провалити вибори й надати можливість Угорщині можливість виправити усе те лайно, котре наваяло «Фідес», очолюване цим недоумком...* (<https://censor.net>, 5.10.2023).

У мові медіа широко вживають лексему *дурень* – «1. розм. Розумово обмежена, тупа людина. // лайл. Уживається з метою образити когонебудь, засудити чийсь поведінку» [ВТССУМ 2005, с. 251], яка надає відтінку образи, функціуючи в текстах про:

- Володимира Путіна, наприклад: *Путін був величезним дурнем і не передбачив план «Б» щодо війни в Україні – NYT* (<https://www.unian.ua>, 11.05.2023); *Путін – найнебезпечніший дурень у світі: в Україні він не може ні перемогти, ні програти, ні зупинитися, – NYT* (<https://espresso.tv>, 11.05.2023);

- Дмитра Медведєва, наприклад: *Адже Медведєв просто клінічний дурень і він це доводив ще у 2008...* (<https://espresso.tv>, 28.01.2023); *Фейгін: Медведєв – дурень та ідіот. Він випиває і рефлексує на тему другого строку, що не відбувся* (<https://gordonua.com>, 04.05.2023);

- інших політиків, наприклад: *Заступник голови Ради безпеки Дмитро Медведєв назвав Грема «старим дурнем» і додав, що «в його улюбленій Америці регулярно вбивають»...* (<https://www.bbc.com>, 29.05.2023); *Видання повідомляє, що італійську розвідку стурбували заяви Медведєва, який назвав Крозетто «рідкісним дурнем»* (<https://www.volynnews.com>, 16.03.2023); *Президентська лексика: Медведєв назвав США «Пиндостаном», а экс-директора ЦРУ – «старим дурнем»* (<https://www.dsnews.ua>, 12.10.2023).

Корпус зібраного матеріалу засвідчує активне вживання інвектива *придурок* – «розм. 1. Той, хто удає наївну, нетямущу людину. 2. лайл. Недоумок, дурнуватий» [ВТССУМ 2005, с. 1115], який негативно характеризує:

- Володимира Путіна, наприклад: *Відомі бізнесмени РФ назвали Путіна «придурком»* (заголовок). *Підприємці переконані, що на країну-*

агресорку очікує пекло й страшне майбутнє (<https://glavcom.ua>, 26.04.2023); «Путін – **придурок**» і «побєдобєсіє» на росії, – марафон «Незламна країна» (<https://www.5.ua>, 26.04.2023); «Росія в лапах муди́л, Путін – **придурок**» (заголовок). Путін – **придурок**, Росія – випалена пустеля, а інший учасник розмови, Микола Матушевський, назвав президента Росії Володимира Путіна «**придурком**»... (<https://www.ukr.net>, 27.12.2023); «Грандіозний політичний **придурок**»: Джим Керрі (заголовок). Нагадаємо, що раніше співачка Мадонна опублікувала відео, в якому підтримала Україну і порівняла Путіна з Гітлером і Леніним (<https://www.unian.ua>, 28.02.2022);

- інших політиків, наприклад: Президент Росії Володимир Путін назвав колишнього голову московської антидопінгової лабораторії, інформатора Всесвітнього антидопінгового комітету Родченкова «**придурком**» (<https://www.radiosvoboda.org>, 30.01.2022); Безчесний **придурок**. Кислиця відреагував на заяву Лаврова про війну в Україні... (<https://www.ukr.net>, 27.12.2023);

- пересічних росіян, російських військових, наприклад: Не будемо робити так, як роблять ці **придурки** – дуплять по цивільних об'єктах, по житлових кварталах. Звісно, ми цього робити не будемо (<https://www.bbc.com>, 13.06.2023); Заколот Пригожина – це виступ «сук» проти «**придурків**», – ексдиректор естонської розвідки (<http://ipress.ua>, 12.07.2022); Окупант жаліється матері: «Я просто **придурок**, що взяв повістку»... (<https://glavnoe.in.ua>, 6.01.2023).

Інвектив *ідіот* – «1. Людина, хвора на ідіотизм (у 1 знач.). 2. лайл. Дурень, недоумкувата людина» [ВТССУМ 2005, с. 394] – журналісти використовують як для образи Володимира Путіна, так і тих, хто його підтримує – Олександра Лукашенка, Віктора Орбана, Сергія Лаврова та ін., наприклад: По-перше, Пригожин виставив Путіна повни **ідіотом**. Він показав свою слабкість, боягузливість і я думаю, що він вже практично не мешканець... (<https://glavred.net>, 30.06.2023); The Economist опублікував список «корисних **ідіотів** Путіна» (<https://www.unian.ua>, 05.07.2023); Орбан назвав «**ідіотами**» тих, хто вважає його расистом (<https://www.pravda.com.ua>, 05.08.2022); Wizz Air – це угорська компанія, а Віктор Орбан, прем'єр-міністр Угорщини, є корисним **ідіотом** Путіна (<https://www>.

radiosvoboda.org, 01.03.2023); *Лукашенко – корисний ідіом для Путіна, – білоруський опозиціонер* (<https://nv.ua>, 03.03.2022); *Казковий ідіом Лавров: Вимоги України неадекватні. Захід має бути зацікавленим у «дисциплінуванні Зеленського»* (<https://newsua.one>, 15.11.2022).

На вульгаризацію тексту скерований інвектив *мудак* – «вульг. Про нудного, набридливого невдачу» [ВТССУМ 2005, с. 694], яким ображають як політиків, так і представників шоу-бізнесу, наприклад: *Чому Пригожин назвав путіна мудакон і заявив, що армія рф тікає – «Незламна країна»* (<https://www.5.ua>, 09.05.2023); *«Мудак, гнида і педофіл»*. Оприлюднено список слів, якими росіянам заборонено називати путіна в інтернеті (<https://chas.news>, 10.02.2023); *Малецького назвали мудакон: схоже, цей приклад наочно показав ставлення деяких містян до мера, адже вони вже не стримують слів* (<https://kg.ua>, 17.08.2023); *Раніше Яму назвав мудакон український поет, музикант і телеведучий* (<https://radiotrek.rv.ua>, 27.08.2023). Подекуди фіксуємо складне утворення *дід-мудак*, яким називають Володимира Путіна інші політики, наприклад: *Чому Пригожин назвав Путіна дідом-мудакон?* (<https://espresso.tv>, 12.05.2023).

Серед низки зібраного матеріалу фіксуємо лексему *мудило* – «вульг. Те саме, що мудак» [ВТССУМ 2005, с. 694], наприклад: *«Росія в лапах мудил, Путін – придурок»* (заголовок) (<https://www.ukr.net>, 12.12.2023).

Групу інвективів доповнює номінація *лох* – «жарг. Дурна людина, простак; наївна, довірлива людина» [ВТССУМ 2005, с. 628]. У мові медіа її вживають як сленгізм на позначення людини, яка не має поваги серед інших, наприклад: *Лікар Комаровський назвав Гордона «лохом конкретним»* (<https://radiotrek.rv.ua>, 19.01.2022); *«Лоху, які обісрались. Всі плюватимуть нам в спину»*: СБУ перехопила чергову розмову окупанта (<https://tsn.ua>, 1.04.2022).

Використання інвективних лексем *мудак*, *мудило*, *лох* засвідчує активне вживання субстандартної лексики в українській публіцистиці. Такі одиниці експресивізують мову, негативно характеризують політиків, шоуменів, принижуючи їх та засуджуючи їхні дії.

Інвективна лексема *негідник* – «той, хто здійснює ганебні, підлі вчинки; мерзотник. // Уживається як лайливе слово (перев. при звер-

танні)» [ВТССУМ 2005, с. 596] – у мові публіцистичних текстів функціює як образлива лексема стосовно ганебних, підлих, підступних дій зрадників, а також тих, хто порушує закон, наприклад: *Тільки негідник і зрадник у момент реальної небезпеки, атаки на свою країну може показово вивішувати у себе на аватарці прапор країни-агресора* (<https://24tv.ua>, 27.01.2022); *Закликаю інші фракції «жити по-новому» й очищатися від негідників, яким не місце в політиці* (<https://hromadske.ua>, 10.08.2023); *Будь-який негідник буде кращим для Росії, ніж Путін, – Гозман* (<https://uatv.ua>, 9.12.2023); *«Це не Австрія вчиться в Угорщини, а навпаки. І я ніколи не розумів, чому всі так легко прощають їм (австрійцям. – Авт.), ставляться до них з легкістю, порівняно з Орбаном чи іншими негідниками ЄС»* – цитує видання одного з дипломатів ЄС (<https://www.pravda.com.ua>, 16.12.2023); *Негідник!!! У Харкові затримали поліцейського за величезний хабар, він покривав страшний злочин* (<https://www.pravda.com.ua>, 12.09.2022); *27-річний негідник збував у Львові «Субутекс» та «амфітамін» і був затриманий поліцейськими* (<https://visrozdil.lviv.ua>, 09.03.2023).

У публіцистиці засвідчена лексема *блазень*, яка в українській мові має такі значення: «1. *заст.* Особа при дворі монарха або вельможного пана, що розважала господаря та його гостей різними витівками, жартами і т. ін. 2. Комедійний персонаж у старовинних виставах. 3. *перен., зневажл.* Про людину, яка на потіху іншим удає з себе дурника, штукаря. 4. *лайл.* Дурень, телепень. 5. *діал.* Молокосос, малюк» [ВТССУМ 2005, с. 55]. Аналізоване слово з указівкою на зневагу функціює в текстах про Дмитра Медведєва, наприклад: *Пішла до молодого коханця: стало відомо, з ким крутить роман дружина кремлівського блазня Медведєва – Світлана* (<https://tsn.ua>, 24.07.2022).

У засобах масової інформації на позначення цього ж політика вживають лексему *маріонетка* – «2. *перен.* Про людину, уряд і т. ін., що сліпо виконують чийось волю» [ВТССУМ 2005, с. 510], яка надає негативної характеристики, наприклад: *Маріонетка російського президента Путіна часто у всіх на слуху. З вуст Медведєва часто можна почути те, що сам диктатор сказати публічно не наважується* (<https://tsn.ua>, 13.08.2022); *Вирішив піти на той світ, але не*

вдалося: що відомо про спробу суїциду путінської **маріонетки** – Медведєва (<https://tsn.ua>, 28.06.2022).

У мові українських медіа фіксуємо лексему **лицемір** – «лицемірна людина» [ВТССУМ 2005, с. 488] Найчастіше ця образлива номінація стосується невідповідності дій і слів російського політика Сергія Лаврова, угорського політика Віктора Орбана та ін., наприклад: *Шабаш **лицемірів**: Лавров розповів про бажання якнайшвидше завершити «український конфлікт»* (<https://www.dsnews.ua>, 17.04.2023); *Віктор Орбан продовжує як вуж на пательні вимагати свого. Цей цинічний **лицемір** ще поп'є з України крові за завданням Кремля* (<https://bastion.tv>, 17.12.2023); *Папа: **Лицеміри** нездатні по-справжньому любити* (<https://www.pravda.com.ua>, 25.08.2023). Називаючи відомих осіб **лицемірами**, автори наголошують на нещирості вчинків, висловлень та намірів політиків.

З огляду на поведінкові стереотипи українські журналісти називають росіян різними тваринами й міфічними істотами: *свиня, жаба, зомбі* та ін. Ненависть і зневагу до російського населення чи тих, хто загалом підтримує війну, підкреслює ще пейоративна лексема **тупоголовий**, наприклад: *Шарій з Іспанії скаржитися на росіян: «**тупоголові свині**»* (заголовок). *Анатолій Шарій, який відомий своєю критикою української влади і маніпуляціями, розсердився на росіян* (<https://www.rbc.ua>, 12.12.2023); *«І ця жирна, тупа, **тупоголова жаба** на прізвище Поворознюк повторює наративи російської пропаганди», – наголосив журналіст* (<https://prm.ua>, 16.12.2022); *«**Тупоголовим зомбі** це не допоможе». Шоумен Остапчук показав росіянам, як правильно говорити слово «паляниця»* (<https://gordonua.com>, 1.04.2022).

Групу зооморфних лексем доповнює слово **гнида** – «1. Яйце воші. 2. перен. Уживається як лайливе слово» [ВТССУМ 2005, с. 186]. Цим образливим субстантивом журналісти іменують:

- президента Білорусі Олександра Лукашенка, наприклад: *Лукашенко остаточно перетворився на раба і **гниду*** (заголовок). ***Гнида** – це путінське слово, яким Лукашенко просто в чергове лиже зад свого господаря* (<https://glavcom.ua>, 08.03.2023);

- президента Росії Володимира Путіна, наприклад: *На пам'ятнику, який зазвичай встановлюють на могилі помершого, народні умільці*

зробили портрет Путіна та написали кілька «душевних» слів: *гнида*, *злочинець...* (<https://bigkyiv.com.ua>, 28.02.2022); *І повірте мені, коли я доживу до повішення цієї ГБшної гниди, то буду радіти...* (<https://www.ukrinform.ua>, 17.05.2023); *Астролог назвала дату смерті Путіна* (заголовок). *Тобто ця гнида може прожити ще довго, ще 2 роки, – розповіла астролог* (<https://www.unian.ua>, 11.04.2022). У заголовках текстів журналісти використовують як стилістичний прийом стійкі вирази, у такий спосіб приваблюючи споживача інформації й висловлюючи негативну оцінку особам, яких обзивають, наприклад: *Російська воша чи українська гнида – хто більше* (заголовок). *Ця гнида імітує якісь реформи, безкінечно довго створює абсолютно неефективні процеси...* *Кучма розповів, чому Путін не погодиться на мирні переговори* (<https://33kanal.com>, 23.02.2022);

- політиків, які просувають російські наративи, наприклад: *Проросійська гнида: Мер Одеси закликав до компромісів* (заголовок). *Мер Одеси закликав до компромісів із московією* (<https://newsua.one>, 29.08.2022).

До образливо маркованої лексики належить *йолоп* – «зневажл., лайл. Те саме, що дурень 1; бевзь, недотепа» [ВТССУМ 2005, с. 407]. Цим словом журналісти називають очільника Росії, росіян, а також українських посадовців, які здійснюють необдумані кроки та дії, що шкодять Україні, наприклад: *Кучма на пальцях пояснив, чому путін – йолоп* (<https://insider-media.net>, 04.08.2022); *...йолоп у кремлі розпочав агресію проти України. Тепер моє традиційне застереження: усім фанам йолопа в кремлі – на росії та за кордоном ситуація зміниться* (<https://yvu.com.ua>, 27.07.2022); *Якщо завтра Путін окочуриться, там почнеться просто війна не на життя, а на смерть... Так, інфантильних йолопів багато, але це як з ватниками...* (<https://lb.ua>, 27.06.2022); *Тому що на кожний здоровий глузд, щоби вберегти особовий склад, обов'язково знайдеться свій йолоп у погонах, який казатиме інше...* (<https://patrioty.org.ua>, 27.12.2023); *Йолопи чи самогубці? Ми досі продаємо РФ сировину* (заголовок) (<https://gazeta.ua>, 07.08.2023).

Президента Росії характеризує лайливий інвектив *кретин* – «1. Хворий на кретинізм. 2. лайл. Дурень, тупа, нікчемна людина;

ідіот (у 2 знач.)» [ВТССУМ 2005, с. 463], наприклад: *Путін – кретин, який вижив з розуму, він озброєний і небезпечний* (заголовок) (<https://opinions.glavred.net>, 27.12.2023); *Перша ознака кретина: палець «непритомного» Путіна затьмарив його пуховик* (<https://www.obozrevatel.com>, 27.11.2022); *Російський публіцист назвав Путіна кретином. У кретинів – великий палець завжди затиснутий в кулаці...* (<https://znaj.ua>, 5.03.2022). Аналізована лексема перебуває в слововжитку очільника Російської Федерації, який використовує її для вираження зневаги своїм генералам, наприклад: *У коментарі про хід наступу ЗС РФ у районі Вугледара президент рф назвав російських генералів, і зокрема Мурадова – кретинами* (<https://focus.ua>, 17.02.2023).

Образливе слово *невіглас* – «неосвічена, незнаюча людина; неук. // Уживається як лайливе слово» [ВТССУМ 2005, с. 593] – українські журналісти використовують стосовно Володимира Путіна та російських військових, наприклад: *Путін – малокультурний чоловік, і це дуже небезпечно. Це невіглас, який насправді прикидається невігласом. Він абсолютно свідомо дезінформує. Це один з основних методів його діяльності – брехати* (<https://wz.lviv.ua>, 29.12.2023); *Чому шойгу зневажають в армії рф? А поміняти тувинця на фахового генерала путін побоюється, бо невідомо, що той фаховий утне. А тувинець – профан, невіглас у своїй справі...* (<https://armyinform.com.ua>, 11.02.2023); *А тут Гіркін відкрито заявляє, що генерали – безтолкові корупціонери і роками дурили путіна, шойгу – невіглас, путін – поганий стратег* (<https://without-lie.info>, 29.12.2023); *Освітня «рехформа» – як шоу від невігласів під час війни...* (<https://radiotrek.rv.ua>, 01.11.2023); *Невіглас Володимир Путін цього мабуть не знає і не підозрює, яка доля його чекає найближчим часом* (<https://nw.com.ua>, 30.05.2023).

У текстах засобів масової інформації натрапляємо на конструкції, у яких використано нанизування образливої лексики, що формує різні тематичні групи. Такий прийом дає змогу зацентувати на негативних рисах очільника Росії, надати омовленому образу експресії, наприклад: *Путін – це скотина, виродок та вампір в одному флаконі* (<https://ua.tribuna.com>, 28.02.2022); *Путін – виродок, скотина, бузувір, вбивця, ідіот* (<https://gazeta.ua>, 24.12.2023) та ін.

Акцент на сповідуванні маніпулятивних стратегій реалізує лексема *маргінал*, у двадцятитомному словнику витлумачена як «особа, яка перебуває на межі різних соціальних груп, систем, культур і зазнає впливу їхніх суперечливих норм, цінностей і т. ін.» [СУМ-20, т. 8, с. 468]. Дещо ємніше значеннєву палітру цієї номінації представлено у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови»: «1. Той, хто втратив колишні соціальні зв'язки і не пристосувався до нових умов життя (звичайно про представників національних меншин, мігрантів, вихідців із села). 2. Той, хто не визнає загальноприйнятих норм і правил поведінки. 3. *розм.* Провінціал» [ВТССУМ 2005, с. 646]. У мові українських медіа маргіналом названо Володимира Путіна за його нехтування визначеними нормами, законами, канонами людської моралі, наприклад: *Ніхто не помітив, як путін став головним маргіналом країни* (<https://www.5.ua>, 18.08.2022).

У засобах масової комунікації періоду війни на позначення президента Росії Володимира Путіна як лідера авторитарного політичного режиму з домінуванням ідеології культу особи, тоталітаризму й імперіалізму вживають відоме із середини минулого століття слово *фашист* – «прибічник, прихильник фашизму; член фашистської організації» [ВТССУМ 2005, с. 1318], наприклад: *Путін не лише фашист, а ще й невіглас* (заголовок). *Путін такий самий фашист, як Франко в Іспанії, Муссоліні в Італії та Гітлер...* (<https://www.holosameryky.com>, 20.05.2023); *Учені-євреї назвали Путіна фашистом, вказавши, що на його руках кров тисяч жертв* (<https://lb.ua>, 09.03.2022); *«Путін фашист! А футболіст Хобленко забив переможний м'яч в Естонії і присвятив його Україні...»* (<https://suspilne.media>, 21.04.2022); *Для фашиста Путіна дуже важливо залучити свого спільника Лукашенка для того, аби розтягнути війну* (<https://espreso.tv>, 21.03.2022).

Аби підкреслити негативні дії очільника Кремля, автори публіцистичних текстів називають його *терористом*. У словнику цю лексему витлумачено як «прибічник тактики терору; учасник терористичних актів» [ВТССУМ 2005, с. 1243]. Наприклад: *Зеленський назвав Путіна «терористом»: ніяких переговорів бути не може...* (<https://www.unian.ua>, 29.04.2023); *Російський бункерний терорист*

та президент Володимир Путін став одним з дев'яти фіналістів рейтингу журналу *TIME* «Людина року» (<https://www.ukr.net>, 26.05.2022); **Терорист** Гіркін застеріг **терориста** Путіна від поїздки до Туреччини (<https://www.unian.ua>, 17.03.2023); Для нас усіх Путін **терорист**. З ним не можна говорити (<https://fakty.com.ua>, 29.04.2023). Інвективну лексему **терорист** журналісти часто подають у заголовкових комплексах статей, наприклад: *Психологія терориста: чого боїться Путін* (заголовок) (<https://www.radiosvoboda.org>, 20.03.2022); *Путін – терорист світового рівня!* (заголовок) (<https://playua.net>, 12.10.2023).

Нерідко очільника Росія називають *садистом*. У словнику цю лексему пояснено як «людина із садистичними нахилами, одержима садизмом» [ВТССУМ 2005, с. 1095]. Наприклад: ...*путін – фашист, він садист, я не буду говорити з цим маніяком* (заголовок) (<https://ua.news>, 23.10.2022). Уживання іменника *садист* у складних дериватах на позначення російських військових засвідчує її активне функціонування в публіцистиці, наприклад: *Затриманий на окупованій території колаборант-садист отримав термін...* (<https://uanews.net>, 23.12.2023); *Бойовик-садист, який виводив на «розстріл» мешканців Херсонщини, отримав вирок: як його покарали* (<https://tsn.ua>, 16.10.2023); *СБУ встановила особу окупанта-садиста, який катував цивільних на Миколаївщині: що про нього відомо* (<https://tsn.ua>, 13.10.2023).

До інвективів, використовуваних у текстах про Володимира Путіна й Олександра Лукашенка, належить лексема *узурпатор*, що позначає особу, «яка незаконно захопила владу в країні або привласнила чужі права на що-небудь» [ВТССУМ 2005, с. 1289], наприклад: *Путін хоче обдурити світ* (заголовок). Саме тому він почав озвучувати явні нісенітниці, і всіх мусить непокоїти, що **узурпатор** сам вірить у цю відверту брехню (<https://glavcom.ua>, 20.06.2023); Білоруський **узурпатор** вперше відвідав РФ після смерті Євгена Пригожина (<https://www.unian.ua>, 15.09.2023); **Узурпатор** влади в Республіці Білорусь вважає, що тепер Україна не буде так «агресивно» поводитися щодо Росії (<https://detector.media>, 17.08.2023); **Узурпатор** Лукашенко сподівається побачити Латушку в колонії посиленого режиму... (<https://tyzhden.ua>, 25.09.2023). Російські журналісти воліють показати в цій ролі Прези-

дента України Володимира Зеленського, аби відволікти споживача інформації своєї держави від реальних проблем, наприклад: *Відтак, за логікою російської пропаганди, президент рф володимир путін – «великий ліберал», а Зеленський – «узурпатор»* (<https://informer.ua>, 22.09.2023).

Синонімічним до лексеми *узурпатор* вважаємо слово *диктатор* – «1. Особа, що має в державі необмежену владу. 2. перен., зневажл. Той, хто ігнорує колегіальність, допускає грубе адміністрування» [ВТССУМ 2005, с. 221]. Зібраний матеріал засвідчує, що журналісти так називають Володимира Путіна та Олександра Лукашенка, наприклад: *Депутати підтримали резолюцію, згідно з якою російського президента Володимира Путіна офіційно визнали **диктатором**, а його режим – диктатурою під час осінньої сесії Парламентської асамблеї Ради Європи 13 жовтня* (<https://www.rfi.fr>, 13.10.2023); *Таким чином російський **диктатор** Володимир Путін оголосив, що буде висуватися на новий президентський термін 2024 року* (<https://trueua.info>, 8.12.2023); *Путін визнаний – **диктатором**, а Росію – диктатурою!* (<https://espreso.tv>, 13.10.2023); *«Останній **диктатор** Європи» – так називають білоруського «президента» Олександра Лукашенка, який займає свою посаду вже двадцять вісім років* (<https://espreso.tv>, 15.12.2022); *Білоруський **диктатор** особисто прийшов зустрічати викрадених з України дітей* (<https://ua.news>, 29.12.2023); ***Диктатор** Лукашенко створює додатковий підрозділ охорони* (<https://glavcom.ua>, 17.01.2023).

Цікавими видаються інвективи, семантично пов'язані з фізичними характеристиками та зовнішністю людей. До засвідчених у корпусі фактичного матеріалу образливо маркованих номінацій належить *карлик*. В українській лексикографії це слово витлумачене як «1. Неприродно мала на зріст людина; ліліпут, недоросток, куцак, куцан. // Про дуже низький, дуже малий предмет. 2. З означ., перен. Про дуже незначну з певного погляду, нікчемну людину» [ВТССУМ 2005, с. 418]. У мові засобів масової інформації фіксуємо лексему *карлик* у другому переносному значенні стосовно очільника Російської Федерації, наприклад: *«**Карлик** з атомною бомбою».* *Глава дипломатії ЄС принизив Путіна та Росію* (<https://glavcom.ua>,

20.08.2023). Нерідко інвектив функцією разом із підпорядкованим прикметником *бункерний*, мотиватором якого слугує іменник *бункер* – місце, де за відкритою інформацією ховається Володимир Путін, наприклад: *Бункерний карлик Путін хоче знати, що по ньому б'є. Сергій Коляда про те, як ракети великого радіусу дії АТАСАМС впливають на Путіна* (<https://www.kyivpost.com>, 27.10.2023). Синонімом до нього слугує утворене за такою самою схемою словосполучення *бункерний дід*, наприклад: *Це – бункерний дід. Він реально живе в своєму хворобливому світі, і його спіткає два варіанти: або лава підсудних у Гаазі, або безславна смерть десь в бункері* (<https://tsn.ua>, 24.10.2023); *Яндекс блокував зображення російського диктатора Володимира Путіна за запитом бункерний дід і нацистські символи за запитом Z* (<https://www.pravda.com.ua>, 30.01.2023). У такий спосіб журналісти намагаються принизити президента країни-агресорки, наголосити на його неадекватності.

Роль негативно оцінного засобу, скерованого на вираження зневаги й сарказму, виконують словосполучення *кінська голова* й *кобиляча голова*. Саме так журналісти називають міністра закордонних справ Росії Сергія Лаврова, вбачаючи в його зовнішності специфічні риси вказаної тварини, наприклад: *Кобиляча Голова і Бензоколонка, але лавров і росія. Правопис війни* (<https://zaxid.net>, 13.03.2022); *Кінська голова путіна лавров вилізла у світ і дала пару заяв...* (<https://zaxid.net>, 10.06.2022). Сергія Лаврова медійники ще називають *кентавром* – «1. У грецькій міфології – істота з кінським тулубом і людською головою та грудьми» [ВТССУМ 2005, с. 424], наприклад: *Лавров заявив, що росія ядерною війною «нікому не загрожує...» (заголовок). І знову «кентавра» понесло. Забув, коли «сили тактичного стримування» привели в бойову готовність?!!* (<https://www.volyn24.com>, 30.04.2022).

До групи соціально маркованих інвективів зараховуємо низку лексем, які позначають росіян. Широко вживаним є слово *кацап*, що у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано як «розм. жартівлива назва росіянина» [ВТССУМ 2005, с. 421], а в «Словнику української мови» в 11-ти томах – як «розм. зневажлива назва росіянина» [СУМ-11, т. IV, с. 123]. Журналісти

використовують аналізовану лексему задля посилення експресії, надання текстові сарказму, наприклад: *Світ жахнувся, коли побачив шокуючі фото звірств російських військових у визволених селах та містах Бучі, Ірпені. Люди у гніві проклинають нашого безжального сусіда, називаючи його клятим **кацапом**. А виявляється, це слово і перекладається як «живодер»* (<https://visnyk.lutsk.ua>, 16.04.2022); *«Немає на світі підступнішої, сволочнішої і хамовитішої особи, ніж **кацап**»* (<https://gazeta-fp.com.ua>, 12.09.2023); *«Бреше **кацап**, як старий цап»: ГУР відреагував на фейк...* (<https://www.nta.ua>, 18.11.2023); ***Кацани** або в землі, або в пакетах* (<https://podcasts.nv.ua>, 4.09.2023); *1010 **кацанив** подошло минулої доби на українській землі* (<https://k-z.com.ua>, 27.12.2023); *Ми повинні очистити від **кацанив** всю українську землю, – Віктор Ющенко* (<https://umoloda.kyiv.ua>, 28.04.2022); *«Прийшов **кацап** в Україну, взяв і помер». Збираємо деякі з улюблених мемів про російську війну проти України* (<https://tyzhden.ua>, 9.03.2022); *У полі ми зустріли БТР із **кацапами*** (<https://grnt.media>, 14.12.2022); *Минулої доби українські воїни вбили 400 **кацанив**, загалом з дня масштабного вторгнення бійці ЗСУ знищили 276 670 рашистів* (<https://k-z.com.ua>, 26.09.2023). У заголовкових комплексах видань також фіксуємо номінацію *кацап*, вживану як у лапках, так і без них, наприклад: *Чому ми їх називаємо **кацапами**?* (заголовок). Слово *«кацап»* стало невід’ємним символом нашої історичної й культурної спадщини, їдким маркером у протистоянні з московськими окупантами (<https://censor.net>, 21.07.2023); ***Кацап** означає живодер, а орк – жорстокий звір* (заголовок). Саме після цієї кривавої бійні і пристало до росіян прізвисько *«кацап»* – це слово походить від татарського *«кассап»*, що означає живодер, м’ясник... (<https://visnyk.lutsk.ua>, 16.04.2022). Оформлення лексеми в лапках слугує вказівкою на її стильову незвичність, закріплення за уснорозмовним мовленням, виразний контраст із писемними формами комунікації. У такий спосіб журналісти натякають, що норми літературної мови порушено зумисне. В українській публіцистиці лексема *кацап* вирізняється на тлі загальноновживаної лексики, надає негативно-оцінної характеристики росіянам, слугує засобом привертання уваги споживача інформації.

У мові засобів масової інформації фіксуємо лексему *русня* як зневажливу назву росіян, що набула популярності під час активної фази війни, наприклад: *Пекельна кухня: як ЗСУ «смажать» русню...* (<https://www.ukrinform.ua>, 31.05.2022); *«Вогонь, вода і підсмажена русня»: Федоров заявив про вдалий удар ЗСУ по окупантах у Мелітополі* (<https://espresso.tv>, 10.12.2022); *Далі боятися відплати має русня, а не українці* (<https://novynarnia.com>, 15.04.2022); *Русня вже завдала Україні збитків екології на 2,1 трлн. грн* (<https://kg.ua>, 02.11.2023). Нерідко автори виносять слово *русня* в заголовок із метою привабити споживачів інформації, наприклад: *Русня. Авдіївська м'ясорубка працює на повну потужність* (заголовок). *Русня намагається продати нашу оборону. Ціна – незліченна кількість смертей...* (<https://www.pravda.com.ua>, 22.12.2022); *Втрати русні у війні перевищили 325 тисяч осіб* (заголовок). У Генеральному штабі Збройних сил України назвали оновлені втрати росіян у війні станом на 27 листопада 2023 року (<https://galinfo.com.ua>, 27.11.2023).

До цієї групи зараховуємо інвектив *рашист* як зневажливу вторинну номінацію росіян, що належить до частовживаних в медійних текстах, наприклад: *На території окупованої частини Запорізької області рашисти не дають змоги батькам поховати тіла вбитих підлітків* (<https://trueua.info>, 27.12.2023); *Як далі вести війну, якщо рашисти всюди закопались та мають перевагу в повітрі* (<https://defence-ua.com>, 16.10.2023); *«Рашисти»: історія «російського фашизму» від теорій до практики* (<https://www.bbc.com>, 1.10.2022); *18 годин тому – рашисти обстріляли евакуаційний потяг на вокзалі Херсона* (<https://ua.news>, 27.12.2023); *«Рашизм» – це термін, який описує політичну ідеологію режиму Росії, і який почали широко вживати від початку великої війни. Загарбники – рашисти* (<https://life.pravda.com.ua>, 04.05.2023).

Лексеми *кацап*, *орк*, *русня*, *рашист*, *русня* вважаємо інвективами-синонімами, які мають однакову стилістичну роль у текстах українських медіа.

Роль негативного засобу виконує прикметник *тупоголовий*, що часто зазнає субстантивації, – «розм. Нерозумний, некмітливий; туполобий. // Нерозумна, некмітлива людина» [ВТССУМ 2005,

с. 1276]. Його вживають у мові українських медіа для образи російських політиків, їхніх прихильників, а також українських чиновників, наприклад: *«Тупоголова путіністка»*: Андрій Данилко принизив бабцю із «загонів Путіна» (<https://uainfo.org>, 30.04.2023); Росіяни **тупоголові**. Большунов поведився, наче мавпа (заголовок). Чеська лижниця Тереза Беранова вважає, що росіяни ведуть себе неадекватно, як в гонках, так і під час спілкування в соціальних мережах (<https://news.obozrevatel.com>, 23.12.2023); *«Сучара тупоголова, чекай, зріжуть і тобі щось»*. Мозгова показала, як Чичеріна зняла український прапор в Енергодарі (<https://gordonua.com>, 22.03.2022); Навкруги одні **тупоголові**, одні вівці при владі – тупі неосвічені та злодюги! (<https://blogs.pravda.com.ua>, 20.11.2023).

Інвектив *зрадник* – «той, хто зраджує» [ВТССУМ 2005, с. 384] – у медійних текстах подано стосовно дій громадян, які в період війни працюють на користь ворога, наприклад: *Зрадника* заарештовано управлінням внутрішньої безпеки. До цього було затримання агента РФ у Харківському управлінні СБУ, який зливав ворогу інформацію... (<https://www.unian.ua>, 28.02.2023); *Викрито тисячі зрадників* – в СБУ розповіли про роботу. З початку повномасштабної війни СБУ викрила понад 2000 **зрадників** і більше 300 кадрових агентів російських спецслужб... (<https://www.unian.ua>, 31.08.2023); СБУ викрила понад 2 тисячі державних **зрадників** з початку війни. Про це сказав голова СБУ Василь Малюк виданню «The Wall Street Journal» (<https://www.ukrinform.ua>, 12.10.2023). Аналізована лексема як складник юкстапозита іноді функціює на позначення політиків, наприклад: *Політики-зрадники*, які після початку війни втекли до Росії (заголовок) (<https://tsn.ua>, 24.10.2023).

У період російсько-української війни зазнала актуалізації образлива номінація *колаборант*. У словнику витлумачено тільки слово *колабораціоніст* як «зрадник своєї батьківщини, що співпрацював із фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час другої світової війни» [ВТССУМ 2005, с. 439]. Натепер *колаборант* – ‘зрадник своєї батьківщини, що співпрацює із загарбниками в окупованих ним територіях’, наприклад: *Хто є колаборантом може визначити лише суд... Тому обов’язковим є цей етап перевірки і обов’язко-*

вим є те, щоб правоохоронні органи, органи досудового розслідування з'ясовували щодо кожної особи... (<https://www.radiosvoboda.org>, 10.04.2023); Одразу після початку повномасштабного вторгнення було ухвалено зміни до Кримінального кодексу щодо встановлення відповідальності за зраду. **Колаборанти** мають відповідати (<https://jurliga.ligazakon.net>, 01.02.2023). Активне вживання іменника спричинює утворення похідних слів, наприклад: *педагог-колаборант*, наприклад: *Влада знає майже всі прізвища педагогів-колаборантів, вони відповідатимуть перед законом*, – Шкарлет (<https://life.pravda.com.ua>, 14.11.2022).

Як засвідчує зібраний медійний матеріал періоду російсько-української війни, у мові сучасної української публіцистики широко функціують різні за значенням інвективи, що надають негативної оцінки здебільшого очільникові країни-агресорки, політикам і громадянам, які не засуджують військового вторгнення. Корпус образливо маркованої лексики вміщує номінації, об'єднані семантикою особистого й соціального характеру, що дають змогу надати саркастичного відтінку й експресії текстам про Володимира Путіна, Олександра Лукашенка та інших політиків, а також російських військових, рідше українських чиновників. Унаслідок дії позамовних чинників простежуємо тенденцію до актуалізації інвективів в українських медіа. Образлива лексика здебільшого надає мові засобів масової комунікації негативної оцінки, передає зневагу до загарбників та політиків, дає змогу наголосити на їхній вульгарності, нахабності, злочинних діях.

ВИСНОВКИ

Мова сучасних українських засобів масової комунікації зазнала змін, що зумовлено низкою зовнішніх чинників. Воєнна агресія Росії стала передумовою активізації військової лексики, виникнення нових та з оновленими варіантами значень одиниць, серед яких слова на позначення осіб, угруповань, територій, воєнних дій, процесів та станів. Нерідко аналізовані номінації, контрастуючи з нейтральною лексикою, мають негативнооцінне забарвлення, що сприяє привертанню уваги читача.

Активний функційний вияв притаманний субстантиву *фронт*, який у медіадискурсі періоду російсько-української війни зазнав розширення сфери вживання. Аналізована лексема представлена не тільки в інформаційному просторі воєнної тематики, а й у публікаціях, присвячених суспільно-політичним питанням, медицині, освіті, культурі, мистецтву та ін. У неспеціалізованих контекстах засвідчена значна кількість переносних семантичних відтінків, частину яких становлять нові варіанти значень цього слова. Лексико-семантичну та стилістичну своєрідність вторинних виявів іменника *фронт* увиразнює його здатність поєднуватися з атрибутивними одиницями й у межах утворених словосполучень передавати узагальнений значеннєвий відтінок – указівку на єдність українського народу в боротьбі з ворогом.

Важливою ознакою медійного простору, що охоплює воєнний період, є вживання значної кількості позивних українських військових. Зорієнтованість на функційні та семантичні особливості цих мовних одиниць дає змогу наголосити на тягlostі тенденцій і новітніх виявах номенів. Зібраний матеріал та результати дослідження засвідчують, що лексеми аналізованого різновиду формують такі тематичні групи: на позначення осіб за професією, видом діяльності, заняттям, посадою; назви, які характеризують носія за зовнішніми ознаками та рисами характеру; номінації, що увиразнюють етнічну належність, місце народження, проживання та інші географічні поняття; антропоніми, основу яких формують зоолексеми та ботанічні назви; номінації, утворені від міфонімів; лексеми, які маркують інструменти, предмети й частини різних конструкцій; антропоніми, утворені від імен та топонімів; номінації літературних персонажів і

кіногероїв; лексеми, закріплені за вираженням солодошів, десертів та ін. Найчисельнішою є група неофіційних імен, утворених від міфонімів і біблійних назв. У корпусі досліджуваних номінацій засвідчені позивні жінок-військових, мотивовані назвами різних видів змій, об'єктів сонячної системи, представників флори й фауни, міфологічних образів, частин різних видів зброї. Класифікація антропонімів, побудованих на основі багатозначних слів, викликає труднощі, оскільки без спілкування з носіями вторинних імен важко визначити, який семантичний зміст становить дериваційну основу номінації. До позивних, що мають непрозору семантику, належать цифрові назви й запозичені слова. Вираження українських неофіційних імен пов'язане як із нейтральними іменниками, так і маркованими, які мають емотивні ознаки. Динаміку неформальних лексем увиразнює зростання кількості фактографічно обґрунтованих і нестандартних моделей творення.

Значну частину лексем, що функціують у сучасних українських медіа, становлять нові іменникові назви осіб, активізація яких зумовлена дією позамовних чинників, передусім війною та спричиненими нею негативними наслідками. У досліджуваному інформаційному просторі засвідчені мовні одиниці, зокрема й субстантивовані, на позначення: 1) осіб, які захищають країну; 2) ворогів; 3) постраждалих від воєнної агресії людей. Аналізовані номени, що виявляють граматичну та функційно-стильову своєрідність, активно використовувані не тільки в текстах медіа, а й у заголовкових комплексах інформаційних ресурсів періоду російсько-української війни. Іменникові назви осіб виконують номінативну функцію, мають низьке оцінне навантаження, зазвичай позбавлені експресивно-зображувальних відтінків. Указані лексеми надають пейоративних характеристик переважно ворогам. Деякі утворення-універбати слугують засобами мовної економії та орозмовлення українських медійних текстів.

У сучасних українських медіа, насамперед у публікаціях мілітарної тематики, засвідчена значна кількість графічних варваризмів. Написані латиницею номінації переважають у заголовках новинних жанрів та функціують на позначення різних видів зброї, військової техніки, фондів, благодійних установ, волонтерських організацій,

предметів і понять сфери інформаційних технологій тощо. Дослідження вказаних запозичень в аспекті доцільності / недоцільності використання та мовної адаптації дало змогу стверджувати, що порівняно з фрагментарно вжитими в публіцистичному просторі кириличними варіантами, вони ускладнюють сприйняття повідомлень і засмічують українську літературну мову.

Свіжості й неординарності інтерпретації подій, фактів, актуальних новин сприяють стійкі вирази, ужиті в текстах українських засобів масової комунікації. Зазначеним мовним одиницям, зокрема прислів'ям, приказкам, фразеологізмам, крилатим висловам, серед яких трапляються й трансформовані конструкції, притаманні специфічні функційно-стилістичні ознаки. Усталені сполуки найширше представлені в текстах про російсько-українську війну та лідерів Росії й Білорусі. Стійкі вирази активно використовують у публікаціях про міжнародні відносини, різноманітні проблемні та конфліктні ситуації, господарські, управлінські та бізнесові справи, рідше аналізовані мовні одиниці зафіксовані в тематиці спорту, відпочинку, мистецтва, науки, а також у світських новинах. Здебільшого усталені вислови позначають негативні процеси та дії, нерідко негативно характеризують відомих осіб. До низки функційних особливостей аналізованих мовних одиниць належить експресивізація текстів українських інформаційних джерел.

Сучасні медійні засоби виявляють продуктивність у вербалізації узагальнених лінгвістичних понять неозначеності, заперечення, квантитативності й посесивності. В українських публіцистичних текстах мовні одиниці з неозначеною семантикою реалізують низку комунікативно-прагматичних завдань, почасти навіть слугують засобом маніпулювання. Дослідження неозначеності в контексті конкретних мовленнєвих актів і кореляції понять *суб'єкт* та *об'єкт* скеровує до розмежування двох виявів вказаної семантики: чіткого й частково нейтралізованого. Для опису ситуацій із відтінком неконкретизованого чи неточного вираження когось, чогось, певної ознаки або дії журналісти послуговуються мовними одиницями, які стосуються лексичного, синтаксичного, морфологічного й словотвірного рівнів. Виразніші й експресивніші ті маркери, які репрезентують чітко представ-

лену неозначеність, натомість менш яскравими є засоби вираження із нижчим ступенем вияву вказаної семантики. Зорієнтованість на синтаксичний мовний рівень стала підґрунтям для виділення висловлень питальної, імовірної та переповідної модальностей. Серед формальних репрезентантів морфологічного ярусу мови засвідчені іменники, займенники, прикметники, прислівники, числівники та дієслова, у яких неозначений відтінок іноді увиразнюють словотвірні афікси.

Складну природу заперечення увиразнює його аналіз у психологічно-когнітивному та суб'єктивно-об'єктивному аспектах. До низки диференційних ознак цього лінгвістичного поняття належить здатність передавати заперечну інформацію про різні об'єкти довкілля, ситуації, дії, процеси, стани, властивості зазвичай із супровідним оцінним й емоційно-експресивним навантаженням. У медіатекстах періоду активної фази російсько-української війни представлена розгалужена група різнорівневих мовних одиниць з узагальненим відтінком негачії. Фразеологічні та лексичні маркери, переважно репрезентуючи заперечний зміст приховано, часто набувають іронічного звучання, експресивно підкреслюють необґрунтованість та нелогічність чийхось вчинків, подекуди вульгаризують мовлення сучасної публіцистики. Словотвірне вираження негачії пов'язане з питомими (*не-, зне-, без-, ні-*) і запозиченими (*анти-, контр-, де-*) префіксами. Реакцією українців на виклики війни стали актуалізація та продукування дериватів із запозиченим службовим формантом *де-*, який переважно функціонує в іронічно маркованих висловленнях. Групу засобів вираження негачії формують okazіоналізми, що засвідчують мовну креативність українського народу й сприяють експресивізації сказаного. Вербалізація заперечної семантики пов'язана з морфологічним ярусом мови, зокрема з частками, прийменниками та сполучниками, які відіграють важливу лінгвостилістичну роль та слугують яскравим риторичним засобом.

До узагальнених лінгвістичних понять когнітивного та комунікативно-прагматичного спрямування належить квантитативність, для якої характерна внутрішня значеннева структура та система спеціалізованих і транспонованих різнорівневих мовних засобів. Зорієнтованість на змістову пріоритетність, зокрема на сукупність глибинних семан-

тичних інваріантів, забезпечила аналіз квантитативності у кількох аспектах: з огляду на мисленнєво-мовленнєву діяльність, засадничі принципи функційної граматики, означений / неозначений і висхідний / спадний вияви тощо. Серед мовних одиниць з узагальненою семою квантитативності виділено дієслова, числівники та їхні значеннєві кореляти, зокрема іменники, числівниково-іменникові сполуки, фразеологізми. Значна частина цих маркерів слугує яскравим емоційно-експресивним засобом, спрямованим не тільки на орозмовлення медійних текстів, а й на вираження глузливо-іронічного відтінку. Зорієнтованість на сучасну мовну практику зумовила виділення кількісно маркованих сполук, пов'язаних із деструктивністю. Проте такі порушення мовного стандарту визнано виправданими, оскільки вони виконують важливу стилістичну та комунікативно-прагматичну роль. До одиниць, що увиразнюють мовну динаміку, належать зрощені слова, лексеми, у семантичній структурі яких відбулися зрушення, а також утворені морфологічними способами номінації. Для більшості з них характерна поява додаткових негативнооцінних конотацій. На активну взаємодію мови медіа та усно-розмовної комунікації вказують слова вузькостилістичного призначення (із переносним значенням, жаргонізми, сленгізми та ін.), що експлікують неозначену кількість і водночас надають висловленню загальної експресії та своєрідного колориту.

У реалізації інваріантного присвійного змісту беруть участь експліцитні й імпліцитні морфологічні, лексичні та словотвірні мовні засоби, на всеохопність дослідження яких скерований їхній опис із залученням елементів синтаксису й аналіз у контексті первинності / вторинності та стилістичної нейтральності / емоційного забарвлення. До сфери центральних репрезентантів посесивності належать закріплені за вказаною функцією присвійні прикметники, утворені тільки від назв істот за допомогою суфіксальних морфем, і змінні та незмінні займенники з указівкою на індивідуальну належність конкретних предметів. Нівеляцію посесивної семантики виявляють прикметникові й займенникові слова, підпорядковані іменникам з абстрактним значенням, субстантивам на позначення осіб, географічних понять, об'єктів загального користування та ін. Низка присвійно маркованих ад'єктивів, що потрапили в публікації воєнної тематики, надають текстам оцінно,

іронічно та глумливо маркованих відтінків і водночас увиразнюють динамічні зміни в мові. Відтінок індивідуальної належності предмета людині або тварині притаманне формам родового відмінка іменників як конденсованим засобам маркування предметності й посесивності. У системі імпліцитних репрезентантів присвійності перебувають субстантиви, що під впливом зовнішніх чинників зазнали розширення семантичної структури й утратили посесивний відтінок. До одиниць, наділених узагальненою присвійною семантикою, належить невелика кількість дієслів. Формальні засоби словотвірного рівня, яким притаманний імпліцитний вияв посесивності, моделюють похідні прикметники, утворені способом основоскладання, та прикметникові й іменникові суфіксальні деривати, що виникли на основі згортання речень із посесивно маркованим дієслівним предикатом.

В українських медіатекстах мілітарної тематики функціують різні за особливостями творення та значенням аббревіатури, які, окрім словотвірної, виявляють лексико-семантичну, морфологічну, а іноді лінгвостилістичну та комунікативно-прагматичну своєрідність. В інформаційному просторі періоду активної фази російсько-української війни зазнали активізації відомі складноскорочені слова та з'явилися нові деривати, семантичну амплітуду яких окреслюють номінації на позначення: 1) осіб за військовою професійною діяльністю; 2) об'єднаних фахом, певними діями та метою сукупності людей; 3) вибухових пристроїв, літальних апаратів, різних видів військової техніки; 4) топонімів. У моделюванні аналізованих дериватів беруть участь один чи кілька усічених компонентів твірної сполуки. Групу акронімів формують ініціальні аббревіатури, модельовані двома, трьома та чотирма літерами чи звуками й іноді супроводжувані цифровим показником. Твірною основою для них слугують дво- та трикомпонентні словосполучення, структуровані іменниками й прикметниками. Складноскорочені номінації споріднює реалізація ними номінативної, номінативно-інформативної та номінативно-фактологічної функцій. Потрапляючи в певне контекстуальне оточення, аналізовані деривати беруть участь в описах іронічно-гумористичних ситуацій, надають їм знижено-оцінного та саркастичного відтінків. Невелику частину акронімів становлять оформлені латиницею одиниці, кириличні відповід-

ники яких освоєні за допомогою прийому транскрибування. Крім того, вони набули морфологічної адаптації й слугують основою для творення похідних іменників та прикметників, що зазнали розширення семантичної структури.

На реалізацію комунікативно-прагматичних завдань й експресивізацію текстів скеровані похідні мовні одиниці, що засвідчують динаміку сучасного словотворення. У медійному просторі періоду російської агресії відбувається міграція розмовних лексем до сфери публіцистики, прагматичний потенціал яких полягає у створенні емоційно-оцінних і гумористично-іронічних мовленнєвих ситуацій. Утворені різними морфологічними способами неогеривати беруть активну участь у процесі неологізації. До інновацій на позначення російських загарбників та всього, що з ними пов'язане, належать дієслова, дієприкметники, прикметники, іменники, серед яких трапляються й оказіональні одиниці. Здебільшого вони надають мові медіа негативної оцінки, експлікуючи зневагу до загарбників та російських політиків. Висока продуктивність притаманна контамінованим номінаціям, які переважно містять транслітеровані російські слова. Іронічно-оцінну інтенцію виявляють утворені лексико-семантичним способом неосемантизми та пов'язані з державою-агресоркою орфографічні новації. У текстах газетної публіцистики заактивізовано прийменниково-відмінкові форми, які хоч і порушують українські граматичні норми, проте слугують яскравим засобом вираження мовного спротиву.

У медійних текстах періоду війни представлені метафори, що виконують не тільки інформативну роль, а й реалізують низку інтенційних завдань. Переносно вжитим одиницям притаманна низка ознак, серед яких побудоване на асоціативній зв'язках переосмислення відомих образів і концептів, передавання прихованого змісту, оцінність, емоційно-експресивне забарвлення, часто вихід за межі канонів газетної публіцистики, подекуди й «розхитування» стилістичних норм. Моделювання різних за тематичним діапазоном метафор ґрунтується на стереотипах сприйняття сучасної дійсності, зокрема воєнних дій в Україні. Значну групу становлять зооморфні та міфоморфні метафори – вторинні назви ворогів та президента Росії. Задля посилення негативнооцінного забарвлення поряд із ними функціують атрибу-

тивні, зокрема й оказіональні одиниці, що надають текстам іронічно-саркастичного звучання, орозмовлюють, подекуди навіть вульгаризують їх. На досягнення вказаної мети скероване вживання кількох метафорично оформлених вторинних найменувань, які реалізують стилістичний прийом градації. Своєрідний функційний потенціал виявляють дієслова, що, моделюючи поведінкові стереотипи ворожої армії, не тільки сприяють створенню об'єктивного образу загарбників, а й передають іронію та сарказм. Серед одиниць цього частиномовного класу домінують розмовні форми, які слугують потужним журналістським інструментом і здійснюють комунікативний вплив на читача. До виражальних засобів мовної агресії належать антропоморфні метафори, побудовані на приписуванні війні та Росії притаманних людині дій, ознак, характеристик. У журналістських текстах зазнають метафоризації лексеми кулінарно-гастрономічної сфери, які представлено в публікаціях про знищення російських, рідше білоруських ворогів та їхньої техніки.

Мовним одиницям, які беруть участь у процесі тематичної дифузності, притаманні регулярні та унікальні вияви в сучасній публіцистиці, що увиразнює їхній аналіз у дихотомії із закріпленням у словниках тлумаченням. Значна частина лексико-семантичних дериватів, потрапляючи в неспеціальні контексти воєнного змісту, зазвичай виявляє тяглість тенденції. Номінації з новими семантичними відтінками, поки не зафіксованими в словниках, сприяють посиленню експресії й негативної конотації. Такі одиниці надають текстам емоційно-оцінного забарвлення, оригінальності мововираження, нешаблонності реалізації комунікативно-інтенційного задуму автора, забезпечують образне й експресивне оформлення новинного контенту. До важливих рис сучасного медійного дискурсу належить стильова міграція номінацій, серед яких засвідчені розмовні слова, сленгізми, зокрема й запозичені з англійської мови, вульгаризми, антиетикетні ідіоми, що хоч і перебувають поза межами характерних для преси стандартів, проте наділяють висловлення негативно-зниженою тональністю, влучно, емоційно й експресивно характеризують осіб. Мовні одиниці, які зазнали міжстильових переходів, зрідка мають позитивнооцінні відтінки.

Унаслідок дії позамовних чинників тенденційною є актуалізація образливої лексики в українських медіа. Інвективи здебільшого надають мові публіцистики сарказму й негативної оцінки, вони експлікують зневагу до представників ворожої армії й політиків, вияскравлюють такі їхні риси, як вульгарність, нахабність, жорстокість та ін. Частина образливо маркованих номінацій, об'єднаних семантикою особистого й соціального характеру, зазнала розширення своєї семантичної структури, що увиразнює зіставлення поданих у лексикографічних працях пояснень зі значеннєвими відтінками інвективних лексем, представлених в опрацьованих публіцистичних текстах.

Отже, різновекторне дослідження мови медійних джерел періоду активної фази російсько-української війни засвідчило наявність динамічних процесів передусім на лексичному рівні. Інформаційний простір поповнили неонімації та морфологічні й семантичні деривати. До засобів масової комунікації проникли мовні одиниці, що зазнали граматичних і графічних змін та виявляють ознаки міжстильової транспозиції. Вони хоч і порушують канони не тільки газетної публіцистики, а й норми літературної мови, проте дають змогу зацікавити споживача інформації та водночас зреалізувати запрограмовані автором інтенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ажнюк 2024: Ажнюк Л. Мова ворожнечі й політкоректність у сучасній суспільно-політичній комунікації. *Мовознавство*. 2024. № 2. С. 22–34.

Активні ресурси 2013: Активні ресурси сучасної української номінації : ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська та ін. ; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : КММ, 2013. 414 с.

Андреева 2020: Андреева Т. М. Вихід за межі системності: інновації у графічному оформленні мережевої комунікації (на матеріалі ФБ-коментарів). *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. Ю. О. Волошина. Київ : Національний авіаційний університет, 2020. С. 7–16.

Архипенко 2005: Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові : етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизми у пресі кінця ХХ – на початку ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 20 с.

Архипенко 2008: Архипенко Л. М. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англізмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст. Харків : Видавництво ХНЕУ, 2008. 168 с.

Баган 2012: Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви: монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 376 с.

Баган 2014: Баган М. П. Заперечення як засіб трансформації прецедентних феноменів. *Українська мова*. 2014. № 4 (52). С. 44–51.

Баган 2023: Баган М. Вторинна номінація захисників і ворогів України на тлі російського вторгнення 2022 р.: лінгвоаксіологічний і дериваційний аспекти. *Slavia Orientalis*. 2023. Vol. LXXII, no 1. S. 173–190. URL : <http://surl.li/mhutem>.

Байло 2013: Байло Ю. В. Особливості поняття «військовий термін» (семантичний аспект). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки*. 2013. Кн. 3. С. 62–65.

Баранник 1983: Баранник Д. Х. Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації. *Мовознавство*. 1983. Вип. 6. С. 13–17.

Баранова 2009: Баранова С. До історії питання про квантитативність та квалітативність. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. 2009. Вип. 81(1). С. 15–18. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81(1)_5).

Белей 2019: Белей Л. Л. Українська мова на початку XXI ст.: параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ : Люта справа, 2019. 208 с.

Белей 2020: Белей Л. Л. Позивні учасників АТО й ООС – творення та функціонування. *Мовознавство*. 2020. № 3. С. 49–62. URL : <https://movoznavstvo.org.ua/component/attachments/download/1156.html>.

Березовенко 2021: Березовенко А. Російсько-українська війна в українському політичному дискурсі. *Політична культура та ідеологія*. 2021. № 2. С. 97–110. URL : <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/Berezovenko.pdf>.

Бирик, Сютя 2006: Бирик С. П., Сютя Г. М. Словник іншомовних слів : тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.

Битківська 2008: Битківська Я. В. Тенденції засвоєння та розвиток семантики англізмів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.

Білоконенко 2012: Білоконенко Л. А. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2012. Вип. 7 (2). С. 119–127.

Бойчук 2012: Бойчук В. Порівняльно-ономасіологічна характеристика десубстантивних іменників – назв осіб за професією в українській та англійській мовах. *Мовознавчий вісник* / відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси, 2012. Вип. 14–15. С. 68–75.

Бойчук, Бойчук 2017: Бойчук М. В., Бойчук В. М. Структурно-семантичні особливості заголовкових неологізмів, утворених непродуктивними способами словотворення (на матеріалі мови сучасних інтернет-видань). *Наукові записки Національного університету*

«Острозька академія». Серія : Філологічна. 2017. Вип. 66. С. 17–19. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_66_7.

Борис 2017: Борис Д. П. Неосленгізми в англійській мові початку ХХІ століття: структура і семантика : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2017. 212 с.

Браїлко 2022: Браїлко Ю. (2022). Новітні тенденції використання графем в українському та російському інтернет-дискурсах 2022 року. XIII. *Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik “Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht”*. München, 03.–06. November 2022 / herausgegeben von O. Novikova, U. Schweier. S. 28–38. URL : <https://doi.org/10.5282/ubm/epub.108389>.

Бук 2019: Бук С. Розрізнявальні квантитативні параметри авторської мови та стилю (на матеріалі великої прози Івана Франка). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2019. Вип. 70. С. 299–308.

Булик-Верхола 2022: Булик-Верхола С. З. Мовний образ Росії як ворога (на матеріалі ЗМІ періоду російсько-української війни). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 23, т. 1. С. 29–33.

Вакалюк 2019: Вакалюк І. В. Функціонально-семантична категорія дієслівної квантитативності в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.10. Івано-Франківськ, 2019. 224 с.

Василенко, Статкевич 2022: Василенко А. Р., Статкевич Л. П. Теоретичні аспекти метафори як засоби впливу в мас-медійному дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33(72), № 5, ч. 1. С. 108–114.

Ващенко 2020: Ващенко Н. Головні наративи російської пропаганди як впливогенна проблематика в умовах консцієнтальної війни Росії проти України. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2020. Т. 1(76). С. 180–202.

Вербич 2014: Вербич С. Трансформація українського онімного простору: внутрішньо- та позамовні чинники. *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 15–23.

Вихованець 1988: Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 256 с.

Вихованець, Городенська 2004: Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматика української мови / за ред. чл.-кор. НАН України Івана Вихованця. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.

Вишнівський 2015: Вишнівський Р. Англійські варваризми у мові сучасних українських електронних ЗМІ. *Мандрівець*. 2015. № 1. С. 97–101. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2015_1_21.

Вільчинська 2017: Вільчинська Т. Вербалізація бінарної концептуальної опозиції «захисник – ворог» (на матеріалі газетних текстів). *Медіапростір*. 2017. Вип. 10. С. 59–65.

Вільчинська 2017а: Вільчинська Т. Концепт – війна: особливості мовної об'єктивації у газетному тексті. *Лінгвістичні студії*. 2017. № 34. С. 110–114.

Вовк, Курило, Бадер 2023: Вовк С., Курило В., Бадер А. Збройне насилля та формування образу ворога в контексті російської агресії. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 2(68). С. 41–48. URL : [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-6).

Волинець 2008: Волинець Г. Особливості нульсуфіксальних назв осіб спільного роду. *Лінгвістичні студії*. 2008. Вип. 17. С. 150–154.

Воронова 2021: Воронова В. В. Концепт «щастя» як поліпредметний об'єкт наукового дослідження: діакронічний аспект. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2021. № 37. С. 66–72.

ВТССУМ 2005: Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

Вусик, Глазова 2022: Вусик Г. Л., Глазова С. М. Функціонування інвективної лексики: від прозових творів Кузьми Скрябіна до сучасних українських пісень. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 26. Т. 1. 2022. С. 37–42.

Вусик, Павлик 2022: Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Запорізькі філологічні студії*. 2022. Вип. 23, т. 1. С. 52–57. URL : <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.9>.

Гнатенко, Шевцов 2020: Гнатенко П., Шевцов С. Соціальна філософія та соціальна психологія: діалектика взаємовідносин. *Грані*:

науково-теоретичний альманах. 2020. Т. 23. № 5. С. 87–95. URL : <https://doi.org/10.15421/172056>.

Голобородько 2010: Голобородько К. Ю. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація : монографія. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. 528 с.

Голуб 2016: Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник. Київ : ТОВ «Софія-А». 184 с.

Городенська 2010: Городенська К. Г. Кореляція синтаксичних категорій предикатності і предикативності в українській мові. *Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики*. Донецьк : Вид-во «Ноу-лідж», 2010. С. 89–105.

Городенська 2020: Городенська К. Г. Морфолого-словотвірне перенормування запозичених прикметників в усталених словосполученнях. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2020. Т.1, № 43. С. 92–99. URL : [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.1.\(43\).92-99](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.1.(43).92-99).

Горох: Горох : онлайн-бібліотека. URL : <https://goroh.pp.ua>.

Граматика 2017: Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова ; за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.

Грачова 2017: Грачова І. Є. Квантитативність як мовна картина світу. *Теоретична і дидактична філологія*. 2017. Вип. 25. С. 65–73. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tidf_2017_25_10.

Гринко 2020: Гринко О. Іншомовні вкраплення: до проблеми функціонування та перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : Серія «Філологія»*. 2020. № 10 (78). С. 62–65. URL : <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2909>.

Гриценко 2022: Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2022. Вип. 2 (32). С. 9–13.

Гурко 2013: Гурко О. В. Іншомовні слова у засобах масової інформації. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія*. 2013. Т. 6. С. 9–17.

Давиденко 2015: Давиденко А. О. Лінгвістичні аспекти перекладу ненормативної лексики. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. Вип. 19, т. 2. С. 145–147.

Данильчук 2010: Данильчук Д. В. Експресивно-стилістичні можливості ініціальної аббревіатури у публіцистичному тексті. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2010. Т. 39. С. 6–10.

Данильчук 1995: Данильчук І. Г. Функціонально-семантичне поле посесивності в сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 245 с.

Демченко 2005: Демченко К. В. Функціонування іншомовних лексем у текстах публіцистичного стилю. *Культура народів Причорномор'я*. 2005. № 69. С. 170–172.

Домрачева 2007: Домрачева І. Квалітативно-квантитативний аналіз функціонально-семантичного поля кількості. *Лінгвістичні студії*. 2007. Вип. 15. С. 106–113.

Досвід війни 2024: Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України: монографія / за ред. С. Романюк. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024. 240 с. URL : <https://www.wuw.pl/product-pol-19651>.

Дубинець 2015: Дубинець З. О. Військова лексика в романі Р. Іванчука «Мальви». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2015. Вип. 73. С. 169–172.

Дячук, Литвинська, Добровольська 2023: Дячук Т. М., Литвинська С. В., Добровольська Л. А. Роль мови під час війни. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 27, т. 2. С. 24–28.

ЕСУ 2005: Енциклопедія Сучасної України / НАН України, Наук. т-во ім. Т. Шевченка, Координац. бюро Енцикл. Сучас. України НАН України. Т. 4 : В-Вог / голов. ред. І. М. Дзюба [та ін.] ; Ін-т енцикл. дослідж. НАН України. Київ : [б. в.], 2005. 700 с. [Електронний ресурс]. URL : <https://esu.com.ua/volume-4>.

Єльнікова 2022: Єльнікова Н. І. Неологізми у медіатекстах періоду воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*. Харків : ХНУВС, 2022. С. 298–300. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/items/cb84df3b-06a4-4df3-8421-f30be3605164>.

Єрмоленко 2006: Єрмоленко С. С. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2006. 384 с.

Єрмоленко, Бирик, Тодор 2001: Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

Єщенко 2018: Єщенко Т. Текстово-антропоцентричний вимір метафори українських поетів 1990-х : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 352 с.

Жалай, Линник, Миронюк, Пархоменко, Рахманова, Рубашова 2018: Жалай В. Я., Линник Т. Г., Миронюк Т. М., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова Л. М. Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : НАН України, 2018. С. 5–43. URL : https://langcenter.kiev.ua/Lingvistika%202018/1_Zhalay_et_al.pdf.

Жарко, Терханова 2019: Жарко С. Ю., Терханова О. В. Вторинна номінація як компонент газетно-журнальної публіцистики. *Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації*. 2019. № 3 (39). С. 126–133.

Завальнюк 2009: Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти : монографія. Вінниця : Нова книга. 400 с.

Завальнюк, Іваницька 2002: Завальнюк І., Іваницька Н. Семантична єдність повнозначних словоназв: категорійний статус та лінгвальні ознаки складових. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2022. Вип. 34. С. 9–23.

Завальнюк, Мельник 2022: Завальнюк І., Мельник Г. Жанр «теледіалог-інтерв'ю» як дзеркало мовних змін періоду війни. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2022. Вип. 34. С. 90–100.

Завражина 2008: Завражина Г. В. Мовленнєва агресія та засоби її вираження в мас-медійному політичному дискурсі України (на матеріалі російськомовної газетної комунікації) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2008. 20 с.

Закон: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

Іващенко 2006: Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології). Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.

Іграк 2017: Іграк К. Емоційно забарвлені елементи військової лексики. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки.* 2017. № 25. С. 55–59.

Ільєнкова 2018: Ільєнкова В. Особливості вербалізації концепту ЩАСТЯ (на матеріалах сучасного українського медійного дискурсу). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2018. Вип. 32(3). С. 38–42.

Калько 2020: Калько В. Українські паремії як мовленнєві акти. *Studia Ukrainica Posnaniensia.* 2020. Vol. 8 (2). С. 33–44. URL : https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_sup_2020_8_2_02/c/26273-23982.pdf.

Кардаш 2008: Кардаш Л. В. Мовні засоби вираження заперечення і протиставлення в українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Переяслав-Хмельницький, 2008. 20 с.

Кардашук, Гульпе 2005: Кардашук О., Гульпе О. Засоби вираження заперечення у творах Юрія Федьковича. *Науковий вісник Чернівецького університету.* 2005. Вип. 274–275. С. 358–364.

Карпіловська 2008: Карпіловська Є. А. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій. *Українська мова.* 2008. № 1. С. 3–15.

Карпіловська, Кислюк, Клименко 2024: Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф. Система та структура української мови у функціонально-стильовому вимірі : монографія / відп. ред. Є. А. Карпіловська; підготувала. електрон. оригінал-макет Ю. О. Цигвінцева. Київ : Інститут української мови НАН України, 2024. 351 с. [Електронне видання]. URL : https://iul-nasu.org.ua/.../MONOGRAFIYA_strukturalisty.pdf.

Карпіловська, Кислюк, Клименко, Критська, Пуздирєва, Романюк 2017: Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф., Критська В. І., Пуздирєва Т. К., Романюк Ю. В. Вплив суспільних змін на розвиток української мови : монографія / відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 444 с.

Карпіловська, Кислюк, Романюк 2021: Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Романюк Ю. В. Формально-семантична стратифікація та функціонально-стильова диференціація в українській мові початку ХХІ ст. *Українська мова*. 2021. № 4. С. 24–48.

Кирилюк 2014: Кирилюк О. Л. Мовні реакції на суспільно-політичні процеси (на прикладі інтернет-дискурсу). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2014. Вип. 11. С. 187–190.

Кирилюк 2019: Кирилюк О. Л. Мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2019. Вип. 187. С. 45–49.

Кирилюк 2020: Кирилюк О. Л. Формування образу захисника в умовах інформаційної війни: лінгвокогнітивний аспект. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. № 8. С. 90–96. URL : <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.14>.

Кирилюк 2023: Кирилюк О. Л. Дискурс інформаційної війни: лінгвокогнітивний та психолінгвістичний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Кропивницький, Дрогобич, 2023. 483 с.

Кислюк 2017: Кислюк Л. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку ; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 418 с.

Кислюк 2022: Кислюк Л. П. Оказіональне словотворення як ресурс сучасної української комунікації. *Лексикографічний бюлетень*. 2022. Вип. 31. С. 52–61.

Клименко 2003: Клименко Н. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови. *Українська мова*. 2003. № 3–4. С. 83–105.

Клименко 2014: Клименко Н. Ф. Вибрані праці / упоряд. Є. А. Карпіловська, О. Д. Пономарів, А. О. Савенко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. 728 с.

Клименко, Карпіловська, Кислюк 2008: Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія / відп. ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. 2008. 336 с.

Климюк 2016: Климюк М. Аббревіація в українській періодиці початку ХХІ сторіччя. *Типологія та функції мовних одиниць*. 2016. № 2 (6). С. 63–74.

Ковалевська 2001: Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. Одеса : Астропринт, 2001. 344 с.

Коваль 2011: Коваль Т. Експресивна функція неологізмів у мові сучасного газетного дискурсу. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2011. Вип. 100. С. 78–81. URL : <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/2218>.

Ковтун 2023: Ковтун О. Неологізми в системі ознаково-предметних агентивних імен (на матеріалі української і англійської лінгвокультур). *Лінгвістичні студії*. 2023. Вип. 45. С. 27–39.

Коковіхіна 2022: Коковіхіна О. Функціонування мови ворожнечі в умовах мирного і воєнного часу. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2022. Вип. 14. С. 15–23. URL : <https://doi.org/10.30970/PS.2022.14.2>.

Колібаба, Романюк 2023: Колібаба Л., Романюк С. «Вільний народі незламної країни!», або про граматичні форми звертань в українському політичному дискурсі ХХІ ст. *Соціальне у мові та мова в соціумі : колективна монографія на пошану доктора філологічних наук, професора Лариси Масенко* / наук. ред. та упоряд. Н. Ясакова. Київ : НАУКМА, 2023. С. 313–354.

Колібаба, Романюк 2024: Колібаба Л., Романюк С. Форми офіційних звертань до осіб в українському медійному дискурсі періоду російсько-української війни (на матеріалі телемарафону «Єдині новини»). *Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України: монографія*. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024. С. 77–94. URL : <https://www.wuw.pl/product-pol-19651>.

Колоїз 2015: Колоїз Ж. В. Неузуальне словотворення : монографія. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.

Кондратюк 2011: Кондратюк В. М. Лексичні засоби вираження означеної/неозначеної кількості в українській мові. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 8. С. 42–46. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/16221>.

Кононенко 2008: Кононенко В. І. Мова у контексті культури : монографія. Івано-Франківськ : Плай, 2008. 390 с.

Копитко 2019: Копитко Ю. Псевдонім як маркер взаємодії понять мова – війна (на матеріалі неофіційного іменника воїнів АТО). Львів, 2019. 109 с.

Космеда 2000: Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 350 с.

Костусяк 2013: Костусяк Н. М. Функційно-комунікативні ознаки стверджувальної / заперечної модальності. *Studia Ucrainica Varsoviensia* 1. Warszawa, 2013. С. 133–141.

Костусяк 2020: Костусяк Н. Динаміка запозичених лексем із першою частиною відео- в медіатекстах ХХІ ст.: семантика та проблема кодифікації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 45–54. URL : <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-1/04>.

Костусяк 2022: Костусяк Н. М. Засоби реалізації заперечної семантики в романі В. Шкляра «Чорний ворон»: функційний та комунікативно-прагматичний вимір. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 1, ч. 1. С. 41–46. URL : <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/08>.

Костусяк 2023: Костусяк Н. Експресивно-оцінна лексика в медіакомунікації воєнного періоду (на прикладі текстів телеграм-каналів). *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи: матеріали Х Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців*. м. Луцьк, 19 травня 2023 р. / упоряд. : М. Рожило, Н. Шульська. Луцьк :

Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. С. 122–125.

Костусяк 2023а: Костусяк Н. Міжтематична дифузність спортивної лексики в медіатекстах періоду російсько-української війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73) № 3. С. 30–36. URL : http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/6.pdf.

Костусяк 2024: Костусяк Н. М. Квантитативно марковані одиниці в сучасній медіамові: граматичний і лінгвостилістичний вимір. *Грама-тичний портрет української мови в ХХІ сторіччі : збірник тез доповідей учасників Міжнародної наукової конференції на пошану доктора філологічних наук, професора Городенської Катерини Григорівни*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 39–44.

Костусяк 2024а: Костусяк Н. М. Лінгвостилістичні та прагматичні особливості неогермативів та неогерматизмів періоду російсько-української війни. *Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України : монографія*. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024. С. 43–58. URL : <https://www.wuw.pl/product-pol-19651>.

Костусяк, Заваринська, Римар 2023: Костусяк Н., Заваринська І., Римар Н. Сучасні тенденції функціонування варіантних форм іменників жіночого роду. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 1. С. 31–36. URL : http://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/part_1/6.pdf.

Костусяк, Межов 2018: Костусяк Н. М., Межов О. Г. Префіксальні інновації як засіб психологічного впливу на свідомість реципієнтів. *Психолінгвістика. Psycholinguistics. Серія: Філологія*, 24 (2), 2018. С. 97–114. URL : <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-97-113>.

Костусяк, Навальна 2022: Костусяк Н. М., Навальна М. І. Неосемантизація лексем *штам*, *бустер* та мовна адаптація номінацій короновірусних штамів у сучасних масмедіа. *Українська мова*. 2022. Вип. 1 (81). С. 103–114.

Костусяк, Навальна, Межов 2022: Костусяк Н. М., Навальна М. І., Межов О. Г. Вербальні ідентифікатори ворога: культуромовні й деесте-

тизовані моделі. *Slavia Orientalis*. 2023. Vol. LXXII, no 4. S. 893–905. URL : <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/148592/edition/130439/content>.

Костусяк, Приймачок 2022: Костусяк Н. М., Приймачок О. І. Дебiтивні конструкції в контексті лiнгвостилістики й маніпулятивних стратегій. *Лiнгвостилістичні студії*. 2022. Вип. 16. С. 62–72. URL : <https://lingvostud.vnu.edu.ua/index.php/lingvostud/article/view/387>.

Костусяк, Шульська, Костриця 2022: Костусяк Н., Шульська Н., Костриця Н. Метафорична вербалізація концепту *війна* в сучасних медійних заголовках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 56. С. 60–65. URL : <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.13>.

Костюк 2021: Костюк Ю. М. Суспільно-політичний неолексикон української інтернет-комунікації у формально-семантичному та соціо-нормативному аспектах : дис. д-ра філософії. 2021. Тернопіль, 251 с. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/23493/1/Dis_Kostjuk.pdf.

Котович, Кравченко-Дзондза 2022: Котович В. В., Кравченко-Дзондза О. Е. Метафора як лiнгвокультурний маркер (на матеріалі західноукраїнської прози початку ХХ ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 58. С. 89–92.

Коць 1997: Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1997. 193 с.

Коць 2019: Коць Т. Онтологія війни і миру в інформаційному просторі сьогодення. *Культура слова*. 2019. Вип. 90. С. 132–149.

Коць 2024: Коць Т. А. *Війна і мир у словникові низької і високої експресії сьогодення. Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України : монографія* / відп. редактор С. О. Соколова. Київ : Інститут української мови НАН України, 2024. С. 325–341. [Електронне видання]. URL : <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyj-kontynuum.pdf>.

Кочукова 2005: Кочукова Н. І. Трансформовані словосполуки в мові української преси: на матеріалі української преси кінця ХХ – початку ХХІ ст. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2005. 165 с.

Кравченко 2015: Кравченко Л. Лексична база позивних українських бійців – учасників озброєного конфлікту на сході України в 2014 р. *Тенденції розвитку української лексики та граматики* / за ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк. Варшава – Івано-Франківськ : Sowa Sp. z.o.o, 2015. Ч. II. С. 224–237.

Краснобаєва-Чорна 2009: Краснобаєва-Чорна Ж. В. Сучасна концептологія: концепт життя в українській фраземіці : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2009. 201 с.

Кришталюк 2011: Кришталюк Г. А. Заперечення в англomовному дискурсі: лінгвокогнітивний аспект : монографія. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. 184 с.

Кузик 2017: Кузик О. Інвективний потенціал антропонімів у політичному дискурсі англomовних засобів масової інформації. *Південний архів (філологічні науки)*. 2017. № 67. С. 212–215.

Кулікова, Крупіна, Малюк 2024: Кулікова Т., Крупіна Л., Малюк Ю. Мілітарні аббревіатури в публіцистичному просторі 20-х років ХХІ століття: структурно-семантичні тип. *Вісник науки та освіти. (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*: журнал. 2024. № 1 (19). С. 286–296. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-297-309](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-297-309).

Куц 2022: Куц М. О. Скорочення та аббревіатури в ЗМІ (на матеріалах «The Times», «New Yorker» та ін.). *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2022. № 1 (24). С. 44–57. URL : <https://doi.org/10.33274/2079-4835-2022-24-1-44-57>.

Куц 2002: Куц О. П. Категорії ствердження і заперечення в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2002. 16 с.

Ладоня 2019: Ладоня К. Ю. Шляхи творення неологізмів українськомовного сегменту соцмережі Facebook. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 12–13 квітня 2019 р. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2019. С. 69–72.

Ладоня 2021: Ладоня К. Ю. Неологізми в українськомовному сегменті соціальної мережі «Facebook»: дис. ... д-ра філософії: 035 Філологія. Київ, 2021. 224 с.

Лапінська 2010: Лапінська О. М. Екстралінгвістичні чинники запозичень англіцизмів у сучасній українській мові. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*: зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2010. Вип. 9. С. 173–181.

Левченко 2020: Левченко Т. Сленг у мові засобів масової комунікації (на прикладі лексем тематичної групи «емоції, бажання, психічні стани»). *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 14, т. 2. С. 54–59.

Левченко 2022: Левченко Т. М. Вплив позамовних чинників на мову засобів сучасної масової комунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33(72), № 1, ч. 1. С. 60–64.

Литовченко 2014: Литовченко І. О. Уплив екстра- та інтралінгвальних чинників на розвиток військової лексики української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 10. С. 75–83.

Литовченко 2016: Литовченко І. О. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія / за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид-во Р. А. Козлов, 2016. 206 с.

Лінгвофілософія 2023: Лінгвофілософія українських текстів ХХІ століття: колективна монографія / відп. ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. 530 с. [Електронне видання]. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/Lingvosofiya-2023-.pdf>.

Лопушанський, Пиц 2011: Лопушанський В. М., Пиц Т. Б. Німецькомовні лексичні запозичення у південно-західних говорах України. Дрогобич: Посвіт, 2011. 124 с.

Мазурик 2002: Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2002. 212 с.

Майструк 2008: Майструк Т. С. Номінативна функція англіцизмів різних семантичних груп у текстах публіцистичного стилю. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2008. Вип. 2. С. 39–46. URL : <https://doi.org/10.31812/filstd.v2i0.978>.

Мамич 2014: Мамич М. Медіастилістика в Україні: проблеми і перспективи. *Stylistyka*. 2014. № 23. С. 275–282.

Марценюк, Ременяк, Кулик 2022: Марценюк О., Ременяк С., Кулик А. Варваризми в сучасній українській мові. *Молодий вчений*. 2022. № 4.1 (104.1). С. 39–42. URL : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-10>.

Масель 2014: Масель Ю. С. Функціональне призначення інвективних одиниць в англomовному публіцистичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 49. С. 318–321.

Маслова 2014: Маслова Ю. П. Специфіка найменувань осіб жіночої й чоловічої статі та категорія роду в газетних текстах. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 50. С. 83–87.

Маслова 2022: Маслова Ю. П. Елоквенція концептів чоловік і жінка в газетних заголовках українськомовних видань сучасного десятиліття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 16 (84). С. 33–38.

Маслова 2022a: Маслова Ю. П. Риторика сучасного газетного українськомовного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 14 (82). С. 31–37.

Маслова 2023: Маслова Ю. П. Вербалізація концептів війна, мир, жінка, чоловік у газетному дискурсі України у воєнний період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 17 (85). С. 71–77.

Маслова 2023a: Маслова Ю. П. Експресивність як домінантна ознака сучасного газетного дискурсу України воєнного періоду. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 67, т. 2. С. 226–230.

Маслова 2023б: Маслова Ю. П. Мовні засоби вираження емоцій на позначення ворога в газетному дискурсі України воєнного періоду. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 61, т. 2. С. 163–169.

Маслова 2023в: Маслова Ю. П. Персуазивність газетного дискурсу сучасної України воєнного періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 18 (86). С. 33–36.

Маслова 2023г: Маслова Ю. П. Репрезентація зооморфної метафори в сучасному газетному українськомовному дискурсі воєнного періоду. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 60, т. 3. С. 102–108.

Маслова 2024: Маслова Ю. П. Образ жінки в сучасному газетному дискурсі України воєнного періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2024. Вип. 21 (89). С. 134–138.

Мацько 2000: Мацько О. М. Аббревіатури як згорнені мовні формули в дипломатичних текстах. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 31–36.

Мацько, Сидоренко, Мацько 2003: Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.

Мислива-Бунько 2012: Мислива-Бунько І. Лінгвостилїстичні функції аббревіатур у мові сучасної української преси. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 8 : Філологічні науки (мовознавство)*. 2013. Вип. 4. С. 135–146.

Михайленко 1996: Михайленко Т. Д. Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 1996. 48 с.

Мітчук 2006: Мітчук О. А. Нові слова та їх значення у мові масмедіа Рівненщини (1995–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Львів, 2006. 17 с.

Мішеніна 2005: Мішеніна Т. М. Структурно-семантичні особливості синтаксичних конструкцій посесивності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 20 с.

Мова і війна 2024: Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика : монографія / відп. ред. Б. М. Ажнюк. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 616 с. URL : <https://drive.google.com/file/d/15UYyRkcAZmnFT733IrcA0UgCNaHCCRX/view>.

Молоткіна, Костусяк, Навальна 2021: Молоткіна Ю., Костусяк Н., Навальна М. Іншомовна термінологічна лексика інформаційних технологій в українських інтернет-виданнях. *Волинська філологічна: текст і контекст. Проблеми інтерпретації тексту*. 2021. Вип. 31. С. 187–204. URL : <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/967>.

Моргун 2016: Моргун А. Війна Росії проти України: тенденції конфліктного дискурсу в сучасних українських ЗМІ. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 3–4 (83–84). С. 352–362. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/morhun_viina.pdf.

Муратова 2009: Муратова І. С. Мовна інвектива як одиниця вербальної агресії в політичному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологія»*. Житомир. 2009. № 48. С. 198–201.

Мурашко 1997: Мурашко Л. В. Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1997. 20 с.

Навальна 2006: Навальна М. Війни бувають не тільки загарбницькі, а й солодкі. *Культура слова*. 2006. Вип. 66–67. С. 88–90.

Навальна 2011: Навальна М. Функціонально-стильова динаміка лексики в українській періодиці початку ХХІ ст. : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2011. 396 с.

Навальна 2018: Навальна М. Лексика української газетної періодиці початку ХХІ ст.: джерела поповнення та стилістичне використання. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ», 2018. 350 с.

Навальна 2024: Навальна М. Інновації в текстах українських масмедіа воєнної тематики. *Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір*

сучасної України: монографія. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024. С. 59–76. URL : <https://www.wuw.pl/product-pol-19651>.

Навальна, Калужинська 2018: Навальна М., Калужинська Ю. Актуалізація лексем на позначення військових дій, процесів і станів. *Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2018. Т. 24, № 2. С. 218–235.

Навальна, Костусяк, Межов 2023: Навальна М. І., Костусяк Н. М., Межов О. Г. Субстантивно-атрибутивні моделі творення вторинних номінацій у медійних текстах. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2023. Вип. 36. С. 9–21.

Навальна, Молоткіна, Личук 2021: Навальна М., Молоткіна Ю., Личук М. Динаміка запозичень в українській мові початку ХХІ століття : монографія. Київ : Вид-во ФОП Ямчинський О. В., 2021. 228 с.

Навальна, Слис 2022: Навальна М. І., Слис О. А. Функційно-семантичні особливості використання військової лексики в мові газети «День». *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 25, т. 1. С. 36–42.

Нелюба 2008: Нелюба А. М. *Експліцитна й імпліцитна економія в словотвірній номінації української мови* : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 416 с. URL : <https://uacademic.info/ua/document/0508U000645>.

Новікова 2017: Новікова Є. Б. Неологізм, okazіоналізм, потенційне слово: проблеми розмежування. *Лінгвістичні дослідження*. 2017. Вип. 45. С. 97–102.

Овсієнко 2023: Овсієнко А. С. Функціонально-стилістичний потенціал метафори в газетній періодиці початку ХХІ століття : дис. ... д-ра філософії : 035 Філологія. Переяслав, Дрогобич, 2023. 261 с.

Огар 2015: Огар А. О. Вербалізація концепту СЛОВО (на матеріалі роману Раїси Іванченко «Отрута для княгині»). *Проблеми гуманітарних наук*. 2015. Вип. 36. 78–87.

Одинецька 2017: Одинецька Л. В. Роль метафори в засобах масової інформації. *Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій*. 2017. Вип. 6. С. 44–48.

Павлушенко 2019: Павлушенко О. А. Концепт «Україна» в індивідуально-авторських картинах світу Т. Шевченка й В. Стуса. *Молодий*

вчений. 2019. № 2 (66). С. 451–455. URL : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-97>.

Панченко 2016: Панченко Т. С. Функціонування розмовної дієслівної лексики в мові української періодики початку ХХІ ст. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2016. С. 127–132.

Параскун 2021: Параскун І. Лексичні засоби маніпуляції: емоційно-експресивна лексика. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2021. Вип. 32. С. 53–60.

Паславська 2001: Паславська А. Й. Заперечення, негація, негатор (типологічне дослідження на матеріалі німецької, української та інших мов). *Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2001. Т. 4, № 1. С. 119–125.

Паславська 2005: Паславська А. Й. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування : монографія. Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2005. 290 с.

Підкамінна 2017: Підкамінна Л. В. Моделювання концепту «воїн» у сучасних українських ЗМІ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Вип. 7. С. 105–111.

Підкамінна 2019: Підкамінна Л. Лінгвостилістика неологізмів у мові сучасних українських ЗМІ. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Вип. 10. С. 144–153. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18064>.

Поляк 2019: Поляк І. П. Функційно-семантична категорія неозначеності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2019. 19 с.

Пономарьова 2020: Пономарьова О. А. Назви людей за родом занять як ключові смислотворчі компоненти фразеологічних одиниць : монографія / наук. ред. С. Єрмоленко. Умань : Сочінський М. М., 2020. 220 с.

Прокопчук, Богатько 2022: Прокопчук Л., Богатько В. Регіональні інтернет-видання крізь призму чинних норм. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2022. Вип. 35. С. 61–69.

Прудникова 2019: Прудникова Т. І. Функціонування неспеціалізованих лексем в публіцистичних текстах економічної тематики. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Вип. 11. С. 145–154.

Прудникова 2020: Прудникова Т. І. Динаміка неспеціалізованих іменників у новітній публіцистиці економічної тематики. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. 2020. № 22. С. 229–236.

Прудникова 2020а: Прудникова Т. І. Нові тенденції вживання лексики в публікаціях економічної сфери (на прикладі номінацій медичної галузі). *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 14, т. 2. С. 69–74.

Прудникова 2020б: Прудникова Т. І. Особливості функціонування розмовних дієслів в публіцистичних текстах економічної тематики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2020. Вип. 38. С. 47–52.

Прудникова 2020в: Прудникова Т. І. Тенденції розвитку економічної лексики української мови на тлі соціальної динаміки : дис. ... канд. філол. наук :10.02.01. Луцьк, 2020. 274 с.

Резнік 2021: Резнік В. Політичні аспекти динаміки мовних уподобань в Україні. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності*. 2021. Вип. 8 (22). С. 293–304. URL : <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/monitoring-2021dlya-tipografii.pdf>.

Рогальська-Якубова, Чепелюк 2023: Рогальська-Якубова І., Чепелюк Н. Воєнні неологізми на позначення ворога в інтернет-дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 59, т. 3. С. 101–107.

Романюк 2015: Романюк С. Звертання в українському парламентському дискурсі. V. *Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik „Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht”*. München : 30 Oktober – 2 November 2014 / herausgegeben von O. Novikova, P. Hilkes, U. Schweier, Verlag Otto Sagner. München – Berlin – Leipzig – Washington, D.C., 2015. S. 148–160.

Романюк 2015а: Романюк С. Свої-інші-чужі в українському медіа-дискурсі. Висвітлення проблеми зрадників і «тушок». *Slavia Orientalis*. 2015. Vol. XIV, no 1. S. 125–139.

Романюк 2015б: Романюк С. Українська політична метафора: типи і функції. *Тенденції розвитку української лексики та граматики*. Warszawa, 2015. Cz. II. S. 38–50.

Романюк 2015в: Романюк С. Фразеологізми і неофразеологізми в українському політичному дискурсі. *Studia Ukrainica Poznaniensia*. 2015. Zeszyt III. Poznań, 2015. S. 249–259.

Романюк 2016: Романюк С. Тілесність в українській політичній рекламі (на прикладі виборів у 2015 р.). *Ciało i tożsamość w ukraińskiej kulturze, sztuce, literaturze, języku* / red. K. Jakubowska-Krawczyk, P. Olechowska, S. Romaniuk, M. Zambrzycka. Warszawa, 2016. S. 341–356.

Романюк 2019: Романюк С. Мова пропаганди у спектрі сучасної лінгвістики. *Мова в суспільстві: семантика, синтактика, прагматика* / за ред. Г. Мацюк, І. Митнік, О. Новікової. Варшава – Львів – Мюнхен. Lublin : Wydawnictwo KUL, 2019. S. 75–85.

Романюк 2023: Романюк С. Лінгвостилістичні особливості президентської інавгураційної промови. *Мовознавча комісія НТШ. З історії людей та ідей* / відп. ред. Г. Дидик-Меуш. Львів – Варшава – Альберта : Вид-во Львівської політехніки, 2023. С. 573–586. URL : <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=894>.

Романюк 2024: Романюк С. *Досвід війни* у науковому осмисленні українських дослідників. *Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України : монографія*. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024. С. 11–15. URL : <https://www.wuw.pl/product-pol-19651>.

Романюк, Колібаба 2021: Романюк С., Колібаба Л. Типові моделі дієслівного керування в українській рекламі. *Slavistična revija*. 2021. Вип. 69 (3). С. 325–338.

Романюк, Новікова 2015: Романюк С., Новікова О. Нова лексика в українському медіа-дискурсі та проблема її інтерпретації польськими і німецькими ЗМІ. *Dekonstruktion und Konstruktion. Zwischen Sprachund Literaturwissenschaft. Festschrift für Ulrich Schweier zum 60. Geburtstag* / hrsg. von E. Graf, I. Mendoza, B. Sonnenhauser. Muenchen, Berlin, Leipzig, Wien, 2015. Kubon & Sagner. (= Wiener Slawistischer Almanach. Sonderband 86). S. 225–245.

Романюк, Саневська 2017: С. Романюк, М. Саневська. Невдоволені владою: слогани і гасла Революції Гідності в Україні vs протести КОД у Польщі. VII. *Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik „Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht“*. München, 26.–30. Oktober 2016 / herausgegeben von O. Novikova, U. Schweier, P. Hilkes. München : Verlag readbox unipress Open Publishing LMU, 2017. S. 129–139.

Рудакова 2009: Рудакова Т. М. Функціонування соціально-економічної лексики англomовного походження в українських засобах масової інформації кінця XX – початку XXI ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Слов'янськ, 2009. 475 с.

Селіванова 2010: Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля – К, 2010. 843 с.

Семен, Тополіук 2020: Семен Н., Тополіук К. Інноваційна лексика в мові сучасних веб-медіа (на прикладі інтернет-варіанту газети «День»). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Журналістські науки*. 2020. Вип. 4. С. 205–210.

Семида, Ахмад 2020: Семида О. В., Ахмад І. М. Метафоричне зображення образу України в сучасному англomовному медійному дискурсі. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. № 14. С. 157–161.

Сизонов 2024: Сизонов Д. Ю. Медійна фразеологія в інформаційному просторі сучасної України: лінгвостилістичний та комунікативно-функціональний ресурс : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2024. 439 с.

Сікорська 2017: Сікорська О. О. Функціонально-семантична категорія потенційності в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеса, 2017. 20 с.

Скаб 2008: Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.

Скляр 2021: Скляр О. Категорія інвективності: від витоків до викликів сучасності. *Studia Philologica*. 2021. Вип. 2. С. 43–53.

Снитко 2020: Снитко О. С. Стратегічні наративи у системі механізмів протидії інформаційним впливам. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2020. Вип. 40. С. 99–118.

ССУС 2006: Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т. М. Кондратюк. Харків : Фоліо, 2006. 350 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001992>.

Степаненко 2020: Степаненко М. І. Динаміка українського політичного лексикону 2018-2019 рр. : монографія. Полтава : ПП «Астроя», 2020. 408 с.

Степаненко 2024: Степаненко М. І. Політика і війна: закономірності та парадокси мовного розвитку (2022–2023 рр.) : монографія. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2024. 804 с.

Стишов 2003: Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 34 с.

Стишов 2003а: Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2003. 388 с.

Стишов 2012: Стишов О. А. Номінації осіб у сучасній українській мові. *Мовознавство*. 2012. № 6. С. 23–37.

Стишов 2015: Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 13. С. 364–374. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2015_13_53.

Стишов 2016: Стишов О. А. Семантична деривація жаргонізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. № 41. С. 74–84.

Стишов 2019: Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. *Лексикологія. Лексикографія*. Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.

Стишов 2020: Стишов О. А. Особливості суфіксального словотворення неологізмів на позначення осіб у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*. 2020. Вип. 53. С. 127–140.

Струганець 2002: Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль : Aston, 2002. 352 с.

Сукаленко 2010: Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту жінка в українській мові : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 240 с.

СУМ-11: Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наук думка, 1970–1980. Т. I–XI.

СУМ-20: Словник української мови у 20 т. Т. 1–15. Київ : Наукова думка. 2015–2024.

ССУС 2006: Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т. М. Кондратюк. Харків : Фоліо, 2006. 350 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001992>.

Сюта 2023: Сюта Г. Лінгвософія опозиції «свій – чужий» у текстах періоду російсько-української війни. *Українська мова*. 2023. № 2 (86). С. 3–34.

Таран 2011: Таран А. Конкурування номінацій у сучасній українській мові: тенденції стабілізації нової лексики : монографія. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011. 232 с.

Тараненко 2002: Тараненко О. О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 33–39.

Тараненко 2009: Тараненко О. О. Український і російський мовно-культурні вектори в сучасній Україні: реальність, політизація, міфи. II. *Мовознавство*. 2009. № 3–4. С. 54–81.

Тараненко 2009а: Тараненко О. О. Український і російський мовно-культурні вектори в сучасній Україні: реальність, політизація, міфи. II. *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 3–33.

Тараненко 2024: Тараненко О. Українська літературна мова кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст.: стан і тенденції розвитку : монографія : у 2 частинах. Ч. 1 : розділи I–VI. Київ : Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2024. 888 с.

Територіальні 2023: Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні: монографія. С. О. Соколова, М. О. Гонтар, О. М. Данилевська, Г. М. Залізник, Л. Т. Масенко, О. Г. Руда,

В. М. Труб, І. М. Цар ; відп. редактор С. О. Соколова. Київ : [б. в.], 2023. 785 с. [Електронне видання]. URL : <http://surl.li/tpyah>.

Тележкіна 2012: Тележкіна О. О. Варваризми як органічний компонент віршового тексту (на прикладі поетичного доробку Д. Павличка). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 26. С. 322–324.

Ткачук 2010: Ткачук О. В. Питомі неологізми у хорватській мові (на матеріалі мови засобів масової інформації 90 х років ХХ – початку ХХІ століття). *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 21. С. 160–166. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2010_21_32.

Ткачук 2009: Ткачук Т. П. Функціонально-семантична категорія допустовості в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 19 с.

Тодор 2012: Тодор О. Г. Соціально зумовлені іменники-оказіоналізми у мові сучасних інтернет-ЗМІ (суфіксальний словотвір). *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки (Мовознавство)*. 2012. Т. 137. С. 92–95.

Томіленко 2014: Томіленко М. М. Екстралінгвальні чинники як наслідок виникнення нової суспільно-політичної лексики. *Мовознавство*. 2014. № 1. С. 58–61.

Томіленко 2018: Томіленко Л. М. Емоційно-оцінна лексика на позначення осіб в українській перекладній лексикографії початку ХХ ст. VIII. *Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik „Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht”*. München, 4.–6. November 2017. München : Verlag readbox unipress Open Publishing LMU, 2018. S. 144–150.

Топчій 2018: Топчій Л. Специфіка використання кодифікованої лексики з інвективним змістом у мові ЗМІ. *Південний архів (філологічні науки)*. 2018. № 72, вип. 1. С. 12–19.

Третьякова 2019: Функціонально-прагматична місія неологізмів у мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019. № 42, т. 1. С. 156–159. URL : <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.42.1.36>.

Туровська 2007: Туровська Л. В. Дещо про генезис сучасної української військової термінології. *Наукові праці : науково-методичний журнал*. 2007. Вип. 54. С. 79–84.

Турчак 2005: Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.

Тютенко 2015: Тютенко О. Ф. Семантика іменникових суфіксів на позначення особи в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2015. 18 с.

Удовиченко 2020: Удовиченко Л. Г. Українська військова лексика: діяхронія мовознавчих студій. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди. 2020. Вип. 52. С. 81–90.

Українська мова 2004: Українська мова: Енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : «Укр. енцикл.», 2004. 822 с.

Український 2024: Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України : монографія / відп. редактор С. О. Соколова. Київ : Інститут української мови НАН України, 2024. 366 с. [Електронне видання]. URL : <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Etnomovnyj-kontynuum.pdf>.

Український правопис 2019: Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с.

Фіялка 2023: Фіялка С. Зображально-виражальні засоби в українській поезії періоду повномасштабної військової агресії РФ. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2023. Т. 29. № 2. С. 114–119. URL : <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2023.2.8>.

Форманова 2012: Форманова С. В. Інвективи в українській мові : монографія / за ред. Н. М. Сологуб. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 336 с.

Форманова 2018: Форманова С. В. Інвектива в сучасних інтернет-виданнях. *Молодий вчений*. № 9.1 (61.1). 2018. С. 121–124.

ФСУМ: Фразеологічний словник української мови. URL : <https://slovnyk.me/dict/phraseology>.

ФСУМ 1993: Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1993. Кн. 1. 1993. 528 с.

ФСУМ 1993а: Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1993. Кн. 2. 1993. 980 с.

Хрустик, Петрова, Серкал 2022: Хрустик Н. М., Петрова С. А., Серкал Т. С. Позивні українських військовослужбовців: мотиви номінації. *Вісник Одеського національного університету. Філологія*. 2022. Т. 26, № 2 (24). С. 104–114. URL : [https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2\(24\).251860](https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2(24).251860).

Цигвінцева 2021: Цигвінцева Ю. О. Джерела та способи неосемантизації сучасної української лексики : дис. д-ра філософії. 2021. Київ, 2021. 295 с.

Черненко 2017: Черненко О. Вербалізація концепту любов / кохання як духовної цінності в поетичному мовленні Віктора Бойка (на матеріалах збірки «Пролог»). *Лінгвістичні дослідження*. 2017. Вип. 45. С. 117–122. URL : <https://doi.org/10.5281/zenodo.814444>.

Черненко 2020: Черненко О. Лінгвофразеологічна інтерпретація концепту сім'я як духовної цінності в поетичному світі Віктора Бойка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2020. Т. 2. № 44. С. 360–365. URL : [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.\(44\).360-365](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.(44).360-365).

Чернишова 2024: Чернишова Т. О. Розвиток української військової лексики в період російсько-української війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2024. Т. 35 (74), № 3, ч. 1. С. 45–54. URL : <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.1/06>.

Чрділелі 2020: Чрділелі Т. Категорія заперечення як компонент мислення та мови в зіставному вимірі. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. No 3 (31), vol. 1. Р. 68–76. URL : <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.1.13>.

Чумак 2018: Чумак Л. М. Лексичні інновації в англomовному медійному дискурсі початку ХХІ століття: структурний і лінгвопрагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Житомир, 2018. 269 с.

Шевченко 2001: Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2001. 478 с.

Шевченко 2013: Шевченко Л. І. Медіалінгвістика в сучасній Україні: аналіз ситуації. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2013. Вип. 26. С. 3–13.

Шинкар 2019: Шинкар Т. (2019). Оказіоналізми в мові української преси початку ХХІ століття: функціонально-стилістичний аспект. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2019. Вип. 6. С. 26-41. URL : <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2018-6-26-41>.

Шпачук 1997: Шпачук Л. Р. Лексико-семантичний спосіб творення іменників на позначення особи (на основі метафоризації) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Дніпропетровськ, 1997. 23 с.

Шульська 2022: Шульська Н. Позивні імена українських військових в антропонімній системі мови (на прикладі матеріалів ЗМІ). *Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки* : матеріали всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, присвячені 85-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка (10–11 листопада 2022 року). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2022, С. 42–47.

Шульська, Букіна, Адамчук 2023: Шульська Н. М., Букіна Н. В., Адамчук Н. В. Типологічні маркери інформаційно-психологічних операцій (ПІСО) в умовах війни в медіа. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 2. С. 268–273. URL : https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/part_2/1-2_2023.pdf#page=278.

Шульська, Зінчук 2022: Шульська Н. М., Зінчук Р. С. Медіаманіпуляції в умовах російсько-української війни (на прикладі локальних ЗМІ). *Південний архів (філологічні науки)*. 2022. № 90. С. 68–76. URL : <https://www.pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/819>.

Шульська, Зінчук, Заваринська 2024: Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Заваринська І. Ф. Неофіційні антропоніми за специфікою мовлення осіб у сучасній діалектній комунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74), № 2, ч. 1. С. 85–90. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24917/1/17.pdf>.

Шульська, Зінчук, Кевлюк 2023: Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Кевлюк І. В. Наративи формування зневіри як вияв ворожої інформаційно-психологічної операції: на матеріалі мови ЗМІ. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 2, ч. 2. С. 152–157. URL : https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/part_2/25.pdf.

Шульська, Зінчук, Навальна 2022: Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Навальна М. І. Антифейкові ресурси сучасного медіапростору України в умовах інформаційної війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72), № 4, ч. 2. С. 268–273. URL : http://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/part_2/44.pdf.

Шульська, Зінчук, Науменко 2024: Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Науменко Л. М. (Не) коректна лексика в сучасній медіакомунікації: етичні норми та мовна практика. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74), № 1, ч. 2. С. 187–192. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/24904>.

Шульська, Зінчук, Римар 2024: Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Римар Н. Ю. Правописна адаптація іншомовних запозичень у сучасній медіакомунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74), № 4, ч. 2. С. 30–35. URL : <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/13436>.

Шульська, Кошак, Гундерук 2024: Шульська Н. М., Кошак О. М., Гундерук О. О. Особливості висвітлення медіачутливого контенту: некоректні номінації в журналістській комунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія :*

Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74). № 3, ч. 2. С. 134–139. URL : <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.2/22>.

Шульська, Остапчук, Науменко 2023: Шульська Н. М., Остапчук С. С., Науменко Л. М. Ворожі наративи в умовах війни в медіа: вербальні маркери, інформаційна гігієна та способи протистояння *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 2, ч. 2. С. 158–163. URL : <https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/2150>.

Шульська, Салтан, Римар 2024: Шульська Н. М., Салтан В. Л., Римар Н. Ю. Лексичні одиниці в медіатекстах про російсько-українську війну: мовна актуалізація і доцільність уживання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74), № 1, ч. 2. С. 193–198. URL : <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.2/32>.

Шумарова 2010: Шумарова Н. П. Роль ЗМК у розвитку мовної ситуації. *Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. Том 11. С. 45–56.

Юносова 2023: Юносова В. О. Емоційно-експресивна лексика на позначення назв осіб у романі Люко Дашвар «РАЙ.центр». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 1. С. 98–105.

Яворська 2016: Яворська Г. М. Концепт «війна»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети : Серія «Філософія»*. 2016. № 1. С. 14–23.

Якубовська-Кравчик, Романюк 2019: Якубовська-Кравчик К., Романюк С. Універсалізм воєнної тематики? Проблеми перекладу ілюстрованої книжки (на прикладі проекту творчої майстерні «Аграфка» «Війна, що змінила Рондо»). *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2019. № 5. С. 84–97. URL : <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281>. 2019.5.84-97

Як придумати позивний 2024: Як придумати позивний. *Скай. Новини Кропивницького*. 2024. 13 січня. URL : <https://sky.kr.ua/blog/man-world/yak-pridumati-pozivnij>.

Ясакова 2010: Ясакова Н. Ю. Семантика означеності / неозначеності у формуванні персонального статусу суб'єкта речення. *Мовознавчий вісник*. 2010. Вип. 11. С. 142–147.

Cowie, Mackin 1998: Cowie A. P., Mackin R. Oxford Dictionary of Phrasal Verbs. Oxford : Oxford University Press, 1998. 535 p.

Denysovets, Horodenska, Nikolashyna 2025: Denysovets I., Horodenska K., Nikolashyna T. Formation and Development of The Concept of Word-Forming Category in The Derivatology of the Modern Ukrainian Literary Language. *Revista On Line De Política E Gestao Educacional*. 2025. Vol. 29. <https://doi.org/10.22633/rpge.v29i00.19932>.

Ertanowska 2018: Ertanowska D. The Manner of Historical Narration in the Mass Media by the Example of the Lemko's Ethnic Minority (Poland and Slovakia). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Вип. 44. С. 58–65. URL : <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2018.44.9331>.

Fabiszak 2007: Fabiszak M. A Conceptual Metaphor approach to war discourse and its implications. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2007. 271 s.

Ilinca, Tomescu 2022: Ilinca E-C., Tomescu, A-M. Neological creation and creativity in media discourse. *XLinguae*. 2022. Vol. 15, issue 4. P. 223–232. URL : https://xlinguae.eu/files/XLinguae4_2022_20.pdf.

Ivanova, Yaresko, Prosiany, Zyma, Starkova 2022: Ivanova I., Yaresko K., Prosiany O., Zyma O., Starkova H. Information war and mission in profession of a journalist: the evolution of the world view of media students. *Intercultural communication*. 2022. T. 7. No 1. P. 17–30. URL : <https://doi.org/10.13166/ic/712022.4972>.

Kolibaba, Romaniuk, 2022: Kolibaba L., Romaniuk S. Formy gramatyczne zwrotów do osób we współczesnym ukraińskim dyskursie politycznym: norma i praktyka. *Prace Językoznawcze*. 2022. Nr XXIV/4. S. 213–228.

Kolibaba, Romaniuk, Fursa 2023: Kolibaba L., Romaniuk S., Fursa W., Тенденції вживання патронімів в українському публіцистичному та науковому дискурсах XXI ст.: європеїзація vs традиція. *Onomastica*. 2023. Vol. LXVII. S. 91–106. URL : <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.67.6>.

Kostusiak, Mezhov, Pryimachok, Holoiukh, Zdikhovska, Tykha 2022: Kostusiak N., Mezhov O., Pryimachok O., Holoiukh L., Zdikhovska T., Tykha L. Concept of *Crisis* in the Latest Media Information Field. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, issue 1, spec. issue XXV. P. 287–292. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/papers/A_51.pdf.

Kostusiak, Navalna, Levchenko, Grozian, Pryimachok, Prudnykova 2021: Kostusiak N., Navalna M., Levchenko T., Grozian N., Pryimachok O., Prudnykova T. Functional-Semantic and Derivative Signs of Nominations of Covid and its Synonymic Correspondents in the Latest Media Discourse. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Vol. 11, issue 2, spec. issue XXI. P. 191–196. URL : <http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110221/PDF/110221.pdf>.

Kostusiak, Navalna, Mezhov 2020: Kostusiak N., Navalna M., Mezhov O. The Functional-Cognitive Category of Femininity in Modern Ukrainian. *Cognitive Studies / Études cognitives*. 2020. No 20. Article No.: 2310. P. 1–12. URL : <https://doi.org/10.11649/cs.2310>.

Kostusiak, Navalna, Mezhov, Sydorenko, Skliarenko, Tarasenko, Dubrova, Maidaniuk, Levchuk, Danyliuk-Tereshchuk 2024: Kostusiak N., Navalna M., Mezhov O., Sydorenko T., Skliarenko O., Tarasenko S., Dubrova S., Maidaniuk I., Levchuk I. Danyliuk-Tereshchuk T. Processes of Neologization in Mass Media Texts During the Period of the Russian-Ukrainian War. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, issue 2, spec. issue XLIII. P. 19–25. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140243/papers/A_03.pdf.

Kostusiak, Navalna, Skliarenko, Masytska, Sydorenko, Pryimachok, Holoiukh 2023: Kostusiak N., Navalna M., Skliarenko O., Masytska T., Sydorenko T., Pryimachok O., Holoiukh L. Expression of Negation in Media Texts During the Russian-Ukrainian War. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 1, spec. issue XXXIV. P. 123–131. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130134/papers/A_18.pdf.

Kostusiak, Pryimachok, Zdikhovska, Shkamarda, Svitlikovska, Poliak 2022: Kostusiak N., Pryimachok O., Zdikhovska T., Shkamarda O., Svitlikovska O., Poliak I. Communicative-pragmatic Potential and Semantic-grammatical Manifestations of Uncertainty in Modern Ukrainian Mass

Media. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, issue 1, spec. issue XXVII. P. 41–46. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120127/papers/A_09.pdf.

Kostusiak, Shulska, Kozlova, Lynnyk, Slashchuk, Musiichuk 2022: Kostusiak N., Shulska N., Kozlova T., Lynnyk Y., Slashchuk A., Musiichuk T. Features of Public Communication: Rhetorical Skill and Language Manipulation. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, issue 2, spec. issue XXIX. P. 208–213. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120229/papers/A_36.pdf.

Kostusiak, Shulska, Lisova, Yaresko, Ivanova, Pochuieva, Afanasieva 2023: Kostusiak N., Shulska N., Lisova Yu., Yaresko K., Ivanova I., Pochuieva O., Afanasieva O. Language Verbalization of Quantitativeness in Modern Mass Media: Linguistic-cognitive and Communicative-pragmatic Dimensions in Ukrainian Language. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 1, spec. issue XXXIV. P. 149–155. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130134/papers/A_22.pdf.

Kostusiak, Shulska, Sadivnychy, Sydorenko, Zdikhovska, Iovkhimchuk, Bondarenko 2023: Kostusiak N., Shulska N., Sadivnychy V., Sydorenko N., Zdikhovska T., Iovkhimchuk N., Bondarenko O. Metaphorization in the Ukrainian Media Discourse in 2022–2023: External Factors, Dynamic Processes, Communicative and Intentional Dimensions. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 2, spec. issue XXXV. P. 40–46. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130235/papers/A_07.pdf.

Kyryliuk 2022: Kyryliuk O. Linguistic means of dehumanisation of the enemy in the discourse of the armed conflict in Ukraine. *The Journal of Linguistic and Intercultural Education*. 2022. Vol. 15 (2). P. 145–167. URL : <https://dspace.cusu.edu.ua/handle/123456789/4931>.

Maslova, Zukow 2014: Maslova Y., Zukow W. The Problem of Interpretation of Discourse in Modern Linguistics. *Journal of Health Sciences*. 2014. Vol. 4, no 4. P. 161–174.

Maslova, Ulianova 2024: Maslova Yu, Ulianova V. New spaper discourse as linguistic and cognitive model ingoted language world picture. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник науко-*

вих праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2024. Вип. 74, т. 1. С. 295–301.

Mezhov, Navalna, Kostusiak 2020: Mezhov O., Navalna M., Kostusiak N. Invective Vocabulary in Media Discourse at the Beginning of the 21st Century: A Psycholinguistic Aspect. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2020. Vol. 7. No. 1. P. 97–110.

Navalna, Isaikina 2022: Navalna M., Isaikina O. Media Communications in Digital Day. *Economic Alternatives*. 2022. Issue 3. P. 429–443.

Navalna, Kostusiak, Levchenko, Oleksenko, Shyts, Popkova 2022: Navalna M., Kostusiak N., Levchenko T., Oleksenko V., Shyts A., Popkova O. Extra-Linguistic Factors and Tendencies of Activation of Military Vocabulary in Ukrainian Mass Media. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, issue 1, spec. issue XXV. P. 184–189. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/papers/A_33.pdf.

Navalna, Kostusiak, Mezhov, Marchuk, Buhaiova, Novoseletska, Shapran, Khomych, Musiichuk, Bobkov 2024: Navalna M., Kostusiak N., Mezhov O., Marchuk L., Buhaiova O., Novoseletska S., Shapran N., Khomych T., Musiichuk T., Bobkov V. Grapho-Barbarisms in the Headlines of Ukrainian Media Texts. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, issue 2, spec. issue XLIV. P. 59–66. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140244/papers/A_10.pdf.

Navalna, Kostusiak, Mezhov, Sovtys, Khomych, Hlushych, Adakh, Pryimachok, Skliarenko, Holoiiukh 2024: Navalna M., Kostusiak N., Mezhov O., Sovtys N., Khomych T., Hlushych V., Adakh N., Pryimachok O., Skliarenko O., Holoiiukh L. Nomens for Designation of Persons in the Ukrainian Media Discourse. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, issue 1, spec. issue XL. P. 54–59. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140140/papers/A_08.pdf.

Navalna, Kostusiak, Sazonova, Prosianyk, Skliarenko, Chernobrov, Ovsiienko, Pryimachok, Shynkar 2024: Navalna M., Kostusiak N., Sazonova Ya., Prosianyk O., Skliarenko O., Chernobrov Yu., Ovsiienko A., Pryimachok O., Shynkar T. Invective Vocabulary in The Language of the Ukrainian Mass Media During the Russia-Ukraine War: Stylistic Layers and Pragmatics of Meaning. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary*

Research, 2024. Vol. 14, issue 1, spec. issue XL. P. 47–53. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140140/papers/A_07.pdf.

Navalna, Shynkaruk, Kostusiak, Prosiany, Chernobrov, Adamchuk 2023: Navalna M., Shynkaruk V., Kostusiak N., Prosiany O., Chernobrov Yu., Adamchuk N. Lexico-Semantic Innovations in the Texts of the Ukrainian Mass Media on Military Topics. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 1, spec. issue XXXIV. P. 132–139. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130134/papers/A_19.pdf.

Navalna, Shynkaruk, Kostusiak, Skliarenko, Kushch, Buhaiova 2023: Navalna M., Shynkaruk V., Kostusiak N., Skliarenko O., Kushch N., Buhaiova O. New Appearances of the Leksema FRONT in the Language of Modern Ukrainian Mass Media. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 1, spec. issue XXXII. P. 58–63. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130132/papers/A_10.pdf.

Rohach 2015: Rohach O. The language of war. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 2. С. 161–167.

Romaniuk 2013: Romaniuk S. Sposoby (nie)werbalnego pokonania przeciwnika w ukraińskim dyskursie politycznym. *O języku i nie tylko. Studia i szkice* / pod red. K. Jurczaka, I. Kotańskiej, J. Sadowskiego. Warszawa : Libron, 2013. S. 197–215.

Romaniuk 2016: Romaniuk S. Ukraiński dyskurs polityczny w latach 2010–2014. Analiza lingwistyczna. Warszawa : SOWA Sp. z o.o., 2016. 357 s.

Romaniuk 2020: Romaniuk S. Wyjątkowość modelowania sloganów reklamy politycznej (na przykładzie kampanii prezydenckiej na Ukrainie w 2019 roku). *Acta Polono-Ruthenica*. 2020. T. 4, nr XXV. S. 115–130. URL : <https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/apr/article/view/5945>.

Romaniuk, Jakubowska-Krawczyk 2018: S. Romaniuk, K. Jakubowska-Krawczyk. Środki obrazowania wydarzeń rewolucji godności na Ukrainie. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2018. T. 53. S. 310–330. URL : <https://doi.org/10.11649/sfps.2018.019>.

Shahlee, Rosniah 2019: Shahlee S., Rosniah M. Néologismes dans les réseaux sociaux parmi les jeunes. *Toryish Journal international de médecine (TIJM)*. 2019. Vol. 1 (1). P. 1–9.

Shulska, Kostusiak, Rymar, Zavarynska, Mykhalchuk, Bovda 2022: Shulska N., Kostusiak N., Rymar N., Zavarynska I., Mykhalchuk S., Bovda O. Call Names in Unofficial Communication of the Military: Specificity of Creation and Lexico-Semantic Base. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, issue 2, spec. issue XXX. P. 53–60. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120230/papers/A_11.pdf.

Shulska, Kostusiak, Pykaliuk, Sypchenko, Bondarenko, Dubetska, Yevdokymenko, Zyma 2023: Shulska N., Kostusiak N., Pykaliuk R., Sypchenko I., Bondarenko O., Dubetska O., Yevdokymenko I., Zyma O. Incorrect Nominations of Persons as Violations of Journalistic Ethics in Modern Materials of Sensitive Media Content (On the Materials of Ukrainian Media). *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 2, spec. issue XXXVII. P. 63–70. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130237/papers/A_10.pdf.

Shulska, Kostusiak, Vilchynska, Bachynska, Verbovetska, Svystun, Savchyn 2023: Shulska N., Kostusiak N., Vilchynska T., Bachynska H., Verbovetska O., Svystun N., Savchyn T. Derivative Potential of Unofficial Anthroponyms: Lexico-Semantic Method of Name Production. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 2, spec. issue XXXV. P. 74–81. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130235/papers/A_11.pdf.

Shulska, Kostusiak, Zinchuk, Kozlova, Koliada, Musiichuk, Zavarynska, Yablonskyi, Holub, Shevchuk 2024: Shulska N., Kostusiak N., Zinchuk R., Kozlova T., Koliada E., Musiichuk T., Zavarynska I., Yablonskyi M., Holub Yu., Shevchuk O. Anglicisms in Professional Media Discourse: Dynamics, Spelling Practice, Stylistic Transposition. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, issue 2, spec. issue XLIII. P. 66–73. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140243/papers/A_12.pdf.

Shulska, Kostusiak, Zyma, Larina, Bukina, Kevliuk, Ostapchuk 2023: Shulska N., Kostusiak N., Zyma O., Larina K., Bukina N., Kevliuk I., Ostapchuk S. Hate Language as a Negative Phenomenon of the Ukrainian Domestic Media Space in News Content about the War. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 2, spec.

issue XXXV. P. 82–87. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130235/papers/A_12.pdf.

Smoor 2017: Smoor L. Understanding the Narratives Explaining the Ukrainian Crisis: Identity Divisions and Complex Diversity in Ukraine. *Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies*. 2017. Vol. 11 (1). P. 63–96.

Sultanbekova, Anafinova, Seidikenova, Bizhkenova, Tleshova 2022: Sultanbekova S., Anafinova M., Seidikenova A., Bizhkenova A., Tleshova Z. Dominant forms of neologisms in linguistics: functional and pragmatic analysis. *XLinguae*. 2022. Vol. 15, issue 4. P. 49–57. URL : http://xlinguae.eu/2022_15_4_5.html.

Zholobova 2021: Zholobova A. Linguistic innovation during the COVID-19 pandemic: the Spanish language case. *XLinguae*. 2022. Vol. 14, issue 2. P. 331–349. URL : http://xlinguae.eu/files/XLinguae2_2021_24.pdf.

Наукове видання

**Костусяк Наталія Миколаївна
Навальна Марина Іванівна**

**РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА
В ОБ'ЄКТИВІ МОВИ**

Монографія

В авторській редакції

*Комп'ютерна верстка Наталії Костусяк
Дизайн обкладинки Сергія Вовкодава*

Підписано до друку 02.04.2025.

Формат 60х84 1/16. Обсяг 19,76 ум. друк. арк., 18,24 обл.-вид. арк.

Наклад 300 пр. Зам. 23. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. +380669362549).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

К 72 **Костусяк Н., Навальна М.**
Російсько-українська війна в об'єктиві мови : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 340 с.

ISBN 978-966-940-642-2

Монографію присвячено дослідженню українського медіадискурсу періоду розпочатої Росією повномасштабної війни, проаналізовано тексти воєнної тематики й дотичні до цієї проблеми публікації, зацентовано увагу на динаміці лексичного, фразеологічного, словотвірного й частково морфологічного мовних ярусів. Комунікативно-прагматична й стилістична характеристика семантично модифікованих одиниць та неонімацій, стійких висловів, засобів вербалізації узагальнених лінгвістичних понять, утворених морфологічними й неморфологічними способами дериватів, лексем, що виявляють ознаки міжтематичної й міжстильової транспозиції, інвективів ґрунтується на широкому фактичному матеріалі, дібраному з українських інтернет-ресурсів, переважно найвідоміших усеукраїнських та регіональних медійних видань 2022 – початку 2025 років.

Для науковців, викладачів, здобувачів освіти філологічних факультетів, учителів.

УДК 811.161.2'42:355.48(477:470"2014/..."

